

જન્મ તના નવજવાન

અથવા

શવકતે ઇસ્લામ

પ્રકાશક અને સંપાદક

મુન્શી. ઉમરજી મોહમ્મદ

ઈર્ષ દ્રેઈનિંગ કૉલેજ પ્રેક્ટિસ રફલ. આસિ. માં

અહમદાબાદ,

કિમત રૂ. ૧-૨-૦૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૌપીશાલર-સંગ્રહ
૨૩૨૧૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીશાલર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૨૧૮ કિંમત ૧.૨૦.

ગ્રંથનામ જીજ્ઞાસા જવજ્વલ

વર્ગિક પૃ. ૫૨

MARCONI

The Best Name in Redios

5-Valve . A. C. Set - Rs. 225/- net

7- " " " - " 340/- net

Sold Serviced By

THE BOMBAY GARAGE

(Ahmedabad.) Ltd.

Mirzapur Road

Ahmedabad.

Phone : 2224

નસીર કન્ફેક્શનરી વર્કસ

નસીર કન્ફેક્શનરી વર્કસની બનાવટની પ્રદર્શનમાં પ્રખ્યાત
થએલી સ્વીટ વાપરો. તેમજ દરેક પ્રકારની માચીસ સીગારેટ
અને હકીમ અખ્ખાસીની બનાવટની અખ્ખાસીયા પાનખહાર
ટેબલેટ પીલ્સ વગેરેના સોલ એજન્ટ.

ઉસ્માનભાઈ અઝીઝભાઈ એન્ડ પ્રધર્સ.

કાલુપુર ચકલા-અહમદાબાદ.

સર્વોત્તમ શક્તિ મેળવવા અબ્બાસી ટોનીક પીલ્સ વાપરો
સર્વોત્તમ પાનમાં ખાવા લાયક મસાલાઓ ક્યાંથી ખરીદશો!!
દાહોદવાળા હકીમ એચ. એચ. (H. H.)
અબ્બાસીના બનાવેલા

મુખવિલાસો

અબ્બાસીયા પાનબહાર ટેબલેટ	મુખવિલાસ
અબ્બાસીયા પાનબહાર પીલ્સ (રૂપેરી) તાંબુલ વિહાર	
અબ્બાસી કાથો નં. ૧	અબ્બાસી કાથો નં. ૨
મનોહર કાથો	સરદાર કાથો
અબ્બાસી પેન બામ	ઉત્તમ દરાજનો મલમ
અબ્બાસી ટોનીક પીલ્સ	લાલ સોપારી

દરેક જાતના શરબતો તથા શુદ્ધ પવિત્ર ગંગા ગુલાબ-
જળ, કેવડાજળ તથા દરેક જાતના વૉટર એસેન્સો વગર એલકો-
હોલથી બનાવેલા મળશે. નપુષકને પુરૂષ તથા પુરૂષને કામદેવ
શક્તિ વધારવા માટે તીલાએ નવજવાન અને અશર્કી ટેબલેટસ
મળશે. ઉપરની વસ્તુઓ ધાસ્તી વગર રજીસ્ટર નં. ૫૫૬ નોંધ
તપાસી લેવા ખાસ અમારી ભલામણ છે.

લખો અગર મળો—

સોલ એજન્ટ

ઉરમાનભાઈ અઝીઝભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ

કે. કાલુપુર ચકલા દુકાન નં. ૨૬૫

અમદાવાદ

મોટર રીપેરીંગ માટે

પંચમહાલ, ખેડા અને આખા ગુજરાતમાં

ન્યુ રશીયન ઓટોમોબાઇલ્સનું નામ જાણીતું
અને વખણાયેલું છે.

કારણ કે

વરસોના અનુભવી પ્રખ્યાત મીકેનિક મી.
ઈબ્રાહીમખે (લાલા) ની પોતાની દેખરેખ હેઠળ
અનુભવી અને હુશીયાર કારીગરોના હાથે છેલ્લામાં
છેલ્લી ઢબની મોડર્ન ટુલસવડે દરેક જાતનું મોટરનું
ઉત્તમ રીપેરીંગ કામ મજબુત, સસ્તું અને સારું કરી
આપી માનવંતા આહુકોનો સંતોષ અને ચાહ મેળવી
શક્યા છીએ.

એકવાર દ્રાયલ્ડ કામ સોંપી ખાત્રી કરો
કામ માટે મળો યા લખો:—

ધી ન્યુ રશીયન ઓટોમોબાઇલ્સ

બોમ્બે ગેરેજ પાસે, મીરજાપુર રોડ,
અમદાવાદ.

જન્મતના નવજવાન

અથવા

શવકતે ઇસ્લામ

પ્રકાશક અને સંપાદક

મુ-શી. ઉમરજી મોહમ્મદ

ઉર્દૂ ટ્રેઇનિંગ કોલેજ પ્રેક્ટિસ સ્કૂલ. આસિ. માં

આહમદાબાદ.

કિંમત રૂ. ૧-૨-૦

: પ્રકાશક :

મુન્શી ઉમરજી મોહમ્મદ
પી. આર. ઉર્ફ દ્રેષનીંગ દાવેજી
પ્રેકટીસિંગ સ્કૂલ આસિ.અ.

: મુદ્રકો :

પાન ૧ થી ૨૮૮ થી અશ્વોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ' શા. નાનાલાલ
સોમાલાલે છાપ્યાં કાળુપુર ડોશીવાડાની પોળમાં અમદાવાદ. અને
પાન ૨૮૯ થી ૩૦૪ સુધી તથા પાન ૧ થી ૧૬ ટાઇટલ, અર્પણ
વિગેરે થી નવપ્રભાત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શાહ મણીલાલ જગનલાલે
છાપ્યાં ધીકાંટા રોડ—અમદાવાદ.

નહમદોહૂ વ નોસદલી અલા રસૂલેહિદકરીમ
વદલઝીના આમનૂ વ અમેલુરસાલેહાતે
ઉલાએક અરહાબુદજત્રાહ-હુમ્ફીહા

ખાલેદુન

અર્થાત—જેઓ ઇમાન લાવ્યા અને નેક કામ કર્યા
તેઓ જન્મતી છે; ત્યાં હંમેશાં રહેશે.

સલફે સાલેહીન

(અઝ-જનાઝ મોલાના ઝફરઅલી ખાનસાહબ)

વોહ મુસલમાન હતાં અગલે ઝમાનેવાલે,
ગદને કયસરો કસરાકી ઝુકાનેવાલે.
ઈન્તેયાઝ અબ્બદો અસ્વદકા મિટાનેવાલે,
સબક ઈન્સાંકો ઉખવતકા પઢાનેવાલે.
ખાતકયાથી કે ન રૂમાસે ન ઇરાંસે દબે,
અંદ બે તર્બીયત ઉટાંકે ચરાનેવાલે.
પેશ્વાઈ કા નિકલ આઇ ખુદાઈ સારી,
ધર સે નિકલે બે મોહમ્મદકે ધિરાને વાલે.
કયા સિખાતે હંય તમદ્દુનકી હકીકત હમ્કો,
આબ કુર્આનકી દવલતકો ચુરાનેવાલે.
ફયઝ કિસ્કા હય વેહ ઉરપર બી કબી ગૌર કરે,
અપ્ની તહઝીબકા અફસાના સુનાનેવાલે.
બાદશાહીમેં ફકીરીકા ચલન રખતે હયે,
દોશ પર બારે અમાનત કે ઉઠાને વાલે.
ન હબે હયે કબી બાતિલ સે ન દય સકતે હંય,
ગદન અદલાહકે રસ્તેમેં કટાને વાલે.
ભૂકે રહતે થે ખૂદ અવરોંકા ખિલા દેતે થે,
કયસે સાબિર થે મોહમ્મદકે ધિરાનેવાલે.

અર્પણ પત્રિકા

મુખારેક હંચ જો કવમી કામ કર્તે હંચ ખિલા ઉજરત
જો ફર્જે મન્સખી સમજે હંચ અપના કવમકી ખિદમત

નેકનામ મોકરમી જનાબ શેઠ

અધ્યારખભાઈ કાસમભાઈ સાહેબ

અહમદાબાદ

જનાબે આલી ! મારી અને આપની પ્રથમ મુલાકાત એવા પ્રસંગે વચ્ચે થયેલી હતી, કે હું જ્યારે જ્યારે તે પ્રસંગ યાદ કરું છું, ત્યારે ત્યારે મને જનસેવા પ્રત્યેની આપની ધગશનો ચિતાર મારી નજર સમક્ષ ઉત્સાહી વાતાવરણ ઉપસ્થિત કરે છે. હું અત્રેના વસવાટ દર્મિયાન ધરલામી, અગ્રેજી, સામાજિક, રાજદારી સંસ્કારના વિશાળ સમુહ સાથે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે હળ્યો મળ્યો છું. તદુપરાંત મારા પીસતાલીસ વર્ષના જીવનકાળ દર્મિયાન મેં આધુનિક સમયના ધરલામી સમાજના અગ્રેસરોનાં જીવનચરિત્રો પ્રત્યે અનેકવાર ડોકીઆં કર્યાં છે. મને તેમાંથી ઘણુંએ જાણવાનું મળ્યું છે. સારાસાર ગ્રહણ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે. હું એકંદર વિદિત કરું છું કે મારા કરતાં સર્વ સંસાર સારો છે. કાઈ મલિમથી તો કાઈ અનુભવથી તો કાઈ સદાચારથી ભરપૂર છે, છતાં મારે મુક્ત કંઠે એટલું તો કહેવું જ પડશે

જનાબ શેહ ખોજા અસરખભાઈ કાસમભાઈ સાહેબ

જેમણે આ પુસ્તકના પ્રકાશન માટે વારંવાર પ્રોત્સાહન આપ્યું છે.

કે મારા અઝીઝ જનાબ નેકનામ અલ્લાહરખભાઈ સાહેબના જેવી જનસમાજ સેવાની ધગશ, કવમી હમ્દદી મને ભાગ્યે જ અન્ય વ્યક્તિમાં દષ્ટિગોચર થઈ હશે. કામ પણ મુસ્લિમ ખિરાદરનું બહુ થતું હોય તેમાં હું રાઝી છું. તેવા શબ્દો વારંવાર ઉચ્ચારનાર જનાબ અલ્લારખભાઈ જેવા નવયુવકોની ઇસ્લામને અનિવાર્ય જરૂર છે. શું આ આદર્શ જીવન નથી ?

મોહતરમી જનાબ શેઠ અલ્લારખભાઈ સાહેબ ! હું આપની માત્ર પ્રશંસા કરવાના હેતુથી જ આ પ્રમાણે આલેખવા પ્રેરાયો નથી, પરંતુ શુક્રાત્મના પુષ્પની સુગંધ જેમ જેમ પવન પડે વધુ સ્થળે પ્રસરે તેમ તેમ સૃષ્ટિને વિશેષ લાભ થાય છે, તે હેતુ સિદ્ધિ માટે જ અત્રે કિંચિત પ્રયાસ આદર્યો છે. હું અત્રે અતિશયોક્તિ કરવા માગતો નથી, પરંતુ સત્ય વસ્તુના પ્રકાશ ખાતર મારે કહેવું જોઈએ છે, કે આધુનિક સમયના ઇસ્લામી નવજવાનો પૈકી ભાગ્યે જ સદ્ભાગ્યે થોડા એવા નવજવાનો મળી આવશે, કે આપ સાહેબની માફક જાતમહેનતથી કામ કરવામાં ઉમંગ માનતા હોય. મેં જ્યારે જ્યારે આપ સાહેબની મુલાકાત લીધી હશે, ત્યારે મને આપ પોતાના કામમાં રચ્યા પચ્યા જણાયા છે. શ્રીમંતાઈની રહેમત પ્રાપ્ત થવા છતાં ઉમંગભેર પોતાના કામમાં મગ્ન રહેવાનો સદ્ગુણ આપ જેવા ભાગ્યશાળીઓના કિસ્મતમાં જ નિર્મિત થયો હોય છે ! પ્રાચીન મુસલમાનો આ સદ્ગુણથી સંપૂર્ણ ભરપૂર હતા. આપ સાહેબમાં પ્રાચીન મુસલમાનોના આ સદ્ગુણની કિંચિત ઝલક દષ્ટિગોચર થાય છે. ઝાલેકા ફૂલિલ્લાહે યૂતીહે મૈંયશા—

પ્રિય બંધુ ! ઇસ્લામી સાહિત્યના વિકાસ માટે આપની જાંખનાએ મને આપ તરફ વિશેષ આકર્ષ્યો છે. આ કાર્યના ઉત્તેજન માટે આપે જે શ્રમ ઉઠાવ્યો છે. તે મારી જાણ બહાર નથી. પોતે ઉત્તેજન આપવા ઉપરાંત અન્યને આ કાર્ય તરફ પ્રેરણા કરવામાં કેટલીક વખતે આપ સાહેબે સ્વાભિમાનના મુકાબલે સાહસ કર્યું છે. તે બનાવ

મારી રૂબરૂ બનેલા છે, જેથી મને તેમજ મારા અન્ય સાહિત્યરસિક મિત્રોને આપ તરફ સ્વાભાવિક રીતે માન-ભાવ ઉત્પન્ન થયો છે. વર્તમાન પત્રો માર્ફતે દેશસેવા, કામસેવા કરવા આપે જે જે યશસ્વી પ્રયત્નો આદર્યા છે, તેથી ઇસ્લામી સમાજ આપનો ઋણી છે. તેમ કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી.

જનાબ શેઠ સાહેબ અલ્લારખભાઈ સાહેબ ! ઇસ્લામે વેપારને ધણું જ ઉચ્ચ સ્થાન આપ્યું છે. વેપારી એટલે તાજીર શબ્દની જોડણીમાં તાજીર એટલે વેપારીનો મહીમા સમાવેલો છે. જો તાજીર શબ્દમાંથી “ર” હુકી કાઢી નાખવામાં આવે, તો તાજ શબ્દ બાકી રહે છે. આ ઉપરથી સમજાય છે. કે કુદરતે તાજીરને માથે તાજ રાખેલો છે. વેપારીનો મહિમા ઇસ્લામે આટલો બધો વર્ણવ્યો છે. આપ એક શ્રીમંત વેપારી છો. કૃશ્ણ અનુભવી વેપારી હોવા ઉપરાંત હિંદુ-મુસ્લિમ બંને પ્રજામાં લોકપ્રિય છો. આવા આવા આપના સદ્ગુણોથી આકર્ષાઈને હું “જન્મતના નવજવાનો” નામે આ પુસ્તક આપ સાહેબને અર્પણ કરું છું. તો આપ તે સહર્ષે સ્વિકારશે. તેવી આશા છે.

આ પુસ્તક આધુનિક સમયના મુસ્લિમ નવજવાનોને તેમના ધ્યેયના માર્ગદર્શકરૂપ થઈ પડશે, ઇસ્લામનો સ્વાર્થ ત્યાગ, જનસેવા, વચનપાલન, સત્યતા, અમાનત સાચો દાનત, ઉદારતા પડોશીઓ અને બાહ્યાંધ કામો પ્રત્યેનો સહકાર વગેરે વગેરે વિષયોના આદર્શ દર્શાવેલા આ પુસ્તક ભરપૂર છે. એક નવયુવક મુસ્લિમ ખિરાદરને આ પુસ્તક અર્પણ કરીને મુસ્લિમ નવજવાનોનાં ચારિત્ર્ય આદર્શ નીવડે, તેવા હેતુસર આ પુસ્તક સમાજ આગળ રજુ કરું છું. ખુદા પાક તેનાં સારાં ફળ આપે. આમીન

નિયાઝમંદ

મુન્શી હિમરજી મોહમ્મદ

પી. આર. ઉર્દૂ ટ્રેઇનિંગ કોલેજ પ્રેક્ટિસ

સ્કૂલ. આસિ. મા. અહમદાબાદ

આભાર પત્ર

જનાબ મોઝર્મી—નઝમુદ્દીન શમ્સુ-
દ્દીન માસ્તર સાહેબ

નગીનાપોળ—અમદાવાદ.

આ પુસ્તકના પ્રકાશનનું પ્રથમ માન આપ સાહેબને જ શોભે છે. મેં આ પુસ્તકનું લખાણ આપ સાહેબ પાસે જ્યારે રજુ કર્યું, ત્યારે આપે જે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા, તે ખરેખર પ્રેરણાત્મક હતા. “કિતાબ અચ્છી હોગી. ઉસ્કા કયા ખર્ચ હોગા? આતી કલ કિસી પ્રેસમેં જાકર ખર્ચકા અંદાજા નિકાલ લાના.”

બસ આપના આ પ્રોત્સાહનથી હું કામમાં આગળ વળ્યો છું. આપનો સ્વભાવ નેક ખિદમત હુંદનારો હોવાથી આપને ઘડી ભરનો વિશ્વાન્તી નથી. છતાં આપે મને આ પુસ્તક અંગે સમયની મદદ આપી છે, તેનો બદલો ખુદા ઝરૂર આપને આપશે. આમીન. નેકી કરીને તેને ઝાહિર કરવાની આદત આપમાં નથી, તેમ અન્ય સ્નેહિજનોથી મને ખાતરી થમ ચૂરી છે, બદલે આપે રૂબરૂમાં પણ સૂચના કરી હતી, પરંતુ જે સદ્ગુણોથી જનતાને લાભ થતો હોય, તેનો અનુકરણીય ઉદ્દેશ કરવો ઝરૂર હોવાથી સહેજ આછો પરિચય રજુ કરીશ.

“કારે ખયરમેં કાશિશ કર્ના મેરા ફર્જ હય.” આ વાક્ય આપના મુખેથી મેં અનેક વખત સાંભળ્યું છે. મસ્જિદની મરમ્મત અને જમાઅતમાં એક દીલી કરાવવાને આપે જે ઝેહમત ઉઠાવી છે,

તે આપના ઉપલા શબ્દોની સંપૂર્ણ સાબિતી આપે છે. અહમ્મદુલિલાહ ! આપની આ સેવાઓના પ્રતાપે દર્યાપુર નગીનાપોળ, બાર્ડનરોડ, ઢાલ-ગરવાડા વગેરે વગેરે બોર્ડના બિરાદરોએ આપને પ્રેસિડેન્ટ તરીકે સ્વિકાર્યા છે.

મોકરમી જનાબ ! આપ એક સંસ્કારી કબીલાના ફર્જદ છે. આપના વાલિદ પુઝુર્ગવાર પદ્દતના એક જવાબદાર અમલદાર હતા. તેઓ પુદાની રેહમતે પહેંચ્યાબાદ આપે તદ્દન ઉછરતી ઉમ્મરથી દુઃખો વેઠીને જે તરફો હાસિલ કરી છે, તે ખરેખર અનુકરણ કરવા જોગ છે. મહૂમો મગ્ફુર જનાબ મૌલાના શમ્સુદ્દીન મશહદી સાહેબ પ્રત્યેની અકીદત અને તેમની નેક નસીહતોથી આપે મેળવેલી તરકકીનો અહવાલ ખરેખર અનુકરણીય છે.

જનાબે આલી ! આપના આ શબ્દો નસીહતના ભંડારરૂપ છે. “મંય કિસીસે ખિદમતકા બદલા નહિં ચાહતા. બદલા દેનેવાલા ખુદા પાકે હય. મંય ખુદાકા શુક ગુઝાર હું, કે કબી બેરોઝગાર નહીં રહા. મએ અહલો ધયાલ તંદુરસ્તી ઓર ઇઝઝત આબરુસે ઝિંદગી બસર કરે રહા હું.”

મોહતરમી ! આપ જેવા કવમી હમ્દદ કરમ ફર્માનો સહવાસ પ્રાપ્ત કરવા બદલ હું ખુદા પાકનો લાખ લાખ શુક ગુઝારું છું.

નિયાઝમંદ

મુન્શી. ઉમરજી માહુમ્મદ

ઉર્દૂ દ્રેષનિંગ કોલેજ પ્રેક્ટીસ

સ્કૂલ. આસિ. મા.

અહમદાબાદ.

ઇસ કિતાબકેલિયે જનાબ ફખ્રેગુજરાત કયા ફર્માતે હંય

તબસેરહ

ઝે ફર્ક તા બકદમ હર કુળ કે મી નિગરમ
કરિશમા દામને દિલ મી કરાદ કે જા ઇંજાસ્ત

મંચને સરસરી તોરપર ઇસ કિતાબકા મુતાલેઆ ક્રિયા. ઓર ફવરનહી મહસૂસ કરાલયા, કે મોઅલ્લિકને કિતાબકા નામ “જન્નતકે નવજવાન ઉર્ શાવકતે ઇસ્લામ ” રખ્યાહય. ચેહ તર્જે મઝામીનકે લિલાઝસે નિહાયત મવઝું ઓર મુનાસિય હય.

ગુજરાતી ઝખાનમે આજતક અયસી બેબહા ઓર મુશીદ કિતાબ કબી નઝરસે ન ગુઝરીથી. વાકઈ જનાબ મુન્શી ઉમરજી સાહબને ગુજરાતી લીટ્રેચરકી બહોત બળી કમીકા પૂરા કર દિખાયા હય.

સલાસતે ઝખાનકા લિલાઝ રખતે હવે બુઝુર્ગાને દીનકે વો બે નઝીર ઓર લા જવાબ વાકેઆત કલમખંદ ક્રિયે હંય, જે ઉન બર-ગુઝીદા ફરિશ્તા સીરતોસે આલમે શખાબમે સરઝદ હવેથે. ઝાહિર હય, કે ઇસ કાબિલ મુદરિસને અપ્ની કવમકે નવજવાનોંકી હોનહાર જમા-અતકે લિયે નમૂનેકે વોહ અન્મોલ અસ્ખાક મુરત્તબ ક્રિયેહંય, જિન્કા ઇઆદા કરકે હર મુસ્લિમ નવજવાન હક પરસ્તી ઓર હક પર્વરીકે કઠન ઇમ્તેહાનોમે આસાનીસે કામ્યાબ હો સકતા હય. ઓર દુન્યાવ માશીહા પર મલ્યા પાકર રહાની મદારિજ તય કરકે ખુદાયે લાયઝાલ ઓર નખીએ બે મિસાલસે કુર્મતે ખાસ હાસિલ કરસકતા હય.

ગુઝારિશ હય, કે મુસ્લિમ નવજવાન ઈસ કિતાબકો ઝુરર પળહે' બલકે અપ્ને અન્-પળહ મુસલમાન બાઈઓકો પળહ કર સુનાએ ઓર મઝામીનકી ખૂબીયોંએ વાકિફ કરે, તાકે ઉન્કે દિલોં મેંબી નૂરે ઈમાન ઝવ ફિગન હો જાય. ઓર વોહબી સચ્ચે ઈસ્લામી જઝબાત પયદા કરકે ખુઝુર્ગાનેદીન રિદવાનલ્લાહો અન્હુમ કી કમા હકકૂ પયરવી કરસકેં.

અખીરમેં મોઅલ્લિક સાહબકો ઉન્કી બે બદલ કોશિશ ઓર બે ઇન્તેહા જાફિશાનીકી સહીહ માઅની મેં દાદ દેતા હું, ઓર ગુજરાતી ઝબાનકે મઝમૂન નિગાર બાઈઓકી પાક તવજજોહાત કો અયસી તરનીકાત ઓર તાલીફાતકી તરફ મખ્મૂલ કર્નેકો અપ્ના ફૂલ સમ-જતાહું, ઓર દુઆ કર્તા હું, કે ખુદાવહે કરીમ ઈસ કિતાબકો મકબૂલે ખાસો આમ કરકે (આમીન)

મોઅરેખા ૨૭ જૂન. ઈ. ૧૯૪૧	{	સૈયદ ફુદુદ્દીન ફૂલ ઇબ્નેસૈયદ
ખાફકા દરવાઝા		મહમૂદમિયાં કાઠરી.
અહમદાબાદ (ગુજરાત)		અહમદાબાદી.

પ્રખ્યાત વકીલ માસિકના વિદ્વાન તંત્રી સાહેબનો અભિપ્રાય

મુસ્લિમ બિરાદરોને સૂચના

તમારા વડિલોનો સંદેશો શું તમો ભૂલી ગયા ?

ઈસ્લામ વિશ્વધર્મ છે. સૃષ્ટિના મંડાણથી જ ઈસ્લામ આલ્યો આવે છે, પરંતુ આજથી તેરસો વર્ષથી તો ઈસ્લામ સૃષ્ટિના આ છેડાથી પેલા છેડા સુધી પ્રસરી ગયો છે. આ બધું વિશ્વનિયંતા મહાન માલિકના સંચાલન મુજબ જ થાય છે. તે વાત ખરી છે, પરંતુ ઈસ્લામના મહાન પયગમ્બર હ. મૌદમ્મદ મુસ્તફા (સ. અ. વ.) સાહેબે અને તેમના અસહાબે ફરામ (ર. અ.) સાહેબોના આદર્શ જીવનના પ્રતાપે જ સમગ્ર સૃષ્ટિ ઉપર ઈસ્લામનો સારો પ્રભાવ છવાઈ રહ્યો છે. મુસલમાનો જ્યાંસુધી આ પવિત્ર પુરુષોનાં જીવનચરિત્રો જાણે નહિ, ત્યાંસુધી તેમને ઈસ્લામ અને તેના અનુયાયીઓની ઓળખ થાય નહિ, માટે મુસલમાનોએ આવાં જીવનચરિત્રો વાંચવાં જરૂરી છે.

નોવેલો, મનઘડત પ્રેમ કિસ્સાઓ વાંચવાથી આજસુધીમાં તમને શો લાભ મળ્યો ? આ સવાલનો જવાબ તમો આપો, તે અગાઉ જ હું કહી આપીશ, કે—

(૧) જુહું બોલવું, જુહું લખવું અને પોતાના આ જુઠાણાથી બોમ્બોને પણ જુહું બોલતાં શિખવવું

(૨) અમુક નિર્દોષ માણસો ઉપર ન છાજતા આક્ષેપો મૂકવા અને તેના ગંધાતા પ્રચારથી મહાન માલિકના દરબારમાં ગુન્હેગાર થવું

(૩) અક્ષાહ અને તેના રસૂલના કર્મોનો વિરોધ કરી પ્રેમ કિસ્સાઓના વાંચનમાં મસ્ત બનીને શયતાનના શાગરીદો જેવું શયતાની લશ્કર એકઠું કરવું.

નાવેલ, કિસ્સાના લેખકો અને વાંચકોએ ઉપલી બાબતો સિવાય બીજું શું પેદા કર્યું છે? મુસલમાનો ! તમારા વડીલો કેવા બહાદુર, સત્યપ્રેમી, સદાચારી અને નીતિમાન હતા ! તેમણે સત્ય, ન્યાય, નીતિ ખાતર પોતાનું સર્વસ્વ કુર્બાન કર્યું હતું. આપણા વડીલો, અશ્વાહ અને તેના પાક રમૂલનાં કલાય સાંભળવામાં જ મગ્ન રહેતા હતા, જેથી તેમની ઔલાદના કાને સત્ય, બહાદુરી, નીતિ અને સદાચારના પડખા પડ્યા જ કરતા હતા, જેથી કરી ભવિષ્યની ઔલાદ પણ તેમના જેવી નામવરી પેદા કરતી હતી. મુસલમાનોને આજ કાલ આવા જ વાંચનની ખાસ જરૂર છે.

જનાબ મુન્શી ઉમરજી મોહમ્મદ કડીવાળા સાહેબે અરબસ્તાન, ઇરાન, તુર્કસ્તાન એશિયાઈ માઈનર વગેરે વગેરે પ્રદેશોના આપણા વડીલોના જીવનના સાચા નમુનાઓ રજૂ કરીને ગુજરાતના મુસલમાનોને પોતાના વડીલોનું અનુકરણ કરવાનો માર્ગ દર્શાવ્યો છે, તે બદલ અમે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. જનાબ મુન્શી ઉમરજી સાહબ ઉર્દૂ, ફારસી અને અરબીનો એવો સરળ અને સરસ તર્જુમો કરે છે, કે થોડું ઘણું જાણેશો માણસ પણ સારી રીતે સમજી શકે છે. ખુદા પાક તેમને આથીએ વધુ હિમ્મત આપે અને તેઓ આવાં અનેક પુસ્તકો મુસ્લિમ સમાજ આગળ રજૂ કરે. આમીન. અમે અનેક મુસ્લિમ શ્રીમંતોને બલામણુ કરીએ છીએ, કે આવા લેખકોને સારો સહકાર આપીને મજહબી અને ઇસ્લામી ઇતિહાસનાં પુસ્તકોનો વધુ પ્રમાણમાં ગુજરાતી, મરાઠી, હિંદી ભાષામાં તર્જુમો કરાવવો જોઈએ. આ ઘણું જ સવાળનું કામ છે.

અમુક વાતમાં મીઠું મરચું બજારવીને મનઘડત વધારો કરવાને ઇસ્લામે ખાસ મનાઈ કરેલી છે. ઇસ્લામનો ઇતિહાસ આવી મનઘડત બાબતોથી નિર્દોષ છે. મહંમે જે કામ ન કર્યું હોય, તે કામ અતિ-શયોક્તિ કરીને ઠાકી બેસાડવું, તે મહંમ ઉપર કલંક લગાડવા સમાન

છે. ઇસ્લામી ઇતિહાસકારોએ આ નિયમને નજર સામે રાખીને અનેક સત્ય પુરાવાઓ ઉપરથી જ ઇસ્લામી ઇતિહાસ રચ્યો છે, માટે ઇસ્લામી ઇતિહાસને લગતાં પુસ્તકોનો આવો તજજ્ઞો કરવો અને તે વાંચવો જરૂરી છે. અમે ગુજરાતી આલમના મુસ્લિમ ખિરાદરોને અપીલ કરીએ છીએ કે “જન્મતના નવજવાન” નામની કિતાબને ખરીદી તથા ખરીદાવી એક પંથ દો કાજ જેવો લાભ મેળવશો. આમીન.

લી. દુઆગો

કાઝી સદુદ્દીન રઝામિયાં અબ્બાસી
તંત્રી વકીલ કાર્યાલય
અહમદાબાદ

—: અનુક્રમણિકા :—

	વિષય	પાનુ		
(૧)	મુસ્લિમ સમાજનો ઉદ્યકાળ	૭ થી	૧૦	
(૨)	ઈસ્લામે આપેલું કુર્આનીનું શિક્ષણ	૧૦ થી	૨૧	
(૩)	ઈસ્લામે આપેલું શાંતિનું શિક્ષણ	૨૨ થી	૨૭	
(૪)	ઈસ્લામી પરોણાગત	૨૮ થી	૩૩	
(૫)	મુસલમાનોનો રાજસત્તા પ્રત્યે પ્રેમ	૩૪ થી	૩૬	
(૬)	જાતમહેનત પ્રત્યે ઉમંગ	૩૭ થી	૪૬	
(૭)	મહાન પેગંબર પ્રત્યે મુસલમાનોનો અપૂર્વ પ્રેમ	૫૦ થી	૬૮	
(૮)	ગુપ્ત ભેદની સાચવણી	૬૯ થી	૭૪	
(૯)	ઈસ્લામે બિલ્લા પ્રત્યે મુકેલો અંકુશ	૭૫ થી	૭૮	
(૧૦)	પ્રાચીન મુસલમાનોમાં સાચું બોલવાની ટેવ	૭૯ થી	૮૪	
(૧૧)	ઈસ્લામી ઉદારતા	૮૫ થી	૯૫	
(૧૨)	ઈમાનનો જોશ	૯૬ થી	૧૦૬	
(૧૩)	ઈલ્મ પ્રાપ્તિ માટે મુસલમાનોનો પ્રેમ	૧૧૦ થી	૧૨૨	
(૧૪)	જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવાનો ઉમંગ	૧૨૩ થી	૧૨૯	
(૧૫)	નિઃસ્વાર્થ સમાજ સેવા	૧૩૦ થી	૧૩૬	
(૧૬)	ઈસ્લામી સેવાનો અનહદ ઉભરો	૧૩૭ થી	૧૪૭	
(૧૭)	ઈસ્લામી સાદાર્થ	૧૪૮ થી	૧૫૫	
(૧૮)	ધર્મ-મઝહબ માટે વેઠેલાં સંકટ	૧૫૬ થી	૧૬૬	
(૧૯)	પોતાનું દેવું અદા કરવાની કાળજી	૧૬૭ થી	૧૭૩	
(૨૦)	ઈસ્લામે ધુરા રિવાજોનું કરેલું નિકંદન	૧૭૪ થી	૧૭૮	

વિષય	પાનુ
(૨૧) માળાપની સેવા	૧૭૬ થી ૧૮૪
(૨૨) ઇસ્લામે શુદ્ધનિષ્ઠા અને અમાનતનું આપેલું શિક્ષણ	૧૮૫ થી ૧૯૦
(૨૩) ઇસ્લામે આપેલું વચન પાલનનું શિક્ષણ	૧૯૧ થી ૧૯૫
(૨૪) ઇસ્લામ પ્રચાર	૧૯૬ થી ૨૦૦
(૨૫) ઇસ્લામ માટે કરેલો સ્વાર્થ ત્યાગ	૨૦૧ થી ૨૧૫
(૨૬) મહાન પેગંબરે ઇસ્લામની આજ્ઞાનું પાલન	૨૧૬ થી ૨૨૩
(૨૭) મુસલમાનોની બહાદુરી	૨૨૪ થી ૨૪૪
(૨૮) જન્મતના નવજવાનોના સરદાર કોણ ?	૨૪૫ થી ૨૫૩
(૨૯) મુસ્લિમકી મુનાબ્બત	૨૫૪
(૩૦) મહાન પેગંબર (સ. અ. વ.)નાં પવિત્ર ફરમાન	૨૫૫ થી ૨૬૬
(૩૧) શરીરના દરેક અવયવથી ચતા ગુન્હા અને તેનો બચાવ	૨૬૭ થી ૨૭૬
(૨૩) બોધદાયક વચનો	૨૮૦ થી
(૨૪) એક નવજવાન મુસ્લિમ શું ન કરી શકે ?	

સમાપ્ત

શુદ્ધિપત્ર

પાનુ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮	૧૩	મી	કય
૩૭	૧	આરદ	આર વ
૮૫	૨	ખાલી જગા	ઝાંકે
૧૧૩	૧૦	મસ્જિદની મસ્જિદની	મસ્જિદની
૧૩૩	૭	નમાઝ પઢવાથી દોલત મળશે	હેડીંગ ન જોઈએ
૧૩૮	૧૪	થતા	થતા અગાઉ
૧૫૮	૬	ધારણા	ધારણ
૧૫૯	૧૦	ઉપર	ઉમર
૨૫૨	૧૧	હસન	હુસન
૨૫૨	૧૨	હુસન	હસન
૨૬૪	૨૧	વઅદ્યો	વઅદ્યા

— પ્રસ્તાવના —

આજ કાલ અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતી સંસ્કારમાં ઉછરતી પ્રજાને પરધર્મી—હિંદુ, પારસી, ખ્રિસ્તિ નવયુવકોનાં યશસ્વી જીવનચરિત્ર પીરસવામાં આવે છે, જેના પ્રતાપે હાલના વાતાવરણમાં ઉછરેલા અમુક મુસ્લિમ નવજવાનો ભાઈબંધ કોમ અને તેના સાહિત્ય પ્રત્યે એટલા મુગ્ધ થઈ જાય છે, કે તેમને પોતાના દીનદાર નવજવાનોનાં જીવન ચરિત્ર અવલોકવા જેટલો ઉત્સાહ થતો નથી. અમો આ તકે સ્વિકારીએ છીએ, કે ભાઈબંધ કોમોનાં આદર્શ જીવનચરિત્રો ખરેખર પ્રશંસાપાત્ર હશે, પરંતુ મુસ્લિમ નવજવાનોએ એવાં એવાં કામ કરી જતાવ્યાં છે, કે આસમાન, ઝમીન આજ સુધીમાં તેની સ્પર્ધાનું એક પણ કાર્ય જતાવી શકેલ નથી. પુખ્ત વયના મુસ્લિમ પુરુષોએ જે વીરતા દર્શાવી છે, તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે, પરંતુ નાના નાના મુસ્લિમ યુવકોએ કરેલાં કાર્ય જ્યારે આપણા જાણવામાં આવે છે, ત્યારે તે વર્ણુન વાંચતાં આપણું ઈમાન તાઝું થઈ જાય છે અને ઈસ્લામની જાહોજલાલીના સમયનો ચિતાર આપણી નજર સામે રજુ થઈ જાય છે.

ભાઈબંધ કોમો નાટક, સિનેમા માર્ફતે પોતાના સમાજના આદર્શ પુરુષોનાં જીવન ચરિત્ર રજુ કરે છે, જેમાં કેટલીક નકલી જાખતોનો સેજલેજ કરવાથી તેવાં જીવનચરિ-

ત્રેથી પબ્લિકને જોઈએ, તેટલો ફાયદો થતો નથી. આમ હોવા છતાં અમારે કહેવું પડશે, કે લાઇબ્રેરી કેમો પોતાના સમાજનાં જીવનચરિત્ર સજીવન રાખવાને આધુનિક કેળવણી સંસ્થાઓ, સીનેમાઓ અને ઐતિહાસિક પુસ્તકો અને નોવેલ માર્ફતે પુષ્કળ પ્રચાર કરે છે. અફસોસ છે, કે મુસ્લિમ સમાજના આદર્શ પુરુષોના જીવન ચરિત્રનો પ્રચાર કરવાને હાલના મુસ્લિમ સમાજે ઘણું જ ઓછું કાર્ય કર્યું છે; તેમાં ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો આ વિષય પરત્વે નજીવું જલ્દે કંઈજ કાર્ય થયું નથી.

બાળપણનો સમય એ ઘણોજ આનંદી સમય છે. શરીરના પ્રત્યેક અવયવોની ખીલવટ પૂર જોશથી થયે જાય છે. લય અને આકૃતિની ચિંતાનું ભાન હોતું નથી. આ અમૂલ્ય સમયમાં બાળકનું ધ્યાન સારા માર્ગે દોરવામાં આવે, તો તે બાળક અવશ્ય એક આદર્શ પુરુષ તરીકે નીવડી શકે છે. મહાન પેગંબર હુઝરત રસૂલે ખુદા (સ. અ. વ) અને તેમના મહાન ખલીફા (ર. અ) સાહેબોની તાલીમના પ્રતાપે મુસ્લિમ નવજવાનોએ કેવાં કેવાં જહાદ્દરી અને વિવેકનાં કામ કરી બતાવ્યાં છે, તે જો આપણા જાણવામાં આવે તો અમો બાત્રીપૂર્વક કહીએ છીએ, કે આપણો સમાજ રચનાત્મક કાર્ય કરવાને તૈયાર થઈ જશે. આ હેતુસરજ અમોએ આ પુસ્તક પ્રકટ કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટાન્તોથી કેઈ પણ કેમના આચાર વિચાર ઉપર ઉંડી અસર થવા પામે છે. આ કારણથીજ ઘણાક વિદ્વાનો ઐતિહાસિક સત્ય ઘટનાઓને આદર્શ કેમી જીવન તરીકે જોળે છે. ઇતિહાસનાં

આદર્શ દ્રષ્ટાન્તોના પ્રતાપેજ એક પ્રજા બીજી પ્રજા ઉપર સ્પર્ધા કરી શકે છે, પરંતુ આવાં ઐતિહાસિક દ્રષ્ટાન્તોથી માત્ર વાર્તારસ ન લેવો જોઈએ, પરંતુ ઐતિહાસિક સાહિત્યનો સાર શ્રદ્ધા કરીને ઉચ્ચ જીવન બનાવવું જોઈએ. જો આ પ્રમાણે થાય તો ભૂતકાળનો અમારો ઇતિહાસ આપણી કેમની ભવ્ય અને સંગીન ઇમારતના પાયારૂપ બની જશે. અમારા મુસ્લિમ નવજવાનો અને સમગ્ર મુસ્લિમ સમાજ પોતાના પૂર્વજોની વીરતા, સહનશીલતા, વિદ્યતા, કળાકૌશલ્યતા વગેરેથી વાકેફ થઈને લાલ ઉઠાવશે, તેવા હેતુસરજ આ પુસ્તક તેમની સેવામાં અર્પણ કરવાને હિંમત કરી છે, તે આશા છે, કે આ પુસ્તક લોકપ્રિય થઈ સમાજ તેનો લાભ ઉઠાવશે.

આધુનિક-હાલના મુસલમાનોની આર્થિક, નૈતિક અને સામાજિક સ્થિતિ સુધારણા કેવી રીતે થઈ શકે, તે સવાલ સ્થળે સ્થળે ચર્ચાય છે. શહેર અને ગામડાં, કૌન્ફરન્સો અને મીટીંગો, આલિમો અને લીડરો વગેરે દરેકે દરેક સ્થળ અને દરેકે દરેક હિતચિંતક સમાજમાં આ સવાલ આજકાલ ચર્ચાઈ રહ્યો છે. દરેક જણ પોત પોતાનો જુદો જુદો અભિપ્રાય આપે છે, જેથી કયે રસ્તે જવાથી હાલના મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિ થાય, તે સમજાતું નથી. આ કારણથી કેમ દિવસે દિવસે વધુ ને વધુ પડતી દશા તરફ ઝુકી રહેલ છે.

અમો આ વિષયમાં અમારો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતા નથી, પરંતુ આજથી તેરસો વર્ષ ઉપર મુસલમાનો ઉપર

જ્યારે ચોતરફથી ઝુલ્મની ઝડીઓ વરસતી હતી અને અનેક પ્ર-
કારનાં સંકટો ઝંઝુમતાં હતાં. તે સમયે ક્યો માર્ગ ગ્રહણ કરવાથી
મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિ થઈ હતી, તે માર્ગ તરફ અમે
મુસ્લિમ સમાજનું ધ્યાન દોરવાને ઇચ્છીએ છીએ. મુસલમા-
નો જ્યારે જ્યારે પોતાનો ધર્મ, સત્ય અને મહાન પેગંબરે
ઈસ્લામ (સ. અ. વ) અને તેમના મહાન અસહાબ (ર. અ.)
નું અનુકરણ તણ બેઠા હતા, ત્યારે ત્યારે તેમના ઉપર
અનેક સંકટો મૂસળધાર વરસાદના સ્વરૂપમાં વરસી ચૂક્યાં
હતાં; પરંતુ મુસલમાનોએ જ્યારે જ્યારે મહાન પેગંબરે
ઈસ્લામ (સ. અ. વ) અને તેમના મહાન અસહાબ (ર. અ.)
સાહેબોના અનુકરણને પોતાના જીવનમાર્ગનું ધ્યેય બનાવ્યું
હતું, ત્યારે ત્યારે તેમણે સામાવાળાઓના સાખો પ્રપંચ અને
શક્તિનો નાશ કરીને પોતાની ડુબતી નૌકાને સંસારસાગરના
આ કિનારેથી પેલે કિનારે વિજયઠંકા સાથે પહોંચાડી દીધી
હતી. મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિનો આ સરળ માર્ગ આસ-
માન-આકાશે અનુભવ્યો છે, તો પછી ઈસ્લામની સુંદર
આકૃતિ બદલીને બીજો માર્ગ ગ્રહણ કરવાથી શો લાભ ?
સામાજિક, નૈતિક, સદાચાર સહૃદયતા અને સહકારનાં જે
ઉચ્ચ તત્ત્વો હઝરાત સહાબાએ કેરામ (ર. અ.)ના પવિત્ર
જીવનમાં મળી આવે છે, તેનો આજુમાત્ર અંશ પરધર્મી
કોઈપણ વ્યક્તિ રબૂ કરી શકી નથી. તો હાલના મુસલ-
માનો માટે હઝરાત સહાબાએ કેરામ (ર. અ.) સાહેબોના
અનુકરણ સિવાય ઉન્નતિનો કોઈ માર્ગ નથી, તે દીવા જેવી
ઉઘાડી વાત છે.

આપણે માની લીધું, કે હઝરાત સહાબાએ કેરામ

(૨૦ અ) સાહેબોના અનુકરણ સિવાય મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિ અશક્ય છે. આ સિદ્ધાન્ત માત્ર માની લેવા જેવો નથી, પરંતુ આકાશ અને આકાશી પદાર્થોએ સિદ્ધ કરેલી બાબત છે, કે મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિનો માત્ર એક સરળ માર્ગ છે. અને તે હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોનું અનુકરણ કરવા રૂપ માર્ગ છે. હવે આ અનુકરણ શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ? સાચો જોશ પેદા ન થાય, ત્યાં સુધી આ અનુકરણ અસાધ્ય છે. મુસ્લિમ સમાજના જીવન મરણનો આધાર આ સાચા જોશ ઉપર જ આવલંબેલો છે. જ્યાં સુધી મુસલમાનોમાં આ સાચો જોશ નહિ પ્રગટે, ત્યાં સુધી મુસલમાનો ઉન્નતિની મુખાકૃતિ દેખી શકે નહિ, તે નિર્વિવાહ છે. ઈસ્લામ જે છે તે જ છે. જે છે તે જ કુર્આનેપાક છે જે છે તે જ આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, પૃથ્વી છે, પરંતુ કુર્આની સ્વાર્પણ અને નિળાલસતાનો રચનાત્મક જોશ હાલના મુસલમાનોમાં નથી, આ સાચા જોશની અછતના પ્રતાપે જ મુસલમાનો આજે છિન્નલિન્ન અવસ્થામાં છે. મુસલમાનોમાં આ પ્રાચીન જોશ પેદા કરવાનું સાધન માત્ર આપણો પ્રાચીન ઇતિહાસ છે, મુસલમાનોનો પ્રાચીન ઇતિહાસ મુઘલ શરીરમાં નવ ચેતન પ્રગટ કરે છે. સુરત શરીરમાં વિજળીક શક્તિ પ્રગટ કરે છે, કોમ માટે જીવન કુર્બાન કરવાનો બોધ પાઠ આપે છે, આજ કાલની આગળ પડતી કોમો પોતાના ઇતિહાસનું રક્ષણ કરીને તેને સજીવન કરીને દેશ અને પરદેશમાં પોતાની ઉન્નતિનો વિકાસ કરવાને કાગળ રૂપી ઘોડાઓ દોડાવે છે. પરંતુ મુસલમાનો આ વિષયમાં પુરતું કરતા નથી.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ ઈસ્લામી

શરીરત ઉપર રહીને કેવી રીતે સમાજની ઉન્નતિ કરી હતી, તે વિષય ઉપર એક નાનું સરખું પુસ્તક લખવાને અમોએ હિંમત કરી છે, જો કે આ વિષય એટલો બધો વિશાળ છે, કે જેના ઉપર અનેક પુસ્તકો લખી શકાય છે, તેમજ અનેક પ્રકારના બોધપાઠ મળી શકે છે, પરંતુ અમો તે સંપૂર્ણ રીતે એકત્ર કરવાને અશક્ત છીએ, અમારી અદ્ય બુદ્ધિ મુજબ જે કાંઈ પ્રયાસ આદર્યો છે; તે અવશ્ય મુસ્લિમ સમાજને લાભકારક નીવડશે, તેમ અમો અને અમારા મિત્રોનું માનવું છે, હજારો સહાળાએ કેરામ (૨૦૨) સાહેબોનાં જીવનચરિત્રો સદ્ગુણના લંકારરૂપ છે. જો એકાદ સદ્ગુણનો અમો યોગ્ય ઉલ્લેખ કરી શકીશું, તો અમો પોતાને સદ્લાગી માનીશું, તેમજ અમારા પ્રિય વાંચક બંધુઓ તેમાંથી કાંઈ સાર ગ્રહણ કરશે, તો અમો ખુશી થઈશું કે, ખુદાપાકે અમારી મહેનત સફળ કરી છે. આમીન.

મુસ્લિમ સમાજનો ઉદય કાળ

પ્રાચીન સમયના મુસલમાનો સંપ, સ્વાર્પણ, સત્ય, શૌર્ય, સંતોષ, ધીરજ, વીરતા અને યાદે ઇલાહીના આદર્શ નમુના રૂપ હતા. કોમ અને મઝહબની ઉન્નતિની ધગશ તેમનાં હૃદયોમાં ધીકતી હતી. સુખ, દુઃખ, સંકટ અને આફતોનાં ગમે તેવાં વાતાવરણ તેમના ઉપર ફરી વળતાં હતાં, છતાં પ્રત્યેક સંજોગોમાં તેઓ કોમની ઉન્નતિનો વિચાર કદીજ ભૂલતા ન હતા, જે યોલતા તેજ કરતા હતા. યોલવું કાંઈ અને કરવું કાંઈ, તે તેમનો સિદ્ધાન્ત ન હતો. જેની રહેણી અને કરણી સરખી નથી, તેના કોઈ પણ કાર્યની કિંમત અદલાહ અને તેના રસૂલ પાસે નથી, તેમ તેઓ સારી પેઠે સમજી ચુક્યા હતા. મોઢાની ખોટી ભલાશને તેમણે કદિજ ધારણ કરી નથી, કવમની હુમ્દદી કરવામાં મોટાથી લઈને નહાના સુધી દરેકે દરેક એક રંગમાં રંગાઈ ચુક્યા હતા. કોમ અને મઝહબ માટે મરી કીટવાનો જોશ દરેકે દરેક મુસ્લિમના જીગરમાં ઉછાળા મારતો હતો. ભલે પર્વત તેની જગ્યાએથી ખસી જાય, પરંતુ એક વિચાર ઉપર આવી બેઠેલ પ્રાચીન મુસલમાન પોતાના વિચારમાંથી ડગતો ન હતો, સખાવત ખેરાતના મેદાનમાં એક બીજા ઉપર સરસાઈ લઈ જતા હતા. તેઓ સત્ય વાત કહેવામાં કદિ કોઈથી ડરતા ન હતા, આ દુન્યાના કોઈ મહાન પાદશાહના દરબારમાં અથવા તો તિક્ષણ તલવાર અને ભાલાઓની આણીઓ છાતી ઉપર આવી પડે,

છતાં પ્રાચીન મુસલમાનો સત્ય વાત કહેવામાં કદિજ ડરતા ન હતા.

ખુદાપાકની રઝામંદી અને મહોબ્બતે રસૂલની ધૂનમાં તેઓ રાતદિન મસ્ત રહેતા હતા. અમો પૈસે ટકે નાદાર છીએ, તેથી કોમ અને મિલ્લતની સેવા અમારાથી થઈ શકે નહિં, તેવું ખોટું બહાનું તેમણે કદિજ રબ્બુ કર્યું નથી. દુન્યાની મહાન શક્તિશાળી અને ધનાઢ્ય સલ્તનતોનો મુકાબલો કરીને તેમણે બતાવી આપ્યું છે, કે સાચા અને પાકા મુસલમાનની શક્તિ ઉપર પૈસા ટકાની કમી અને સસારનાં સાધનોની અછત કાંઈજ અસર કરી શકતી નથી. પૈસા ટકાની અછત કે વૃદ્ધિ કોમ માટે જરૂરી હોય, તેમ તેઓ સમજતાજ નહતા, પરંતુ સંપ, ભાઈચારો અને સાચો જોશ એ વસ્તુઓજ કોમને અગત્યની છે, તેમ પ્રાચીન મુસ્લિમો સમજી ચૂક્યા હતા. જ્યારે જ્યારે તેમને નાણાંની જરૂર પડતી હતી, ત્યારે કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય, તેમ દોલતનો પર્વત તેમની સામે રબ્બુ થઈ જતો, તે તેમની કુર્બાનીનો પ્રતાપ હતો. કરોડો રૂપીઆ તેમના હાથ નીચે રહીને જતા રહેતા હતા, પરંતુ તેમનાં જીગરો ઉપર તેની જરાએ અસર થતી નહતી. દુન્યા અને તેની વસ્તુઓને તેઓ તુચ્છ સમજતા હતા. તેઓ ફકીરીમાં અમીરીની મોજ માણતા હતા. દુન્યાના બંધારણનો આધાર ન્યાય ઉપર રહેલો છે, તે કાર્યમાં તો તેઓ ન્યાયની પ્રતિમા સમાન હતા. તેઓ પોતા પરાયાના ભેદ જાણતાજ નહતા. સર્વ પ્રજા ખુદાની અમાનત છે. તેમ તેમના જિગરોમાં ફટી ફટીને ભરેલું હતું. સમાજ પ્રત્યેના હક રક્ષણનું

જ્ઞાન જેટલું તેમને હતું, તેટલું જ્ઞાન દુન્યાની કોઈ પ્રજાને નહતું. રાજદારી સુધારા અને ઉન્નતિના તેઓ પ્રતિબંધ સમાન હતા. આ કારણથી ખુદ ખુદાપાકે કુર્આને શરીફમાં પણ તેમના માટે પાક વર્ણન કર્યું છે. તેઓ આત્મ જ્ઞાનના ભંડાર હતા. જે કાર્યથી કોમમાં કડવાશ ઉત્પન્ન થાય, તે કાર્યને તેઓ તજ દેતા હતા. તેઓ અદ્વાહ અને તેના રસૂલ સિવાય કોઈથી ડરતા નહતા. પોતાને ભારેમાં ભારે લાલ થતો હોય, પરંતુ તેથી કોમને થોડામાં થોડું નુકસાન થતું હોય, તો તેઓ પોતાના ભારે લાલને લાત મારી દેતા હતા. આ દુન્યાનો મહાન પોલિટિકલ માણસ પણ તેમને છેતરી શકતો નહતો. તેઓ ખુદાના કોઈપણ દુશ્મન ઉપર વિશ્વાસ રાખતા નહતા. તેઓ મરણને જીવન, જંગને ઉમંગ તદ્વારને પુષ્પમાળા, ઢાલને છત્ર, ભૂખને રોઝો, જીવતાને ગાઝી અને મુદ્દાને શહીદ માનતા હતા. જે સંકટોથી દુન્યા ગભરાય છે. હિંમત હારી જાય છે, તે સંકટો પ્રાચીન મુસ્લિમોમાં શક્તિ વધારતાં હતાં. મોતના ભયથી લોકો દૂર હટે છે, ત્યારે પ્રાચીન મુસલમાનો અમર જિંદગીના દરવાજા રૂપ મોત છે, તેમ સમજી મોતના મુખમાં કદમ મૂકતા હતા. આ કારણથી ભયંકર શત્રુઓ પણ તેમનાથી ધ્વજતા હતા.

પ્રાચીન મુસલમાનોએ આ સાચા જોશના પ્રતાપે મુઠી-ભર લશ્કર વડે લાખોની સંખ્યાનાં લશ્કર ચીરી ફાડી નાખ્યાં હતાં. ઇરાક, સિરિયા, મિસર, ત્રિપોલી, ઈરાન, અફઘાનિસ્તાન, બર્મર, તુર્કિસ્તાન, બલુચિસ્તાન, હિંદુસ્તાન વગેરે દેશોમાં ઇસ્લામનો ડંકો બજાવ્યો હતો. હજરાત સહાબાએ કેરામ

(૨૦અ) પછી હઝરાત તબે તાબેઈનના સમયમાં એશિયા, યુરોપ અને આફ્રિકામાં ઇસ્લામની આણુ વર્તી ચૂકી હતી. જમીનની લડાઈઓની માફક સમુદ્રની લડાઈઓમાં પણ પ્રાચીન મુસલમાનોએ પોતાની ધાક બેસાડી દીધી હતી, રૂમી લોકો નૌકા બળમાં પ્રખ્યાત ગણાતા હતા. તેમના પ્રચંડ નૌકા સૈન્ય ઉપર વિજય મેળવી ડાર્ડનલ્સની સામુદ્રધુનિ આગળ ઇસ્લામી વાવટો ચઢાવીને આખા કાફલાને હસ્તગત કર્યો હતો. આ પ્રમાણે પ્રાચીન મુસ્લિમોની જાહોજલાલી આગળ આખી આલમ શીકી પડી ગઈ હતી.

ઇસ્લામે આપેલું કુર્બાનીનું શિક્ષણ.

હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો સંબંધી અલ્લાહપાક કુર્માવેછે કે:—વ યૂસેફન અલા અન્કેસેહિમ વલવ કાનબેહિમ ખસાસતૂન અર્થાત:—તેઓને જે વસ્તુની પોતાને જરૂર હોય તે વસ્તુ માટે પોતાની જાતને બાબુપર રાખીને બીજાઓને બક્ષીસ કરેછે. પ્રાચીન મુસલમાનો આ ગુણને લીધેજ દેશ સેવા, કામ સેવા સમાજ સેવા કરીને આખી આલમ ઉપર ફેલાઈ ગયા હતા. જે ઘરનાં માણસો પોતાનો સ્વાર્થ સાધ્યા કરે, પોતાનું સુખ શોધ્યા કરે અને ઘરનાં બીજાં માણસોના સુખ તરફ ધ્યાન આપે નહિ, તે ઘરમાં સલાહ સંપ રહેતો નથી. તેજ પ્રમાણે જે દેશના લોકો માત્ર પોતાનોજ સ્વાર્થ સાધ્યા કરે, તે દેશમાં પણ સલાહ સંપ રહેતો નથી. દુન્યાનાં મહાન રાજ્યોમાં પણ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાનો ગુણ હોય અને બીજાં નાનાં રાજ્યોના સુખ તરફ જ્યાલ ન રખાતો હોય, તો દુન્યામાં

સલાહ શાંતિ રહેતી નથી. આ કારણથી ઈસ્લામે કુર્બાની—સ્વાર્થ ત્યાગનું શિક્ષણ આપ્યું હતું, જેના પ્રતાપે મુસલમાનો પોતાના લાભને બાબુ ઉપર રાખીને દેશ, સમાજ અને આખી સૃષ્ટિના લાભ તરફ ધ્યાન આપીને વર્તતા હતા. જે પ્રજામાં કુર્બાનીનો ગુણ જન્મ લેછે, છે તે પ્રજામાં કદિજ ઝઘડો થતો નથી. તે સિદ્ધાંત પ્રાચીન મુસલમાનોએ સાબિત કરી બતાવ્યો હતો.

કુર્બાની—સ્વાર્પણની પરાકાષ્ટા

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પૈકી તેમનો નવજવાન વર્ગ પોતાના મુસ્લિમ ભાઈઓ માટે કુર્બાનીના આદર્શ સ્વરૂપ સમાન હતા. આધુનિક સમયના નવજવાન મુસ્લિમો તેમના વર્તન ઉપરથી સાર અહણ કરે, તે હેતુસર અમુક દષ્ટાંત નીચે ટાંકવામાં આવે છે.

મરણપથારીએ પડેલા મુસલમાનોએ શું કર્યું ?

એક લડાઈમાં હજરત અકમા અને હજરત હારિસ તથા હજરત સહીલ (૨૦ અ) સાહેબો ઘાયલ થયા હતા. આ ત્રણે સાહેબોનો અંત સમય નજીક હતો. તેઓને ઘણી જ તરસ લાગી હતી. એક માણસ હજરત અકમા (૨૦ અ) સાહેબ પાસે પાણી લાવ્યો. જીવનના અંત સમયે જ્યારે કડક તરસ લાગી હોય, ત્યારે પાણીનું એક એક ટીપું કેટલું કિંમતી થઈ પડે છે, તેની કિંમત જોણે આવો નાબુક પ્રસંગ દેખ્યો હોય તે જ કરી શકે છે. સામાન્ય સમયે

પાણીની પરખો મંડાવવી, તે તો એક સાધારણ વાત છે; પરંતુ જેને સંપૂર્ણ ખાતરી હોય, કે હવે મારો અંત સમય નજીક છે. પાણીનું એકેક ટીપું મારે માટે અમૃત સમાન છે. તેમ જે જાણુતો હોય, છતાં પોતાની સ્થિતિ ભૂલી જઈને પોતાના ભાઈની માગણીને સ્વિકારવી તે કેટલું કઠણ કામ છે, તે દરેક માણસ વિચારી શકે છે. જે પ્રજા એક બીજાના લોહીની તરસી હતી, તે પ્રજા પોતાની જરૂરતને ભૂલી જઈને પોતાના ભાઈની જરૂરતને પ્રથમ પૂરી કરે છે, તેવો જોશ પેદા કરાવનાર મહાન પેગંબરે ઈસ્લામ (સ. અ. ૫) ઉપર લાખો દુરદ હોજો. હઝરત અકમા (ર. અ) સાહેબ પાસે પાણીનું જામ આવ્યું, તે વખતે ઘાયલ થયેલા હઝરત સહિલ નિરાશાની દ્રષ્ટિએ પાણીના જામ તરફ જોઈ રહ્યા હતા. પોતાનો મુસ્લિમ ભાઈ તરસ્યો હોય, તે પાણીની આકાંક્ષા ધરાવતો હોય, છતાં પોતે પાણી પીવું, તે ઈસ્લામી ભાઈચારા વિરુદ્ધ છે. તેવો વિચાર હઝરત અકમા (ર. અ)ના દિલમાં પેદા થયો. તેમણે કહ્યું, કે જાવ. હઝરત સહિલ (ર. અ)ને પાણી આપો. પાણી લાવનાર માણસ હઝરત સહીલ (ર. અ) સાહેબ પાસે જાય છે. તેઓ પણ એક બગીચાના બીજા ફુલ સમાન હતા. એક શાળાના બીજા વિદ્યાર્થી સમાન હતા. જેઓ સ્વાર્થને આત્મહત્યા સમજતા હતા. તેમણે જોયું કે હઝરત હારિસ (ર. અ) સાહેબ પાણીના જામ તરફ નિરાશાયુક્ત દ્રષ્ટિએ જોઈ રહ્યા છે. પોતાના જીવને પોતાના મુસ્લિમ ભાઈ કરતાં વિશેષ ગણવો, પોતાના મુસ્લિમ ભાઈને તરસ્યો રાખીને પોતે પાણી પીવું, તે તેઓ શી રીતે સ્વીકારી શકે તેમ હતા ?

પાણી હાજર હતું, પરંતુ ગળે ઉતારવું કઠણ થઈ પડ્યું હતું. તેમણે પાણી લાવનારને કહ્યું, કે જાવ. હજરત હારિસ (૨૦ અ) ને પાણી આપો- જઝાકદલાહ. ત્રણેમાંથી એક પણ પાણી પીવા ન પામ્યા અને તરસ્યાને તરસ્યા દરબારે ઈલાહીમાં રજુ થઈ ગયા! ધન્ય છે. તેમના મુસ્લિમ ભાતૃભાવને ! આ ત્રણે વચ્ચે સંસારિક સગપણનું બંધન ન હતું, માત્ર ઈસ્લામી ભાઈચારાનું બંધન હતું; જેના પ્રતાપે એકને મૂકી બીજાએ પાણી પીવાનું તજ્યું હતું. બતાવો. આજે કોઈ આવો ભાઈ-ચારો પેદા કરી શકે છે ?

મુસ્લિમ સ્ત્રીએ કેવો જવાબ આપ્યો ?

એક મુસલમાન પોતાના બગીચાની ચોગરદમ કોટ બનાવવા માગતો હતો, પરંતુ એક માણસનું અમુક ઝાડ વચમાં આવતું હતું. જેથી તેણે મહાન પેગંબરે ઈસ્લામ (સંઅઠ્ઠ) સાહેબની સેવામાં વિનંતિ કરી કે આ ઝાડ મને અપાવો, જેથી હું કોટને સીધો ચણાવી શકું, ઝાડનો માલિક તે ઝાડ વેચવા ઈચ્છતો ન હતો. હજરત રસૂલે ખુદા (સંઅઠ્ઠ) સાહેબે તેને સંબોધીને ફર્માવ્યું કે, જો તમે આ ઝાડ વેચાતું આપશો, તો અદલાહ પાક તેના બદલામાં તમને જન્નતમાં સુંદર ઝાડ આપશે, આમ છતાં આ ઝાડનો માલિક ઝાડ આપવાને રાજી ન થયો, મહાન પેગંબર (સંઅઠ્ઠ) સાહેબે તેને હુકમની દૃષ્ટિએ કાંઈ કહેવાનું પસંદ કર્યું નહિ. હજરત સાબિત બિન દહુદાહને આ વાતની બજાર પડી, તેથી જન્નતમાં સુંદર ઝાડ મેળવવાની જિજ્ઞાસાએ તેમને બેચેન કરી મૂક્યા,

તેઓ આ ઝાડના માલિક પાસે ગયા, અને કહ્યું, કે જો તું તારું ઝાડ મને આપે, તો હું મારો આખો બગીચો તેના બદલામાં તને આપી દઉં, પેલા માણસને તો આથી વિશેષ શું લાભ હોય ? તેણે તરતજ કબુલ કર્યું. હઝરત સાબિત (ર૦અ) સાહેબ હઝરત રસૂલુલ્લાહ (સ૦અ૦વ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા અને વિનંતિપૂર્વક કહ્યું કે યા રસૂલુલ્લાહ ! મેં પેલા ઝાડનો વેચાણ સોદો કર્યો છે, માટે જોને ઘાટ બનાવવાનો છે, તેને આ ઝાડ સોંપી આપો. હઝરત રસૂલે અક્રમ (સ૦અ૦વ) ઘણાજ રાઝી થયા અને હઝરત સાબિત (ર૦અ) સાહેબ માટે ભલો દુઆ કરી. હવે હઝરત સાબિત (ર૦અ) પોતાનો બીબી સાહેબ પાસે બગીચામાં ગયા અને કહ્યું કે, હવે આપણે આ બગીચામાં રહેવાનું નથી, માટે બહાર નીકળો. જન્નતના એક ઝાડ પેટે આ બગીચો મેં વેચી દીધો છે. સુખ્દાનદલાહ ! તે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પણ કેવી હતી ? તે જવાબ આપે છે કે, આ સોદો તો ઘણાજ લાભકારક છે, હું તે બદલ ઘણી ખુશ છું !

આ દૃષ્ટાંત હઝરાત સહાબાએ કેરામ (ર૦અ) સાહેબોના ઈમાનના દર્પણરૂપ છે. જ્યાં સુધી દિલ ઈમાનથી છલાછલ ભરપૂર ન હોય, ત્યાં સુધી ભવિષ્યમાં લાભ મળવાની આશાએ પોતાની મિલકત આપી દે, તે બનવા જોગ નથી. હઝરાત સહાબાએ કેરામ (ર૦અ) સાહેબો હઝરત રસૂલે ખુદા (સ૦અ) સાહેબના દરેક બોલ ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખતા હતા. એક અને એક મળીને બે થાય છે, તે હિસાબ જેટલે દરજ્જે સાચો છે, તેટલે દરજ્જે હઝરત કબ્રેઆલમ (સ૦અ૦વ) સાહે-

બના બોલને સાચો માનતા હતા. હાલના સમયમાં હઝરત (સંઝવ) સાહેબની હદીસોને આવા સ્વરૂપમાં સત્ય માનીને તેના ઉપર અમલ કરનાર કેટલા મુસ્લિમ નવજવાનો હશે ?

આ દ્રષ્ટાંત દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખીને હાલના મુસલમાનોએ પોતાના વ્યાવહારિક જીવન તરફ દૃષ્ટિપાત કરવો જરૂરી છે. આપણે નજીવી બાબતો માટે કેવી રીતે અંદર અંદર લડી મરીએ છીએ. પોતાના ભાઈઓ માટે કુર્બાની-લોગ આપવા જેટલી હિમ્મત તો ક્યાંથી થાય ? પરંતુ તેમના વાજબી હુક પચાવી જવાને આપણે ભાતભાતનાં બહાનાં શોધી કાઢીએ છીએ, તે ઘણુંજ શરમાવા જેવું છે, આ દ્રષ્ટાંતને નજર સામે રાખીને મુસલમાનો તેના ઉપરથી કાંઈ બોધ ગ્રહણ કરશે, તેવી આશા શું આપણે રાખી શકીશું ?

મામાનું કફન કેવી રીતે દીધું ?

હઝરત હમ્ઝા (ર. અ) એક લડાઈમાં શહીદ થયા. તેમના કફન માટે તેમનાં બહેન સોફિયહ (ર. અ) એ પોતાના પુત્ર ઝોબયર (ર. અ)ને બે આદરો આપી. ભાણેજ પોતાના મામાના મૃત દેહને કફન પહેરાવે છે, તે સમયે તેમણે બેયું, કે મામાની પડોશમાં એક અન્સારીની લાશ પડી હતી. મામાને બે આદરોનું કફન પહેરાવવું અને પડોશમાં એક મુસ્લિમ ભાઈની લાશને કફન વગર રહેવા દેવી, તે તેમને પસંદ પડ્યું નહિ, જેથી તેમણે એક આદર પેલા અન્સારીની લાશ ઉપર ઢાંકી અને એક આદર વડે મામાની લાશને કફન પહેરાવવા માંડ્યું; પરંતુ હઝરત હમ્ઝા (ર. અ) સાહેબની લાશ

મુખારક માટે એક આદરથી કદેન પહેરાવાય તેવું ન હતું. માથું ઢાંકવા જાય તો પગ ઉઘાડા રહી જતા હતા અને પગ ઢાંકવા જાય તો માથું ઉઘાડું રહી જતું હતું. મહાન પેગં-જરે ઇસ્લામ (સ. અ. વ) સાહેબે તે વખતે કર્માબુ, કે આદર વડે અહિરો ઢાંકી દો અને પગ ઉપર ઘાસ તથા પાંદડાં વગેરે નાખો !!

અલ્લાહ અલ્લાહ ! આ કેવા લોક હતા ? અફસોસના વખતે માણસ લાન ભૂલી જાયછે, છતાં પ્રાચીન મુસ્લિમો પોતા અને પારકાના મૈયત પ્રત્યે પણ તકાવત સમજતા નહતા. જે પરાંયા મુસ્લિમ લાઈની મૈયતની આટલી કાળજી રાખતા હતા, તેઓ તે મુસ્લિમ લાઈના જન માલ પ્રત્યે કેટલું હેત રાખતા હશે ? તે આ ઉપરથી સમજી શકાય છે.

અન્સારી સાહેબો કેમ શાન્ત થયા ?

હુઝરત રસૂલે અક્રમ (સં અં વ) સાહેબ આ અનિત્ય સંસારથી પર્દે થયા, ત્યારે ખિલાફતના પ્રશ્ન સંબંધી નાબુક સ્થિતિ ઉભી થવા પામી હતી. અરબ પ્રજા સ્વભાવે જોશીલી છે. દરેક દેશની સમગ્ર પ્રજા કેળવાએલી હોતી નથી. પરંતુ આકાએ નામદાર (સં અં વ) ના શિક્ષણના પ્રતાપે અરબ પ્રજા કુર્બાનીના રંગમાં રંગાઈ ગઈ હતી. સ્વાર્થનું નામ નિશાન ન હતું. લોગ જોગે અજ્ઞાનતાના સમયનું નહાનું સરખું છમકલું થાત, તો ખિલાફતનો સવાલ એવો નાબુક હતો, કે મહાન કિત્નો ઉભો થઈ જાત ! જાકહાહ ! તેમની કુર્બાની-સ્વાર્થ ત્યાગનાં શાં વખાણુ કરીએ ? એક દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળા નવજવાન અન્સારી

અરબ ગયદ બિન સાબિત પ્રચંડ માનવ મેદની વચ્ચે ઉભા થઈને પોકાર કરે છે, કે હજરત રસૂલેકરીમ (સ. અ. વ) સાહેબ મોહાબિર હતા. હિજરત કરીને મક્કા શરીફથી મદીના શરીફ પધાર્યા હતા; માટે તેમના ખલિફા તરીકે કોઈ મક્કાવાસીને પસંદ કરવો જોઈએ. અમો મહાન પેગંબરે ખુદા (સં અં વ) સાહેબના અન્સાર— મદદનિશ છીએ, અન્સારી—મદદનિશ તરીકેનું માન અમારે માટે શું ઓછું છે, કે અમારે ખિલાફત તરફ દષ્ટિ નાખવી જોઈએ ? અમો આકાએ નામદાર (સં અં વ) સાહેબના જેમ અન્સાર—મદદનિશ હતા, તેવીજ રીતે આપ (સં અં વ) સાહેબના ખલિફાઓના પણ અન્સાર તરીકેજ રહીશું ! આ જોશીલા અને ઉદારતા ભર્યા કલામની એવી છાપ પડી ગઈ, કે ઘણા કબીલાઓના અરબ ત્યાં હાજર હતા, પણ કોઈ કાંઈ બોલ્યું નથી, જેથી કુસંપને બદલે સંપનું વાતાવરણ છવાઈ ગયું. આ પ્રમાણે ખિલાફતના કઠણ પ્રશ્નનો સંપૂર્ણ શાન્તિપૂર્વક ઉકેલ થઈ ગયો.

અમો આપ્યા પછી પાછું નથી લેતા

હજરત કસીર બિન સલત (૨૦અ) પાસે એક સહાબીના પૈસા લેણા હતા. તેમણે હજરત મર્વાન માર્ફતે હજરત કસીરને કહેબડાવ્યું, કે ત્રણ દિવસમાં નાણાં આપો, નહિતો કરજ પેટે ઘર આપો. હજરત કસીર (૨૦અ) ઘર આપવાને રાઝી નહતા, નાણાંની સવડ ન હતી. તેથી તેઓ હજરત કયસ બિન એબાદા (૨૦અ) પાસે ગયા અને ત્રીસ હજાર રૂપીઆની

માગણી કરી. તેમણે તરતજ ત્રીસ હજાર રૂપીઆ ગણી આપ્યા. તે હજરત મર્વાન (૨૦અ) સાહેબ પાસે નાણાં લઈને ગયા. કરજ માગનાર સહાબીએ પૈસા ન લીધા, બદકે કહ્યું, કે હવે મારે તમારું ઘર પણ નથી જોઈતું. હજરત કસીર (૨૦અ) ને હવે નાણાંની જરૂર ન હતી, જેથી તેઓ હજરત કયસ (૨૦અ) સાહેબને તેમના પૈસા પાછવા આપવાને ગયા. હજરત કયસ (૨૦અ) સાહેબે પૈસા લેવાનો ઈન્કાર કર્યો, ત્યારે હજરત કસીર (૨૦અ) સાહેબે કહ્યું, કે હવે મારે નાણાંની જરૂર નથી, માટે તમે તમારા પૈસા પાછા લો, ત્યારે હજરત કયસ (૨૦અ) સાહેબે ફરમાવ્યું, કે અમે કોઈ વસ્તુ આપ્યા પછી પાછી લેતા નથી.

હુર ચેહુ બાજીદી મકુન બાઉ રુબુઅ
ગર ઝ પા ઉફતાદએ અઝ દસ્તે બુઅ
ઈ બદાં માનિદ કે શખસે મી કુનદ
બાઝ મેલે ખુદને આં મી કુનદ

અર્થાત:—તું ભૂખથી લાચાર થઈ જાય, છતાં તેં જે કાંઈ બક્ષીસ કર્યું હોય, તે પાછું મેળવવાનો વિચાર ન કર, નહિ તો કોઈ માણસ ઉલટી કરીને તે ચાટી જવાનો વિચાર કરે. તેવું ગણાશે.

મને મદદની જરૂર નથી તેમ કોણે કહ્યું ?

હજરત તલહા (૨૦અ) એક નવજવાન સહાબી હતા. તેઓ લાચાર અને ગરીબ મુસ્લિમ ભાઈઓને ઘણી આર્થિક-પૈસા ટકાની મદદ આપ્યા કરતા હતા. સખીહા તયમી નામે

એક માણસ ઘણાજ કરજદાર હતા. તેમનું ત્રીસ હજાર દિ-
હિમનું કર્જ હજરત તલ્હા (૨૦અ) સાહેબે ચૂકવી આપ્યું હતું.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબોમાં લાલચનો
અંશ માત્ર ન હતો. હજરત રસૂલુલ્લાહ (સ૦અ૦વ) સાહેબે
એક સમયે હજરત ઉમર (૨૦અ) સાહેબને બક્ષીસ આપવા
માંડી—હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે અર્જ કરી, કે યા
રસૂલુલ્લાહ ! મને હાલ જરૂર નથી. મારા કરતાં જેને વિશેષ
જરૂર હોય તેને આપો.

ખતાવો દુન્યામાં કંઈ પ્રજાએ આવો
દાખલો આપ્યો છે.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) નાં પવિત્ર જીવન
કુર્બાની—સ્વાર્પણની પ્રતિમા સમાન હતાં. તેઓ પ્રત્યેક પળે
પોતાના મુસ્લિમ ભાઈ ઉપર કુર્બાન થવાને તત્પર રહેતા
હતા. તેમની કુર્બાનીનાં અનેક દૃષ્ટાંતો પૈકી એક દૃષ્ટાંત એવું
તો અજોડ અને અમર છે, કે આ દુન્યાની પ્રજાનો કોઈ
ઈતિહાસ તેવું આદર્શ દૃષ્ટાંત આપવાને શક્તિમાન નથી !

મુસલમાનો મક્કા શરીફ છોડીને જ્યારે મદીના શરીફ
હિજરત કરી ગયા હતા, ત્યારે કેટલાક તો એવા ગરીબ અને
ચિથડે હાલ હતા, કે જેમની પાસે ખાવા અને પહેરવાનું
કંઈજ સાધન ન હતું. ધરતી ઉપર પગ મૂકવા જેટલી ઝમીન
પણ તેમની પાસે ન હતી. આવા કટોકટીના સમયે મદીના
શરીફના અન્સારીઓએ મક્કાવાસીઓ સાથે એવું તો માયાળુ
વર્તન દર્શાવ્યું હતું, કે તેઓ પરાયે ઘેર પારકે આશરે રહ્યા
છે, તેવો વિચાર સરખાએ તેમના દિલોમાં પેદા થવા દીધો

નથી ! મદીના વાસીઓએ મક્કાવાસીઓ માટે પોતાનાં ઘર ખાલી કરી આપ્યાં. પોતાની માલ મિલકતમાંથી ભાગ વહેંચી આપ્યો. પોતાની ઝમીનો અને બગીચા વહેંચી આપ્યા. અરે એટલા સુધી મમતા બતાવી, કે મદીના વાસી હજરત સઅદ બિન રબીઅ (૨૦અ) સાહેબે મક્કાવાસી હજરત અબ્દુર્રહમાન બિન અવફ (૨૦અ) સાહેબને તો એમ પણ કહી આપ્યું, કે મારે બે સ્ત્રીઓ છે. હું એકને તલાક આપું છું. આપ તેની સાથે નિકાહ કરો. જો કે હજરત અબ્દુર્રહમાન (૨૦અ) સાહેબે તેનો ઈન્કાર કર્યો ! બતાવો. દુન્યાના ઇતિહાસમાં આવું એક પણ દષ્ટાંત છે !

યતીમને રાઝી કરવાથી શું મળ્યું ?

એક વખતે એક યતીમ બાળકે બન્નૂરીના જંગલની મિલકત સંબંધીનો દાવો એક માણસ ઉપર માંડ્યો. હજરત રસૂલે કરીમ (સં અં વ) સાહેબે આ યતીમ બાળકની વિરુદ્ધ ચૂકાદો આપ્યો. તે સાંભળીને પેલું યતીમ બાળક રડી પડ્યું. દયા અને નેકીના સાગર મહાન પેગંબરે ઈસ્લામ (સંઅવ) સાહેબે દયાના આવેશમાં પેલા માણસને ફર્માવ્યું કે ચૂકાદો તમારા લાલમાં અપાયો છે, છતાં જો આ બાળકને આ મિલકત આપો, તો ઘણી સારી વાત છે. તેનો બદલો તમને જન્મતમાં મળશે. બધા માણસો એક સરખા હોતા નથી. જેથી પેલો માણસ તેમ કરવાને આનાકાની કરવા લાગ્યો. હજરત અબૂદુદ્દાહ (૨૦અ) સાહેબ ત્યાં હાજર હતા. તેમણે પેલા માણસને કહ્યું, કે તમે મારો બાગ લો, અને તમારો બાગ મને આપો. આ સોદો ઘણો લાભકારક હોવાથી

પેલા માણસે તે કબુલ કર્યું, હઝરત અબૂદહ્દાહ (ર.અ) હઝરત રસૂલે ખુદા (સ.અ.વ) સાહેબ પાસે હાઝર થઈને અર્જ કરવા લાગ્યા, કે યા રસૂલુલ્લાહ (સ.અ.વ) આ યતીમ બાળકને જે બાગ જોઈતો હતો, તે બાગ હું આપું તો મને જન્મતમાં તેનો બદલો મળે કે કેમ ? હઝરત રસૂલેકરીમ (સ.અ.વ) સાહેબે ફર્માવ્યું કે, હા. હઝરત અબૂદહ્દાહ સાહેબે તે બાગ પેલા યતીમ બાળકને હવાલે કર્યો.

પ્રિય મુસ્લિમ બિરાદરો ! આ પવિત્ર આદર્શ દર્શાવે છે. આપણને શિખવે છે, કે આપણે આપણી લાગણીઓ આપણા મુસ્લિમ ભાઈઓ ઉપર નિષાવર કરવી. જે ભાઈઓની તકરારનું સમાધાન કરાવવું. ગરીબોને મદદ આપવી, કર્જદારોને કર્જમાંથી મુક્ત કરવા વગેરે પ્રકારની એક મુસ્લિમ તરીકે આપણી અગત્યની ફર્જ છે. જે આપણામાં કુર્બાની સ્વાર્પણનો આ ગુણ પ્રદિપ્ત થશે, તો આપણી કેમની ઉન્નતિ એટલી ઉતાવળે અને એવી યશસ્વી રીતે થશે, કે દુન્યાની પ્રજાઓ આપણા વૈભવ અને ઉન્નતિના પ્રકાશમાં અંતર્ગત જશે. અફસોસ ! આપણો સમાજ આજે કુર્બાનીના મૂળ અર્થ અને તાત્પર્યથીજ અંજાણુજ છે ! ભોગજોગે કુર્બાનીની લાગણી કેમ દાખવે છે, તો તેઓ વધી વધીને પોતાનાં સગાંવહાલાં સુધીજ કાંઈ કુર્બાની-ભોગ આપી શકે છે, તેથી આગળ વધવાનું જાણતાજ નથી !

ઈસ્લામે આપેલું શાંતિનું શિક્ષણ

ઈસ્લામી તઆલીમે હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબોમાં હેતભાવનો એવો રંગ ચઢાવી દીધો હતો, કે તેઓ અંદર અંદરની તકરારોથી ઘણાજ દૂર રહેતા હતા. ઘણા લોકો નજીવી બાબતસર ફિસાદ ઉભો કરે છે, જેના પરિણામે ભયંકર નુકસાન વેઠવાં પડે છે. પ્રાચીન મુસલમાનો આ કારણુસર ન્હાના ન્હાના ઝઘડાઓમાં પડીને કોમી ભાઈચારાને નુકસાન પહોંચાડતા ન હતા. ભોગ જોગે કોઈ અઘટતો બનાવ બની જાય, તો તેઓ દરગુઝર કરવા જેટલી સહનશિલતા ધરાવતા હતા. પ્રાચીન મુસલમાનો આ કારણુથીજ વિજયના વાવટા ફરકાવતા હતા. જે કોમ અંદર અંદર લડી મરતી હોય તેને દુશ્મનો સાથે મુકાબલો કરવા જેટલો સમય અને શક્તિ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ! પ્રાચીન મુસલમાનો કેટલા સહનશિલ હતા તેનાં અમુક દ્રષ્ટાંત અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

પુત્રનો ખૂની ભત્રીજો

હઝરાત ક્યસ બિન સાબિત એક કબીલાના આગેવાન હતા, તેમના ભત્રીજાએ તેમના દિકરાનું એક સમયે ખુન કર્યું. આ કાંઈ સાધારણ વાત ન હતી. દિકરાના અકાળ મૃત્યુ

અને ખૂન જેવા બનાવથી માણસને કેટલું દુઃખ થાય ? મોટા મોટા ધીરજવાળા પુરૂષો પણ આવે સમયે ધીરજ ખોઈ બેસે છે. હવે ઈસ્લામી તાલીમનો પ્રતાપ અત્રે કેવો ભાવ લજવે છે, તે જોવાનું છે. લોકો દિકરાની લાશ અને ખૂનીને પકડી લાવ્યા. નવજવાન દિકરાની લાશ નજર સામે પડી હોય અને ખૂની પકડાઈ ગયો હોય, ત્યારે બાપ શું ન કરી શકે ? ખૂનીના આવે સમયે ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યાના બનાવ ઇતિહાસમાં મોજુદ છે. હઝરત કયસ (૨૦અ) સાહેબ તેમના કબીલાના અત્રેસર હતા. માલદાર હતા, છતાં બદલો લેવાનો વિચાર સરખોએ ન કર્યો. ભત્રીજે કેવું ભયંકર કામ કર્યું છે, તેની ખાતરી થાય તેવી રીતે ઉપદેશના અર્થમાં ભત્રીજાને સંજોધી કહ્યું, કે જુઓ. તમે કેવું ખરાબ કામ કર્યું. અદલાહ પાકના હુકમનું અપમાન કરી ગુન્હેગાર થયા છો. કાકાના દિકરાનું ખુન કરી કુટુંબ દ્રોહ કર્યો છે. તે ઉપરાંત પોતાના ખાનદાનની તાકત ઘટાડવાના કાણુરૂપ બન્યા છો. આટલું કહીને પોતાના બીજા દિકરાને હુકમ કર્યો, કે એના હાથ પગની બેડીઓ છોડી નાખો અને ભાઈની દફનક્રિયાની ગોઠવણ કરો. જે લોકો નજીવી બાબતસર પોતાના ભાઈઓ સાથે વરસો સુધી લડ્યા કરે છે. તેમણે આ દષ્ટાંતથી ઘડો લેવાનો છે.

બાપના ખૂનીને કેમ માફી આપી ?

હઝરત હોઝયફા (૨૦ અ) સાહેબ એક નવજવાન સહાબી હતા. પોતાના પિતા સાથે તેઓ ઓહદની લડાઈમાં ગયા હતા. તેમના પિતા મુસલમાનો અને દુશ્મનો વચ્ચે આવી ગયા હતા. તે અરસામાં અચાનક હુમલો થઈ ગયો. હઝરત

હોઝયક્ષ (૨૦ અ) સાહેબે દૂરથી પોકાર કર્યો, કે ને. ને મારા પિતા વચમાં આવી ગયા છે. જ્યાં ધમસાણની લડાઈ ચાલી રહી હોય, ત્યાં કોઈનો પોકાર શી રીતે સંભળાય આથી કરી મુસલમાનોએ તેમનો અવાજ સાંભળ્યો નહિ લડાઈ દમિયાન કોઈ મુસલમાનની તલ્વારથી હઝરત હોઝયક્ષ (૨૦અ)ના પિતા અબ્બાણુતાથી શહીદ થઈ ગયા. હઝરત હોઝયક્ષ (૨૦અ)ને જ્યારે ખબર પડી, ત્યારે માત્ર એટલુંજ બોલ્યા કે “ અલ્લાહ તઆલા તમને માફ કરે ”

ઈસ્લામ સ્વિકાર્યા પહેલાંના અરબો કૂતરીના એક બચ્ચ માટે વરસો સુધી લડતા હતા. તે અરબોમાં આટલી સહન શિલતાની પ્રેરણા કરનાર પેગંબરે ખુદા ઉપર લાખો દુરુદ હોળે

ઝમીનનો જઘડો શાથી મટયો ?

એક સમયે કયસ અને રબીઆ નામે બે સહાબીઓમ અમુક ઝમીનની મિલકત માટે જઘડો પડ્યો. હઝરત રબીઆ (૨૦અ) એ આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબની સેવામાં વિનંત કરી. આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે કયસ (૨૦ અ) સાહેબને ફરમાવ્યું, કે તમારા માલકીપણની સાબિતી રબુ કરો. જે સાબિતી આપો નહિ, તો હઝરત રબીઆ (૨૦અ) સાહેબન તરફેણમાં કસમ લઈને ચૂકાદો આપવામાં આવશે. હઝરત કયસ (૨૦અ) સાહેબે વિનંતિ કરી. કે યા રસૂલુલ્લાહ ! જે માણસ પોતાનો હક છે, તેમ જાણતો હોય, છતાં તકરાર મટાડવ તે હક જતો કરે. તો તેને શો બદલો મળશે ? આ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે ફરમાવ્યું, કે જજત મળશે હઝરત કયસ

(૨૦ અ) સાહેબે વિનયસર વિનંતિ કરી, કે યા રસ લુહાહ !
હું આ ઝમીન ઉપરથી મારો હક ઉઠાવી લઉં છું.

મારા મરણથી કલેશ ન કરો.

અમુક લોકોએ હઝરત અર્વાગિન મસ્જિદને સખ્ત ધાયલ કર્યા. તેઓ આખર ઘડીએ હતા. તેમના ખૂનનો તરતજ બદલો લેવાને તેમના કુટુંબીઓ તાબડતોબ તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા. મુસલમાનોમાં ખૂના મરફી શરૂ થઈ જશે. તેમ સમજીને મરણ પથારીએથી તેમણે પોતાના કુટુંબીઓને કહ્યું. મેં પોતે મારા ખૂનીને માફી આપી દીધી છે. મારા માટે કોઈ પ્રકારની ખૂના મરફી કરશો નહિં. તમારામાં સલાહ સંપ રહે, તેમ હું ઇચ્છું છું.

કોરટો કેમ ખાલી પડી હતી ?

હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ)સાહેબો સહનશિલતાથી કામ લેતા હતા, જેથી તેમના અંદર અંદરના ઘણા ઓછા જઘડા કોટે જતા હતા. હઝરત સલમાન બિન રબીઆ ખાહલી (૨૦અ) સાહેબ કુશના કાઝી હતા. હઝરત અબુવાઈલ (૨૦અ) સાહેબ જણાવે છે, કે હું કાઝી સાહેબ પાસે ચાલિસ દિવસ સુધી દરરોજ આવતો જતો હતો, પરંતુ તેમને ત્યાં વાદી કે પ્રતિવાદી તરીકે કોઈપણ જોવામાં આવતું નહતું. આ પ્રમાણે તેઓ શાન્તિથી રહેતા હતા અને જન સમાજ પ્રત્યે ભલાઈ કરતા હતા.

ગર હમી ખવાહી કે બાશી દર અમાં,
રવ મેકોઈ કુન તુ બા બલકે જહાં;

અર્થાત:—જો તારે શાન્તિથી રહેવાની ઇચ્છા હોય, તો જા.
જન સમાજ પ્રત્યે ભલામી કર.

કોઈ ગાળ દે, તો શું કરવું ?

મર્વાન મિમ્બર પર ચઢીને હઝરત અલી (ક૦ અ૦ વ)
ની ખુરાઈ કરતો હતો. હઝરત ઈમામ હસન (૨૦અ) સાહેબ
તેવી વાતો કાનો કાન સાંભળતા હતા, પરંતુ ચુપ રહેતા
હતા, તેણે એક વખત કોઈની માર્ફત ખુરી વાતો કહેવડાવી,
ત્યારે હઝરત ઈમામ હસન (૨૦અ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે એને કહો,
કે ખુદાની કસમ પૂર્વક હું કહું છું, કે ગાળનો જવાબ ગાળથી
આપીને તેના ઉપર ખુરાઈનો જે ડાઘ છે; તે હું મટાડીશ
નહિં. એક દિવસ અમારે જાંનેને મહાન માલિકના દરબારમાં
જવાનું છે. તે મહાન માલિક જુઠા માણસ પાસેથી જરૂર
જુઠનો ખદલો લેશે.

હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબોનું આ વર્તન
આલુ સમયના મુસલમાનોને ઘણુંજ ઉપયોગી છે. આજકાલના
મુસલમાનોમાં સહનશિલ્લતાનો અંશ નથી. તેનું મુખ્ય કારણ
તો એ છે, કે હાલના મુસલમાનોમાં એકત્રતાનું કાંઈ ધોરણ
નથી, જેથી તેઓ નજીવી બાબતોમાં લઢી વઢીને અંદર અંદર
બર્બાદ થાય છે. મુસ્લિમ સમાજ પોતાના પૂર્વજોનાં ચાલ ચલાણ
કેવાં હતાં, તેનો જો વિચાર કરે, તો કદી તેમની શક્તિનો
વ્યય થાય નહિં. અમારા આલિમોએ પ્રાચીન મુસલમાનોના
વર્તન ઉપર હંમેશાં બોધ આપવો જોઈ એ.

મારા ખૂનીને શરબત આપો

હઝરત અલી (ક૦ સ૦ વ) સાહેબ પોતાની બિદાલતના

સમયમાં તહજ્જુદની નમાઝ પઢવા માટે કુફાની એક મસ્જિદમાં ગયા હતા. તે વખતે ઈબ્ને મુલ્જિમ એક સખ્ત ઘા કરેછે. જેના પરિણામે તેઓ ખુદાની રેહમતે પહોંચે છે. ખૂનીને તરતજ પકડવામાં આવે છે. હઝરત હસન (૨૦ અ) સાહેબને આ વાતની ખબર પડતાં શરબત લઈને ત્યાં હાઝર થયા. હઝરતઅલી (૩૦ અ ૦ વ) સાહેબ ફર્માવે છે, કે બેટા ! મારા ખૂનીને વધુ તરસ લાગી હશે, માટે પ્રથમ તેને શરબત પીવડાવો. પિતાના આજ્ઞાકિત પુત્ર કોઈપણ પ્રકારની આનાકાની કર્યા સિવાય શરબતનો ખ્યાલો ખૂની તરફ ધરેછે, ત્યારે જાલિમ ખૂની કહેછે, કે હું તમો બંને બાપ બેટા કરતાં વધુ હોશિયાર છું. તમો શરબતને બહાને મને ઝંડેર પીવડાવવા માગોછો, માટે હું પીશ નહિં. હઝરતઅલી (૩૦ અ ૦ વ) સાહેબ ફર્માવેછે, કે ખુદાની કસમ ! જો મારા ખૂનીએ મારી લલામણ મુજબ આ ખ્યાલો પીધો હોત, તો તેને સાથે લીધા સિવાય હું કદીજ જન્મતમાં દાખલ ન થાત. જાકદ્દાહ ! કુર્આને શરીફ ફર્માવેછે, કે જેટલું તુકસાન પહોંચ્યું હોય, તેટલોજ બદલો લેવો જોઈએ વધુ ન લેવો જોઈએ છતાં જો માફ કરવામાં આવેતો ફરજીયાત બલેકા લેમન અઝમિલ્ઓમૂર એટલે મહાન કાર્ય છે.

બદીરા બદી સહલ બાશહ જા

અગર મદી અહસિન એલા મન અસા (સઆદી)

અર્થાત:—ખુરાઈને બદલે ખુરાઈ કરવાનું સહેલ છે. જો તું મદ્ હોય, તો જેણે તારી સાથે ખુરાઈ કરીછે, તેની સાથે લલાઈ કર.

ઈસ્લામા પરોણાગત

અય બિરાદર દાર મેહુમાંરા અઝીઝ
તા બયાબી ઇઝઝત અઝ રેહુમાં તુ નીઝ
હરકે મેહુમાંરા બરૂયે તાઝા દીદ
અઝ ખુદા અલ્લાહ જે અંદાઝા દીદ
(અત્તાર)

અર્થાત—હે ભાઈ ! તું મહેમાનની આબરૂ કર. જેથી
તને ખુદાથી આબરૂ મળશે. જે માણસે મહેમાનને આનંદિત
ચહેરે જોયો. તે ખુદા તરફથી અગણિત મહેરબાનીઓ દેખશે.

પરોણાગત એ મનુષ્યના સદાચાર પૈકી એક સર્વોત્તમ
ગુણ છે, આ કારણથીજ ઈસ્લામે પરોણાગત કરવા માટે ખાસ
ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે, કે મહેમાનની પધરામાણી અલ્લાહ-
પાકની કૃપાના નિશાન રૂપે છે. હઝરાત સહાબાએ કેરામ
(ર૦અ) સાહેબો આ આજ્ઞાનુસાર પરોણાગતને પોતાના જીવ-
નના એક અંગ તરીકે સમજી ચુક્યા હતા. તેઓ પૈકી ઘણા
ગરીબ હતા; છતાં તેમની ગરીબી પરોણાગત કરવામાં આડ-
બીલી રૂપ બનતી ન હતી.

પરોણાગત કરવાથી ખુદાની કૃપા મળે છે.

આપ (સંખ્ય૦વ) સાહેબની પવિત્ર બેઠકમાં એક મહેમાન આવ્યો. મુસલમાનો માટે આ સમય એવો હતો, કે એક મહેમાનની સરભરા કરવી, તે પણ ઘણું કઠણ કામ હતું. આપ (સંખ્ય૦વ) સાહેબે કર્માવ્યું, કે આ મહેમાનની જે પરોણાગત કરશે, તેના ઉપર ખુદાની કૃપા ઉતરશે. હજરત અખૂતદ્દા (૨૦અ) સાહેબે મહેમાનની સરભરા કરવા જેટલું સાધન ઘેર છે, કે નહિ તેનો વિચાર કર્યા સિવાય માત્ર ખુદાની કૃપા મેળવવાની આશાએ આ મહેમાનની પરોણાગત કરવાનો સ્વિકાર કર્યો.

અદલાહ પાક અર્શ ઉપર હસે છે

તેઓ મહેમાનને લઈને ઘેર ગયા. બીબી સાહેબાને મહેમાનના ખાણા વિષે પૂછ્યું, ત્યારે તેમણે કહ્યું, કે મહા મુસીબતે છોકરાંને થઈ રહે તેટલું સાધન છે. આ જવાબ સાંભળી તેઓ નિરાશ થતા નથી, પરંતુ બીબી સાહેબાને કહે છે, કે છોકરાંને પટાવી ફેસલાવી ભૂખ્યાં ને ભૂખ્યાં સુવાડી દો. બીબી સાહેબાએ તે પ્રમાણે કર્યું. હવે એક મુશ્કેલી રહી. તે સમયના રિવાજ મુજબ મહેમાનની સાથે ઘરવાળાંએ બેસીને ખાવું જોઈ એ. આ મુશ્કેલીના ઉકેલ માટે એવો નિર્ણય કર્યો, કે આપણે જ્યારે મહેમાન સાથે ખાવા બેસીએ ત્યારે દીવો તેજ કરવાના બહાને ખુબ્બી નાખવો, પછી મહેમાન સાથે ખાવાનો દેખાવ કરવાને મોં હલાવ્યા કરવું. પરંતુ ખાવું નહિ. આ પ્રમાણે કરીને મહેમાનને પેટપૂરતું

ખવડાવવાનો નિર્ણય કર્યો. આ પવિત્ર ધણિધણિઆણીએ છોકરાંને ઉંઘાડી દીધાં. મહેમાનના આગ્રહમુજબ સાથે ખાવા બેઠાં. દીવો તેજ કરવાના બહાને દીવો ખુઝાવી દીધો, પછી જાણે આનંદપૂર્વક ખાતાં હોય, તેમ વાત કરતાં જાય અને મહેમાનને ખવડાવતાં જાય, તેવો બતાવ કર્યો. આ પ્રમાણે ચતીને ઘરવાળાં ભૂખ્યાં રહ્યાં અને મહેમાનની સરસ પરોણા-ગત કરી. અદ્વાદ પાકને હજરત અખૂતદ્દા (૨૦ અ) સાહેબની આ અદા ઘણીજ પસંદ પડી, જેથી વહી માર્ફતે રસૂલે પાક (૨૦ અ ૦ વ) સાહેબને ખખર આપી. આપ (૨૦ અ ૦ વ) સાહેબે સવારમાં હજરત અખૂતદ્દા (૨૦ અ ૦) સાહેબને બોલાવ્યા અને ફર્માવ્યું, કે રાત્રે તમોએ મહેમાન સાથે કેવું વર્તન દાખવ્યું? તેમણે જવાબ આપ્યો, કે યા રસૂલદ્વાદ! અમે શું કર્યું? આપ (૨૦ અ ૦ વ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તમોએ જે કર્યું હશે, તે કર્યું, પણ તેથી અદ્વાદ પાક અર્શ-ઉપર હસી પડ્યો અને હું પણ આજે તેથીજ હસું છું.

પ્રિય વાંચક બંધુઓ! પરોણાગત કરવામાં કેટલી કુર્બાની આપવી પડે છે, તે આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સાબિત થાય છે. શ્રીમંતોને મન આ વાત સહેલ હશે, છતાં આજકાલના શ્રીમંતો મહેમાનને જોતાંજ મોઢું ચઢાવતા દેખાય છે. ગરીબ માણસને મહેમાનની પરોણાગત એક કસોટી રૂપ છે. ગરીબ માણસ જાતે ભૂખ્યો રહીને મહેમાનને ખવડાવે, તેમાં કંઈ વિશેષ નથી, કારણકે ગરીબ હમેશાં અડધો પડધો ભૂખ્યોજ રહે છે, જેથી તેને ભૂખ્યા રહેવાની ટેવ પડી હોય છે, પરંતુ કલેજના કકડા રૂપ પોતાનાં છોકરાંને ભૂખ્યાં રાખીને પરોણા-

ગત કરવી, તે કુર્બાની-આત્મલોગની અવધિ બતાવે છે. આ ગુણના પ્રતાપેજ પ્રાચીન સમયના મુસલમાનો ઉપર ખુદાપાકની કૃપાનો વરસાદ વરસતો હતો.

કેદીઓ પ્રત્યે માયાળુ વર્તન

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોની પરોણાગત માત્ર મહેમાનો સુધીજ પહોંચતી હતી, તેટલુંજ નહિ, બદકે દુશ્મનો પણ તેમની પરોણાગતથી દૂર રહેતા નહતા. લડાઈમાં પકડાએલા કેદીઓને પણ તેઓ મહેમાન માફક સમજતા હતા. બહરની લડાઈમાં અબૂઉઝયર નામના એક માણસ કેદ પકડાયા હતા. તેઓ જણાવે છે, કે મુસલમાનો પોતે બજૂર વગેરે ખાઈને નલાવી લેતા હતા, પરંતુ મને તો તાઝો રોટલો આપતા હતા. કેટલાક વખતતો તેમની પાસે રોટલાનો એકાદ ટુકડો હોય, તો તેપણ મને આપી દેતા હતા. અને પોતે ભૂખ્યા રહેતા હતા. હું તે ખાવાને આનાકાની કરતો હતો, જ્યારે મને આગ્રહપૂર્વક ખવડાવતા હતા. જે કેદીઓ પાસે કપડાં ન હોય, તેમને મુસલમાનો કપડાં પૂરાં પાડતા હતા.

સર વિલ્યમમ્યુર જેવા વિરોધીઓ પણ આ ગુણ બદલ મુસલમાનોને ધન્યવાદ આપતાં લખે છે, કે “મોહમ્મદ (સં ૨૦ વ) સાહેબની સૂચનાનુસાર મુસલમાનો કેદીઓ સાથે માયાળુ વર્તન ધરાવતા હતા, ઘણા કેદીઓ આ શબ્દોમાં શાક્ષી આપે છે, કે ખુદા! મુસલમાનોનું ભલું કરે, કે તેઓ પોતે પચદલ ચાલતા હતા અને અમને સવારી ઉપર બેસા-

હતા હતા. અમને ઘઉંની તાઝી રોટલી ખવડાવતા હતા અને તેઓ અજૂર વગેરે ખાઈને નલાવી લેતા હતા.” જે લોકો કેદીઓ સાથે આવું માયાળું વર્તન ધરાવતા હશે, તેઓ પોતાના મહેમાન અને સગાં વહાલાં પ્રત્યે કેટલું હેત રાખતા હશે તે વાંચકે પોતેજ વિચારવાનું છે.

આખી ઝિંદગી મહેમાન

એક પ્રસંગે બની ઉઝાડના ત્રણ માણસો મદીના શરીરમાં આવ્યા. આપ (સં અં વ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે આ ત્રણેની દેખભાલની કેાણ જવાબદારી લે છે? હઝરત અબૂતલ્હ (૨૦ અ) સાહેબે ઉભા થઈને વિનંતિ કરી, કે ચારસૂલુદ્દાહ! હું એ સેવા કરવા તૈયાર છું. ત્રણે મહેમાનને ઘેર લઈ ગયા. આ ત્રણે જ્યાં સુધી જીવતા રહ્યા, ત્યાં સુધી તેમને પોતાને ઘેરજ રાખ્યા. તેમની સાથે એવો વિવેક રાખ્યો, કે અમો પારકે ઘેર રહ્યા છે, તેવો વિચાર સરખો તેમના મનમાં પેદા ન થયો.

મહેમાનો માટે અલગ ઘર

આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં જે ડેપ્યુટેશન આવતાં, તેમની પરોણાગતનું કામ સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોને સોંપવામાં આવતું હતું. એક સમયે અબ્દુલ્લયસ કબીલાવાળાઓનું ડેપ્યુટેશન આવ્યું. આપ (સં અં વ) સાહેબે તેમની પરોણાગતનું કામ અન્સારોને સોંપ્યું. હઝરત અન્સાર (૨૦ અ) સાહેબો તેમને પોતાને ઘેર લઈ ગયા. સવારમાં મહેમાનો આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા. તેમને પૂછ્યું, કે તમારી પરોણાગત કેવી થઈ હતી? તેમણે જવાબ આપ્યો, કે ચારસૂલુદ્દાહ! અમારા

મિઝબાનો ઘણાજ સારા લોકો છે. અમને નરમ નરમ બિછા-
નામાં સૂવાડયા હતા. સારું સારું ખાણું-ખવડાવ્યું હતું અને
અદ્દાહ રસૂલની તાલીમ આપવામાં આખી રાત આનંદથી
વીતાવી હતી. હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ (૨૦ અ)
સાહેબ પરોણાગત કરવામાં ઘણો આનંદ માનતા હતા. તેમણે
મહેમાનો માટે એક ઘર અલગજ રાખી મૂક્યું હતું.

પ્રિય વાંચકજીઓ ! અફસોસ સાથે કહેવું પડે છે, કે
આપણા પૂર્વજોમાં પરોણાગતનો વિવેક આટલો દરજ્જે ધર
કરી ચૂક્યો હતો, છતાં આજે આપણામાં આ ગુણની કમી
નજરે પડે છે. આપણામાં પરોણાગત કરનાર કદાચ થોડા
ઘણા હશે, પરંતુ જે સિદ્ધાન્ત મુજબ પરોણાગત કરવી જોઈએ,
તે સિદ્ધાન્તનું પાલન થતું નથી. આથી કરી દિવસે દિવસે
પરોણાગતને આપણે ભાર રૂપ સમજવા લાગ્યા છે. કેટલાક
સાહેબો પરોણાગત કરવામાં ઘણાજ ખર્ચ ઉઠાવે છે. ઉપલ-
કનો ડોળ કરે છે, તે ઘણુંજ ખોટું છે. આપણી પાસે જે
હાજર હોય, તે મહેમાનને હાજર કરવું જોઈએ. વિશેષમાં
મહેમાન માટે શક્તિ અનુસાર કાંઈક સારી વ્યવસ્થા કરવી
જોઈએ, પરંતુ કેટલાક સાહેબોતો મહેમાન માટે પોતાની
શક્તિ ઉપરની વ્યવસ્થા કરવામાંજ પોતાની નામના સમજે
છે, તે ખોટું છે. પરોણાગત છેકજ સાદી હોવી જોઈએ. જે
આપણે આ ગુણ ધારણ કરીશું, તો પરોણાગત આપણને કદિ
ભારરૂપ પડે નહિ અને ખુદાની કૃપા મેળવવાના હકદાર થઈશું.

આપણા મહેમાનોમાં પણ ઘણી ખામીઓ રહેલી છે.
સારી પરોણાગત મેળવવા ખાતરજ મહેમાન તરીકે જવું, તે
ખોટો રિવાજ છે, મિઝબાનને ખબર આપ્યા સિવાય મહેમાન
તરીકે જવાથી આપણને તેમજ મિઝબાન બંનેને કેટલીક વખત
અડચણ વેઠવી પડે છે, માટે તેવી ખબર આપવી જરૂરી છે.

મુસલમાનોનો રાજસત્તા પ્રત્યે પ્રેમ

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોનાં પવિત્ર જીવન ચરિત્રોમાં એક ખાસ બાબત જોવામાં આવે છે, કે તેઓ બલીકા અને અમીર-સરદારોના હુકમનું પાલન કરવામાં કદિ આનાકાની કરતા ન હતા. તેઓને પોતાના ઈલ્મ ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો હોવા છતાં બલીકા સાહેબોનું અનુકરણ કરીને કોમી એકતા સાધવામાં મદદ કરતા હતા. તેઓમાં કદાચ નજીવા મતભેદ હશે, છતાં હાકિમની તાબેદારી કરવાનો એક એવો ગુણ હતો, કે જેના પ્રતાપે કોમી બંધારણમાં કોઈ પ્રકારનો સદો લાગ્યો નહતો. એક સમગ્ર મુસ્લિમ કોમ તરીકે સંગીન દિવાલરૂપ બની ગયા હતા. તેઓ સંખ્યા બળમાં થોડા હતા. તેઓ ગરીબ હાલતના હતા, છતાં તેમણે મહાન શક્તિશાળી દુશ્મનોને નમાવ્યા હતા. આ વિષય ઉપર કેટલાંક દૃષ્ટાંત અત્રે રજૂ કરવામાં આવે છે.

આલિમો રાજસત્તા માટે શું કહેતા હતા ?

એક સમયે હજરત અબૂ મુસા અશ્જરી (૨૦ અ) સાહેબે હજ સંબંધી કોઈ ફત્વો લોકોને આપ્યો. એક માણસે તેમને કહ્યું, કે ઝરા થોભી જાવ. હજરત અમીરુલમોમીનીન ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ અત્રે પધારે છે. અમોએ આ સંબંધી

તેમની પાસેથી કંઈ જુદું સાંભળ્યું હતું. તેમણે લોકોને તરતજ કહ્યું, કે મારા ફત્વા ઉપર અમલ ન કરો. અમીર-દમોમેનીન પધારે છે. તેમનું અનુકરણ કરો.

હઝરત અબૂખક (૨૦ અ) સાહેબ એક દિવસ એક માણસ ઉપર ઘણાજ ગુસ્સે થઈ ગયા. એક સહાબી ત્યાં બેઠા હતા. તેમણે વિનંતિ કરી, કે યા અમીરદમોમેનીન ! જો આજ્ઞા હોય, તો એની ગરદન ઉડાવી દઉં. હઝરત અબૂખક (૨૦ અ) સાહેબનો ક્રોધ શાન્ત થયો, ત્યારે પેલા સહાબીને પૂછ્યું, જો હું કહેત, તો ખરેખર તમો તેને મારી નાખત ? તેમણે જવાબ આપ્યો. યા અમીરદમોમેનીન ! જરૂર મારી નાખત.

સેનાધિપતિના હુકમનું જળવાતું માન

આં હઝરત રસૂલે ખુદા (સં અ. ૫) સાહેબ દુન્યાથી પહેં થયા બાદ મુર્તદ-ઈસ્લામથી ફરી ગએલા લોકોને નસીયત કરવામાં ઈસ્લામી શૂરવીરો રોકાએલા હતા. તે વખતે માલિક જિન નવીરાને હઝરત ખાલિદ જિન વલીદના હુકમથી કતલ કરવામાં આવ્યા. કેટલાક મુસલમાનો માલિકને મુસલમાન ગણતા હતા. હઝરત અબૂકતાદા (૨૦ અ) નામે એક સહાબી હઝરત ખાલિદ (૨૦ અ) સાહેબના લશ્કરમાં હતા. તેઓ પણ માલિકને મુસલમાન તરીકે ગણતા હતા. તેના ખૂનથી તેઓ ઘણા ગુસ્સે થયા અને તેનો વિરોધ કરવા તથા પોતાની નારાજી બતાવવાને વગર રહ્યે લશ્કરમાંથી નીકળીને મદીના શરીફ આવ્યા ગયા, તેમજ ત્યાં જઈને કૂચાદ કરી કે ખાલિદ મુસલમાનોને કતલ કરે છે. મદીના શરીફમાં મોટામોટા

સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો બદલે હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ પણ માનતા હતા, કે માલિક મુસલમાન હતા. અને આ બાબતસર હઝરત ખાલિદ (૨૦ અ) સાહેબ પાસેથી બદલો લેવાનું ઇચ્છતા હતા. હઝરત અબૂબકર (૨૦ અ) સાહેબે આ બધી હકીકત સાંભળીને ક્રોધાવ્યું, કે ખાલિદ ગુન્હેગાર છે, કે નહિ, તે વાત જુદી છે, પરંતુ અબૂકરતાહના ગુન્હામાં તો જરાએ શક જેવું છે જ નહિ. તેઓ લશ્કરના સેનાપતિનો હુકમ અને રજા લીધા સિવાય લશ્કરમાંથી નીકળી આવ્યા છે, માટે તેમણે તાકીદે પાછા આવ્યા જવું અને હઝરત ખાલિદ (૨૦ અ) સાહેબના લશ્કરમાં દાખલ થઈને કોઈપણ પ્રકારની આનાકાની કર્યા સિવાય તેમનો હુકમ માનવો. અબૂકરતાહ (૨૦ અ) સાહેબને બલીકા (૨૦ અ) સાહેબનો હુકમ માનવો પડ્યો.

આ બનાવ ઉપરથી સાબિત થાય છે, કે પ્રાચીન મુસલમાનો ગમે તેવો મતલેહ હોવા છતાં પોતાના હાકિમના હુકમનું પાલન કરતા હતા. અફસોસ છે, કે આજ સમયમાં મુસલમાનોમાં કોઈ શરીઅતી અમીર નથી. મુસલમાનોની પડતીનું આ મુખ્ય કારણ છે. આ વસ્તુના અભાવે જેવું જોઈએ તેવું મુસ્લિમ સંગઠન થતું નથી.

જાત મહેનત પ્રત્યે ઉમંગ

બ ચંગ આરહ બા દીગરાં નોશ કુન
ન બર કુઝલએ દીગરાં ગોશ કુન

અર્થાત:—પોતાને હાથે કમાણી કર અને બીજાં સાથે
મળીને બા. લોકોના એકા બુઠા ઉપર નઝર ન રાખીશ.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો જાત મહે-
નત કરવાને નેકી સમજતા હતા. અત્તાહપાક કર્માવે છે, કે
ફત્તસેર ફિલ્મદેવખતગૂ, મિન્દહલિદ્વાહ—અર્થાત્—જ્યાં ફાવે,
ત્યાં પૃથ્વી ઉપર ફેલાઈ જવ અને ફઝલ સુખી હાલતની માગણી
બુઠા પ્રત્યે કરો.” આપ (સંઅ૦વ) સાહેબની પવિત્ર સેવામાં
અમુક સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો બેઠા હતા, ત્યાં
રહીને સવારના પહોરમાં એક મઝબૂત બાંધાના ચાલાક અને
નવજવાન છોકરાને તેના કામસર ઉતાવળે ઉતાવળે જતો
જોઈને હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પૈકી કોઈએ
કહ્યું, કે આ છોકરો બંદગી કરવામાં આટલી ચાલાકી બતા-
વતો હોત, તો કેવું સારું? આપ (સં અ૦ વ) સાહેબે
કર્માબુ, કે એવું ન બોલો. જો આ છોકરો પોતાનાં માબાપની
સેવા કરવા અથવા તો કોઈની પાસે હાથ ધરવો ન પડે, તે
આતર મહેનત કરતો હોય, તો તેની આ મહેનત ખાસ

ખંદગીજ છે. જો તે લાલચથી અથવા મોટાઈ મેળવવા માટે મહેનત કરતો હોય, તો તે શેતાનીયત છે.

હુઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે કર્માબુ છે, કે માલની માગણી કરવામાં સંકોચ ન કરવો જોઈએ. પૈસો મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ખુદા તેની કૃપાથી માલામાલ કરે તેવી દુઆ કરો. આકાશમાંથી સોનું ચાંદી વરસતું નથી તથા હુઝરત ઇસા (અં સં) સાહેબ ઉપર આસમાની ખાણું ઉતરતું હતું. તેણે ખાણું હવે ઉતરતું નથી. તે તમો જાણો છો, માટે સતત મહેનત કરો. હુઝરત ઉમર કાફર (૨૦ અ) સાહેબે પોતાની ખિલાફતના સમયમાં તમામ મુસ્લિમ સ્ત્રી-પુરુષો માટે વર્ષાસન બાંધી આપ્યું હતું. તેના બદલામાં પુરુષો પાસેથી લશ્કરી સેવા લેવામાં આવતી હતી. બદરના સૈનિકોને પાંચ પાંચ હુઝાર, હોદયબિયહના સૈનિકોને ચાર ચાર હુઝાર, કાદસિયહની પ્રથમ લડાઈના સૈનિકોને ત્રણ ત્રણ હુઝાર સ્ત્રીઆવાળાઓને બે હુઝાર, ચમૂકવાળાઓને એકેક હુઝાર દિહ્મ વાર્ષિક આપવામાં આવતા હતા. ઉપલી લડાઈમાં ભાગ લેનાર સ્ત્રીઓને પાંચસો, ચારસો, ત્રણસો દિહ્મ આપવામાં આવતા હતા અને તમામ બાળકોને વાર્ષિક સો સો દિહ્મ આપવામાં આવતા હતા.

હુઝરત ઉમર (૨૦અ) સાહેબની ખિલાફતના સમયમાં બાર કરોડ દસ લાખ દિહ્મ કરતાં વધુ મહેસુલ ઝમીન અને પહાડી પ્રદેશમાંથી આવતું હતું. તેઓ સાહેબ કર્માવતા હતા, કે જે પ્રમાણમાં પૈસો વધશે, તે પ્રમાણમાં લોકોનાં વર્ષાસન વધારીશ. જો હિસાબ કરતાં કઠણ પડશે, તો વગર ગણતરીએ મુઠીઓ ભરી ભરીને વહેંચીશ. આ માલ લોકોનો છે. તેઓ

જેમ કાવશે, તેમ લઈ જશે. આમ છતાં તેઓ બચતુદમાલમાં થી પોતે કે પોતાના સગાને કાંઈજ આપતા ન હતા. તેમના એક સસરા એક વખતે તેમની પાસે આવ્યા. તેમણે બચતુદ માલમાંથી અમુક નાણાંની માગણી કરી, જેથી તેઓ ગુસ્સે થઈને બોલ્યા, કે હું અમાનતમાં બચાનત કરનાર પાદશાહ બનું, તેમ શું તમે ઈચ્છો છો ? પાછળથી તેમને પોતાની અંગત મીલકતમાંથી દસ હજાર દિહીમ આપ્યા. આ દૃષ્ટાંતો ઉપરથી જાત મહેનત કરીને માલ મેળવવા તરફ ચાલુ સમયના નવજીવાનોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (ર.અ.) સાહેબો પોતાનું કામ પોતાના હાથે કરવામાં જરા પણ શરમ માનતા ન હતા. લડાઈને લગતી સેવાઓ જે ઉમંગલેર કરતા હતા, તે પ્રમાણે જીવન વ્યવહારનાં કામ પણ ઘણા ઉમંગલેર કરતા હતા.

મસ્જિદ બાંધવામાં નબી સાહેબની મહેનત

આપ (સ. અ. વ.) સાહેબ મહીના શરીફમાં પહેલ વહેલા જ્યારે પધાર્યા, ત્યારે સૌથી પહેલું કામ એક મસ્જિદ બાંધવાનું શરૂ કર્યું. જેનો પાયો નાખવાનો પથર આપ (સ.અ.વ) સાહેબે પોતાના હાથે મુક્યો હતો. આ મસ્જિદના કડીઆ અને મંજુરો હજરાત સહાબાએ કેરામ હતા. આપ (સ.અ.વ) પોતે પણ એ કામ કરતા હતા. હજરાત સહાબા એટલા ઉમંગથી આ કામ કરતા હતા, કે સાથે સાથે કવિતા પણ ગાતા હતા. તે કવિતાની મતલબ આ પ્રમાણે હતી, “જેન-રના વેપારી માલનો બોજ જે ઉઠો ઉપર લાદીને લાવવામાં આવે છે, તેવો આ બોજ નથી, બદકે હે ખુદા આ પવિત્રતાનો

ભાર છે. અમો તારી ખુશી મેળવવા માટે ઉઠાવીએ છીએ.

ઝાડ ઉછેરવા પ્રત્યે પ્રેમ

હુઝરત અબુ દરદા (ર. અ.) સાહેબ એક મહાન પંક્તિના વિદ્વાન સહાબી હતા. તેમની પાસે દરરોજ સેંકડો વિદ્યાર્થીઓ પઢતા હતા. તેઓ દમાસ્કસના ઇમામ સાહેબ હતા, પણ તેમને જાતે કામ કરવાનો એટલો બધો ઉમંગ હતો, કે પોતાને હાથે ઝાડ રોપતા હતા; અને તેને ઉછેરવાની પુરતી દેખરેખ રાખતા હતા. તે જોઈને અચંખાપૂર્વક એક માણસે 'પૂછ્યું' કે આ બધું કામ આપ પોતાને હાથે કરો છો? ત્યારે જવાબ આપ્યો, કે એમ કરવામાં ઘણો સવાબ રહેલો છે. હુઝરત હુરામ બીન મલહાન મસ્જિદે નબવીમાં પોતે પાણી ભરતા હતા. જંગલમાંથી લાકડાં કાપી લાવતા હતા. તે વેચીને અનેક ગરીબોને ખવડાવતા હતા. આ પુસ્તકમાં કુર્યાનના સીત્તર કારીઓની શહાદતની હકીકત આવી છે, તે સર્વે દિવસે જંગલમાં જઈ લાકડાં કાપી લાવી પોતાનું ભરણું પોષણ કરતા અને રાતને વખત ઇબાદત કરતા હતા. હુઝરત કઆબ (ર. અ.) સાહેબ એક દિવસ આપ (સ. અ. વ.) ની સેવામાં હાજર થયા. ભૂખ લાગવાથી આપ (સ. અ. વ.) નો ચહેરો જરા કરમાયો હતો. હુઝરત કઆબ ત્યાંથી ઉઠ્યા અને બહાર ગયા. તે વખતે એક ચઢૂદી પોતાનાં ઉંટોને પાણી પીવરાવતો હતો. તેમણે તેની સાથે એક ડોલ પાણી કાઢવાની મનુરી બદલ એક ખજુર લેવાનું ઠેરવ્યું. તે પ્રમાણે ઘણું ખજુર લઈ તેઓ આપ (સ. અ. વ.) ની સેવામાં હાજર થયા.

મગરૂરી તોડવા મહેનત કરવી

હુઝરત અબુદુદ્દાહ બિનસલામ એક માલદાર સહાબી

હતા. તેઓ લાકડાંનો ભારો માથે લઈને આવતા હતા. તે જોઈને લોકોએ તેમને પુછ્યું, કે અદ્વાદ્વાપાકે આપને માલદાર બનાવ્યા છે, તો આ મહેનતની આપને શી જરૂર ? આપે જવાબ આપ્યો. માલદારોની મગરૂરીનો ધુમંડ તોડવા હું ઈચ્છું છું.

હઝરત સઆદ બિન અબી વકાસ (૨૦ અ૦) સાહેબે ઓગણીસ વરસની ઉંમરે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો હતો. તેઓ એક મહાન સહાઈ હતા. મહાન વિદ્વાન હતા. લશ્કરના મહાન જનરલ હોવા ઉપરાંત બીજા અનેક ભારે હોદ્દાઓ ભોગવી ચુક્યા હતા. હઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) તેમના ઈદમ વિષે ફરમાવતા હતા, કે સઆદ (૨૦ અ૦) રસૂલુલ્લાહ (સ૦ અ૦ વ૦)ની હદીસનું બયાન કરે, તો તે હદીસની સત્યતા માટે અન્ય પુરાવાની જરૂર નથી. આમ હોવા છતાં તેઓ જાતે ઘણું કામ કરતા હતા. એક દિવસ તેઓ જંગલમાં ઉંટ ચરાવતા હતા. તે જોઈને તેમના દિકરાએ તેમને કહ્યું, કે લોકો બાદશાહી કરે અને તમે જંગલમાં ઉંટ ચરાવો એ શું સારી વાત છે કે ? તે સાંભળીને તેમણે છોકરાની છાતી ઉપર હાથ મૂકી કહ્યું. ચૂપરહો. ખુદા-પાક ઝાત મહેનતી અને પરહેઝગાર બંદાને પસંદ કરે છે એમ મેં રસૂલુલ્લાહ (સ. અ. વ.)થી સાંભળ્યું છે.

મુસ્લિમ ગવર્નરની જાતમહેનત

હઝરત સલમાન ફારસી મદાઈનના ગવર્નર હતા. જેમને માસિક પાંચ હજાર દીનાર પગાર મળતો હતો. પગારની આટલી ભારે રકમ અદ્વાદ્વાના રસ્તે વાપરી નાંખતા હતા. અને પોતાનું ગુજરાન પોતાને હાથે ચટાઈઓ ગુંથીને કરતા હતા.

હઝરત અલી (૨૦અ) સાહેબની ઝાતમહેનત

હઝરત અલી (૩૦અ૦૧૦)ના મહીમાથી કેઈ અંજાણુ

નથી. હઝરત ફાતમહ (૨૦અં) સાથે જ્યારે નિકાહ થયો, ત્યારે વક્ષીમાની દાવત કરવાનું કંઈ સાધન ન હતું. માત્ર જે સાંઢણીઓ હતી. સોની લોકો એક પ્રકારનું ઘાસ વાપરે છે, તે ઘાસ જંગલમાંથી કાપી લાવી સોનીને ત્યાં વેચી વક્ષીમાની દાવતનો સરસામાન એકઠો કર્યો.

મહાનપેગંબરે કેના હાથ ચૂમ્યા ?

હઝરત અબ્દેરહેમાન બિન ઓફ (૨૦અં) સાહેબ હિજરત કરીને મદીના શરીફ પધાર્યા, ત્યારે હઝરત સઆદ બિન રબીઅ (૨૦અં) સાહેબ સાથે ભાઈચારો થયો. હઝરત સઆદે પોતાનો અડધો માલ આપવા કહ્યું, ત્યારે તેમણે જણાવ્યું મને એની જરૂર નથી. મને બજારનો રસ્તો બતાવી દો. મતલબકે બજારમાં ગયા અને ઘી દહીંનો વેપાર શરૂ કર્યો.

હઝરત અલી, હઝરત સઆદ, હઝરત અબ્દુલ્લાહ વગેરે મહાન સહાબીઓ હતા. તેઓ મદીના શરીફમાં અન્સારોની જમીન ખેડતા હતા અને તેમાંથી ગુજરાન ચલાવતા હતા. ઘણા સહાબાઓ લુહારનું કામ પણ કરતા હતા. ઘણાં સહાબીયાત કપડાં વણવાનું કામ પોતાના હાથે કરતાં હતાં. આ કામ કરવામાં તેઓ નાનમ સમજતાં નહતાં.

એક સહાબીના હાથ કાળા પડી ગયા હતા. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે તેમ થવાનું કારણ પુછ્યું. તેમણે જણાવ્યું, આખો દીવસ કેદાળી વડે પથ્થર ફેડું છું, અને તેની આવકમાંથી બાલ બચ્ચાંનું ગુજરાન ચલાવું છું. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે તેમના હાથ ચુમી લીધા.

અમારી બકરીઓ કોણ દોહશે ?

હુઝરત અબુબક (૨૦અ૦) એક મહાન સહાબી હતા, છતાં જાતે કામ કરવામાં શરમાતા નહતા, જાતે બકરાં ચારતા હતા. તેઓ જ્યારે બલીકા તરીકે ચુંટાયા, ત્યારે મહોદ્દાની એક છોકરીએ કહ્યું, કે હવે અમારી બકરીઓનું દૂધ કોણ દોહી આપશે ?

મહાન બલીકાને માથે ગાંસડી

હુઝરત અબુબક (૨૦ અ૦) કાપડનો વેપાર કરતા હતા. તેઓ દીન દુન્યાના મહાન બલીકા હોવા. છતાં જાતે મહેનત કરવાથી મારી આબરૂ ઘટશે માટે હવે બલિકા થયા. બાદ જાત મહેનત મારે ન કરવી જોઈએ, તેવું સમજતા નહતા. તેઓ બલિકા તરીકે ચુંટાયા, તેને બીજેજ દીવસે કપડાંની ગાંસડી માથે લઈને બજારમાં વેચવા ગયા. રસ્તામાં હુઝરત ઉમર અને હુઝરત અબુઓબયદા મળ્યા. તેમણે કહ્યું હવે આપ અમારા ઈમામ થયા છો, માટે આ કામ મૂકીદો અને તમારા ગુજરાન બદલ બયતુલમાલમાંથી અમુક રકમ લેતા રહો. આ દૃષ્ટાંત ચાલુ સમયના મુસ્લિમ નવજવાનો માટે ખાસ ધડો લેવા જોગ છે.

પોતાના જોડા પોતે શીવતા

ઈસ્લામી તાલીમના પ્રતાપે હુઝરાત સાહાબાએ કેરામ (૨૦અ૦) સાહેબોને જાતે કામ કરવાની આદત પડી ગઈ હતી, બદકે બીજાની સેવા કરવામાં પણ તેઓ અચકાતા નહતા. હુઝરત ઉમર (૨૦અ૦) સાહેબનો દરજ્જો એક મહાન પાદશાહ કરતાં પણ અધિક હતો, છતાં તેઓ વિધવા સ્ત્રીઓ માટે ખૂબે મશક મૂકીને પાણી ભરી લાવતા હતા. તેમજ

ઈસ્લામી લશ્કરના સીપાહીઓ જ્યારે લડવા જાય, ત્યારે તેમનાં સ્ત્રી બાળકો માટે બઝારથી સોદો ખરીદી લાવી આવતા હતા.

હઝરત ઉસ્માન(ર૦અ) શ્રીમંતાઈમાં કોઈને શક નથી. ઘર આગળ નોકર ચાકર મોજુદ હતા, છતાં પોતાનું કામ જાતેજ કરતા હતા. કોઈને તકલીફ આવતા નહતા. તહજજુદ પઢવા રાત્રે ઉઠતા, તે વઝુ પોતે કરી લેતા. કોઈને જગાડતા ન હતા. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ તરફથી તેમને શિક્ષણ મળ્યું હતું, કે માણસે પોતાનું કામ પોતાના હાથે કરવું જોઈએ.

હઝરત અલી (ર૦ અ૦) એક મહાન સહાબી હતા, પરંતુ પોતાનું કામ પોતાની જાતે કરવામાં જરાપણ શરમાતા નહતા. એક આખી રાત બાગને પાણી પહોંચાડ્યું, તેની મજુરી બદલ થોડાક જવ લીધા. સવારમાં તે રાંધ્યા. તે સમયે એક ફકીર આવ્યો. તેમણે તે જોરાક ફકીરને આપી દીધો. ઘણા લોકો તેમની પાસે સવાલ પુછવા આવતા હતા, ત્યારે તે પોતાના જોડા ઠીક કરતા હોય, જમીન ખોદતા હોય, કે જંગલમાં ઊંટ ચરાવતા હોય, તેવી હાલતમાં જોવામાં આવતા હતા.

વહાલી પુત્રીને પિતાએ આપેલો જવાબ

હઝરત ફાતમા (ર. અ.) પ્રત્યે આપ (સ. અ. વ.) સાહેબને ઘણું હેત હતું. છતાં તેઓ જાતે કામ કરતાં હતાં. એક દીવસ હઝરત ફાતમા (ર. અ.) સાહેબાએ આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવામાં હાઝર થઈ વિનંતિ કરી, કે મારે ઘણું જ ઘર કામકાજ કરવું પડે છે. ઘંટી ફેરવતાં

ફેરવતાં મારે હાથે ફેલ્લા પડી ગયા છે. આપની પાસે આવેલા ગુલામોમાંથી એક મને આપો, તો મારા કામમાં મને મદદ થાય. મહની સરકારે પોતાની બહાલી અને એકની એક પુત્રીને જે કહ્યું છે, તે સોનાના અક્ષરે લખી લેવા લાયક છે. આપણે હાલના સમયમાં આપણી ગરીબીની હાલતમાં આપણી ઔલાદને સાધારણ મહેનત પડે તેવું કામ સોંપવા માગતા નથી. પરંતુ આપ (સ. અ. વ.) ખ્યારી પુત્રીને શો જવાબ આપે છે? “હું તમને સગવડ આપું અને ગરીબોની સગવડતા ન કરું એ મારાથી બને તેમ નથી.” હઝરત કાતમા (ર. અ.) પાછાં આલ્યાં ગયાં. આપ (સ. અ. વ.) તેમને ઘેર પધાર્યા અને ફરમાવ્યું તમો જે ચીજની માગણી કરો છો. તેથી અધિક ઉત્તમ ચીજ તમને બતાવું? તેમણે કહ્યું હા. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે ફરમાવ્યું કે દરેક નમાજ પછી ૩૩-૩૩ વાર તસ્બીહ અને ૨૪ વાર તકબીર પઢ્યા કરો.

મહાન ખલીફા મન્સૂર તરીકે

એક તરફ હઝરતઅલી (૨૦ અ.) સાહેબનો મહાન દરજ્જો જુઓ અને બીજી તરફ આ બનાવ વાંચો. હઝરતઅલી (૨૦ અ.) સાહેબ પોતે ફર્માવે છે, કે હું એક દિવસ ઝર્રી કામસર બહાર ગયો હતો. ત્યાં મારા જોવામાં આવ્યું, કે એક સ્ત્રીએ માટીનો મોટો ઢગલો કર્યો હતો અને તેણી તે ઢગલાને પાણીથી ભીંજવીને ગાર કરવા ઇચ્છતી હતી. મેં એક ડોલ પાણીની મન્સૂરી એક ખન્સૂર ઠેરવી. સોળ ડોલ પાણીની મન્સૂરી બદલ સોળ ખન્સૂરની પેસીઓ મેળવી, પછી આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવામાં બેસી મેં તે ખન્સૂર ખાધું.

અમીર ગરીબનો લેદલાવ તજવાનો ઇલાજ

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો જ જાતે કામ કરતા હતા, તેટલું જ નહિં, પણ મહાન પેગંબરે ખુદા (સં અં ૧૦) સાહેબ પણ જાતે કામ કરતા હતા. આપ (સં અં ૧) પોતાને હાથે પોતાના જોડા શીવતા હતા. બકરીઓ દોહતા હતા અને ઉમ્મહાતે મોમેનીન—મુસલમાનોનાં મા સમાન ગણાતાં બીબી સાહેબોના કામમાં મદદ કરતા હતા. ખંદકની લડાઈમાં આપ (સં અં ૧) સાહેબની પવિત્ર છાતી ધૂળથી ભરાઈ ગઈ હતી. વળી પોતાના હાથે ઈંટ અને પથ્થર ઉંચકી ઉંચકીને સહાબાઓને આપતા હતા.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો અમુક સંજોગો વશાત જાત મહેનત કરતા હતા, તેમ નથી. પરંતુ આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની આદર્શ કેળવણીના પ્રતાપે તેઓને જાત મહેનતની ટેવ પડી ગઈ હતી. અમીર કે ગરીબ વચ્ચે કોઈ પ્રકારનો લેદલાવ ન રહે, તે ખાતર જાત-મહેનત કરવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું.

હજરાત અનસ (૨૦ અં) સાહેબ જણાવે છે, કે ઓહદની લડાઈ સમયે જ્યારે મુસલમાનો ઉપર ટટોકટીનો સમય આવી રહ્યો હતો, ત્યારે હજરાત આયશાં અને હજરાત ઉમ્મે સલીમ (૨૦ અં) પાણીની મશકો ભરી લાવતાં હતાં અને ઘાયલ થએલાઓને પાણી પાતાં હતાં.

ખલીફા સાહેબનાં દીકરી ખજુરના ઠળીઆ એકઠા કરેછે.

હજરાત અસ્મા (૨૦ અં) હજરાત અબુબક્ર (૨૦ અં) સાહેબનાં દિકરી હતાં. તેઓ અરબસ્તાનના એક શ્રીમંત

કુટુંબનાં ગણાતાં હતાં, છતાં સાધારણમાં સાધારણ કામ પોતાના હાથે કરતાં હતાં. હજરત ઝોબયર (૨૦ અ૦) સાહેબ જેવા એક ગરીબ સ્થિતિના સહાબી સાથે તેમનો નિકાહ થયો હતો. હજરત ઝોબયર (૨૦ અ૦) સાહેબની પુંજ માત્ર એક ઘોડો અને એક ઉંટ હતું. હજરત અસ્મા (૨૦ અ૦) આ બે જાનવરોની સંભાળ પોતે કરતાં હતાં, તે ઉપરાંત ઘર કામકાજ કરતાં હતાં. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે હજરત ઝોબયર (૨૦ અ૦) સાહેબને ઝમીનનો એક ટુકડો આપ્યો હતો. હજરત અસ્મા (૨૦ અ૦) સાહેબા ત્યાં જતાં હતાં. ખજૂરના ઠળીઆ એકઠા કરતાં હતાં, પછી ત્રણ ફર્લિંગ જેટલે દૂર આ ઠળીઆ ઉંચકીને પોતાને ઘેર આવતાં હતાં.

હજરત ઝયનબ (૨૦ અ૦) સાહેબની શાદી હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ નામના એક ગરીબ સહાબી સાથે થઈ હતી. તેમને હસ્ત ઉદ્યોગનાં ઘણાં કામ આવડતાં હતાં, તે કામ કરીને તેની ઉપજથી ઘરનો ખર્ચ નીભાવતાં હતાં.

આલુ સમયના નવજવાનોને બોધપાઠ

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબનાં આદર્શ જીવન ચરિત્રો પૈકી જાતમહેનત કરવાનું સદાચરણ આલુ સમયના નવજવાનો માટે ખાસ બોધદાયક છે. આજકાલના નવજવાનો જાતમહેનત કરવામાં હલકાશ સમજે છે. સ્વાભિમાન અને સેલ્ફ રિસ્પેક્ટનો એવો ખોટો અર્થ તેઓ સમજી બેઠા છે, કે જાતમહેનતને કલંકરૂપ સમજે છે, આથી કરી આજકાલના નવજવાનો પોતાનાં માબાપ અને સગાંવડાલાં માટે ભારરૂપ બની જાય છે. પોતાની ધારણા મુજબનું કામ

ન મળે, ત્યાં સુધી તેઓ કેાઈ કામ ઉપર લાગુ થતા નથી, જેથી તેઓ બેકાર બની જાય છે, જેના પરિણામે તેમનું વર્તન બગડવાનું લયંકર પરિણામ નીપજે છે. અમો ચાલુ સમયના મુસ્લિમ નવજવાનોને ભારપૂર્વક વિનંતિ કરીએ છીએ, કે તમો ગમે તેવા ઉચ્ચ કુટુંબના, ગમે તેવી ઉચ્ચ કેળવણી પામેલા અને ગમે તેવા શ્રીમંત હશે, છતાં તમો આપ (સં અં વં) સાહેબના પ્યારા ફર્જ હો, પ્યારા સહાબાએકેરામ (૨૦ અં) અને મહાન ખલીફાએ રાશેદીન (૨૦ અં) સાહેબોથી અધિક આખરફદાર કદિજ ગણાવાના નથી. આપ (સં અં) સાહેબના પ્યારા ફર્જ હો, પ્યારા સગાઓ, ફરેશના મહાન પુરુષો વગેરે મહાન વિદ્વાન અને મહાન પ્રતાપી તથા પવિત્ર પુરુષો હોવા છતાં જંગલમાંથી ઘાસ કાપી લાવી, તે બજારમાં જઈને વેચતા હતા, છતાં તેમ કરતાં તેમની વિદ્વતા, તેમની ખાનદાની મોટાઈ વગેરે વચમાં આડ કરતી ન હતી, તો હાલના મુસ્લિમ નવજવાનોની વિદ્વતા અને ખાનદાની મોટાઈ શા હિસાબમાં છે? જે આપણા નવજવાનો હઝરાત સહાબાએકેરામ (૨૦ અં) સાહેબોનાં પવિત્ર આદર્શ જીવન ચરિત્રો ઉપરથી માત્ર આ વિષય ઉપર ધ્યાન આપીને તેનું અનુકરણ કરે, તો આશા છે, કે મુસ્લિમ સૃષ્ટિનું ભવિષ્ય આવતીકાલે ઉન્નતીના સ્વરૂપમાં પલટાઈ જવાનો સંભવ છે.

એક સહાબી પત્થર ફેાડી ફેાડીને પોતાનાં બાલબચ્ચાંનું ગુજરાન કરતા હતા, જેથી તેમના હાથ કાળા થઈ ગયા હતા. તે જોઈને ઇસ્લામના મહાન પેગંબર (અં અં) સાહેબ

તે સહાળીના હાથને ચૂંબન કરી લે છે. આ કેટલો હૃદય-
દ્રાવક બનાવ છે. જે કામ કરવાને અમારા વહાલા આકાચે
નામદાર (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ પસંદ કરે, તેવાં કામ કરવાને
આણુ સમયના નવજવાનો જે કલંકરૂપ સમજતા હોય,
તો ઘણું જ ખેદકારક છે. આ મનોદશા આગળ હાલની કેળવણી
અને હાલની વિદ્યા કેમને ઉન્નતિને માર્ગે કદિ દોરી શકશે નહિં.

હવાયે કવમી

યારબ હમારે દિલમેં ભર દે હવાયે કવમી
અકસે સદાયે કુન હો દર્દે નિદાયે કવમી
જો દર્દમેં મઝા હય હમદર્દ જાન્તે હયેં
યેહ દર્દે જાનો દિલ હયે મુશ્કિલ કુશાયે કવમી
ખિસ્મિલકી યેહ દુઆ હય, આખાદ હો ઝમાના
આંખોં મેં દિલમેં હુર એક બસ્તી બસાયે કવમી

નાલયે યતીમ

ઇમાનવાલો ચેનસે જોઠે હૂયે હો અપને ઘર
હય કયા ગુરૂરત યેહ તુમ્હેં લો દર્દમેં દોંકી બખર
તુમ પેટ ભરકર ખાતે હો, તુમ ઠંડા પાની પીતે હો
હમ ભૂખે ખ્યાસે ફિર રહે હૂયેં મારે મારે દર બહર
પેહનો લિખાસે કાખેરા અચ્છીસે અચ્છી હય કયા
હમકોલી દેખોતો ઝરા ચિથડા નહિં હય જુસ્મ પર

મહાન પેગંબર પ્રત્યે પ્રાચીન મુસલ- માનોનો અપૂર્વ પ્રેમ.

સાલારે કારવાં હય, મીરે હિજાઝ અન્ના
ઇસ નામપે હય બાકી આરામે જાં હમારા

અલ્લાહપાક ફર્માવે છે, કે કુલ ઈન્દાના આબાઓકુમ
વ અબ્નાઓકુમ વ અઝવા જોકુમ વ અશીરતોકુમ વ અમ્વાલો
નિકતરફતોમૂહા વ તેજરતુન તખ્શવના કસાદહા વ મસાકિનો
તર્ફવનહા અહુખ્યા એલયકુમ મેનદ્વાહિ વરસૂલેહી વ જેહાદીન
પ્રી સબીલેહી ફતરખ્ખસૂ હતા યાતેયદ્વાહિ જે અમેહી
અર્થાત:—અલ્લાહપાક નબી (સંઅં વ) સાહેબને હુકમ
ફર્માવે છે, કે તમો સર્વને ખબર આપો, કે તમારા બાપ,
તમારી ઓલાદ, તમારું કુટુંબ અને તમોએ મેળવેલો માલ
અને જે વેપારમાં તમને ખોટ જવાની ધાસ્તી છે. તથા
તમને જે મકાન પસંદ છે. તે સર્વે અલ્લાહ અને તેના રસૂલ
તથા તેના માર્ગમાં જિહાદ કરવાથી વધારે પ્રિય હોય, તો
અલ્લાહનો હુકમ તમારા ઉપર લાગુ થાય અને તમો તેના
કોપમાં પકડાઈ જાવ, તે સમયની રાહ જુઓ.

પ્રિય વાંચક બંધુઓ! હઝરાત સહાબાએ કેરામ (રંઅ)
સાહેબો આપણી માફક ઉપરોક્ત ફર્માન માત્ર વાંચી જાણતા

હતા, એટલુંજ નાહિં, બદકે તેના ઉપર તેમણે સંપૂર્ણ અમલ કરી બતાવ્યો હતો, તેઓ પોતાનાં સર્વ સર્ગાવહાલાં અને માલમિલકત કરતાં અદ્વાદ અને તેના રસૂલ તથા તેમના હુકમ પ્રત્યે વધુ હેત રાખતા હતા. પોતાનો પ્રાણ પણ અર્પણ કરતા હતા. આ પ્રમાણેના પ્રેમને લીધે હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબોનાં પવિત્ર નામ અમર થઈ ગયાં છે, તેમજ તેઓ બંને દુન્યાનાં સુખ વૈભવ સંપાદન કરી ચૂક્યા છે. હઝરત અનસ (૨૦અ) સાહેબ જે કપડું બિછાવી ખાણું લેતા હતા. તે કપડું કદિ ધોળીને ધોવા આપતા ન હતા. જ્યારે જ્યારે આ કપડું મેલું થાય, ત્યારે આગમાં નાખી દેતા હતા, જેથી જેટલો મેલ હોય, તે બળીને ભખ થઈ જાય અને કપડું સાફ થઈ જાય, પરંતુ તેને આગનો જરાએ હાથ લાગે નહિ. લોકોએ આ પ્રમાણે થવાનું કારણ પૂછ્યું. તેમણે જણાવ્યું, કે આપ (સંઅવ) સાહેબે એક વખત આ દસ્તરખાન સાથે પોતાના પવિત્ર હાથ લૂંછ્યા હતા, તેથી તેના ઉપર આગ હરામ થઈ ગઈ છે. સુખડાન-દ્વાદ ! જે કપડા ઉપર આપ (સંઅવ) સાહેબનો પવિત્ર હાથ એક વખત ફરે, તેના ઉપર આગ હરામ થઈ જાય, તો પછી જે હૃદય ઉપર આપ (સંઅવ) સાહેબની મહોબ્બત-પ્રેમનો સિદ્ધો બેસી ગયો, તે હૃદય અને તે શરીરને દોઝખની આગ શી રીતે અડકી શકે? હઝરત અનસ (૨૦અ) સાહેબ માટે આપ (સંઅવ) સાહેબે ઉંમર, દોલત અને ઔલાદ માટે ભલી દુઆ કરી હતી, તેથી તેઓ સાહેબ સો વરસ ઉપરાંત લાંબી ઉંમર ભોગવી ચૂક્યા હતા. તેમની પાસે અનેક બાગ હતા. સામાન્ય લોકના બાગ વરસમાં એક વખત

ફળતા ફૂલતા હતા, ત્યારે તેમના બાગ વરસમાં એ વખત ફળતા ફૂલતા હતા. તેમની ઓલાદ એટલી બધી હતી, કે તેમની હયાતીમાં પુત્ર, પૌત્ર, દોહિત્ર વગેરે મળીને એકસો વીસ ફર્જંદુનું સુખ જોઈ શક્યા હતા.

હઝરત રસૂલે કરીમ (સંઅંવ) સાહેબ પ્રત્યે હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો જે પ્રેમ દાખવતા હતા. તેનો નમુનો દુન્યાના ઇતિહાસમાં કોઈપણ અન્ય પ્રજા પોતાના માર્ગદર્શક પ્રત્યે બતાવી શકતી નથી. પતંગીઉં જેમ દીવા ઉપર કુર્બાન થઈ જાય છે, તેવો પ્રેમ હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબો હઝરત રસૂલેકરીમ (સંઅંવ) સાહેબ પ્રત્યે ધરાવતા હતા, અત્રે તેના અમુક દાખલા રજૂ કરવામાં આવે છે.

કોણ મર્યું તેની મને પર્વા નથી-હું પૂછું તે કહે.

પુરુષો ઉપરાંત મુસ્લિમ બહેનો પણ આપ (સંઅંવ) સાહેબ પ્રત્યે ગાઢ શ્રદ્ધા ધરાવતી હતી. તેઓ આપ (સંઅંવ)ની પવિત્ર ઝાત મુબારકને સર્વે પ્રિય વસ્તુઓ કરતાં અધિક ગણતી હતી. આપ (સંઅંવ) સાહેબ ઓહદની લડાઈમાંથી પાછા ફરીને લગભગ મુઢકે શામ સુધી સહાબાઓ સાથે આવી પહોંચ્યા હતા. આ લડાઈમાં આપ (સંઅંવ) સાહેબની શહાદતની અફવા ફેલાઈ ગઈ હતી, જેથી મદીનાવાસી બહેનો ગભરાએલી સ્થિતિમાં રસ્તાઓ ઉપર આવીને ઉભી હતી. તેઓ ઉંચી ઉંચી નજરે આવનાર માણસોની રાહ જોતી હતી. અને આપ (સંઅંવ) સાહેબ સંબંધી સમાચાર પૂછવાને આકુળ વ્યાકુળ થઈ ગઈ હતી. તેવામાં એક અન્સારી લડાઈ

તરફથી આવતો જણાયો. તેને એક મુસ્લિમ બાઈએ આપ (સં અં વ) સાહેબની તંદુરસ્તીના સમાચાર પૂછ્યા. આવનાર માણસ આપ (સં અં વ) સાહેબની સલામતીથી વાકેફ હતો, જેથી તે સંબંધી કાંઈ કહ્યું નહિ, પરંતુ કહ્યું, કે તમારા પિતા શહીદ થયા છે. તેણીએ પિતાના સમાચાર તરફ કાંઈ ધ્યાન ન આપતાં આપ (સં અં વ) સાહેબ સંબંધી ફરી પ્રશ્ન કર્યો. પેલા માણસે તે સવાલનો જવાબ ન આપ્યો? કારણકે તેને તો આપ (સં અં વ) સંબંધી સંતોષ હતો, પરંતુ તેણે કહ્યું, કે તમારા ભાઈ શહીદ થયા છે. પેલી બાઈએ આ સમાચાર તરફ પણ કાંઈ ધ્યાન ન આપતાં ફરી આપ (સં અં વ) સાહેબ સંબંધી સવાલ પૂછ્યો. તેણીને મન તો બાપ, ભાઈ, બહેન કરતાં આપ (સં અં વ) સાહેબનો સવાલ અધિક હતો. પેલા માણસે આ વખતે પણ પૂછેલો જવાબ ન આપતાં કહ્યું, કે તમારા ધણિ શહીદ થયા છે. આ સમાચાર તેણી માટે ઘણા જ દુઃખદ હતા, પરંતુ તેણીએ તે તરફ ધ્યાન ન આપતાં ગભરાટ સાથે ફરી પૂછ્યું કે, મને તમારા આ જવાબોની કાંઈ જરૂર નથી. કોણ મર્યું અને કોણ જીવ્યું. તે જાણવાની મને મુદ્દલ જરૂર નથી. આપ (સં અં વ) સંબંધી શા સમાચાર છે, તે ઝટ બોલો. છેવટે પેલા માણસે કહ્યું, કે અદ્વાહના ફઝલથી આપ (સં અં વ) સહી સલામત છે, અને તેઓ અત્રે પધારી રહ્યા છે. આટલું સાંભળતાં તેના જીવમાં જીવ આવ્યો. એક ઘડી ઉપર જે પોતાનાં અંતરનાં સગાંના દુઃખદ સમાચાર સાંભળી ચૂકી હતી. તે આપ (સં અં વ) ના શુભ સમાચાર સાંભળીને અચાનક બોલી ઉઠી, કે જા આપ (સં

અં વ.) સાહેબ હયાત છે, તો સર્વ આફતો તુરં છ છે.”

હઝરત માલીકે ખતાવેલો પ્રેમ

હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) આપ (સં અં વં) સાહેબ પ્રત્યે કેટલો અગાધ પ્રેમ ધરાવતા હતા. તે માત્ર એક દષ્ટાંત ઉપરથી જ સમજી શકાશે. ઓહદની લડાઈમાં આપ (સં અં વં) નો મુખારક ચેહરો ઝખ્મી થવાથી લોહી વહેવા લાગ્યું. હઝરત માલિક બિન સનાન (૨૦ અં) સાહેબ દોડી ગયા અને લોહી ચૂસી લીધું. લોહી ઝમીન ઉપર પડે, તો બે અદબી થાય, તે વિચારથી ચૂસેલું લોહી પી ગયા. આપ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે મારા લોહી સાથે જેનું લોહી ભળેલું હોય, તેવો માણસ કોઈને જોવો હોય, તો માલિક બિન સનાનને જોઈ લેવા. હઝરત માલિક (૨૦ અં) ઘણી વીરતા દર્શાવીને આખરે શહીદ થાય છે.

ઇશકે રસૂલનો અજબ પ્રકાર

બદરની લડાઈ વખતે આપ (સં અં વં) હાથમાં એક તીર લઈને લશ્કરને એક કતારમાં ગોઠવી રહ્યા હતા. હઝરત સવાહ નામના એક સહાબી જરાક આગળ ઉભા હતા. આપ (સં અં વં) સાહેબે તીરનો ઇશારો કરીને સહેજ પાછા હઠવાને ફર્માવ્યું. તે વખતે તીરની લાકડી તેમની છાતીમાં સહેજ અફળાઈ ગઈ. તે સહાબીએ હિમ્મત કરીને વિનંતિપૂર્વક કહ્યું, કે ચારસૂલુદ્લાહ! ખુદા પાકે આપને ન્યાય કરવા માટે મોકલ્યા છે, પરંતુ આપે મને નાહક તીર માર્યું છે. હું તો આનો બદલો લઈશ. આ સાંભળીને અન્ય

અસહાણો મનમાં કુંચવાવા લાગ્યા અને વિચારવા લાગ્યા, કે આ જે અદળની જીભ કાપી નાખવી જોઈએ. અદળને લીધે તેઓ કાંઈ બોલી શક્યા નહિ. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબ તો ન્યાયની પ્રતિમા સમાન હતા. પોતે કોઈના ઉપર સખ્તી કરી છે, તેવો વિચાર કોઈના દિલમાં રહે, તેમ આપ (સં અં ૧૦) સાહેબ ઈચ્છતા જ ન હતા. આપે કર્માચ્યું, કે બેશક. તમે મારા પ્રત્યે બદલો વાળી લો. પેલા સહાણીએ વિનંતિ કરી, કે ચા રસૂલુલ્લાહ! મારી છાતી ઉઘાડી હતી. તે હાલતમાં આપનું તીર મને વાગ્યું હતું. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે આ સાંભળીને પોતાની છાતી ઉપરથી કપડું હઠાવી દીધું. ત્યારબાદ શો બનાવ બન્યો હતો. તે પ્રેમની દુન્યામાં સદાને માટે કાયમ રહેશે! હઝરત સવાહ (૨૦ અં) આગળ ધસ્યા અને અદળ તથા પ્રેમપૂર્વક પોતાના ખ્યારા આકાએ નામદાર (સં અં ૧૦) ની પવિત્ર છાતીને ચૂંબન કર્યું. આ પ્રમાણે વતીને પોતાના આત્માને શાન્ત કર્યો. આપ (સં અં ૧) સાહેબે હસતે ચહેરે પૂછ્યું, કે સઆહ! તમને આ શું સૂઝ્યું? હઝરત સઆહ (૨૦ અં) સાહેબે દર્દીલરી ભાષામાં વિનંતિ કરી, કે ચા રસૂલુલ્લાહ! એક મહાન દુશ્મન સાથે મુકાબલો કરવાનો છે. લડાઈનું મેદાન ગરમ થવાની આણી ઉપર છે. કોણ જીવે છે અને કોને શહાદત મળે છે. તે તો માત્ર ખુદા જ જાણે છે. આ પવિત્ર શરીરને નીહાળવાનો પ્રસંગ મળશે કે કેમ? તે એક ગંભીર પ્રશ્ન છે. મારા દિલમાં વિચાર ઘોળાયા કરતો હતો, કે આપ (સં અં ૧.) સાહેબના પવિત્ર શરીરને સ્પર્શવાનો મુબારક પ્રસંગ મને પ્રાપ્ત થશે કે કેમ? મેં આ ઉપરથી નિશ્ચય

કરી લીધો હતો, કે મરતાં અગાઉ એક વખત આપના પવિત્ર શરીરનો સ્પર્શ કરી લઉં. આ આશા માટે મેં આ પ્રયત્ન આદર્યો હતો.

મરણ પથારીથી આવેલો સંદેશો

હજરત સઆદ બિન રબીઅ (૨૦ અ) સાહેબ એક લડાઈમાં સખ્ત ઘાયલ થયા હતા. આં હજરત (૨૦ અ ૦ વ) સાહેબે તેમની તપાસ કરવાને હજરત અબી બિન કઆબ (૨૦ અ) સાહેબને મોકલ્યા. તેઓ શોધતા શોધતા મહા મહેનતે હજરત સઆદ (૨૦અ) સાહેબ પાસે પહોંચ્યા. તે વખતે તેઓ છેકળ મરણ પથારીએ હતા અને છેવટનો શ્વાસ લઈ રહ્યા હતા. હજરત અબી (૨૦ અ) સાહેબે તેમને પૂછ્યું, કે કાંઈ સંદેશો કહેવા જેવો હોય, તો કહો. હવે હરેક વાંચક બિરાદરે વિચારવાનું છે, કે જ્યારે પોતે આવી સ્થિતિમાં હોય, તો શો સંદેશો કહે ? આ સમયે બાલ, બચ્ચાં, સ્ત્રી, સગાં વહાલાં લેણદેણ વગેરે બાળતોના વિચાર નજર સામે ઉપરા છાપરી તરી આવશે. જેમ અને તેમ પોતાનાં બાળકો અને સ્ત્રીના લવિષ્ય માટે સવિસ્તર વસિયત કરવાનું મન થશે. મતલબકે દુનિયાનો ગમે તે માણસ સ્વાભાવિક રીતે મરણની છેલ્લી ઘડીએ જ્યાં સુધી તેનામાં બોલવાની શક્તિ હોય, ત્યાં સુધી પોતાની માલ મીલકત, બાલ બચ્ચાં અને સગાં વહાલાંની દેખરેખ રાખવાની વસિયત કરવાનો પ્રયત્ન કરશે, પરંતુ આ નેક નામ નવજવાને પોતાની છેલ્લી ઘડીએ જે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે, તે ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે લખવા યોગ્ય છે. તે જાણુતા હતા, કે હવે મારી આંખો સદાને માટે થોડાક

સમયમાંજ બંધ થઈ જવાની છે. મારાથી હવે બોલી શકવાનું પણ નથી. મારાં સગાં વહાલાંની સંભાળ માટે વસીઅત કરવાનો આટલો સમય મારે માટે ઘણોજ કીંમતી છે. થોડીક મીનીટો પછી તે સમય પણ આવ્યો જશે, અને મારાં સગાં વહાલાં માટે મારાથી કંઈ પણ કહી શકવાનું નથી. તે આટલું બધું જાણતા હતા. તેમને પોતાની સ્થિતિનું ભાન હતું. તેમનું હવે એક બે ઘડીમાં શું થવાનું છે ? તે પણ તે જાણતા હતા, છતાં તેમની નજર સામે પોતાનાં બાળકો, સ્ત્રી અને સગાં વહાલાંનો જરાય ખ્યાલ ન આવ્યો. આ મદદે ખુદાએ પોતાની સર્વ શક્તિ એકત્ર કરીને નીચે મુજબનો છેવટનો સંદેશો આપ્યો.

મારા મુસ્લિમ ગિરાદરોને મારો આટલો સંદેશો પહોંચાડી આપો. મારી કેમને કહેજો, કે જો તમારી હયાતિમાં હજરત રસૂલે ખુદા (સં અં વ) સાહેબને કોઈ પણ પ્રકારની તકલીફ પહોંચશે, તો યાદ રાખજો, કે ખુદા તઆલાના દરબારમાં તમારો કોઈ પણ જવાબ સાંભળવામાં આવશે નહિ. આટલું બોલતાંની સાથેજ આ બહાદુર મુસલમાને પોતાની આંખો સદાને માટે બંધ કરી દીધી.

સફવાન કેમ આવો બની ગયો ?

ઓહદની લડાઈ પછી અમુક લોકોએ આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં વિનંતિ કરી હતી, કે અમને અમારા કબીલાઓમાં ઇસ્લામનો પ્રચાર કરવાની મંજૂરી આપો, આ બાબતસર ચિઠ્ઠીઓ નાખવામાં આવી હતી. જેમાં સિત્તેર સહાબીઓ આ કામ માટે નિર્માણ થયા હતા.

દુશ્મનોએ તે પર્ધા બધાને શહીદ કર્યા હતા. માત્ર જે જીવતા હતા. દુશ્મનોએ તે બંનેને કેદ કરી લીધા હતા. સફવાન બિન ઉમ્મિયાએ હુઝરત ઝયદ (૨૦ અ) સાહેબને ખરીદી લીધા હતા. સફવાન સમજતો હતો, કે તેઓ મારા બાપના ખુની છે, જેથી તેણે તેમને શહીદ કરવાના વિચારથી ખરીદ્યા હતા. તેમને કતલખાનામાં ઉભા કર્યા હવે તેમના મોતનાં ચોઘડીયાં વાગી રહ્યાં હતાં. તે વખતે સફવાનના એક માણસે તેમને પૂછ્યું, કે તમારા બદલે હુઝરત મોહમ્મદ (સં અં વ) અમારા કબજામાં આવે, અને તમે તમારાં બાલ બચ્ચાં સાથે તમારા ઘરમાં સુખ ચેનથી બેસો, તેવું બને, તો તમને પસંદ છે, કે નહિં? હુઝરત ઝયદ (૨૦ અ) સાહેબે નિડરતાથી જવાબ આપ્યો. તમે આ શું બકો છો? નહિં. બિદલાહ આપ (સં અં વ) સાહેબ કેદ થઈ કતલખાનામાં ઉભા રહેવાની વાત તો ઘણીજ ભયંકર ગણાય, પરંતુ હું ખુદાની કસમ ખાઈને કહું છું, કે આપ (સં અં વ) સાહેબના પવિત્ર પગમાં ઢાંટો વાગે અને હું ઘરમાં સુખ ચેનથી બેસી રહું, તેટલું એ હું પસંદ કરતો નથી. આ સાંભળતાં સફવાન તો આભોજ થઈ ગયો. અને કહેવા લાગ્યો, કે હુઝરત મોહમ્મદ (સં અં વ) સાહેબના દોસ્તો તેમના પ્રત્યે જે પ્રેમ ધરાવે છે. તેનો જોટો આ દુન્યામાં કોઈ સ્થળે મળી શકે તેમ નથી.

મહાન પેગંબરની નિદ્રા કેવી હતી?

હુઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો આપ (સં અં વ) સાહેબની દેખરેખ હર હાલતમાં રાખતા

હતા. એક વખતે એક સફરમાં એક સ્થળે મુકામ નાખ્યો. આપ (સં ૦ અં ૦ વ) સાહેબે સર્વેને ફરમાવ્યું, કે પાણીની સગવડ કરી લો, નહિં તો સવારમાં અડચણ વેઠવી પડશે, સર્વે સહાબા પાણીની તપાસમાં આમ તેમ નીકળી પડ્યા. આપ (સં ૦ અં ૦ વ) સાહેબ ઉંટ ઉપર સવાર હતા. ઉંઘનાં ઝોકાં આવવા લાગ્યાં. થોડીક વારમાં તો ખરેખર ઉંઘીજ ગયા. હઝરત અબૂતલ્હા (૨૦ અ) સાહેબ સંભાળ રાખવાને પાસે બેસી ગયા. આપ (સં ૦ અં ૦ વ) સાહેબ ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં જે તરફ ઝુકી જતા, તે તરફ હઝરત અબૂતલ્હા (૨૦ અ) સાહેબ ટેકો આપતા હતા. મતલબ કે આપ (સં ૦ અં ૦ વ) ઉંટ ઉપર હતા અને ઝોકું ખાવાથી તેમની ઉંઘમાં અડચણ ન પડે, તેવી કાળજી રાખતા હતા. આ આ પ્રમાણે લાંબો વખત વીતી ગયો. એક વખતે ટેકો આપતાં આપ (સં ૦ અં ૦ વ) સાહેબની આંખ ઉઘડી ગઈ, તો ફરમાવ્યું, કે જેમ તમે અલ્લાહના રસૂલની દેખરેખ રાખી છે, તેમ અલ્લાહ તમારી દેખરેખ રાખશે.

હઝરત અબૂતલ્હા (૨૦ અં) ના હાથનું શું થયું ?

હઝરત અબૂતલ્હા (૨૦ અં) સાહેબે વીસ વરસની ઉંમરે ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો. અમુક મુસલમાનોની ભૂલના પરિણામે એાહની લડાઈમાં દુશ્મનોએ બીજી વાર હુમલો કર્યો હતો. તે વખતે આપ (સં ૦ અં ૦ વં) સાહેબની આંખુબાંજુ માત્ર થોડા જ આદમી રહી ગયા હતા. હઝરત અબૂતલ્હા (૨૦ અં) સાહેબે તે વખતે જાનના જોખમે આપ (સં ૦ અં ૦ વં) સાહેબની દેખરેખ રાખી હતી. તેઓ આપ

(સ. અ. વ.) સાહેબની આગળ ધસી આવતા હતા અને દુશ્મનો તરફથી જે તીર આવે, તે પોતાના એક હાથ ઉપર ઝીલતા હતા. તીર જ્યારે હાથ ઉપર વાગે, ત્યારે દુઃખ તો ઘણુંએ થતું, પરંતુ હાથને ઝરા હલાવતા સરખા નહિ. અરે! દુઃખની વેદના થાય, છતાં જરા સિતકારી સરખી મુએથી કરતા ન હતા, કારણ કે સહેજસાજ હાલવા જાય અને હાથ આઘોપાછો હઠી જાય, તો આપ (સ. અ. વ.) સાહેબને કાંઈ નુકસાન પહોંચી જાય, તે માટે એક હાથ ઉપર દુશ્મનોનાં તીર ઝીલતા હતા. તેમણે એક હાથ ઉપર એટલાં બધાં તીર ઝીલ્યાં હતાં, કે તેમનો તે હાથ છેકજ છેદાઈ જવાથી નકામો થઈ ગયો હતો.

સમુદ્રમાં ફૂટી પડવાની તૈયારી

બદરની લડાઈ વખતે આપ (સં અં વ) સાહેબે અલ્લાહપાકની આજ્ઞા અનુસાર હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબોને લડાઈ થવાની ખબર આપી ન હતી. મદીના શરીફથી બહાર નીકળ્યા બાદ તેમને સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યા અને લડાઈ સંબંધી સલાહ માગી, કે હવે આપણે શું કરવું? ઘણાખરા સહાબા (૨૦ અં) સાહેબોએ જોશીલા શબ્દોમાં વિનંતિ કરી, કે અમારો જાનમાલ અલ્લાહના માર્ગમાં હાઝર છે. અમે મેદાનમાં હરપણે લડવાને તૈયાર છીએ. આમ છતાં આપ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે લોકો! હવે આપણે શું કરવું, તેની સલાહ આપો. હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબોએ પોતાની રજામંદી અને જાન અર્પણ કરવાનો ફરીવાર દિલાસો

આખો. હઝરત મિકાદજિન અસ્વદ (૨૦ અ.) નામે એક સહાબીએ પૂરજોશ વ્યાખ્યાન આપતાં વિનંતિ કરી, કે યા રસૂલુલ્લાહ ! હઝરત મૂસા (અ. સ.) ના સહાબીઓએ જવાબ આપ્યો હતો, કે જા. તું અને તારો રખ લડ્યા કરો. અમો અહીંયા બેઠા છે, તેવો જવાબ અમો નહિ આપીએ. આપ જ્યાં ફાવે, ત્યાં અમને લઈ જાવ. અમો આપની જ-મણી તરફ લડીશું. ડાબી તરફ લડીશું. આગળ લડીશું. પાછળ લડીશું. જ્યાં સુધી દુશ્મન અમારી લાશોના ઢગલા ઉપર થઈ પસાર ન થાય, ત્યાં સુધી દુશ્મન આપ સાહેબ સુધી પહોંચી શકે નહિ, તેની જરૂર ખાતરી રાખજો. આમ છતાં આપ (સંઅ.વ) સાહેબે ફરી કર્માવ્યું, કે લોકો ! હવે આપણે શું કરવું ? તેની સલાહ આપો. હઝરત સઅદ જિન મઅાઝ (૨૦અ) સાહેબ મદીનાવાસી અન્સારીએ વિનંતિ પૂર્વક કહ્યું, કે યા રસૂલુલ્લાહ ! આપ ખાસ કરીને મદીનાવાસીઓની સલાહ માગતા હોય, તેમ મને લાગે છે. ખરેખર સ્થિતિ તો તેવીજ છે. મદીના ઉપર હુમલો થાય, તો ખચાવ કરવા સંબંધી મદીનાવાસીઓ સાથે કરાર થયો હતો. હવે તો મદીના શરી-ફની બહાર લડાઈ થવાનો સંભવ છે. થએલા કરાર મુજબ મદીના વાસીઓને બહારની લડાઈમાં જાણી બુજીને સંડોવ-વાને આપ (સંઅ.વ) સાહેબ ઈચ્છતા ન હતા. આ કારણથી આપ (સંઅ.વ) સાહેબ મદીના વાસીઓનો અભિપ્રાય જાણવા ઈચ્છતા હતા. હઝરત સઅદ (૨૦ અ) સાહેબે વિનંતિ પૂર્વક કહ્યું, કે યા રસૂલુલ્લાહ ! ખુદાની કસમ પૂર્વક હું જણાવું છું કે, અમો જ્યારે આપને સાચા સમજીને ઈમાન લાવ્યા છીએ, તો હવે કરારનામાનો શો આધાર ? અમો જ્યાં સુધી આપને

પૂરા આળખી શક્યા ન હતા, ત્યાં સુધીજ કરારનામાની અરૂર હતી. હવે તો અમે આપ સાહેબને દેખી શક્યા છીએ. જે ખુદાએ આપને સત્ય સાથે અમારી અંદર મોકલ્યા છે, તે ખુદાની કસમ પૂર્વક જણાવું છું, કે આપ જે સમુદ્રમાં ફેલી પડવાની અમને આશા કરશો, તો અમારામાંથી એક પણ પાછો પડે નહિં.

ખોટી અફવા સાંભળી શું કયું ?

હઝરત ઝોબયર (૨૦અ) સાહેબે માત્ર સોળ વર્ષની ઉંમરે ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો. તેઓ ઘણાજ અટલ વિચારવાળા હતા. તેમજ આત્મલોગ આપનારા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબ સાથે બેહદ પ્રેમ રાખતા હતા. એક દિવસ નઉઓ બિલ્લાહ કોઈએ અફવા ઉડાવી, કે દુશ્મનોએ આપ (સંઅંવ) સાહેબને કેદ કરી લીધા છે. આ ખબર હઝરત ઝોબયર (૨૦ અ) ને થઈ. તેઓ બેચેન થઈ ગયા. આ સમયે મક્કા શરીફમાં મુસલમાનોનું કાંઈજ ઝોર ન હતું, છતાં તેઓ ખુદી તસ્વારે લોકોની વચમાં રહીને આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં જઈ પહોંચ્યા. આપ (સં અં વ) સાહેબે આ સ્થિતિમાં આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેમણે સર્વ ખીના કહી સંભળાવી, જેથી આપ (સંઅંવ) ઘણા રાઝી થયા.

શું પવિત્ર આત્મા ઉડી ગયો ?

હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો આપ (સં અં વ) સાહેબના અંગરક્ષક તરીકે ખરી સેવા બજાવતા હતા. તે વર્ણન અગાઉ જણાવવામાં આવ્યું છે. ઓહદની લડાઈમાં જેમણે ખરી કટોકટીના સમયે આપ (સં અં વ) ની

સંભાળ રાખી હતી. તેમાં હઝરત અબ્દેરહુમાન બિન અવફ (૨૦ અ) સાહેબ પણ હતા. તે લડાઈમાં તેમના બદન ઉપર વીસ ઘા પડ્યા હતા, છતાં પાછા હઠ્યા નથી. યુદ્ધમાં એક એવો કારી ઘા વાગ્યો હતો, કે તેથી તેઓ જિંદગીભર લંગડા થઈ ગયા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબ જ્યારે જ્યારે બહાર પધારતા હતા, ત્યારે ત્યારે તેઓ પાછળ પાછળ જતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબ એક દિવસ બજૂરીના જંગલમાં સિજદામાં ઝૂકી ગયા. સિજદો એટલો બધો લાંબો કર્યો, કે હઝરત અબ્દેરહુમાનને શંકા પડી, કે અરે! શું પવિત્ર શરીરમાંથી પવિત્ર આત્મા ઉડી ગયો! એકદમ બેચેન થઈ ગયા અને પાસે દોડી આવ્યા. યુગરવ સાંભળીને આપ (સં અં વ) સિજદામાંથી ઉઠ્યા અને હઝરત અબ્દેરહુમાન (૨૦ અ) સાહેબને બેચેનીનું કારણ પૂછ્યું. તેમણે પોતાની બેચેની અને શંકાનું કારણ વિનયપૂર્વક કહી સંભળાવ્યું. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે કર્મીવ્યું, કે અલ્લાહપાકે મને કર્મીવ્યું છે, કે જે માણસ મારા ઉપર દુરૂદ મોકલશે, તેના ઉપર ખુદા દુરૂદ મોકલશે” આ શુભ સમાચારના ઉપકારમાં મેં આટલો લાંબો સિજદો શુકર અદા કર્યો હતો.

હઝરત ઝયદ બિન હારિસ (૨૦ અ) સાહેબ એક સારા ખાનદાનના નબીરા હતા, પરંતુ લૂટારાઓએ તેમને અચાનક પકડીને અકાઝના બજારમાં ગુલામ તરીકે વેચ્યા હતા. હકીમ બિન હોજામે તેમને ખરીદીને પોતાનાં ફેઈ હઝરત બદીઅ [૨૦ અ) સાહેબને સોંપ્યા હતા. તેઓ આ પ્રમાણે આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં દાખલ

થયા હતા. તેમના કબીલાવાળા એક વખતે હજ કરવાને મક્કાશરીફ આવ્યા. તેમણે ત્યાં તેમને ઓળખી લીધા. આ લોકોએ ઘેર જઈને તેમના પિતાને ખબર આપી. તેથી તેમના પિતા અને કાકા મક્કા શરીફ આવ્યા અને આપ (સ. અ. વ.) સાહેબને વિનંતિ કરી, કે જે કાંઈ લેવું હોય તે લો અને અમારા ફિકરાને આઝાદ કરો. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે ફિદ્યો લેવાની જરૂર નથી. ઝયદને જોલાવી પૂછી જુઓ. જો તેઓ જવા માગતા હોય, તો મને કોઈ પ્રકારનો વાંધો નથી.

આપ (સં અં વ) સાહેબે ઝયદને જોલાવી પૂછ્યું, કે તમે આ લોકોને ઓળખો છો ? તેમણે કહ્યું. હા, એ મારા પિતા અને કાકા છે. આપ (સં અં વ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તમારે એમની સાથે જવું હોય તો જઈ શકો છો. અત્રે વિચારવા જેવું છે, કે નાનપણથી જેને માળાપ અને વતનનો મેળાપ છુટી ગયો હોય, તેને અચાનક તે લાલ આપવામાં આવે, તો કેટલો આનંદ થાય ? ભાઈભાંડુ, બહેન, ભાણેજ અને બાળપણના મિત્રો સાથે હળીમળીને રહેવાનું કોને ન ગમે ? સામે પિતા અને કાકા ઉભા હોય, તે વખતે એવું કયું બાળક હશે, કે પિતાના બોલામાં આઝાદીથી બેલવાનું પસંદ ન કરે ? પિતા અને કાકા પણ મનમાં વિચાર કરતા હતા, કે અમારું વિખુટું પડેલું બાળક હવે અમારા આશરામાં આવશે. જે સદાને માટે અમારી આંખોની ઠંડક થઈને અમારી પાસેજ રહેશે. આમ હોવા છતાં હઝરત ઝયદ (૨૦ અ) સાહેબનો જવાબ ઇતિ-

હાસમાં અજોડ અને અપૂર્વ સાજિત થયો છે. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે હું આપ (સં અં વ) સાહેબ કરતાં કોઈને શ્રેષ્ઠ ગણતો નથી. આપ (સં અં વ) સાહેબ મારા માબાપ છે. હું આપ (સં અં વ) સાહેબનું ઘર છોડી ક્યાંયે જવાને રાજી નથી. આ જવાબ સાંભળી ને તેમના પિતા અને કાકા તો હચરતમાં પડી ગયા. બાપે કહ્યું, બેટા અયદ ! અમારી પાસે આઝાદીથી રહેવા કરતાં આ ગુલામીમાં રહેવાનું શું વધુ પસંદ કરો છો ? હુઝરત અયદ (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું, કે હા, આ પવિત્ર ઝાતમાં મને એવી ખૂબીઓ જણાય છે, કે હું તેમના કરતાં કોઈને શ્રેષ્ઠ ગણતો જ નથી.

ઝહેરી સાપનું ઝહેર શી રીતે ઉતર્યું ?

આપ (સં અં વ) સાહેબે હિઝરત કરવાના વિચાર સર મકકા શરીફથી નીકળીને ગારે સુરમાં આશરો લીધો હતો. ત્યારે તે બખોલનાં બધાંજ કાણું કાળજી પૂર્વક બંધ કરવામાં આવ્યાં હતાં, છતાં એક કાણું બંધ કરવાનું રહી ગયું હતું. આપ (સં અં વ) સાહેબ હુઝરત અબુબક (૨૦ અ) સાહેબની જાંગ ઉપર સિર મુબારક રાખીને ઉંઘતા હતા. બખોલનું એક કાણું બંધ થયું ન હતું, જેથી હુઝરત અબુબક (૨૦ અ) સાહેબે પોતાના પગ વડે તે કાણું બંધ કરી દીધું. તેવામાં તે કાણામાં રહીને એક ઝહેરી સાપ તેમને કરડ્યો. સાપ કરડવા છતાં તેમણે પોતાનો પગ હઠાવ્યો નહિ, કારણ કે પોતે ઝરા હાલે, તો આપ (સં અં વ) સાહેબની ઉંઘ બગડી જવાની ધારતી હતી. સાપનું ઝહેર ચઢવા લાગ્યું, છતાં તેમણે ઝરાએ હરકત કરી

નહિં. હવે ઝંહેરની અસરથી સખત દર્દ થવા લાગ્યું, જેથી તેમની આંખમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યાં. એક આંસુ આપ (સં અં વ) સાહેબના પવિત્ર ગાલ ઉપર પડ્યું, જેથી આપ (સં અં વ) સાહેબની આંખ ઉઘડી ગઈ. આપ (સં અં વ) સાહેબે આંસુ પડવાનું કારણ પૂછ્યું. હઝરત અબૂખક (૨૦ અ) સાહેબે વિનંતિ કરી, કે સાપ ડસી ગયો છે. આપ (સં અં વ) સાહેબે પોતાનું પવિત્ર થુંક ડંખ ઉપર લગાવી દીધું. અલ્લાહની કૃપાથી ઝંહેર ઉતરી ગયું.

મુસ્લિમ ખાતૂનની વીરતા

ઓહદની લડાઈમાં દુશ્મનોના અચાનક હુમલાથી મોટા મોટા ઇસ્લામી બહાદૂરો થોડા સમય માટે પાછા પડી ગયા હતા. તે સમયે આપ (સં અં વ) સાહેબના અંગ-રક્ષકો માત્ર થોડાકજ રહી ગયા હતા. હઝરત ઉમ્મે અમારા (૨૦ અ) નામનાં એક મુસ્લિમ ખાતૂન તલ્લવાર લઈને મેદાનમાં તૂટી પડ્યાં. આ કટોકટીના પ્રસંગે તેઓ જીવના જોખમે આપ (સં અં વ) સાહેબનો બચાવ કરતાં હતાં. દુશ્મનોની તલ્લવાર અને તીરના ઘા પોતાની ઢાલ ઉપર ઝીલતાં હતાં. ઈબ્ને કયમા નામે દુશ્મન આપ (સં અં વ) સાહેબની લગલગ આવી પહોંચ્યો, ત્યારે આ બહાદૂર ખાતૂને તેને રોક્યો હતો. તે કમબખ્તે એવા સખત ઘા કર્યો, કે તે બહાદૂર ખાતૂનનો બહો ઝખ્મી થઈ ગયો અને ખાડો પડી ગયો. આમ છતાં પણ તે બહાદૂર ખાતૂન પાછાં હઠ્યાં નહિં, બલકે આગળ વધીને તલ્લવારનો ઘા કર્યો. જો તે કમબખ્તે કમલ બખ્તર પહેર્યું ન હોત, તો જરૂર તે કતલ થઈ જાત.

ખ્રિસ્તિ પ્રજા શું કહે છે ?

જે ખ્રિસ્તિઓ ઈસ્લામ અને મુસલમાનો ઉપર ટીકા કરે તેઓ પણ આપ (સં અં વ) પ્રત્યે તેમના અસ્હા (૨૦ અ) સાહેબોનો વિનય જોઈને ઘણાંજ વખાણુ કરે એક ખ્રિસ્તિ ઇતિહાસકાર લખે છે કે, હઝરત મોહમ્મ (સં અં વ) સાહેબે તેમના અનુયાયીઓમાં દીનનો જોશ પેદા કર્યો હતો. તેવો જોશ હઝરત ઇસા (અં સ) પેદા કરી શક્યા નથી, હઝરત ઇસા (અં સં) શૂળીએ લટકાવવા લાગ્યા, ત્યારે તેમના અનુયાયીઓ નાર ગયા. તેમનો ધાર્મિક જોશ જતો રહ્યો. પોતાના ધર્મગુરુ મોતના પંજમાં મુકીને નાસી ગયા, પરંતુ હઝરત મોહમ્મ (સં અં વ) ના અનુયાયીઓ પોતાના જીવને જોખમ નાખીને પોતાના ધર્મગુરુનું સંકટ સમયે રક્ષણ કરતા હતા

ખૂશતર આં બાશદ કે ઝિકે દિલ્ખરાં

ગુફતા આયદ દર હદીસે દીગરાં

અર્થાત:—આપણા પ્રિય જનોની પ્રશંસા અન્ય માણસે કરે, તે આનંદ દાયક છે.

આપ (સં અં વ) સાહેબ ખુદાના લાડલા પેગંબર હતા, માટે ખુદા પાક તેમનું રક્ષણ કરી લેશે, જેથી રક્ષા કરવાની ઝાડેરી ગોઠવણુ કરવાની જરૂર નથી. તેમ હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો સમજતા ન હતા. દરેક વખતે તેઓ આપ (સં અં વ) ના અંગરક્ષણની સંગવ કરતા હતા. હાલના સમયમાં આવી કાળજીપૂર્વકની સંગવડે રાખવાને તવકકલ વિરૂદ્ધ કેટલાક સમજે છે, તે તેમન અજ્ઞાનતા છે. આપ (સં અં વ) એક મહાન પેગંબર હતા

તેમના ખલીફા (૨૦ અ) સાહેબો પવિત્ર હતા, છતાં તેમને
ઝાહિરી સગવડો કરવાની જરૂર હોય, તો હાલના સમયમાં
તેવી સગવડો કરવી, તે તવકકલ-ખુદા ઉપર વિશ્વાસ રાખવાથી
વિરૂદ્ધ શી રીતે ગણાય ?

પુઝૂલ ખર્ચ

હમ રસૂમાતમેં કરતે હયેં વોહ બેજા ઇસરાફ
કે કિસી કોમમેં હોતા નહિં અયસા ઇસરાફ
અપની હરબાત નિરાલી હય અનોખા હય હંગ
કામ અધુરા હી સહી ઉસ્મેંભી પૂરા ઇસરાફ
બુખલ કે વકત સખા વકતે સખા બુખલ મુદામ
અપના ઇસરાફભી હય સખસે નિરાલા ઇસરાફ

(ખામોશ)

પુગાને મુસ્લિમ

આખ જહાં દુઃખ દર્દ કેહનેકે લિયે જાતે હયેં હમ
દિલકે દુકડોંકે ઝળાં પર રખકે દિખલાતે હયેં હમ
એક ઝમાના થા તસદ્લી ગયર કો દે તે થે હમ
એક ઝમાના હય કે અપને દમસે ગભરાતે હયેં હમ
તેહલકાથા કલ હમારી તેગે આલમગીરકા
આજ અપની કોમકોહી હાથ દિખલાતે હયેં હમ
દેનેવાલે થે હમીં પહેલે ખુદાકી રાહમેં
અજ ખુદાકી રાહમેં મિલ જાય તો જાતે હયેં હમ

ગુપ્ત ભેદની સાચવાણી

પ્રાચીન મુસલમાનો વિખવાદ અટકાવવાને જેમ કેમી વિખવાદની વાતો ઉપર ઢાંક પિછોડો કરતા ન હતા, તેમ જે વાતો છૂપાવવાથી મસ્લામને લાભ મળતો હોય તે વાતો છૂપાવવામાં પણ ઘણી કાળજી રાખતા હતા. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અરકમ એક નવજુવાન સહાબી હતા. તેઓ પત્ર-વ્યવહાર અને ગુપ્ત લખાણોનું કામ કરતા હતા. વગર કારણે આવાં લખાણ પોતે ન વાંચતા હોય, તો બીજાને તો તે બાબતથી માહિતગાર શેના જ કરે !

હઝરત અનસ (ર. અ.) આઠ વરસના હતા, ત્યારથી આપ (સ. અ. વ.) સાહેબના અંગત કામોમાં લાગ લેતા હતા. તેઓ એક દિવસ આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવાથી નિવૃત્ત થઈને પોતાના ઘર તરફ જતા હતા, બાળ સ્વભાવને લીધે છોકરાંને રમતાં જોઈ તેમની સાથે રમવા મંડી પડ્યા; તેટલામાં આપ (સ. અ. વ.) પધાર્યા. છોકરાંએ તેમને કહ્યું કે હુઝૂર પધારે છે. નબી સાહેબ પાસે આવી પહોંચ્યા. હઝરત અનસ (ર. અ.) ને હાથ પકડી છેટે લઈ ગયા અને તેમના કાનમાં કંઈક વાત કહી. હઝરત અનસ (ર. અ.) તે સાંભળી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબ તેમની વાટ જોતા ત્યાં

હિભા રહ્યા. હુઝરત અન ૫ (૨. અ.) કામ પરવારી પાછા આવ્યા અને નળી સાહેબને વિનંતિપૂર્વક જવાબ કહ્યો. આપ (સં ૨૦ વ૦) તે સાંભળી પાછા ચાલ્યા ગયા, પછી હુઝરત અનસ (૨. અ.) પોતાને ઘેર ગયા. ઘેર પહોંચતાં આજે ઘણું મોડું થવાથી તેમનાં માએ કારણ પૂછ્યું. તેમણે જણાવ્યું કે નળી (સ. અ. વ.) સાહેબે અમુક કામ માટે મોકલ્યો હતો, જેથી મોડું થયું. તેઓ બાળક હોવાથી ખડાનું બતાવતા હશે, એમ સમજી તેમનાં માએ પૂછ્યું, કે શા કામસર તમને મોકલ્યા હતા? તેમણે જણાવ્યું. અફસોસ છે, કે હું તમને તે વાત કહી શકતો નથી, કારણ કે તે છૂપી વાત હતી. હવે આ ભલી માનું વર્તન જુઓ. તેમણે ગુપ્ત વાત સાંભળવાનો આગ્રહ ન કર્યો, પરંતુ પોતાના ભલા દિકરાને તાકીદ કરી, કે આવી વાત કોઈને કહેવી નહિં.

ગુન્હો છુપાવવાની શિક્ષા

આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે ચઢૂદીઓને ઘેરો ઘાલ્યો હતો. ચઢૂદીઓએ ભવિષ્યની લડત માટે ચુકાદો કરવા હુઝરત અબૂ-લખાબાને કિલ્લામાં બોલાવ્યા. ચઢૂદીઓ તેમના ખાનદાન સાથે પુરાણો સંબંધ ધરાવતા હતા. તેથી તેમના ઉપર વિશ્વાસ હતો, તેઓ કિલ્લામાં દાખલ થયા, ત્યારે તેમના દિલમાં દયા આવે, તે કારણથી ચઢૂદીઓ પોતાની સ્ત્રીઓ અને બચ્ચાંને રડતાંકુટતાં તેમની પાસે લાવ્યા. હુઝરત અબૂ-લખાબાએ તેમને સલાહ આપી, કે આપ (સ. અ. વ.) ની મરજી માફક વર્તશો; તેમાંજ તમારી ભલાઈ છે. તેમણે વિશેષમાં પોતાની ધારણા મુજબ પોતાના ગળા તરફ ઈશારો

કરતાં સમજાવ્યું, કે જો તેમ નહિ વર્તો, તો તમને કતલ કરવામાં આવશે. ચઢ્ઢીઓએ લડાઈ દરમિયાન મુસલમાનો પ્રત્યે જે વચન ભંગ કર્યો હતો, તે જોતાં આવા સખ્ત ગુનાહની સજા કતલ છે, તેમ સમજીને તેમણે ચઢ્ઢીઓને આ જાણત કહી હતી, પણ પાછળથી તેમને માલમ પડ્યું, કે આ પ્રમાણે કહીને મેં છૂપો ભેદ ખુલ્લો કર્યો છે, જેથી હું ખુદા અને રસૂલનો ગુનેહગાર છું. આ વિચારથી તેઓ ગભરાઈ ગયા, અને આ ગુનાહમાંથી બચવા મારે શું કરવું? તેના વિચારમાં પડી ગયા. તેઓ સીધા મસ્જિદે નબવી તરફ દોડ્યા. એક મોટી સાંકળ વડે પોતાના શરીરને મસ્જિદના થાંભલા સાથે બાંધી દીધું. જ્યાંસુધી અદ્વાહપાક મારી તોળાહ કબુલ ન કરે, તે મારો ગુનોહ માફ ન કરે, ત્યાંસુધી આવો બાંધાએલો રહીશ, એવો મક્કમ ઈરાદો કરી લીધો. માત્ર નમાઝ અને જાજર પેશાબ માટે છૂટતા હતા. તે કામ પૂરું થઈ જાય, કે તરત જ તેમની દીકરી તેમને થાંભલે બાંધી દેતાં હતાં. આ પ્રમાણે સાત આઠ દિવસ વીતી ગયા, અફસોસમાંને અફસોસમાં ખાવા પીવાનું તણ દીધું. લગાતાર ભૂખમરાથી તંદુરસ્તી ખરાબ થઈ ગઈ. કાન બહેરા થઈ ગયા. આંખનું તેજ ઘટી ગયું. વારંવાર બેહોશ થવા લાગ્યા, પણ તેમને પોતાના જીવની પરવા ક્યાં હતી? અદ્વાહપાક મારો ગુનોહ માફ કરે, તેજ વિચાર તેમના મગજમાં ધુમાડા કરતો હતો, છેવટે અદ્વાહપાકે તેમની તોળાહ કબુલ કરી. આપ (સં અં વં) સાહેબે તે જાણતની બહેરાત કરી. સહાબા તેમને થાંભલેથી છોડાવવા ગયા, ત્યારે તેમણે જણાવ્યું, કે જ્યાં સુધી આપ (સ. અ. વ.) પોતાના પવિત્ર હાથે મને ન છોડે, ત્યાં સુધી હું આ પ્રમાણે બાંધા-

એલો જ રહીશ. લલે મારો જીવ જાય, તેની મને પરવા નથી. છેવટે આપ (સં અં વં) જાતે પધાર્યા અને પોતાના પવિત્ર હાથે તેમને છોડ્યા. તે વખતે તેમને એટલી બધી ખુશી ઉત્પન્ન થઈ, કે તેઓ બોલી પડ્યા, કે હું તો હવે મારું ઘરબાર છોડી આપ (સં અં વં) ની સેવામાં હાજર રહીશ અને મારા ઘરની તમામ માલમતા અદ્વાહના નામ પર ખેરાત કરું છું, પરંતુ આપ (સં અં વં) સાહેબે માત્ર ત્રીજા ભાગની મિલકત ખેરાત કરવાની મંજૂરી આપી.

આ દૃષ્ટાંતથી આપણને શીખવાનું મળે છે, કે એક ગુનોહ કર્યા પછીથી તે છુપાવવાને કેવાં ખડાનાં શોધીએ છીએ. આથી એકને બદલે બે ગુનાહ કરીએ છીએ. પ્રાચીન મુસલમાનો પોતાનો ગુનોહ છુપાવતા ન હતા. બદલે તેમાંથી મુક્ત મેળવવા પ્રયાસ કરતા હતા. હાલના મુસલમાનોએ આ ગુણ અહણ કરવાની ખાસ જરૂર છે.

લેદ છુપાવવા લીધેલી કળિ

મક્કા શરીફની ફતેહ થયા પછી આપ (સં અં વં) સાહેબે બનુમલુહ સામે મુકાબલો કરવાને સાઠ સહાબાઓને મોકલ્યા હતા, જેમાં હજરત ગાલિબ બિનઅબ્દુલ્લાહ એક નવ-જવાન સહાબી હતા. આ કાફલાના સરદારે દુશ્મનોનું હલન ચલન જોવા માટે તેમને એક જગ્યાએ મોકલ્યા. તેઓ દુશ્મનની વસ્તી પાસે આવેલા એક ટેકરા ઉપર ચઢીને ઉંઘા સુધં જઈને દુશ્મનની સ્થિતિ જોવા લાગ્યા. તેવામાં આ ટેકરા પાસે આવેલા મકાનમાંથી એક પુરુષ અને તેની સ્ત્રી બહાર નીકળ્યાં. પેલા આદમીએ ઉંચું જોયું, તો તેને કંઈ પડછાયા જેવું જણાયું. તેણે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું, કે ટેકરા ઉપર કોઈ

આદમી જેવું જણાય છે. અથવા તો કૂતરું કોઈ ખાવાપીવાની વસ્તુ કે વાસણ લઈને ટેકરા ઉપર ગયું હોય, તેમ જણાય છે, માટે જરા ઘરમાં તપાસી જુઓ, કે કૂતરું કાંઈ લઈ તો નથી ગયું. સ્ત્રીએ ઘરમાં તપાસ કરી ખાત્રી આપી કે, ઘરની સર્વ વસ્તુઓ જેમની તેમ છે. આથી તે લોકોને ખાત્રી થઈ ગઈ, કે ટેકરા ઉપર જરૂર કોઈ આદમી છે, તેણે સ્ત્રી પાસે તીર કામઠું મંગાવીને ટેકરા ઉપર પડછાયા તરફ તાકીને એવાં બે તીર માર્યાં, કે એક તીર તેમની પાંસળીઓમાં પેસી ગયું અને બીજું તીર ખભામાં ચોંટી ગયું. આ નવજવાનની હિંમતને ધન્ય છે, કે શરીરના નાબુક ભાગમાં બે તીર વાગવા છતાં જરા ઉંકારો પણ ભર્યો નથી. જો ઉંકારો કરત તો લેદ ખુલ્લો થઈ જાત અને મુસલમાનોને નુકસાન પહોંચત. તીર મારનારે જાણ્યું, કે જો આદમી હોત તો જરાપણ ખળભળાટ થાત. માટે આ એક જહેમ છે એમ સમજી ચાલ્યો ગયો. તેના ગયા પછી હઝરત ગાલિબ (૨૦ અ૦) સાહેબે પોતાને હાથે તે તીર કાઢ્યાં અને બહાર નીકળ્યા.

આપ (૨૦ અ૦) સાહેબે મુનાફિક છૂપા દુશ્મનોનાં નામ હઝરત હોઝયફા (૨૦ અ૦) ને બતાવ્યાં હતાં અને તે નામ કોઈને ન કહેવાની આજ્ઞા કરી હતી, જેથી તેમણે કદી તે નામ કોઈને કહ્યાં નથી, આ કારણથી તેમને સિરે રસૂલુલ્લાહનો ખિતાબ મળ્યો છે. એક વખતે હઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબે તેમને પૂછ્યું, કે મારા અમલદારો પૈકી કોઈ મુનાફિક હોય, તો મને જણાવો. જેથી ઇસ્લામને પહોંચતાં નુકસાનનો બચાવ કરી શકું. તેમણે જણાવ્યું, કે

હું તેનું નામ આપી શકતો નથી. જો હું તેમ કરું, તો
રસૂલુલ્લાહ (સં અં) નો ધૂપો લેદ ખુલ્લો કરવાનો
ગુનેગાર ગણાઉં.

ઇલમકી માંગ

કવમ અપની મુખિતલા હય જહલકે આઝારમેં
દમ નહિં બાકી નઝર આતા હય ઇસ બીમારમેં
ઇલમકી કી માંગ હય દુન્યાકી હર સરકારમેં.
ઇલમકી કી પૂછ હય દુન્યાકે હર દરબારમેં
ઝોર વોહ હય આલિમેંકે પંજએ તદબીરમેં
તોપમેં તાકત નઝર આઈ ન ચેહ તદવારમેં

અગલા સમાં હમારા

હિંદુસ્તાંમેં આયા જબ કાફિલા હમારા
સો લાખ પર થા ભારી એકએક જવાં હમારા
ઉસ દર્જા બઢ ગયા થા કુછ ખુલ્ક હાં હમારા
પઢને લગાથા કલમા સારા જહાં હમારા

હાલતે કવમ

વાં હર કોઈ હય ગર્મેં તદાબીર દેખિયે
યાં હય સદા શિકાયતે તકદીર દેખિયે
અપરાસિયોંકી જા નહિં મિલ્તી હય જા બજા
ચેહ આફિસોંમેં ફોમકી તવકીર દેખિયે
ધર બેચકરભી ઉન્કા ગુઝારા ન હોસકા
ઓર ઉન્કી બઢતી જાતી હય ત્યામીર દેખિયે

ઈસ્લામે મિક્ષા પ્રત્યે મુકેલો અંકુશ

ખુદા ઉપર ભરોસો રાખવાનું એવું તો સજ્જડ ઈમાન હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ.) સાહેબોના દિલમાં હઝરત રસૂલે કરીમ (સ. અ. વ.) સાહેબે દાખલ કરી આપ્યું હતું, કે તેઓ ગમે તેવી તંગમાં તંગ હાલતમાં પણ કોઈ આદમ ઝાત આગળ ઝુકતા ન હતા. તેઓ ગમે તેવી ગરીબ હાલતમાં પણ કોઈ પાસે સવાલ કરવાને એક મહાન કલંક સમજતા હતા. તે સંબંધી અત્રે અમુક દૃષ્ટાંત રજૂ કરવામાં આવે છે.

મારે બીજા માગવાની શી જરૂર

હઝરત માલિક (૨૦ અ.) સાહેબ ઓહદની લડાઈમાં શહીદ થયા. તે સમયે તેમના દિકરા હઝરત અબૂ સઈદ (૨૦ અ.) સાહેબની ઉંમર માત્ર તેર વરસની હતી. બાપની જરાએ મિલકત ન હતી. ગુજરાનના સાંસા પડવા લાગ્યા. ભૂખમરાના તડાકા પડવા લાગ્યા. કેટલાક વખત તો પેટે પથર બાંધીને દહાડા પસાર કરવા પડતા હતા. એક દિવસ તેમની માએ કહ્યું; કે બેટા! રસૂ લુલ્લાહ (સ. અ. વ.) સાહેબ પાસે જાવ. આપે આજ ફલાણા માણસને કાંઈ આપ્યું હતું, માટે તમો પણ જાવ અને માગણી કરો. માના

હુકમ મુજબ તેઓ આપ (સં અં વં) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા. તે વખતે આપ (સં અં વં) સાહેબ આ પ્રમાણે ખુલ્લો પઢતા હતા, કે જે માણસ તંગીની હાલતમાં સખર રાખશે, તેને અદ્વાદપાક માલામાલ કરી દેશે. આ સાંભળીને હજરત અબૂસઈદ (૨૦ અં) સાહેબે મનમાં વિચાર કર્યો, કે મારી પાસે એક ઉંટડી છે, તો પછી મારે ભીખ માગવાની શી જરૂર? તેઓ ઘેર પાછા આવ્યા. અદ્વાદપાકે રસૂ લુદ્વાહ (સં અં વં) ના વર્ણન મુજબ તેમને એટલી દોલત આપી, કે સર્વ અન્સારીઓમાં તેઓ માલદાર ગણાવા લાગ્યા.

ઘોડાનો ચાખુક પડી જાય, તો શું કરતા હતા!

હજરત સવળાન (૨૦ અ) સાહેબ એક ગુલામ હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબે તેમને ખરીદ કરીને આજાદ કરી દીધા હતા. વળી કોઈ પાસે કદિ સવાલ ન કરવો તેવી શિખામણ આપી હતી. તેમણે આ આજ્ઞાનું પાલન એટલે દરજ્જે કરી બતાવ્યું હતું, કે જો કોઈ વખત તેમની સવારી ઉપરથી ચાખુક નીચે પડી જાય, તો કોઈ નીચેથી તેમના હાથમાં આપે તેવી માગણી પણ કોઈની પાસે કરતા ન હતા. પોતે નીચે ઉતરતા અને ચાખુક લઈ ફરી સવારી કરતા હતા.

ભીખ ન માગવાની શરત

એક સમયે અમુક સહાબા (૨૦ અ) સાહેબો આપ (સં અં વ) સાહેબ પાસે બયઅત લેવા હાજર થયા.

આપ (સં અં વ) સાહેબે અન્ય શરતો ઉપરાંત એક શરત આ પ્રમાણે કરાવી, કે લોકો પાસે કોઈ વસ્તુ માટે સવાલ ન કરવો. આ લોકોએ ઘણી કાળજીપૂર્વક આ શરતનું પાલન કર્યું હતું.

નીચે કરતાં ઉપરનો હાથ સારો

હઝરત હકીમ ઇબ્ને હોઝામ (૨૦ અ) સાહેબે આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં અમુક બાબતની માગણીનો સવાલ કર્યો. આપ (સં અં વ) સાહેબે તેમની માગણી પુરી કરી. ત્યારબાદ બીજી વખત તેમણે માગણી કરી, આપ (સં અં વ) સાહેબે તે વખતે પણ તેમની માગણી પુરી કરી, પરંતુ શિખામણ આપી, કે ઉપરનો હાથ નીચેવાળા હાથ કરતાં દુર હાલતમાં સારો છે. હઝરત હકીમ (૨૦ અ) સાહેબને આ શિખામણની એટલી બધી અસર થઈ, કે તેમણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે, હવે ભવિષ્યમાં કોઈની પાસે કંઈ પણ માગીશ નહિં. તેમણે આ પ્રતિજ્ઞાનું એટલું સજ્જડ પાલન કર્યું હતું, કે તેમણે ત્યારથી કોઈની પાસે કંઈ પણ પ્રકારની માગણી કરી નથી. કોઈ એની મેળે આપે. તો તેનો સ્વિકાર કરવો તે પણ શરમાવા જેવું છે. તેમ સમજી તે લેવાનો પણ ઇન્કાર કરતા હતા. હઝરત અબૂબક (૨૦ અ) સાહેબે પોતાની ખિલાફતના સમયમાં ભેટ લેવાને તેમને આમંત્રણ કરતા હતા, છતાં તેઓ ઇન્કાર કરતા હતા. હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ પણ પોતાની ખિલાફતના સમયમાં ભેટ આપવાને તેમને આમંત્રણ મોકલતા હતા, છતાં તેઓ સ્વિકારતા ન હતા. હઝરત ઉમર (૨૦ અ)

સાહેબને છેવટે કહેવું પડ્યું, કે મુસલમાનો ! તમે શાક્ષી રહેજો. હું હકીમનો હક આપું છું, છતાં તેઓ લેતા નથી.

ત્રણ દિવસની ભુખ પછી શું થયું ?

હઝરત માલિક બિન સનાન (૨૦ અ) સાહેબને કોઈ પ્રત્યે માગણી કરવાનો એટલો બધો તિરસ્કાર હતો, કે લગાતાર ત્રણ દિવસ ભુખે રહ્યા, છતાં કોઈ પાસે કંઈ પણ માગ્યું નહિ.

હઝરત અબ્દુલ્લઅઝીઝ મર્વાને એક વખતે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબને લખી જણાવ્યું, કે તમારે જે જે બાબતની જરૂર હોય, તે મારી પાસે રજુ કરો. હું તે પૂરી કરીશ. તેમણે જવાબમાં લખી મોકલ્યું, કે રસૂલુલ્લાહ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબનું કર્માન, છે કે નીચેના હાથ કરતાં ઉપરનો હાથ બહેતર છે. જે માણસ તમારા આશરામાં હોય, તેનાથી બચરાત આપવાનું શરૂ કરો. હું તમારી પાસે કંઈ માગતો નથી.

પ્રાચીન મુસલમાનોમાં સાચું બોલ- વાની ટેવ.

સચ્ચે જિન્દગી દર ગુઝર ન કરો
હિલમેં કુછ ખવફ ઓર ખતર ન કરો.
વોહી દાના હય જો કે હય સચ્ચા
ઉસ્મે બુઢા હો યા કોઈ ખચ્ચા.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો સત્યની જીવંત પ્રતિમા સમાન હતા. નાની નાની સાધારણ બાબતો માં તેમની સત્યતાનું વર્ણન કરવું, તેમનું અપમાન કરવા સમાન છે. આ દુન્યાનું કોઈ મોટામાં મોટું નુકસાન અથવા મોટામાં મોટો ભય પણ તેમને સત્યતાના સિદ્ધાન્તથી ડગાવી શકતો ન હતો. તેઓ પોતાનો પ્રાણ કુર્બાન કરી દેવા તઈયાર રહેતા હતા પરંતુ અસત્ય શબ્દ જીભ ઉપર લાવવાને કદિ પણ પ્રયત્ન કરતા ન હતા. મહાન સહાબાઓની વાત તો બાબુ ઉપર રહી, પરંતુ છેક નાનામાં નાના દરજ્જાના સહાબી પણ અસત્ય બોલતા ન હતા. જો કે તેમનામાં નાના મોટા દરજ્જાનો ભેદભાવ હતોજ નહિં. માણસ ભૂલને પાત્ર છે, તેથી કદાચ કંઈ અસત્ય બોલી જવાય, તો પાછળથી તે અસત્ય છુપાવવાનો વહેમ સરખો પણ હિલમાં લાવતા ન હતા. પાછળથી શું થશે, તેની પરવા રાખ્યા સિવાય

સત્ય બાબતનો સ્વિકાર કરવામાં કદિ પાછી પાની કરતા ન હતા.

આપ (સં અં ૧) સાહુબ મક્કા શરીરમાં અમુક માલની વહેંચણી કરતા હતા. ખુદા પાકની મરજી અનુસાર આ વહેંચણીમાં કુરેશો પ્રત્યે બીજાઓ કરતાં સહેજ વધુ વિવેક રાખવામાં આવ્યો હતો. દરેક માણસ મોટા દિલનો હોતો નથી, તેમજ દરેકની સમજ શક્તિ એક સરખી હોતી નથી. આપ (સંઅં ૧) સાહેબના મહાન મર્તબાને ઓળખનારા સાહેબો તો કદાચ અમુક વર્ગ સાથે આપ સંઅં ૧ સાહેબ વધુ વિવેક દાખવે અથવા તો સર્વસ્વ અર્પણ કરે, છતાં જરાએ વાંધો લાવે તેમ ન હતું, પરંતુ એક કમ સમજ અન્સારીએ આ બાબતનો વાંધો ઉઠાવી ટીકા કરી, જે કે આમાં પણ ખુદાનો ભેદ સમાયેલો હતો.

આપ (સં અં ૧૦) સાહેબને આ બાબતની ખબર પડતાં ખોટું લાગ્યું. આપ સાહેબે તે અન્સાર સાહેબોને બોલાવ્યા. અન્સાર સાહેબોએ પોતાના માણસની નાદાની છુપાવવાનો અયોગ્ય પ્રયત્ન કર્યો નહિ, બલકે યથાસ્થિતિ વાત જાહેર કરી, તેમજ પોતાનું પોઝિશન સાફ કરતાં જણાવ્યું, કે “ એક નાદાન માણસની આ નાદાની અને કમ સમજની વાત હતી. અમારા દિલોમાં તે સંબંધી બિલકુલ ખ્યાલ છે જ નહિં.

ભૂલ કબુલ કરવામાં સત્યનો ઉપયોગ

તખૂકની લડાઈમાં હાજર કયાબ બિન માલિક (૨૦ અ) સાહેબ હાજર થયા ન હતા. પોતાની ગેર હાજરીનું યોગ્ય

કારણ તેમની પાસે હતું નહિ. તેઓ સારી પેઠે જાણતા હતા, કે આ મારી ખાસ ભૂલ છે. તેઓ એમ પણ જાણતા હતા, કે આ ભૂલ બદલ હું સજાપાત્ર છું, જેની શિક્ષા મને જરૂર મળશે જ, પણ શિક્ષાના ડરથી તેમણે પોતાની ભૂલ છુપાવવાનો નિષ્ફળ પ્રયત્ન કર્યો નહિ. આપ (સં અં વ) સાહેબે તેમને બોલાવ્યા અને ગેર હાજરીનું કારણ માગ્યું, ત્યારે ખુલ્લા શબ્દોમાં પોતાની ભૂલનો સ્વિકાર કર્યો.

મેાત મળે, છતાં સત્ય બોલવું

હઝરત માએઝ બિન માલિક (૨૦ અં) સાહેબ એક નવજવાન સહાબી હતા. મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. શય-તાનની જાળમાં ફસી ગયા. તેમનાથી એક સમયે વ્યભિચારનું પાપ થઈ ગયું. આ કાંઈ સાધારણ ગુન્હો ન હતો. આ ગુન્હાની સજા ઈસ્લામી શરીઅતમાં શું છે, તેથી તેઓ અંજાણ પણ ન હતા. ખુદા સમક્ષ ગુનેગાર તરીકે જવા કરતાં ગુન્હાની સજા દુનિયામાં લોગવવાને હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પસંદ કરતા હતા, હઝરત માએઝને પોતાની ભૂલ યાદ થઈ, ત્યારે ધીરજ છૂટી ગઈ. અલ્લાહ પાકનો પ્રભાવ યાદ થતાં તેઓ બેચેન થઈ ગયા. આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા અને વિનંતિ કરી, કે રસૂલલ્લાહ ! મને પવિત્ર કરો. આપ (સં અં વ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે ખુદાપાક પાસે માફી માગો અને તોખાહ કરો. તેઓ આ હુકમ સાંભળી પાછા તો ફર્યા પરંતુ દિલ ઉપર જે બેચેની છવાઈ ગઈ હતી, તેનો ભાર

ન ગયો. થોડે દુર જઈ પાછા આવ્યા અને વિનંતિ કરી, કે
 યા રસુલલ્લાહ ! મને પવિત્ર કરો. આપ (સં અં વ) સાહેબે
 તે વખતે પણ પ્રથમ જેવો જ હુકમ આપ્યો. તેઓ પાછા
 ગયા તો ખરા, પરંતુ એક કદમ આગળ ચાલવા જાય, છતાં
 પગ તો પાછા જ પડતા હતા. ગુન્ડાનો ભાર કોઈ પણ
 પ્રકારે ઓછો કરવાને તેમના દિલમાં ગડમથલ મચી રહી
 હતી. તેઓ ત્રીજી વખત પાછા આવ્યા અને વિનંતિ કરી
 કે યારસુલલ્લાહ ! મને પવિત્ર કરો આપ (સં અં વ)
 સાહેબે કર્માવ્યું, કે તમે શી વસ્તુથી પવિત્ર થવા માગો છો ?
 તેમણે ઘણી શરમ સાથે વિનંતિ કરી, કે વ્યલિચારની
 નાપાકીથી પવિત્ર થવા આવ્યો છું, આવો ગુન્ડો કર-
 વાનો ઇકરાર સાંભળી આપ (સં અં વ) સાહેબે લોકોને
 પૂછ્યું, કે આ દિવાના તો નથી થયા ? સહાબાઓએ વિનંતિ
 કરી, કે યારસુલલ્લાહ ! તેમના મગજની સ્થિતિ સારી છે. આપ
 (સં અં વ) શરીરથી હુકમ લાગુ કરવા અગાઉ ગુન્ડાની
 તમામ હકીકતની સંપૂર્ણ માહિતિ અને સ્થિતિ જાણી
 લેતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબે પૂછ્યું. તેમણે
 શરાબ તો નથી પીધો ? એક માણસે તેમનું મોં સુંઘીને
 વિનંતિ કરી, કે તેમના મુખેથી શરાબની વાસ આવતી નથી.
 આપ (સં અં) સાહેબે પૂછ્યું, કે માએઝ શું ખરેખર
 તમેએ વ્યલિચાર કર્યો છે ? તેમણે વિનંતી કરી કે,
 કે યારસુલલ્લાહ ! ખરેખર મારાથી એ ગુન્ડો થયો છે.
 આપ (સં અં વ) સાહેબે સંગસાર મરણ પર્વત પથર
 મારવાનો હુકમ આપ્યો.

સત્ય ખાતર પતિ પ્રેમનો ત્યાગ

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો દીનના કામમાં ગમે તેવા નજીકના સંબંધ કે સગપણની પરવા રાખ્યા સિવાય સત્ય ખીનાનું નિવેદન કરી દેતા હતા. કદામા નામના એક કમળેર મુસલમાનથી એક વખત શરામ પીવા નો ગુન્હો થયો. હજરાત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબને આ વાતની ખબર પડતાં તેમણે તેને શરીઅત મુજબની શિક્ષા કરી અત્રે જોવાનું છે, કે આ કેસમાં ગુન્હેગારે ગુન્હો કર્યા બદલ શાક્ષી કોણે આપી હતી? તેમની સ્ત્રીએજ પોતાના ધણિના ગુન્હા બદલ શાક્ષી આપી હતી. સ્ત્રીની શાક્ષી બદલ ધણિને સજા થઈ હતી! આ પ્રમાણે સગાઈનો સંબંધ મનમાં લાવ્યા સિવાય હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો સત્ય ખીના કહી દેતા હતા.

ઉપલાં દૃષ્ટાંતોમાં હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પૈકી અમુકથી ગુન્હા થયાના બનાવો વર્ણવવામાં આવ્યા છે, તેથી કોઈએ ખોટો વિચાર લાવવા જેવું નથી. હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પવિત્ર જીવન ધરાવતા હતા. તેમનાથી કદિ કોઈ ગુન્હો થવાનો સંભવ નથી, પરંતુ માત્ર ગણ્યા ગાંઠ્યા અમુક બનાવો બન્યા હશે. અરબનો ઇતિહાસ જાણનાર જાણે છે, કે ઈસ્લામના ઉદય-કાળ પૂર્વે શરાબ અને વ્યભિચાર એતો સાધારણ ગુન્હો હતો. હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ સાચવીને આ પ્રકારના ગુન્હાઓથી દૂર રહીને પવિત્ર જીવન ગુજાર્યું છે. હજરાત અંબીઆ (અં ૦ સ) સાહેબોની પવિત્ર ઝાત ગુન્હાથી પાક સાફ છે. કોઈ સ-

હાખાથી કેઈ ગુન્ડો થઈ જતો, તો તરતજ તે ગુન્ડાથી પવિત્ર થવાને તોળાડ કરતા હતા. ઈસ્લામ સ્વિકાર્યા પછી તેઓની પવિત્ર ઝાતથી ભાગ્યેજ કેઈ ગુન્ડો થયો હોય.

હાઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો દુન્યાની શિક્ષાને શિક્ષા સમજતા ન હતા. મરણ બાદ અદ્વાડ પાકની રૂબરૂ બેગુનાડ તરીકે હાજર થવામાં જીવન સાક્ષ્ય સમજતા હતા. તેઓ દુન્યાની શિક્ષા સહન કરવાને સમર્થ હતા, પરંતુ ખુદાનો ડર અને ખુદા તરફની શિક્ષા સહન કરવાને શક્તિમાન ન હતા. ચાલુ સમયમાં આપણી સ્થિતિ પ્રાચીન મુસલમાનોથી છેકજ નીરાળી છે. આપણે ગમે તેવા ગુન્ડામાંથી ગમે તે પ્રયત્ને દુન્યાની શિક્ષાથી બચવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. દુન્યાની શિક્ષાથી બચવા માટે જુઠ, પ્રપંચ વગેરે બીજા ગુન્ડા કરવા પડે, તો તે કરવાને જરાએ આનાકાની કરતા નથી, પરંતુ ખુદા પાકના દરબારની શિક્ષાનો આપણે લેશમાત્ર ખ્યાલ રાખતા નથી. આ સ્થિતિ હોવાનું મુખ્ય કારણ એ છે, કે આપણું ખુદા ઉપર સંપૂર્ણ ઇમાન નથી. આપણે એક દિવસ મરવું છે, અને ખુદા પાકના દરબારમાં હાજર થવાનું છે, તથા ત્યાં દુન્યામાં કરેલા ગુન્ડા બદલ જવાબ આપવાનો છે. જે આ પ્રમાણે દિલ સાથે ઇમાન રાખતો હોય, તે માણસ પોતે કરેલી ભૂલની સજાથી બચવા બદલ પોતાને હાથે આખેરતની સજા વહોરી લેવાની કદિ હિંમત કરેજ નહિં.

જેના દિલમાં ઇમાનનું નૂર છે, તે માણસ અદ્વાડ પાકના દરબારમાં ગુન્ડેગાર તરીકે હાજર થવા કરતાં આ દુન્યાની ઝોતની સજા જેવી ભારેમાં ભારે સજાને પણ તુચ્છ ગણે છે.

ઈસ્લામી ઉદારતા.

દર રૂબે મહે સખી નૂરો સફાસ્ત
દર જન્નત કરીને મુસ્તફાસ્ત
હક તઆલા ધર દરે જન્નત નવિસ્ત
ઈકે જાયેઅ સિખયા બાશદખિહિસ્ત

અર્થાત—સખી પુરુષના મુખ ઉપર પ્રકાશ હોય છે, કારણ કે તે જન્નતમાં રસૂલુલ્લાહ (સં અં વ) નો પડોશી હોય છે. અલ્લાહ પાકે જન્નતના દરવાજે લખ્યું છે, કે આ જન્નત સખી લોકોનું રહેઠાણ છે.

હુઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (૨૦ અ) સાહેબ આપ (સં અં વ) સાહેબના સમયમાં ઘણીજ નહાની ઉમ્મરના હતા. તેઓ જ્યારે પુખ્ત ઉમ્મરે પહોંચ્યા, ત્યારે ઠેક ઠેકાણે તેમના સદાચારનાં વખાણ થવા લાગ્યાં. તેઓ દર-રોજ અનેક ગરીબોને ખાણું આપતા હતા તેમના ભાઈએ જણાવ્યું, કે આવો ઉડાઉ ખર્ચ ન કરો, ત્યારે તેમણે આ વર્તન તજી દેવાને બદલે દરરોજ બમણી સંખ્યાના ગરીબોને ખાણું આપવા માંડ્યું.

હુઝરત અબૂશરીહ (૨૦ અં) સાહેબે મક્કા શરીફની ફતેહ થયા બાદ ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. તેઓ સ્વભાવે

ઘણાજ ઉદાર હતા. તેમણે જાહેરાત આપી દીધી હતી, કે મારું દૂધ, ઘી, અને મારી દરેકે દરેક વસ્તુ જેને જેને હાથ આવે, તેણે વગર પૂછ્યે વાપરવી.

દેવાદારનો જનાઝો

આપ (સં અં વં) સાહેબે હિજરત કરી તે પહેલાં અઠાર વર્ષે હિજરત અખૂકતાદા (૨૦ અં) સાહેબનો જન્મ થયો હતો. તેમણે ભર જુવાનીમાં ઇસ્લામ ધરણ કર્યો હતો, તેઓ આપ (સં અં વં) સાહેબની મજલિસમાં એક વખત બેઠા હતા, ત્યારે એક અન્સારીનો જનાઝો આવ્યો. આપ (સં અં વં) સાહેબે પૂછ્યું, કે આ મૈયતને માથે કાંઈ દેવું હતું ? લોકોએ કહ્યું, કે થોડુંક દેવું છે, આપ (સં અં વં) સાહેબે પૂછ્યું, કે તેને કાંઈ મિલકત છે ? લોકોએ કહ્યું ના. આપ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તમો જનાઝાની નમાઝ પઢી લો. હિજરત અખૂકતાદા (૨૦ અં) સાહેબે વિનયપૂર્વક વિનંતિ કરી, કે યા રસ્ૂલલ્લાહ ! આ મૈયતનું દેવું હું અદા કરી દઉં, તો આપ જનાઝાની નમાઝ પઢાવશો ? આપ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે હા. હિજરત અખૂકતાદા (૨૦ અં) પોતાને ઘેર ગયા. પૈસા લાવ્યા અને પોતાના મહૂમ કોમી ખિરાદરનું દેવું અદા કર્યું,

ફકીરને ખયરાતમાં આપેલી હુંડી

હિજરત સઈદખિન આસ (૨૦અ) સાહેબ બની ઉમ્મીયા ખાનદાનના એક જવાન અગ્રેસર હતા. તેઓ ઉદાર દીલના દયાળુ હતા. અઠવાડિયામાં એક વખત સર્વ લાઈ, ભત્રીજા

અને સગાંવહાલાંને એકત્ર કરીને ખાણું આપવાનો તેમનો હુમેશનો રિવાજ હતો. ગરીબોને કપડાં તથા રોકડ નાણાંની મદદ આપતા હતા. કુશની મસ્જીદમાં દર જુમ્માની રાત્રે નમાઝીઓને દીનારોની લરેલી અમુક થેલીઓ વહેંચી આપતા હતા. કોઈ સવાલ કરે, તો તેઓ તેને તરછોડતા નહતા. જો તેમની પાસે તે વખતે નાણું ન હોય, તો એક કાગળ ઉપર લખી આપતા હતા, જેથી સવાલ કરનાર પાછળથી આવીને તેટલી રકમ લઈ જતો હતો. તેઓ એક દિવસ મસ્જીદથી ઘેર પધારતા હતા. એક માણસ તેમની પાછળ પાછળ આવવા લાગ્યો. તેમણે તેને પૂછ્યું, કે કેમ આવો છો ? શું કોઈ કામ છે ? તેણે નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું, કે સાહેબ ! કામ તો કંઈ નથી, પરંતુ આપ સાહેબ એકલ દોકલ પધારો છો, તેમ સમજી પાછળ પાછળ ચાલું છું. તેમણે તેને કહ્યું, કે જાવ. મારા ફલાણા ગુલામને બોલાવી લાવો અને ખડીઓ કલમ પણ લેતા આવજો. ગુલામને આવતાં જરા વાર લાગી, ત્યારે તેમણે વીસ હજારની હુંડી તેને લખી આપી અને કહ્યું, કે હાલ મારી પાસે પૈસા નથી, માટે ફરી કોઈ વખત આવીને આ રકમ વસુલ કરી જજો. તેઓની અંત ઘડીનો સમય આવ્યો ત્યારે દસ હજાર અશરપીઓનું દેવું નીકળ્યું. દફરાએ પૂછ્યું, કે આટલું દેવું શી રીતે થયું ? જવાબ આપ્યો, કે કોઈની હાજત પૂરી કરવામાં અને કદિ કદિતો કોઈ સવાલ કરે, તે અગાઉ તેની માગણી પૂરી કરવામાં આ દેવું થયું છે.

મારા ઘરમાં ઉંદર નથી

હુઝરત સઆદ બિન એબાદા (ર૦અ) પાસે એક ડોસીએ આવીને વિનંતી કરી, કે મારા ઘરમાં ઉંદર નથી. આ

ડોસીની મતલબ એવી હતી, કે મારા ઘરમાં અનાજ નથી. જ્યાં અનાજ હોય, ત્યાં ઉંદર આવેછે. હઝરત સઆદ(૨૦અ) સાહેબે કર્માબુ, કે સવાલ કરવાની રીત તો ખરેખર સારી છે. જાવ, હવે તમારા ઘરમાં ઉંદર ઉંદર થઈ જશે. તેમણે તે ડોસીનું ઘર અનાજ, ઘી, તેલ વગેરેથી ભરી આપ્યું.

હઝરત ઝોખચર(૨૦અ) સાહેબે માત્ર સોળ વર્ષની ઉમ્મરે ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. તેઓ ઇસ્લામી તાલીમમાં સંપૂર્ણ રંગાઈ ચૂક્યા હતા. તેમના એક હઝાર ગુલામ હતા. તેઓ મહેનત મજૂરી કરીને દરરોજ મોટી રકમ કમાઈ લાવતા હતા, પરંતુ તેઓ તેમાંથી એક કોડી પણ પોતાના ઉપયોગમાં વાપરતાં ન હતા. બધુંજ ખચરાત કરી દેતા હતા. તેમની ઉદારતા એટલી બધી હતી, કે તેઓ આટલા માલદાર હોવા છતાં બાવીસ લાખ રૂપિયાના દેવાદાર થઈ ગયા હતા. તેમનો દરવાજો ગરીબો માટે સદા ખુલ્લો રહેતો હતો. હઝરત કયસ બિન હાજિમ (૨૦અ) સાહેબ કર્માવેછે, કે ફક્ત હમ્દદી ખાતર કોઈપણ પ્રકારની લાલચ સિવાય બર્ખ કરનાર હઝરત અંબદ (૨૦અ) સાહેબ જેવો કોઈ માણસ મેં દીઠો નથી.

ખચરાત આપવાની તત્પરતા

હઝરત તલહા (૨૦અ) સાહેબે પોતાની અમુક મિલકત સાત લાખ દિર્હમમાં વેચાણ કરી અને તે બધી રકમ અદ્વા-હને રસ્તે અર્પણ કરી દીધી. તેમનાં સ્ત્રી હઝરત બીબી સઆદીબિનઅવફ (૨૦ અ) સાહેબા જણાવેછે, કે મેં એક દિવસ મારા પતિને ઉદાસ જોઈને પૂછ્યું, કે તમે કેમ ઉદાસ છો? શું મારાથી કંઈ ભૂલ થઈ છે? તેમણે કર્માબુ, કે ના તમે ઘણાં જ ભલાં છો, પરંતુ મૂળ વાત તો એવી છે, કે મારી

પાસે એક ભારે રકમ એકઠી થઈ ગઈ છે. તેનું શુ કરવું !
તેના વિચારમાં છું. મેં કહ્યું, કે એ રકમ વહેંચી આપો.
તેમણે તરતજ લોંડીને બોલાવી અને ચાર લાખની ભારે
રકમ પોતાની કોમમાં વહેંચી આપી.

ગુફત પયગંબર કે દાઈમ બેહરે પંદ
હો ફરિશ્તા ખૂશ મુનાદી મી કુનંદ
કે ખુદાયા મુન્સેકારા સીર દાર
હર દિરમ શારા ઈવઝ દેહ સદ હુઝાર
અય ખુદાયા મુન્સેકારા દર જહાં
તૂ બદેહ અંદર જિયાં અંદર જિયાં
અય ખુદા તૂ મુન્સેકારા દેહ ખલક
અય ખુદા તૂ મુન્સેકારા દેહ તલક

અર્થાત્:—મહાન પેગંબર (સંઅઠવ) સાહેબ ફર્માવે છે, કે
હંમેશાં બે ફરિશ્તા પોકાર કરે છે. હે ખુદા ! ખેરાતનો ખર્ચ
કરનારને તૃપ્ત કર, તેમના પ્રત્યેક દિરમને બદલે તેમને લાખ
લાખ દિરમ આપ. હે ખુદા ! કંબુસોને દુન્યામાં દુઃખ ઉપર
દુઃખ નાખ. હે ખુદા ! ખર્ચ કરનારને દિકરા આપ તથા
કાયમ રાખ અને કંબુસોને બર્બાદ કર.

ફકીર સિવાય ન ખાનાર

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રઠઅ) એકાદ લિખારીને
સાથે રાખ્યા સિવાય ખાતા નહતા. અમુક લોકોએ તેમનાં બીબી
સાહેબાને કહ્યું, કે તમે તમારા પતિની સેવા સારી રીતે કરતાં
નથી. તેમણે કહ્યું. હું શું કરું ? તેમના માટે ખાણું તૈયાર
કરું છું, ત્યારે ગમે તે એકાદ લિખારીને શામેલ કરી દે છે.

તેમની સ્ત્રીએ ફકીરોને કહ્યું હતું, કે તમારે તેમના માર્ગમાં બેસવું નહિ. જ્યારે તેમ થયું, ત્યારે તેઓ ફકીરોને તેમને ઘેર તેડું મોકલતા હતા. તેમનાં બીબી સાહેબે ફકીરોને કહ્યું; કે તમને બોલાવે છતાં આવવું નહિ. એક વખત બોલાવ્યા પ્રમાણે ફકીરો ન આવ્યા, ત્યારે તેમણે તે રાતે બીલકુલ ખાધું જ નહિં.

મારા છોકરાને કેમ કંજુસ બનાવો છો ?

હજરત સઆદબિન એબાદા (૨૦અ) સાહેબની ઉદારતા દૂર દેશાવર સુધી મશહૂર હતી. તેમનો માણસ દરરોજ રાત્રે આવાજ કરતો હતો. કે જેને ખાવું હોય, તે હાજર થાવ. તેઓ દરરોજ એંસી એંસી અરુહાબુસુફકાને ખાણું આપતા હતા. હજરત કયસબિન સઆદ (૨૦અ) સાહેબ એક ઉદાર અન્સારી હતા. એક લડાઈમાં ખોરાકીનો સરસમાન, એાછો હોવાથી તેઓ દેવું કરી કરીને આખા લશ્કરને ખવડાવતા હતા. હજરત અબૂબક અને હજરત ઉમર (૨૦અ) સાહેબો પણ તે લશ્કરમાં હતા. તેમણે આ કામ કરતાં અટકાવવા ધાર્યું. કે જો તેમ નહિં કરવામાં આવે, તો આમ કરીને બાપદાદાની મિલકત લુંટાવી દેશે. જેથી તેમના બાપ મુસલમાનોને ઠપકો આપશે. તેમના બાપને ખબર પડી, કે હજરત અબૂબક અને હજરત ઉમર (૨૦અ) પોતાના દિકરાને સખાવત કરતાં અટકાવવા માગે છે, ત્યારે તેમણે આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબની સેવામાં વિનંતી કરી, કે હજરત અબૂબક અને હજરત ઉમર (૨૦અ) સાહેબ મારા દિકરાને કંજુસ બનાવવા માગે છે. માટે એ બંનેથી મને કેાણુ બચાવશે ?

હજરત કયસ બિન એબાદા (૨૦ અ) સાહેબ એટલા

બધા ઉદાર હતા, કે તેઓ જ્યાં જ્યાં જતા, ત્યાં એક માણસ તેમની સાથે ખાણું લઈને ફરતો અને પોકાર કરતો હતો, કે કોણને ખાવું છે ?

એક દિવસ એક માણસ મસ્જિદમાં બેઠો બેઠો અદ્વાડ પાસે દસ હજાર દિર્હમની માગણી કરતો હતો. હજરત ઈમામ હસન (૨૦અ) સાહેબે તે સાંભળી લીધું. ઘેર જઈને દસ હજાર દિર્હમ લઈ આવ્યા અને તેને આપ્યા.

મારી આબરૂ શું ન સાચવવી ?

એક માણસ હજરત અલી (૨૦ અ) સાહેબનો દુશ્મન હતો. તે મદીના શરીફમાં આવી ચઢ્યો. તેની પાસે વાટ ખર્ચી ન હતી. તેમજ બેસવાની સવારી પણ ન હતી. લોકોએ તેને કહ્યું, કે હજરત ઈમામ હસન (૨૦ અ) કરતાં કોઈ અધિક ઉદાર નથી, માટે તેમની પાસે જા. તે ત્યાં ગયો. તેમણે તેને બંને સાધનો પૂરાં પાડી આપ્યાં. લોકોએ કહ્યું કે એ તો તમારો તથા તમારા પિતાનો કદર દુશ્મન હતો. તેની સાથે શા માટે ભલાઈ કરી ? તેમણે કહ્યું. મારે મારી આબરૂ શું ન સાચવવી !

ફૂતરાને નાખેલો દુકડો

હજરત ઈમામ હસન (૨૦ અ) સાહેબ એક જંગલમાં એક બાગમાં જઈ ચઢ્યા, ત્યાં એક હળસીને રોટલો ખાતાં જોવામાં આવ્યો. એક દુકડો પોતે ખાતો હતો અને એક દુકડો ફૂતરાને નાખતો હતો. આ પ્રમાણે તેણે અડધો રોટલો ફૂતરાને ખવડાવ્યો. હજરત ઈમામ હસન (૨૦ અ) સાહેબે તેમને પૂછ્યું, કે ફૂતરાને કેમ કાઢી મૂકતા નથી ? તેણે કહ્યું

કે મને તેમ કરતાં શરમ આવે છે. તેમણે પૂછ્યું, કે તમે કેના ગુલામ છો? તેણે પોતાના માલિકનું નામ બતાવ્યું તેમણે તે ગુલામને કહ્યું કે હું જ્યાં સુધી પાછો ન આવું, ત્યાં સુધી અહિંજ રહેજો. તેઓ આ ગુલામના માલિક પાસે પહોંચી ગયા. તે બાગ અને ગુલામ બંને ખરીદી પાછા કર્યા. પછી તે ગુલામને ફર્માવ્યું, કે મેં તમને તથા આ બાગને તમારા માલિક પાસેથી ખરીદી લીધેલ છે. હવે મેં તમને આઝાદ કર્યા છે. અને આ બાગ તમને બક્ષિસ કર્યો છે. ગુલામે કહ્યું, કે જે ખુદા વાસ્તે તમે મને આઝાદ કર્યો છે. તે ખુદાના નામ ઉપર હું આ બાગ બચરાત કરી દઉં છું.

મુખ્હાનદ્વાર! એક તરફ ઉદારતા અને બીજી તરફ નિઃસ્પૃહતા, નિઃસ્વાર્થતાનું મૂલ્ય આંકો. ગુલામી મનુષ્ય સ્વભાવનો નાશ કરે છે, ઇન્સાનિયતના ઉચ્ચ ગુણોનું નિકંદન કરે છે, તેમ આજકાલ કહેવામાં આવે છે. હવે ઇસ્લામનો પ્રભાવ જુઓ. હઝરત રસૂલે ખુદા (સબ્ અલ્લેહ) સાહેબના પવિત્ર શિક્ષણે ગુલામો ઉપર એટલી બધી અસર કરી દીધી કે નિઃસ્વાર્થતા, નિઃસ્પૃહતામાં બાદશાહો કરતાં પણ વધી ગયા. આ દુનિયાની ધન દોલત તેમને પોતા તરફ ખેંચી શકી નહિ. તેમજ તેમના ઉચ્ચ ગુણોને તેમની ગુલામી બખર્સ કરી શકી નહિ. ઇસ્લામે તેમનાં હૃદય એવાં તો વિશાળ બનાવ્યાં હતાં, કે તેમને પોતાની ગરીબીનો કદિ ખ્યાલ સરખોએ આવ્યો નથી.

વિશેષ ન અપાયું તેની માફી

હઝરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબ અત્યંત

ઉદાર હતા. ખુદાના માર્ગમાં લખલુંટ માલ ખર્ચ કરતા હતા. કોઈ લિખારી તેમને આંગણેથી ખાલી હાથ જતો ન હતો. તેઓ નમાઝ પઢતા હતા. તે વખતે એક સવાલ કરનાર આવ્યો. તેનો અવાજ સાંભળીને તેઓ જલ્દી જલ્દી નમાઝથી ફારેગ થઈ ગયા. સવાલ કરનારને જોતાં તે ઘણાજ ગરીબ જણાયો. તેમણે પોતાના સેવકને પૂછ્યું, કે ઘરમાં જે હોય, તે લાવો. સેવકે કહ્યું. અહીં જયતમાં વહેંચવાને જસો દિહમ આપ્યા હતા. તેટલા છે, તેમણે કર્માન્યું, કે લઈ આવ અહીં જયત કરતાં વધુ હકદાર માણસ આવી પહોંચ્યો છે. તેમણે એ થેલી પેલા લિખારીને આપતાં કહ્યું, કે હાલમાં આથી વિશેષ આપી શક્યો નથી, તેથી માફી ચાહું છું.

મનુષ્ય સ્વભાવનો વિરોધ

હઝરત અસ્મા બિન્તે અમૂબક (૨૦ અ) સાહેબા સંજાધી આગળ ઉપર અમુક વર્ણન જણાવ્યું છે. તેમના પતિ હઝરત ઝોબયર (૨૦ અ૦) ઘણા ગરીબ હતા; જેથી ઘણા દુઃખમાં દિવસો વીતાવવા પડતા હતા. આમ છતાં તેમના દીલ ઉપર તંગ દિલીએ કાંઈ અસર કરી ન હતી. ઇસ્લામી તાલીમ માણસમાં ઉચ્ચ ગુણો અને ઉચ્ચ દ્રષ્ટિ પેદા કરે છે, તેના ઉપર ગરીબી કાંઈ અસર કરી શકતી નથી. તેમનાં બહેન હઝરત આયશાં (૨૦ અ) સાહેબાના વારસામાંથી તેમના ભાગે અમુક મિલકત આવી, આ મિલકત વેચતાં તેમને એક લાખ દિહમ મળ્યા. જે માણસે દુઃખમાં દહાડા કાઢ્યા હોય, તેના હાથમાં અચાનક ભારે રકમ આવી જાય, તો તે માણસ તે રકમને સાચવી સાચવીને રાખી મૂકશે. આ મનુષ્ય

સ્વભાવશ્રી તદ્દન વિરૂદ્ધ જઈને હુઝરત અસ્મા (૨૦ અ) સાહેબાએ આ ભારે રકમ પોતાનાં સગાં વહાલાંને વહેંચી આપી.

દરેક ન્યાયપ્રિય મનુષ્ય કહી શકશે, કે હુઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો જેવી ઉદારતા અને ઉચ્ચ દ્રષ્ટિ કેઈ પણ પ્રજાના ઇતિહાસમાં મળી આવે નહિં, ઉદારતાપૂર્વક સાર્વજનિક સેવા કરનાર ઘણા માણસો આજે પણ મળી આવે છે, પરંતુ હુઝરાત સહાબાએ કેરામ [૨૦ અ) સાહેબોની ઉદારતા અને સાર્વજનિક સેવામાં જે નિઃસ્વાર્થતા નિસ્પૃહતા અને ખુદાનો ખોદ્દ જણાઈ આવે છે, તેવા ગુણો આજ કાલના ઉદાર માણસોમાં મળી આવતા નથી. આ વિષય ઉપર ઘણું લખાઈ શકે તેમ છે, પરંતુ અત્રે તેનું વર્ણન લંબાવવાથી વિષયાંતર થવાની ધાસ્તી રહે છે, છતાં અટલું તો જણાવીશું, કે આજકાલનાં સાર્વજનિક કાર્યોમાં નામના અને અંગત સ્વાર્થની ઈચ્છા હોય છે, તેમ હુઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોની ઉદારતામાં ન હતું, આજ કાલ અમુક ધર્મ, અમુક કેમ, અમુક વર્ગ માટે સાર્વજનિક કાર્યો કરવામાં આવે છે, જ્યારે હુઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પોતાની ઉદારતા અને સાર્વજનિક સેવાઓમાં કેમ, ધર્મ, વર્ગ કે સગપણનો ખ્યાલ રાખતા ન હતા. તેઓ પ્રાણી માત્રની સેવા કરવામાં નેકી સમજતા હતા. જેમ હુઝરત રસૂલે ખુદા (સ૦ અ૦ વ) સાહેબ રહમતુલ્લિલ્હ્યાલમીન હતા, તેમ તેમના શિક્ષણથી આરૂઢ થએલા તેમના સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પણ સમસ્ત સૃષ્ટિ માટે આશિર્વાદ રૂપ હતા.

તા અમાં યાબી ઝ કેહરે કિર્દગાર
સદકા મીદેહ દર નિહાંઓ આશ્કાર
સદકા દેહ હર બામદાદો હર પગાહ
તા બદાહા અઝ તૂ ગર્દાનદ એલાહ
હરકે ઊરા ખયર આદત મી શવદ
એ ગુમાં ઉમ્મશ જિયાંહુ મી શવદ

અર્થાત:—જો તું પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે ખેરાત કરીશ, તો તું ખુદાઈ કેપથી શાન્તિમાં રહીશ. સવાર સાંજ ખયરાત કર, જેથી ખુદા તારી આફતો દૂર કરશે, જે માણુ-સને નેકી કરવાની ટેવ પડી જાય છે, તેની ઉમર ખુદાપાક વધારે છે.

હમારે ઝોરે બાઝૂ

પરાગંદા હયેં ગર્ચે આદમમેં સારે
બહોત હયેં અબી ઝોરો બાઝૂ હમારે
વોહ સહરાયે સૂઝાનકે રેહને વાલે
હયેં ભાઈ બહોતસે જો કાલે હી કાલે
વોહ જો દેખનેમેં સિયાહ કામસે હયેં
મુનવ્વર મગર નૂરે ઇસ્લામસે હયેં
પજે હયેં કેનાઅતસે રેત ઓર બનમેં
ખુદા યાદ કર્તે હયેં વોહ સાદા પનમેં

ખામોશ.

ઈમાનનો જોશ

હઝરત અબુખકર (૨૦ અ૦) ની ખિલાફતના સમયમાં ઈર્તેદાદ-ઈસ્લામથી ધર્મ-બ્રહ્મ થવાનો જઘડો પેદા થયો હતો, તે શાન્ત થયા પછી બળવાખોરોને વધસ્થાન-મકતલ આગળ એકત્ર કર્યા હતા. આ બળવાખોરોમાં હઝરત કયસ (૨૦ અ૦) સાહેબના કાકા પણ સામિલ હતા. હઝરત કયસ (૨૦ અ૦) સાહેબ જ્યારે પોતાના કાકાને કતલ કરવા જાય છે, ત્યારે તેમના કાકા કહે છે, કે શું તમે તમારા હાથે જ તમારા કાકાને કતલ કરશો. શું તમારા પિતાના ભાઈની ગરદન ઉપર તમારી તલ્વાર ચાલી શકશે ? તેમણે જવાબ આપ્યો, કે બેશક. આપ મારા કાકા છો, પરંતુ હું જેને માટે તમને કતલ કરવા ચાહું છું, તે અદ્વાદપાક મારો રબ છે.

પિતા પ્રત્યે પુત્રને ક્રોધ કેમ ઉત્પન્ન થયો !

આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે એક લડાઈમાંથી પાછા ફરતાં મરીસીઆ નામના સ્થળે મુકામ કર્યો હતો. આ સમયે મુનાફિક લોકો મુસલમાનોમાં કુસંપ કરાવવાના પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. તેમણે એક ભયંકર કાવતરું રચ્યું હતું. જેના પરિણામે મુસલમાનોમાં ભયંકર ખુનરેણ ચાલવાનો સંભવ

ઉભો થયો હતો. ઇસ્લામે પોતા પરાયાનો જે લેદલાવ મટાડ્યો હતો, અને ઇસ્લામી લાઇચારો કાયમ કર્યો હતો. તે નાબુદ કરવાના કાવાદાવા રચાયા હતા. હુઝરત ઉમર (૧૦ અ૦) સાહેબનો નોકર ફૂવા ઉપર પાણી લેવા ગયો હતો, ત્યાં એક મદીનાવાસી સનાન નામનો માણસ પણ પાણી લેવા ગયો હતો. જાને કમ-સમજ માણસો હતા. પાણી ભરતાં ભરતાં જાને વચ્ચે લડાઇ થઈ ગઈ. હુઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) ના નોકરે મક્કાવાસીઓને અને સનાને મદીના વાસીઓને પોતાની મદદે બોલાવ્યા. આંખ મીંચતામાં ભારે-જમાવ થઈ ગયો. તલવારો ખેંચાવાની ઘડી આવી પહોંચી. મુસલમાનો પોતાના ભાઈઓના ખૂનથી રંગાત, પણ અમુક ઠરેલ મુસલમાનોએ સમય સુચકતા વાપરીને એવી રીતે ઝઘડાને સમાવી દીધો, કે આ કાવતરું રચનાર મુનાફિકોનો સરદાર ફીકા પડી ગયો. તેણે આથી કરીને પોતાના સાથીઓને ઉશ્કેર્યા અને કહેવા લાગ્યો, કે અમને મદીના પહોંચવા દો; ત્યાં અમો જોઈ લઈશું. આખરદાર વર્ગ હલકટ વર્ગને કાઢી મુકશે. ચોકખા દીલના મુસલમાનો હતા, તેઓ આ સાંભળીને ગુસ્સે થઈ ગયા અને તેમની તલવારો મુનાફિક અબદુલ્લાહને કતલ કરવાને ઉંચી નીચી થવા લાગી. આ વાતની અખર અબદુલ્લાહના દિકરા હુઝરત હુબાબ (૨૦ અ૦) ને થઈ. તેમણે આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) ની સેવામાં વિનંતી કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! મારો બાપ પ્રપંચ કરી રહ્યો છે. આપે તેને કતલ કરવાનો હુકમ આપ્યો છે. એમ મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે. જો આ વાત ખરી હોય, તો મારા બાપનું માથું કાપી આપની સેવામાં હાજર કરવાનો હુકમ મને આપો.

હું તે કામ કરીશ. આપ સાહેબ આ કામ જે બીજા માણસને સોંપશો, તો તે મુસલમાન મારા બાપનો ખૂની છે, એમ સમજી અજ્ઞાનતાને લીધે કોઈ વખત તે મુસલમાનને મારે હાથે ભોગેભોગે નુકસાન પહોંચશે અને આ રીતે તે સાચા મુસલમાનને નુકસાન પહોંચાડવાથી હું દોઝખમાં પડીશ, માટે મારા પિતાને કતલ કરવાનો હુકમ મને જ આપો. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે કર્મવ્યુત્થાપન, કે ના. અમારો કદી એવો વિચાર નથી.

હુઝરત હબાબ (૨૦ અં) ને પોતાના પિતા ઉપર એટલો બધો ગુસ્સો ચઢ્યો કે, જ્યારે લશ્કરે કુચ કરવા માંડી, ત્યારે પોતાના પિતાનો રસ્તો રોકી તેને ઘેરી લીધો. અને તેને કહ્યું, કે હું તમને કદી પાછા જીવતા જવા દઈશ નહિ. જે પાછા જવું હોય તો આપ (સં અં ૧૦) સારામાં સારા અને પવિત્ર છે અને તમો તદ્દન નાલાયક છો. એવું તમારી જાણે કબુલ કરો. અબ્દુલ્લાહે પ્રથમ ઘણીએ આનાકાની કરી, પણ દિકરાનો ઈસ્લામી જોશ અને વિક્રેલો ચહેરો જોઈ તેના કહેવા પ્રમાણે કબુલ કરવું પડ્યું.

જીવથી અધિક સ્વાભિમાન પ્રત્યે પ્રેમ

અમો આગળ ઉપર જણાવી ગયા છીએ, તેમ એક કબીલાવાળાની અરજ ઉપરથી સીત્તેર કારીઓને (સારી રીતે કુરઆન શરીફ પઠનારાઓને) એક ડેપ્યુટેશનના સ્વરૂપમાં મોકલ્યા હતા. હુશમનોએ તેમને ઘેરી લીધા. આ ડેપ્યુટેશનના સરદાર હુઝરત મન્જિરખાન ઉમરો (૨૦ અં) સિવાય બધાને શહીદ કર્યા. હુશમનોએ હુઝરત મનઝરને કહ્યું, કે તમો જે

જીવ દાનની માગણી કરો, તો જતા કરવામાં આવશે. પ્રિય વાંચક બંધુ ! દરેક માણસને પોતાનો જીવ ધણો પ્યારો હોય છે, માત્ર એક જીવ હુલાવવાથી જીવ બચતો હોય તો ચાલુ સમયનો કયો માણસ જીવતદાનની માગણી કરવાને ચુકશે ? ધન્ય છે. આ સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોને કે તેમણે મરણ પ્રત્યંત સ્વાભિમાન છોડ્યું નથી. હજરત મનઝિર આ અયોગ્ય માગણીને ધિક્કારી કાઢે છે, અને વિરતા પૂર્વક લડી શહીદ થાય છે.

શુદ્ધ ઈમાનની કસોટી

હજરત ખાલીદ (૨૦ અ૦) સાહેબના ભાઈ બદરની લડાઈમાં કેદ પકડાયા હતા. તે વખતે તેમણે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો ન હતો. ચાર હજર દિરહમ આપીને તેમના ભાઈઓ તેમને કેદમાંથી છોડવી લાવ્યા. તેઓ ઘેર પહોંચતાની સાથે જ મુસલમાન થઈ ગયા. જેથી તેમના ભાઈઓ ઘણા શુસ્સે થઈ કહેવા લાગ્યા, કે જો તમારે મુસલમાન થઈ જ જવું હતું, તો ચાર હજર દિરહમનો દંડ અમને શા માટે ભરાવ્યો ? તેમણે જવાબ આપ્યો. હું દંડથી બચવા ખાતર મુસલમાન થયો છું. એવું મહેણું મને કોઈ ન મારી શકે, ત ખાતર મેં આ પ્રમાણે કર્યું છે. જાકદ્દાહ ! આનું નામ ઈમાન ! પોતાના કબીલાવાળાઓને આર્થિક નુકસાનથી બચાવી શકત, પરંતુ તેમના ઈમાનને ધન્ય છે, કે કોઈ મેણું ન મારી શકે, તે ખાતર પોતાના કુટુંબને આર્થિક નુકસાનમાંથી પણ બચાવતા નથી ! મક્કાવાસીઓએ તેમને કેદ કર્યા. જત જતનાં દુઃખ

પહોંચાડ્યાં, છતાં તેમના ઇમાની જોશમાં સ્ફોજ પણ ક્યાશ આવી નહિં. તેઓ વખત મળતાં મદીના શરીફ ચાલ્યા ગયા.

એક બાળકની સત્યતા ઉપર આકાશવાણી

હઝરત ઉમેર ખીન સઆદ (૨૦ અ૦) ના પિતા નાનપણથી જ ગુજરી ગયા હતા. જલાસ નામનો એક માણસ સ્વભાવે મુનાફિક હતો તેની સાથે તેમનાં માએ નિકાહ કર્યો હતો. અને તેની દેખરેખમાં તેઓ ઉછર્યા હતા. હઝરત ઉમેર (૨૦ અ૦) નાનપણથી જ ઇસ્લામથી પાવન થયા હતા. આટલી નાની ઉંમરમાં તેઓ તબૂકની લડાઈમાં શામીલ થયા હતા. જલાસે એક વખત કહ્યું. જો મહમદ (સ૦ અ૦) તેમની માન્યતામાં સાચા હોય, તો અમે ગધેડાઓથી પણ ખરાબ છીએ. હઝરત ઉમેરથી આ સહન ન થયું. તેમણે કહ્યું બેશક આપ (સ૦ અ૦) સાચા છે. અને તમે લોઠો ગધેડાઓથી પણ ખરાબ છો. પોતાને ઘેર ઉછરેલું છોકરું આ પ્રમાણે તોછડાઈ વાપરે, તો જલાસ સહન કરી શકે નહિં, એ દેખીતું જ છે. તેમજ પોતાના આ રોકડા જવાબથી હઝરત ઉમેર સારી રીતે બાણકાર હતા, કે જલાસનો છાંયડો જતો રહે, તો કેવાં સંકટ પડશે, તેનો વિચાર કર્યા સિવાય તેમણે રોકડે રોકડું પરખાવી દીધું. જલાસે કહ્યું, કે જાઓ આજથી હું તમારું ભરણ પોષણ કરીશ નહિં. હઝરત ઉમેર તેની દરકાર રાખ્યા સિવાય નબી સાહેબની સેવામાં હાજર થયા અને સર્વ હકીકત કહી, આપ (સ૦અ૦) સાહેબે જલાસને બોલાવ્યો, અને બનેલી બીના પૂછી. તેણે સાફ ઇન્કાર કર્યો, પણ તસ્તજ અલ્લાહપાકે નબી સાહેબને

વહી માર્કેતે હઝરત ઉમેરની સચ્ચાઈનો પુરાવો આપ્યો. આપ (સ૦ અ૦) સાહેબે હઝરત ઉમેરના કાન પકડીને કર્માળ્યું કે છોકરા! તારા કાને સાચું સાંભળ્યું હતું.

નિંદા પ્રત્યે તિરસ્કાર

અમુક લોકોને અંદર અંદર લડાવવાની આદત હોય છે. ઇસ્લામના ખલીફા અને અમીરો વચ્ચે અણુબનાવ પેદા કરવાનાં ભયંકર કાવતરાં થતાં હતાં. તે સમયમાં સહાબીઓની મજલીસમાં કોઈ માણસ આ પ્રમાણે નિંદા કરે, તો તેઓ સહન કરી શકતા ન હતા. હઝરત અમાર બીન યાસીરે નાનપણમાં ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો હતો. મતરીફ નામે એક મુસલમાન જણાવે છે, કે હું એક વખતે કુશમાં મારા મિત્રને ત્યાં મહેમાન ગયો હતો. તેને ઘેર એક ખીજો માણસ બેઠેલો હતો. જે પોતાના ચામડાના પોશાકને થીંગડાં મારતો હતો. મેં મારા મિત્ર સાથે હઝરત અલી (૨૦ અ) સંબંધી અમુક ટીકા પાત્ર ચર્ચા શરૂ કરી. તેટલામાં પેલો માણસ ગુસ્સે થઈ મને કહેવા લાગ્યો, કે કાસિક! શું તું અમીરૂલ મોમેનીનની નિંદા કરે છે? મારા મિત્રે વચ્ચે પડીને માફી આહતાં કહ્યું કે જવા દો. એ મારો મહેમાન છે. મને માલુમ પડ્યું કે આ ગુસ્સે થનાર માણસ હઝરત અમાર બિન યાસિર હતા.

અફસોસ ! આ પ્રમાણે ઈમાની જોશ દર્શાવવાને ચાલુ સમયમાં સુધારા વિરૂદ્ધ ગણે છે, ચાલુ સમયના અમુક લોકો પોતાના મિત્રો અને સગાં વહાલાંઓની આવી નિંદા ટીકાઓ સાંભળી તેને છુપાવવા બદલે તેમની હા એ હા

કહેવામાં મિત્રતા અને સગપણનો વિવેક સમજે છે.

નિરાધાર સ્થિતિમાં ઇમાની જોશ

હજરાત સઆદ બીન અબી વકાસ (૨૦ અ) સાહેબે બાળપણમાં ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો હતો. મુસલમાનો માટે તે સમયે મક્કા શરીફમાં શાંતિ ન હતી, જેથી તેઓ પણ બીજા મુસલમાનોની માફક સુનસાન જંગલોમાં નમાઝ પઢી લેતા હતા. દુશ્મનોએ એક દિવસ એમને જોઈ લીધા. અને તેમના ઇસ્લામની મશ્કરી કરવા લાગ્યા, મુસલમાનો નિરાધાર હતા. દુશ્મનોનું જોર વધુ હતું. તેઓ અનેક પ્રકારનાં દુખ પહોંચાડતા હતા તે સર્વ હજરાત સઆદ જાણતા હતા, પણ તેમનાથી આ મશ્કરી સહન ન થઈ. પાસે એક ઉંટનું હાડકું પડ્યું હતું, તે એવા જોરથી મશ્કરી કરનારના માથામાં માથું, કે એનું માથું ફાટી ગયું. ઇસ્લામના માર્ગમાં આ સર્વથી પહેલી ખુનરેઝી હતી.

મુસ્લિમ ભાઈઓની લાગણી

જેમણે સર્વથી પહેલાં ઇસ્લામ કબુલ કર્યો હતો. તેમાં હજરાત ઉસ્માન બિન મઝઉન (૨. અ.) સાહેબની ગણતરી થાય છે. આ સમયે માત્ર ગણ્યા ગાંઠ્યાજ મુસલમાનો હતા. ઝુલ્મના બળે ઇસ્લામ નાબુદ કરવામાં ફતેહમંદી મળશે, તેમ દુશ્મનો ધારતા હતા. અનહુદ સંકટો આવી પડતાં હજરાત ઉસ્માન (૨. અ.) સાહેબ પણ બીજા સહાબાઓની સાથે હબસના મુલક તરફ ચાલ્યા ગયા. તેવામાં કોઈએ ખોટી ગપ ઉડાવી, કે મક્કા શરીફના દુશ્મનોએ ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો છે, જેથી તેઓ પાછા આવ્યા. મક્કા શરીફની લગભગ પહોં-

ચતાં આ ગપ ખોટી છે, તેવી ખબર મળી, પણ હવે શું કરવું ? વલીદ ખીન મોગયરા નામે એક દુશ્મનના આશરા હેઠળ મક્કા શરીરક્રમાં આવીને રહ્યા. વલીદના આશરાને લીધે તેઓ દુશ્મનોના ઝુલ્મથી સલામત રહ્યા હતા. પરંતુ ખીન સહાબાએકરામ (ર. અ.) સાહેબો ઉપર દુશ્મનો અનેક જાતનાં દુઃખ નાખતા હતા. તે જોઈને તેમના ઈમાને જોશ માર્યો. અને પોતાના દિલ સાથે કહેવા લાગ્યા, કે મારા ભાઈઓ દુઃખ ઉઠાવે અને હું એક દુશ્મનના આશરા નીચે સુખ ભોગવું ? એવી જાદગીને ધિક્કાર છે. આ વિચારે તેમને બેચેન કરી દીધા. તેમણે આશરો આપનાર વલીદ પાસે જઈને કહ્યું. હું તમારા આશરાથી આઝાદ થવા માગું છું. હવે મારી જવાબદારીનો ભાર તમારે રાખવો નહિ. હઝરત રસૂલે ખુદા (સ. અ. વ.) અને તેમના સહાબાઓનું આદર્શ જીવન મારે ભોગવવું છે. હું માત્ર ખુદા અને રસૂલની મદદ ચાહું છું. તમે મારી સાથે કઆબા શરીફમાં આવો. ત્યાં જેવી રીતે મને આશરો આપવાની જાહેરાત કરી હતી, તેવી રીતે મારા ઉપરથી હાથ ઉઠાવી લેવાની જાહેરાત કરો. ખરેખર તે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું.

હઝરત ઉસ્માન (ર. અ.) ત્યાંથી નીકળીને દુશ્મનોની એક મજલિસમાં ગયા. ત્યાં મુશાએરો થતો હતો. લખીદ નામનો એક પ્રખ્યાત કવિ એક પંક્તિ આ મતલબની બોલતો હતો, કે તમામ નેઅમતો નાખુદ થવાની છે. હઝરત ઉસ્માન (ર. અ.) તે સાંભળી એકદમ બોલી ઉઠ્યા, કે જન્નતની નેઅમતો નાખુદ થશે નહિ, પેલો લખીદ કવિ પોતાની પંક્તિ ફરી બોલ્યો,

હજરત ઉસ્માન (ર. અ.) સાહેબે બીજી વાર તેની રદ કરી. ત્યારે પેલા કવિએ મજલિસવાળાઓને ઉશ્કેર્યા, કે તમારી મજલિસમાં આ પ્રમાણે જે અદબી થાય, એ ઘણી નવાઈની વાત છે. એક નાપાક માણસે તેમને એટલા જોરથી તમાચો માર્યો, કે તેમની આંખ પીળી થઈ ગઈ. લોકોએ કહ્યું, કે તમે જ્યાં સુધી વલીદના આશરામાં હતા, ત્યાં સુધી તમને નુકસાન પહોંચાડવાની કોઈ હિમ્મત કરી શકતું ન હતું. વલીદે કહ્યું, કે જો ઈચ્છતા હોય, તો હજુ પણ તમને મદદ આપી શકું છું. પરંતુ હજરત ઉસ્માન (ર. અ.) ના ઇમાની જોશે તે સ્વીકાર્યું નહિ.

સંકટ સમયે ખુદાની ઓળખ

હજરત સહાબાએ કેરામ (ર. અ.) સાહેબો દીનીયાત બાબતોમાં એટલો બધો જોશ ધરાવતા હતા, કે ભયંકર સંકટો વખતે પણ પોતાનો ઇમાની જોશ છુપાવતા નહતા. હજરત અબુ ફકિયાહ (ર. અ.) સાહેબ એક ગુલામ હતા. સફવાન તેમનો માલીક હતો. જે તેમને અનેક પ્રકારનાં દુઃખ આપતો હતો. તેમને પગે દોરડું બાંધીને ગરમ રેતાળ ભોંય ઉપર ગલીએ ગલીએ ઘસરડતો હતો. એક દિવસ આવી હાલતમાં તેમને ઘસરડતો ઘસરડતો લઈ જતો હતો. એક દિવસ રસ્તામાં એક અગીઆરી દીઠી. સફવાને તેમનું દીલ દુઃખવવા કહ્યું, કે જો આ તારો ખુદા તો નથી? નિરાધાર સ્થિતિમાં એક ગુલામે પોતાના શેઠ સામે જવાબ દેવો, એ બળતામાં ધી હોમવા બરાબર છે. જો તેઓ ધારત તો મશ્કરી બદલ ચુપ રહી જતે, અને મનમાં ખુરં ભલું કહીને શાંત થતે,

પરંતુ તેમના ઇમાની જોશે તેમ પસંદ કર્યું નહિ. પોતાની નિરાધાર સ્થિતિ, અસદ્ય ગુલમ ઝટ ભૂલી જઈ જવાળ આખ્યો કે મારો અને તારો ખુદા અદ્વાદપાક છે. આથી સફવાનને ઘણો ગુસ્સો ચઢ્યો. તેણે એવા જોરથી તેમનું ગળું દબાવ્યું, કે તેઓ અધમુઆ થઈ ગયા. તેમનો લાઈ તે વખતે હાઝર હતો. તેણે લાગણી બતાવવાને બદલે સફવાનને ઉશ્કેરી ઘણું દુઃખ અપાવ્યું.

બહેનના મહેણાની ફીમત

ઈસ્લામના દુશ્મનોમાં અત્યા આગલો મ્હોઢે રહેતો હતો. બદરની લડાઈમાં જ્યારે તે તદ્વાર લઈને ઉતર્યો, ત્યારે તેના મુકાબલામાં હઝરત અબુહુઝયફા (ર. અ.) જે તેના દીકરા થતા હતા. તે આવ્યા તેમને જોઈ તેમની હિદા નામની બહેને મશકરી પૂર્વક આ મતલબની કવિતા કહી, કે જે બાપે તને ઉછેરીને જવાન કર્યાં છે, તેની સામે તું લડવા આવ્યો. એવો તું બેવફા છે ! તેમણે આ વાતની કાંઈ પરવા ન કરતાં ઇમાની જોશના પ્રતાપે લડાઈ ચાલુ રાખી.

પેગંબરે ઇસ્લામ પ્રત્યે અપૂર્વ માન

હોદયબિયહની સુલેહ વખતે જ્યારે સુલેહ નામું લખાતું હતું. ત્યારે દુશ્મન પ્રતિનિધિઓએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું, કે આપ (સં અં વ)ના નામ સાથે રસુલુલ્લાહ શબ્દ લખવો નહિ. આપ (સ. અ.) સાહેબે તે શરત માન્ય રાખતાં રસુલુલ્લાહ શબ્દ કાઢી નાખવાને હઝરત અલી (ર. અ.)ને હુકમ કર્યો, હઝરત

સહાબાએ કેરામ (ર. અ.) સાહેબો આપ સાહેબના દરેક હુકમ ઉપર અમલ કરતા હતા, છતાંરસૂલુદ્લાહ શબ્દ પોતાને હાથે કાઢી નાખવાનું તેમના ઈમાની જોશે કબુલ કર્યું નહિ, જેથી આપ (સ. અ.) સાહેબે પોતાના પવિત્ર હાથે તે વાક્ય છેંકી નાંખ્યું.

મને લલે કાપી નાખો

હુઝરત ખળીખ (ર. અ.) સાહેબને દુશ્મનો જ્યારે શહીદ કરવા લાગ્યા, ત્યારે આપે બે રકાત નમાઝ પઢવાનું શરૂ કર્યું. અને દુશ્મનોને કહ્યું કે આજે લાંબી નમાઝ પઢવાનો મારો વિચાર હતો, પણ મોતના ડરથી હું નમાઝ લંબાવું છું, એવો વિચાર તમને પેદા થાય, તે ખાતરથી મેં ટુંકી નમાઝ અદા કરી છે. હવે મારા શરીરને જેમ કાપવું ફૂંટવું હોય, તેમ કરી લો. એટલું બોલીને કવિતા પઢવા લાગ્યા, કે જ્યારે હું એક મુસલમાન તરીકે મરું છું, તો મારું ધડ કઈ તરફ પડ્યું અને માથું કઈ તરફ પડ્યું, તે જાણવાની શી જરૂર ? મરવું ખુદા માટે છે, જો તે ધારે, તો મારા કપાયેલા અવયવો ઉપર ખરકત કરશે.

કોઈની મદદની જરૂર નથી

મક્કા શરીફના નિરાધાર અને ગરીબ મુસલમાનોનેજ દુશ્મનો દુઃખ આપતા હતા. એટલું જ નહિં બલકે હુઝરત અબુખક (ર. અ.) જેવા આખરૂદ્દાર તેમના સંકટોથી બચ્યા નહતા. જ્યારે મુસલમાનોએ મુલકે હુબસ તરફ હિજરત કરી. ત્યારે હુઝરત અબુખક (ર. અ.) સાહેબ પણ હિજરતના

ઈરાદાથી નીકળ્યા. મહા શરીરથી થોડે દૂર ગયા હતા, ત્યાં ઇબ્ને દગના નામનો એક માણસ મળ્યો. તેણે પૂછ્યું. ક્યાં જાઓ છો ? તેમણે ફરમાવ્યું, કે મારી કેમે મને દેશ નિકાલ કર્યો છે. પેલા માણસે જવાબ આપ્યો, કે તમે ગરીબ લોકોની મદદ કરો છો, સગાં વહાલાંનો ખ્યાલ રાખો છો, પરોણા ગત કરો છો, દુઃખીને મદદ કરો છો, તમારા જેવા માણસને દેશ નિકાલ કરી શકાય નહિં. આપ પાછા આવો. અને મારા આસરામાં રહો, તેઓ પાછા આવ્યા ઇબ્ને દગનાએ જાહેરાત કરી, કે મેં અબુખક (ર. અ.) ને આશરો આપ્યો છે. મહાવાસીઓએ તે કબુલ કર્યું અને હઝરત અબુખકરને ઘરમાં નમાઝ અને કુર્આન શરીફ પઢવાની મંજૂરી આપી. તેઓ પોતાના આંગણામાં નમાઝ પઢતા હતા અને મોટા અવાજથી કુર્આન પઢતા હતા. તેમના અવાજમાં એટલી અસર હતી, કે સાંભળનારના દિલ પર અસર થઈ જતી હતી. મહાવાસી દુશ્મનોને આથી ધાસ્તી પડી, કે તેમના ઘરની આબુઆબુ જૈરાં અને બાળકો ઉપર તેમની અસર પહોંચી જશે. તેમણે ઇબ્ને દગનાને ચેતવણી આપી, કે હઝરત અબુખક મોટા અવાજથી કુર્આન પઢે છે, જેથી અમારાં સ્ત્રી બાળકો ઉપર તેમની અસર પહોંચવાની ધાસ્તી છે. ઇબ્ને દગનાએ હઝરત અબુખક (ર. અ.) ને કહ્યું, કે તમારે આ પ્રમાણે કરવું નહિં. અથવા તેમ કરવું હોય, તો હું તમારી જવાબ દારીમાંથી મુક્ત છું. એમ સમજવું. હઝરત અબુખક (ર. અ.) સાહેબે નિઠરતા પૂર્વક જવાબ આપ્યો. મને તમારા આસરાની કાંઈ જરૂર નથી. મારે માટે અલ્લાહ અને તેના રસૂલનો આસરો બસ છે.

અન્યોન્યાશ્રયની મુસ્લિમ લાગણી

હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે તેત્રીસ વરસની ભર જુવાનીમાં ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો હતો. આ વખતે હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે સર્વ મક્કા વાસીઓને એકત્ર કરી પોતે ઇસ્લામ સ્વિકાર્યાની જાહેરાત કરી હતી, જેથી મક્કાવાસી તમામ દુશ્મનો તેમના ઉપર ક્રોધે ભરાયા હતા. આસ નામના તેમના સગા મામાએ તેમને આસરો આપવાની જાહેરાત કરી, પણ તેમના ઇમાની જોશે તે પસંદ કર્યું નહિ, અને ખુલ્લા શબ્દોમાં કહી આપ્યું, કે જ્યારે બીજા મુસલમાનો ઉપર અસહ્ય સંકટ પડતાં હોય, ત્યારે કોઈના આસરામાં રહીને સુખ લોગવું તેમ હું પસંદ કરતો નથી. તેમણે ઘણી વીરતારપૂર્વક દુશ્મનોના સંકટો સામે મુકાબલો કર્યો હતો. અને મુસ્લિમ જમાત સાથે લઈને કયાળા શરીફમાં નમાઝ અદા કરી હતી.

એક વીર ખાતૂનની ખડાદૂરી

મુસ્લિમ પુરુષોની માફક મુસ્લિમ સ્ત્રીઓમાં પણ ઇસ્લામી જોશ છલાછલ ભર્યો હતો. તેમણે ઇમાન અને ઇસ્લામ માટે પોતાના જીવ અને ઓલાદને કુરબાન કરવાની તઈયારી દર્શાવી હતી. તેમજ તેનો અમલ કરી બતાવ્યો હતો. હઝરત અબૂબક (૨૦ અ) સાહેબની ખિલાફતના સમયમાં મુસ-યલમા કઝાબ સાથે લડાઈ થઈ. ત્યારે આ મરદુદના ફિતનાથી પાક કરવા માટે હઝરત ઉમરે અમારા (૨૦અ) બેચેન થઈ ગયાં હતાં પોતાના નવજુવાન દીકરાને સાથે લઈ હઝરત ખાલિદ (૨૦ અ) ના લશ્કરમાં દાખલ થયાં.

ચાલુ સમયની મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પોતાના નવજુવાન લડકાને મરણ પથારીએ જુએ, તો આસમાન ઝમીન એક થાય, એટલી રડાકુટ કરે. એ દેખીતી બાબત છે. પરંતુ આ વીર અરબ બાતૂનના ઇમાની જોશ તરફ ધ્યાન આપવા જોગ છે, કે જ્યારે પોતાના દીકરાની લાશને જુએ છે, ત્યારે તલવાર હાથમાં લઈ પ્રતિજ્ઞા કરે છે, કે આ લડાઈમાં મુસલમાન કઝાબ કતલ થશે, યા તો હું જીવ આપીશ. આટલું બોલી તલવાર લઈ મેદાનમાં ફેરી પડે છે. અને એટલી બહાદુરી બતાવે છે, કે બાર ઝખમ થાય છે, એક હાથ કપાઈ જાય છે, છતાં પીઠ બતાવતાં નથી. અલ્લાહ તઆલાએ તેમનો ઇમાની જોશ જોઈ તેમનો બોલ પૂરો કર્યો હોય તેમ મુસલમાન તે લડાઈમાં મુસલમાનોના હાથે માર્યો જાય છે.

ઝમાનેકી પુકાર

ઝમાના દેરસે ચિદ્દા રહાહય અય મુસલમાનો
કે હય ગદ્દિશમેં મેરી ગયબકી આવાજ પેહુચાનો
વોહ નાસિહુઓર હોંગે જિન્કા કેહના ટલભી જાતા હય
અગર મેરી ન માનોગે તો પછતાઓગે નાદાનો
ગયે વોહ દિન કે સર્વત બાપ દાદા છોડ જાતે થે
બસ અબ સર્વત હય મઝહરોંકા હિસ્સા અયતન આસાનો

હાલી

ઈદમ પ્રાપ્તિ માટે મુસલમાનોનો પ્રેમ

ઈદમકી તલ્વાર કરતી હય વો કામ
છોડતી હરગિઝ નહિં દુશ્મનકા નામ
તેગે આહુન એક કેા ઝખ્મી કરે
સેંકડોં કેા તેગે ઈદમ આગે ધરે

એક સમયે અરબસ્તાન અજ્ઞાનતાના મધ્યગિંદુ સમાન દેશ હતો, ત્યાં કેળવણીનું નામ નિશાન ન હતું, તેવું કોણ બાણતું નથી ? પરંતુ તુરે ઈમાનના પ્રકાશ સાથે વિદ્યા પ્રાપ્તિનો જોશ મુસલમાનોમાં એટલો બધો પ્રસરી ગયો, કે અરબસ્તાનની કાયા પલટ થઈ ગઈ, બદકે અખીલ આલમની વિદ્યાના પાયારૂપ અરબસ્તાન દેશ ગણાઈ ચૂક્યો. આ એટલો બધો વિશાળ વિષય છે, કે તેનું વર્ણન કરતાં એક દળદાર પુસ્તક બની જાય, પરંતુ તે અત્રે અસ્થાને ગણાવાથી નવ-જવાન સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો વિદ્યા પ્રાપ્તિ માટે શું કરી ગયા છે, તેનો ટુંક અહેવાલ અત્રે રજુ કરીને સંતોષ માનવામાં આવશે.

યુરોપમાં અંધેર હતું

“ મી. ઍડગ્રેસેન્ડર્સન પોતાના પુસ્તક પૃથ્વીના ઇતિહાસમાં ” અરબો સંબંધી લખે છે, કે અરબોએ વિદ્યા પ્રાપ્તિમાં

બણીજ કેશિશ કરીને અખિલ આલમમાં પોતાની સંસ્કૃતિ ફેલાવી હતી. યુરોપમાં જ્યારે અજ્ઞાનતા પ્રવર્તિ રહી હતી. ત્યારે અરબ પ્રજા વેપાર, ઉદ્યોગ, અને સાહિત્ય પ્રચારના કાર્યમાં આગળ પડતાં કામ કરી બતાવતી હતી. તેમણે બારમી સદીના આરંભમાં ભૂમિતિ, ખગોળ, અને સાયન્સ વગેરે વિષયોનાં મૂળતત્ત્વોનું જ્ઞાન યુરોપને આપ્યું હતું. સ્પેનના મુસલમાનોએ તો દસમી સદીના આરંભથી જ ગણિત શાસ્ત્રનો પાયો નાખ્યો હતો. રસાયન અને ડૉક્ટરી વિદ્યા એ બે તો ખાસ કરી અરબોનો જ વારસો છે. અંક લેખન અને ગણિત શાસ્ત્રનું શિક્ષણ અરબોના પ્રતાપે જ યુરોપમાં ફાળવેલ થયું છે. ” આ શબ્દો એક યુરોપીઅન ઇતિહાસકારના છે, જે પ્રાચીન મુસલમાનોની વિદ્યા પ્રાપ્તિ ના પ્રેમનો પ્રકાશ પાડે છે.

ખુશ તર આં બાશદ કે ઝિકે દિલ્ખરાં

ગુફતા આયદ દર હદીસે દીગરાં

અર્થાત:—આપણા પ્રિય જનોનાં વખાણુ પરાયા માણુ-સોની જીલે થાય, તેજ ઈષ્ટ છે.

હઝરત આદમ (અ. સ) ની પરિક્ષા

મુસલમાનોએ સંસારિક વિદ્યા-ઈલ્મ શિખવા પાછળ પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ. તેવી અંધ શ્રદ્ધા ચાલુ સમયમાં રહેલી નથી. પ્રથમ પણ આવી અંધ શ્રદ્ધા ન હતી. જો તેમ હોય, તો પ્રાચીન મુસલમાનો ગણિત અને ખગોળ તથા ભૂમિતિ શાસ્ત્રના પારંગત શી રીતે થઈ શકત ? મુસલમાનોએ દુન્યવી ઈલ્મ ન શીખવો જોઈએ. તેવો પ્રચાર ઇસ્લામના

દુશ્મનોએ ચલાવ્યો હશે, અદ્વાહ પાકે હઝરત આદમ (અં સ) સાહેબને દુન્યાની સર્વ વસ્તુઓનાં નામ શીખવાડી દીધાં, પછી ફરિશ્તાઓને પૂછ્યું, કે તમને દુનિયાની વસ્તુઓનાં નામ આવડે છે ? ફરિશ્તાઓએ તેના જવાબમાં પોતાની અજ્ઞાનતા જણાવી. અદ્વાહ પાકે હઝરત આદમ (અં સ) સાહેબને એકેક કરીને બધી વસ્તુઓનાં નામ બતાવી આપ્યાં હતાં, માત્ર આટલા કારણથી આદમ (અં સ) સાહેબનો મહાન દરજ્જો થયો છે. ડિક્ષનેરીમાં જેમ દરેક વસ્તુનાં નામ જણાવ્યાં હોય છે, તે પ્રમાણેનો ઇલ્મ જાણવાથી હઝરત આદમ (અં સ) સાહેબ ફરિશ્તાઓના મુકાબલામાં કામચાળ ગણાયા છે. આ ઉપરથી સંસારિક ઇલ્મ સંસાર સુધારણા માટે જરૂરી છે, તે સાબિત થાય છે.

દુન્યાકા જે કમાલ હય, વોહ ઉસ્કે હાથમેં
ઉક્રમાકા જે કમાલ હય, વોહ ઉસ્કે હાથમેં
બેહબૂદી ઇસ જહાં કી, એર ઉસ જહાંકી
પોશીદા એર જલ્વા કુનાં ઇલ્મમેં હૂઈ

ઇલ્મ પ્રાપ્તિમાં જુવાનીનો કરેલો નાશ

હઝરત અબૂ હોરયરહ (૨૦ અં) સાહેબના ઇલ્મે હદીસના વિશાળ જ્ઞાન વિષે અખીલ આલમ સારી રીતે જાણકાર છે, પરંતુ જે સમય શારીરિક વૃત્તિની ખીલવટ અને સુખવૈભવ માણવાનો હોય છે. તેવા ત્રીસ વરસની કુટલી જવાનીના સમયમાં તેમણે ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો. આપ (અં સં ૧૦) સાહેબના પવિત્ર મુખેથી ઝરતા મુકતાફન-

મોતીના દાણા સમાન શિખામણી લવિષ્યની કુન્યા
 મુખી પહોંચાડવાને હજરત અબૂહોરયરહ (૨૦ અ) સાહેબે
 ઉછરતી જવાનીના બેશને છેકજ મારી નાખીને એક નિરા
 ધાર ફકીર સમાન બની જઈને આપ (સં અ૦ વ) સાહેબ
 ના પવિત્ર ચરણોમાં પોતાની ખીલતી જવાની અર્પણ કરી
 દીધી. માણસનો પડછાયો, જેમ માણસ સાથે રહે છે, તેમ
 તેઓ આપ (સં અ૦ વ) સાહેબની સાથેજ હંમેશાં રહેતા
 હતા. કેટલાએ વખત અપવાસ કરવા પડતા હતા. પેટે પથર
 બાંધીને દહાડો કાઢતા હતા. તેઓ કહેતા હતા, કે ખાવા
 માટે મસ્જીદની મસ્જીદની બહાર જઈ અને આપ (સં અ૦ વ)
 સાહેબના મુખેથી કોઈ આજ્ઞા તે સમયે નીકળી જાય, અને
 તે સાંભળવામાં હું કમ નસીબ રહી જાઉં, તેવા વિચારથી
 તેઓ ખાવા માટે બહાર સરખાએ જતા ન હતા. ભૂખમરને
 લીધે ઘણી વખત તો તેમને ચક્રર આવી જતાં હતાં. ત્યારે
 કેટલાક લોકો તો એમ વિચાર કરતા હતા, કે એમને વાઈની
 બીમારી છે. આમ હોવા છતાં પોતાની ભૂખની ખબર કોઈને
 પડવા દેતા ન હતા. તેમની આટલી બધી કાશિશના પ્રતાપે પાંચ
 હજાર ત્રણસો ચુંવેતેર રિવાયતો તેમના નામે નોંધાયેલી છે.

ઈલ્મના પ્રતાપે ઇમામ બનનાર બાબક

આપ (સં અ૦ વ૦) સાહેબના પવિત્ર જીવનના પાછલા
 દિવસોમાં હજરત ઉસ્માન બિન અબીઆસ (૨૦ અ૦) સાહેબે
 ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. તે સમયે તેમની ઉંમર ઘણી જ
 ન્હાની હતી, પણ ઇલ્મમાં તેમની લાયકાત એટલી બધી
 હતી, કે હજરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબ કર્માવતા હતા,
 કે આ છોકરો ઇલ્મુદ્દુઆનનો લાલચુ છે. તેમની ઉંમર
 ન્હાની હતી, છતાં ઇલ્મના પ્રતાપે આપ (સં અ૦ વ૦)

સાહેબે તેમને બની સફીફના ઈમામ બનાવ્યા હતા.

હજરત અબૂ સઈદ ખિદ્રી (૨૦ અ) સાહેબની ઉમ્મર આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબના સમયમાં ઘણીજ ન્હાની હતી. છતાં તેમના નામ ઉપર ૧૧૭૦ રિવાયતો ચાલે છે. આ ઉપરથી ઈલ્મ પ્રાપ્તિનો શોખ કેટલો બધો હતો. તે સમજી શકાય છે.

ઇલ્મ પ્રાપ્તિ માટે કરેલી લાંબી સફર

હજરત જાબિર (૨૦ અ૦) સાહેબે માત્ર અઢાર એળ-ણીસ વર્ષની ઉમ્મરે ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો, પરંતુ ઈલ્મ પ્રાપ્તિનો ઘણો જ શોખ હતો. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ પહેલે થયા પછી માલૂમ પડ્યું, કે હજરત અબ્દુલ્લાહિન અનીસ (૨૦ અ૦) સાહેબને એક હદીસ શરીફ ચાહ છે. તો તે હદીસ શીખવાના શોખ તેમને થયો. હજરત અબ્દુલ્લાહ (૨૦ અ૦) સાહેબ મુલકેશામમાં રહેતા હતા. હજરત જાબિર (૨૦ અ૦) સાહેબે એક ઉંટ ખરીદ્યું અને મુલકેશામ ગયા ફરી તેમના સાંભળવામાં આવ્યું, કે મિસરના અમીર હજરત મુન્સિફમાને એક હદીસ ચાહ છે, તો તે શીખવાને તેઓ મિસર પહોંચ્યા હતા.

હજરત અય્યદ બિન સાબિત (૨૦ અ૦) સાહેબે માત્ર અગિઆર વર્ષની ઉમ્મરમાં ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો અને તરતજ કુઆને શરીફ પઢવાનું શરૂ કર્યું હતું. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ જ્યારે મદીના શરીફ પધાર્યા, ત્યારે તો તેમણે સત્તર સૂરતો ચાહ કરી દીધી હતી. તેમને આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબની સેવામાં હાજર કર્યા. તેમનું કુઆન શરીફનું પઢવું સાંભળીને આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ ઘણા જ રાઝી થયા. તેઓ ઘણાજ બુદ્ધિશાળી અને સમજદાર હતા. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે એક દિવસ તેમને ફર્માવ્યું,

કે મારી પાસે સુર્યાની અને ઇશ્વરાની ભાષાના ઘણા કાગળો આવે છે, તે કોઈને વંચાવવા જેવા નથી. ચઢ્ઢીઓ સિવાય એ ભાષા કોઈ જાણતું નથી. માટે જો તમે એ ભાષા શીખી લો, તે ઘણું ઠીક થાય. તેઓ આ ભાષાઓ એટલા શોખથી શીખવા લાગ્યા, કે ફક્ત પંદર દિવસમાં તો આ ભાષાના કાગળો લખતાં વાંચતાં શીખી ગયા.

મહાન ખલ્લીફાએ નહાના ખાળક માટે શું કહ્યું ?

હજરત ઉમેર બિન સઆદ (૨૦ અ.) આપ (૨૦ અ. ૧૦) સાહેબના સમયમાં ઘણીજ નહાની ઉમ્મરના હતા, જેથી તેઓ કોઈ પણ લડાઈમાં ભરતી થઈ શક્યા ન હતા, છતાં હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ.) સાહેબોમાં એટલો સારો દરજ્જો ધરાવતા હતા, કે હજરત ઉમેર (૨૦ અ.) સાહેબ તેમને માટે અલિપ્રાય આપતા હતા, કે કેવું સારું થાત ! મને હજરત ઉમેર (૨૦ અ.) જેવા થોડાક ખીલ્ત માણસો મળી જાત, તો ખિલાફતના કામકાજમાં મને ઘણી મદદ મળી જાત.

હાદિઓની લશ્કરમાં ભરતી

મુસ્લિમ નવજવાનોને કુર્આને શરીફ યાદ કરવાનો એટલો બધો ઉમંગ હતો, કે હજરત ઉમેર (૨૦ અ.) સાહેબે અમુક ખાસ કારણસર એક વખત હાદિજ સાહેબોની ગણતરી કરાવી તો ફક્ત લશ્કરની એક ટુકડીમાં ત્રણસો ઉપરાંત હાદિજ સાહેબો મળી આવ્યા.

આવા પુત્રો જણવાને હવે મા અશકત છે ?

હજરત મઆઝબિન જબલ (૨૦ અ.) સાહેબ છત્રીસ વર્ષની ભર જુવાનીમાં ફાની દુન્યાથી દૂર કરી ગયા હતા, આવી ખીલતો જવાની તેમણે ઘણીજ પવિત્રતા સાથે

ગુજારી હતી. આ બાબતની ખાતરી એટલેથી જ થઈ શકશે, કે હજરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ બ્યારે આ દુન્યાથી પદે થવા લાગ્યા. ત્યારે લોકોએ વિનંતિ કરી, કે કોઈને ખલીફા તરીકે નીમતા જવ. તેમણે કર્માબુ, કે જે મઆઝ (૨૦અં) છવતા હોત, તો કેવું સારું થાત? હું તેમને જ ખલીફા તરીકે નીમત. આગળ ચાલતાં એટલે દરજ્જે કર્માબુ, કે મઆઝનો જેડીદાર પેદા કરવાને સ્ત્રીઓ અશક્ત છે. હજરત મઆઝ (૨૦ અં) ખિલાફતની સલાહકાર કમિટિના એક સભ્ય પણ હતા. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે મક્કાશરીફની ફત્વેહ થયા બાદ તેમને યમનના હાકિમ તરીકે નીમ્યા હતા. આ ઉપરથી આપ (સં અં વં) સાહેબની નજરમાં તેમની ઇદમી લાયકાત કેટલી બધી હતી, તે જણાઈ આવે છે. તેમણે ઇદમે ફિકહનો પ્રારંભ કર્યો હતો. તેઓ એક પ્રખર વકતા હતા. દુશ્મનો તેમનું બયાન સાંભળી ધૂળ ઉઠતા હતા.

મહાન ખલીફાની ઇદમ પ્રાપ્તિ માટે દોડધામ

હજરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ મદીના શરીફથી થોડે દૂર મુકામ કરીને રહેતા હતા, પરંતુ ઇદમ પ્રાપ્તિનો એટલો બધો ઉમંગ ધરાવતા હતા, કે એક દિવસ પોતે મદીના શરીફ જતા અને આપ (સં અં વં) સાહેબના દરબારમાં હાજરી આપતા હતા, તથા બીજે દિવસે હજરત અબ્બાસનિન માલિક નામે પોતાના પડોશીને આપ (સં અં વં) સાહેબનાં બોધ વચન સાંભળવાને મોકલતા હતા. જે દિવસે તેઓ આપ (સં અં વં) ની સેવામાંથી જે ઇંઈ બોધવચન સાંભળી લાગ્યા હોય, તે પોતાના પડોશીને સંભળાવતા અને બીજે દિવસે પડોશી સાંભળી લાવે, તે પોતે સાંભળી જતા હતા. મદીના શરીફથી બહાર રહેનાર કબીલાવાળાઓ અમુક

લોકોને અમુક મુદત માટે આપ (સં અં વં) સાહેબની સેવામાં મોકલી આપતા હતા. તેઓ જે કાંઈ શીખી લાવતા હતા. તે બીજાઓને શીખવતા હતા, આ પ્રમાણે હમેશાં તેઓ કરતા હતા.

રાત્રિશાળાઓનો પ્રચાર

અરુહાબુરસુદ્ધા ઘણાજ ગરીબ વર્ગના હોવાથી તેઓ દિવસે લાકડાં કાપવાં તથા પાણી ભરવું વગેરે વગેરે મહેનત મજૂરી ઉપર પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા, જેથી તેમને દિવસે શીખવાનો વખત મળતો ન હતો. આ કારણથી તેઓ રાત્રે ઇલ્મ હાસિલ કરતા હતા.

દાટેલો ખજાનો કેવો હોય છે !

હજરત સલમાન ફારસી (૨૦ અં) ફર્માવે છે, કે જે હાજના પાણીથી લોકો પોતાની તરસ મટાડે છે તથા બીજા લોકોની તરસ મટાડવાને જેમાંથી નહિર કાઢવામાં આવે છે. તેવા હાજ માફક ઇલ્મરૂપી હાજ છે. જે આલિમ રૂપ રહે, તે આત્મા વગરના શરીર સમાન છે. જે ઇલ્મ લૂંટાવવામાં ન આવે, તે દાટેલા ખજાના માફક છે. અંધારા માર્ગમાં કોઈ દીવો બતાવે, તે પ્રમાણે આલિમનો રૂખો છે.

નહાનું બાળક મોટા લોક જેટલું માન કેમ મેળવે ?

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (૨. અ.) સાહેબ હજરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબની ખિલાફતના સમયમાં ઘણી જ નાની ઉંમરના હતા; છતાં તેમની ઇલ્મી લાયકાત એટલી બધી હતી, કે હજરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ કેટલાક અધરા મસઅલાનો ખુલાસો તેમની પાસેથી મેળવતા હતા. તેઓ નહાની ઉંમરના હોવાથી મજલિસમાં વાત કરતાં કરતાં અગ્રકાતા હતા, ત્યારે હજરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ

તેમની હિમ્મત વધારતા અને ક્ષમાવતા હતા, કે ઉમ્મરના ન્હાના મોટાપણા સાથે ઇલ્મના ઝોછાવતા પણાનો સંબંધ નથી. તેઓ તેમને મોટા મોટા શેખ સાહેબોની હરોળમાં બેસાડતા હતા.

ખાનદાની માણસોએ ઇલ્મ પ્રાપ્તી માટે વેહેલી કળિટ

અમુક માણસો બીજા પાસે શિખવામાં શરમ આવે છે. તેવું સમજીને ઇલ્મ પ્રાપ્તિમાં નિર્ભાગી રહે છે. હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોમાં આ ગુણ ન હતો. હજરાત અબ્દુલ્લાહબિન અબ્બાસ (૨૦ અ) સાહેબ આપ (સં અં વ) સાહેબના ખાસ પિતરાઈ ભાઈ હતા, જેથી ખાનદાની દૃષ્ટિએ તેઓ ઉચ્ચ દરજ્જે ધરાવતા હતા. તે ઉપરાંત તેઓ ઇલ્મી લાયકાતમાં પણ શ્રેષ્ઠપદ લોગવતા હતા. તેઓની આટલી મહત્તા હોવા છતાં ઇલ્મ પ્રાપ્તિમાં તે મહત્તા કદિ રોકાણ કરતી ન હતી. આપ (સં અં વ) સાહેબ દુન્યાથી પહેલે થયા બાદ તેઓ હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પાસે જતા હતા. અને આપ (સં અં વ) સાહેબનાં ક્ષમાન સંબંધી માહિતી મેળવતા હતા. તેમને કોઈ કહેતું કે ક્લાણા માણસે અમુક હદીસ સાંભળી છે. તો આપ તે માણસને ઘેર દોડી જતા હતા અને તેમની પાસેથી તે હદીસ શીખી લેતા હતા. તેમણે આ પ્રમાણે સખ્ત મહેનત ઉઠાવી ઉઠાવીને અરબસ્તાનને ખુણેખુણે જાન માર કરી નાખીને હજરાત રસૂલે ખુદા (સં અં વ) સાહેબની અહાદીસનો સંગ્રહ કર્યો હતો. આ મહેનતના પરિણામે હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો તેમની હરવખત સલાહ લેતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબના કોઈ ક્ષમાન સંબંધી

મતલેદ હોય થાય તો હજરત અબ્દુલ્લાહ જિન અખ્ખાસ (૨૦ અ) સાહેબનો અભિપ્રાય લેવામાં આવતો હતો. તેમણે જેટલી મહેનત વડે ઈલ્મ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તેટલી મહેનત વડે તેનો પ્રચાર પણ કર્યો હતો. તેમનું વિદ્યાર્થી મંડળ ઘણું વિશાળ હતું. સેંકડો વિદ્યાર્થીઓ દરરોજ તેમની પાસેથી ઈલ્મ પ્રાપ્ત કરતા હતા.

દુન્યવી ઈલ્મ પ્રાપ્તિ માટે ઈસ્લામની આજ્ઞા

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યા પછી દીની-ઈસ્લામી ઈલ્મ શીખવામાં જેમ ખૂબી સંપાદન કરી હતી, તેમ દીનમાં (ધાર્મિક કાર્યમાં) ઉપયોગી થઈ પડે, તેવો સંસારી ઈલ્મ શીખવામાં પણ ઘણીજ ખૂબી સંપાદન કરી હતી. તેઓ સાહેબે ઈબ્રાની ભાષાનું સરસ જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. તેઓ સાહેબ એક દિવસ તોરેયત પુસ્તક લઈને આપ (સં ૨૦ વ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા અને પઢવા લાગ્યા. તેમનું પઢવું સાંભળીને આપ (સં ૨૦ વ) સાહેબની પવિત્ર સુખાકૃતિ આનંદથી પ્રકૃષ્ટિત થતી જણાતી હતી.

કયામત સુધી કઈ રચના ચાલુ રહેશે ?

હજરત ઉસ્માન અને હજરત જયદ જિન સાખિત (૨૦ અ) સાહેબોએ વારસાની વહેંચણીના ઈલ્મની ગોઠવણી કરી હતી. કુર્આને પાકમાં વારસા સંબંધી જે હુકમો આવ્યા છે. તે સિદ્ધાન્તોના આધારે વારસાની વહેંચણી સંબંધી એવી સંગીન ઈમારત ચાલી છે, કે આજ દિનપર્યંત મુસલમાનો તેના ઉપર અમલ કરે છે અને લવિખ્યમાં કયામત સુધી તેનો અમલ ચાલુજ રહેશે.

ઈલ્મનો દરવાજો કેણુ ?

હજરત અલી (ક૦ અ૦ વ) સાહેબે બાળપણમાં જ ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. તેમને ઈલ્મ શિખવા પ્રત્યે એટલો બધો ખંત હતો, કે આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબ ક્રમાવે છે, કે હું ઈલ્મનું ઘર છું અને અલી (ક૦ અ૦ વ) તેનો દરવાજો છે. મુસલમાનોએ ઐતિહાસિક શિક્ષણનો કરેલો આરંભ

દીની-ધાર્મિક ઈલ્મ ઉપરાંત સંસારિક ઈલ્મ પ્રાપ્ત કરવા તરફ પણ હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ ધ્યાન આપ્યું હતું. હજરત ઝોબયર બિન શારેબા નામના એક પ્રખ્યાત આલિમ મારફત હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ પ્રાચિન ઇતિહાસના પ્રખ્યાત બનાવો, ઇરાનના પાદશાહોની હકીકત, આદમજાતની ભાષાની શરૂઆતને લગતો ઇતિહાસ, જુદા જુદા દેશોના બનાવો અને ત્યાંનાં પ્રખ્યાત સ્થળોની હકીકત પુસ્તકના આકારે લખવાની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા કરી હતી.

દુન્યાની ઘણી ભાષા જાણનાર એક બાળક

આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબના સમયમાં હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝોબયર (૨૦ અ) સાહેબ માત્ર સાત અઠ વર્ષના હતા. તેમણે મોટી ઉંમરે ધાર્મિક ઈલ્મનો ઉચ્ચ રત્નો પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તે ઉપરાંત સંસારિક ઈલ્મમાં પણ તેઓ સારું જ્ઞાન ધરાવતા હતા. તેમની પાસે જુદા જુદા દેશના ગુલામો હતા. તે બધાની સાથે તેઓ તેમની માતૃભાષામાં વાતચીત કરતા હતા. તે સમયમાં ઈલ્મ પ્રાપ્તિ માટે ઘણીજ અડચણો વેઠવી પડતી હતી, છતાં હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબ ધાર્મિક ઉપરાંત સંસારિક વિશાળ

જ્ઞાન ધરાવતા હતા, તે ઉપરથી સમજી શકાય છે, કે તે સાહેબો ઇલ્મ પ્રાપ્તિ માટે કેટલી અથાગ મહેનત કરતા હશે !

ઈસ્લામમાં સ્ત્રી કેળવણીનું સ્થાન

ઇતિહાસ સાક્ષી આપે છે કે પ્રાચિન સમયમાં અરબ-સ્તાન એક જંગલી પ્રદેશ હતો, જ્યાં ઇલ્મનું નામનિશાન ન હતું; પરંતુ આપ (સં અં વ) સાહેબના સત્સંગના પ્રતાપે પુરુષો ઉપરાંત સ્ત્રીઓમાં પણ ઇલ્મ પ્રાપ્તિનો એટલો બધો ઉમંગ વધી પડ્યો, કે તેઓ દુન્યામાં મહાન સાક્ષર તરીકે વખણાવા લાગ્યા, હઝરાત રાબેઆબિન્તે મઉઝ બિન અફરા એક વિદુષી બાતૂન હતાં. તેમની પાસે હઝરત ઇબ્ને અબ્બાસ અને ઈમામ અય્યુબઆબેદીન જેવા મહાન આલિમો ઈસ્લામી મસઅલાની પૂછપરછ કરવા આવતા હતા. હઝરત અસ્મા(૨૦ અં) સ્વપ્નાના ઇલ્મમાં એટલાં બધાં પારંગત હતાં, કે હઝરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ જેવા મહાન વિદ્વાન પોતાનું સ્વપ્ન ક્ષણ જાણવાને તેમની પાસે આવતા હતા.

પોતાના પૂર્વજો અને ધર્મનો ઇલ્મ પ્રાપ્ત કરવામાં પ્રાચિન મુસલમાનોએ જે સફળતા મેળવી હતી. તે વાત બાબુ રાખતાં તેમણે અનેક અડચણોનો મુકાબલો કરીને સંસારિક ઇલ્મ મેળવવામાં જે અપૂર્વ સફળતા પ્રાપ્ત કરી હતી; તે ખરેખર આશ્ચર્યજનક છે. પ્રાચિન મુસલમાનોની જ્યારે આ સફળતા હતી, ત્યારે અર્વાચિન મુસલમાનો, ઇલ્મના મેદાનમાં આજે પછાત અને અજ્ઞાન ગણાય છે. તેમ સાંભળતાં ખરેખર પ્રત્યેક મુસલમાને શરમાવા જેવું છે !

મધ્યકાળના મુસલમાનોનો ઇલ્મ

આ વર્ણન તો પ્રાચિન મુસલમાનોનું છે, પરંતુ ઇસ્લા-

મના ઉદ્યક્ષાળના મધ્ય સમયના મુસલમાનોએ ધાર્મિક ઉપ-
રાંત સાંસારિક વિદ્યા કળામાં એવું તો અપૂર્વ માન સંપાદન
કર્યું હતું, કે ભવિષ્યની દુન્યા તેમના આભાર તળે સદાને
માટે દળાએલી રહેશે. દુન્યામાં આજે જે જે ઇલ્મ પ્રચલિત છે.
તે સર્વના મૂળસિદ્ધાન્તોના ઉત્પાદક મધ્યક્ષાળના મુસલમાનો
હતા. આજે દુન્યામાં જે જે શોધખોળ થઈ રહેલી છે, તે
સર્વનાં મૂળતત્વો આ મહાન પુરુષોના કૃણદ્રુપ લેબમાં જન્મ
પામ્યાં હતાં. અફસોસ છે, કે યુરોપે આ મૂળતત્વોનો લાભ
લીધો. તેની ખીલવટ કરી સાંસારિક સુખ વૈભવમાં આગળ
વધી ગયેલ છે. જ્યારે મુસલમાનોએ પોતાના પૂર્વજોના વાર-
સાની કાંઈ કદર કરી નહિં. અને કોઈ પ્રકારનો લાભ ઉઠાવ્યો
નહિં. જેથી તેમના હાથમાંથી રાજસત્તા નીકળી ગઈ અને જીવન
વ્યવહારની પ્રત્યેક બાબતમાં પછાત પડતા ગયા. અફસોસ !
આજે મુસલમાનોની ગણતરી દુન્યાની પછાત પડતી કોમોમાં
થાય છે. ખુદા રહમ કરે. આમીન.

કયા સે કયા હુવા

કિસ કદ્ર જે સાઝો સામાં હો ગયે
કયા થે હુમ ઓર કયા મુસલમાં હો ગયે
જિન સરોં પર થા કલી ગાલે હુમા
આજ ગયરોંકે મગસરાં હો ગયે
અહલે હિમ્મત અહલે દૌલત અહલે દીં
રવનકે શેહરે ખમૂશાં હો ગયે
નાઝિર

જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવાનો ઉમંગ

અયહોસ્તો નમાઝહી ઇસ્લામકી હય શાન
અયહોસ્તો નમાઝ હય ઇસ્લામકા નિશાન
હાં ગર નહો નમાઝકા ઇસ્લામિયાં કેા ધ્યાન
ફિર ફર્ક કયા હય કાફિરો મુસ્લિમકે દમિયાન
કદ કામતિસ્સલાત હી ઝંડા હય દીનકા
નક્કારા પાંચ વખત પે બજવા હય દીનકા

હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોને
ઈબાદત બદકે જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવાનો ઘણોજ શોખ
હતો. હઝરત અત્માન બિન માલિક (૨૦ અ૦) સાહેબ
આંધળા હતા, તેમના મકાન અને મસ્જિદ વચ્ચે ન્હાની
સરખી ખાડી હતી. ચોમાસામાં તે ખાડી પાણીથી ભરાઈ
જતી હતી, છતાં તેઓ વખતસર મસ્જિદમાં આવીને જમાઅત
સાથે નમાઝ પઢતા હતા. હઝરત સઅાદ (૨૦ અ૦) સાહેબ
નામે એક આંધળા સહાબી હતા, તેમનો જમાઅત સાથે
નમાઝ પઢવાનો એટલો બધો ઉમંગ હતો, કે હઝરત ઉમર
(૨૦ અ૦) સાહેબે એક ગુલામ માત્ર એટલા માટેજ મુકર્રર
કર્યો હતો, કે તે તેમને નમાઝના વખતે મસ્જિદમાં લાવતો
અને ઘેર લઈ જતો.

હજરત મઆઝ (૨૦ અં) સાહેબ પોતાની કેમના પેશ ઇમામ હતા. તેમને નમાઝ પ્રત્યે એટલો ગંધો ઉમંગ હતો, કે તેઓ મસ્જિદમાં પ્રથમ હાજર થઈને આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબ સાથે નમાઝ પઢતા હતા. પછી પોતાની કેમમાં જઈને નમાઝ પઢાવતા હતા.

ઇરાની સરદાર રસ્તમ શું બોલ્યો ?

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવાનો કેટલો ગંધો ઉમંગ ધરાવતા હતા. તે નીચેના એક દૃષ્ટાંતથી માલુમ પડશે. કાદસિયહની લડાઈ ચાલુ હતી. ફજરની નમાઝની અઝાન થતાંની સાથેજ સર્વ નવજવાન ઇસ્લામી સિપાઈઓ દોડવા લાગ્યા. ઇરાનીઓએ બાણ્યું, કે મુસલમાનો હવે હુમલો કરવાને દોડ્યા છે, પરંતુ જ્યારે તેમને નમાઝમાં મશગુલ થએલા દીઠા, ત્યારે ઇરાની સેનાધિપતિ રસ્તમ બોલી ઉઠ્યો, કે ઉમર માફ કરવું બાઈ ગયો અર્થાત્ આ કેમ જરૂર અમને ગળી જશે.

નમાઝના ટાઈમ દુકાનોનું શું થતું ?

હજરાત સુપ્રીયાન સવરી (૨૦ અં) સાહેબ જણાવે છે, કે હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો લેણદેણનું કામકાજ કરતા હતા, છતાં જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવાનું કામ કદિ છોડતા ન હતા. હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (૨૦ અં) સાહેબ ફર્માવે છે, કે હું એક વખતે બઝારમાં હતો, તે વખતે નમાઝનો ટાઈમ થઈ ગયો. સહાબા પોત પોતાની દુકાનો બંધ કરીને મસ્જિદ તરફ ચાલુ થઈ ગયા. મતલબ કે દુન્યાનો કારભાર ખુદાની બંદગી કરતાં તેમને રોકતો ન હતો. તેઓ ગમે તેવું સખત કારણ હોવા છતાં

જમાઅત સાથેની નમાઝ છોડતા ન હતા. કોઈ બીમાર પડી જાય, તો બે માણસોના ખલે દેકા લઈને પણ મસ્જિદમાં હાજર થતા અને જમાઅત સાથે નમાઝ પઢતા હતા.

જમાઅત માટે મહોલ્લાને વેરાન કરવો

બનુ મુસ્લિમના નામે કબીલાવાળાઓનો મહોલ્લો મસ્જિદથી ઘણો દૂર હતો, જેથી તેમણે પોતાનાં ઘરખાર છોડીને મસ્જિદ પાસે રહેવાનો વિચાર કર્યો. આપ (અં અં વં) સાહેબને ખબર પડી, તો તેમને ફર્માવ્યું, કે એક મહોલ્લો વેરાન કરવાનું હું પસંદ કરતો નથી. નમાઝ પઢવા મસ્જિદ તરફ તમારું જે પગલું પડશે, તેનો બદલો ખુદા જરૂર આપશે.

ઇશારાથી પઢેલી નમાઝ

સહાબાઓને નમાઝ પઢવાનો ઘણોજ ઉમંગ હતો, આપ (અં અં વં) સાહેબે અમુક તાત્કાલિક અને જરૂરી કામસર એક સહાબીને કોઈ સ્થળે મોકલ્યા હતા. અસરની નમાઝનો વખત થઈ ગયો હતો, તેમણે વિચાર્યું, કે જો હું નમાઝ પઢવા જઈશ, તો સોંપેલા કામમાં વાર લાગશે માટે તેમણે ચાલતાં ચાલતાં ઇશારાથી નમાઝ અદા કરી લીધી.

જમાઅત સાચવવા ઉંઘનાં ઝોડાં

જમાઅત સાથે નમાઝ અદા કરવામાં કદિ દુઃખ પડતું, તો તે પણ વેઠી લેતા હતા. આપ (અં અં વં) સાહેબને ઘણુંજ જરૂરી કામ આવી પડ્યું. હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો ઇશાની નમાઝ જમાઅત સાથે પઢવા માટે ધીરજથી મસ્જિદમાં વાટ જોઈ રહ્યા. કેટલાક તો બેઠા

ઝેઠા ઉંઘી ગયા, ફરી જાગ્યા, ફરી સૂઈ ગયા પછી આપ
(૨૦ અં ૧૦) સાહેબ પધાર્યા, ત્યારે પાછા ઉઠ્યા.

નમાઝ પઢતાં ત્રણ તીર લોકાયાં

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો જમા-
અત સાથે નમાઝ હમેશાં પઢતા હતા, તદુપરાંત એકાઠ્ર
દિલથી દરેક નમાઝ અદા કરતા હતા, એક પ્રસંગે જે નવ-
જવાન સહાબા એક પહાડ ઉપર લશ્કરી સેવા કરવાને રોકાયા
હતા. આ જે પૈકી એક જણ તો સૂઈ ગયા અને બીજા
સહાબીએ નમાઝ શરૂ કરી દીધી. તેટલામાં એક દુશ્મન ત્યાં
રહીને જવા લાગ્યો. તેણે નમાઝ પઢનાર સહાબીને ત્રણ તીર
માર્યાં. આ ત્રણ તીર શરીરમાં લોકાઈ ગયાં, પરંતુ તેમણે
તેની પરવા ન કરતાં નમાઝ ચાલુ રાખી, જે સહાબી ઉંઘતા
હતા. તેઓ જાગ્યા અને પોતાનાં જોડીદારના શરીરમાંથી
નીકળતું લોહી અને ઘાનાં નિશાન દીઠાં ત્યારે તેમણે કારણ
પૂછતાં જણાવ્યું, કે મને કેમ ન જાગડ્યો? તેમણે જવાબ
આપ્યો, કે હું નમાઝમાં એક સુરત પઢી રહ્યો હતો, તે અધુરી
મૂકીને બીજા તરફ ધ્યાન દેવાનું મને ઠીક ન લાગ્યું.

સુંદર ચકલી જેવાથી થએલું નુકસાન

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો નમાઝને
ઘણીજ કીંમતી સમજતા હતા. નમાઝની આડે આવનાર કોઈ
વસ્તુને તેઓ સહન કરી શકતા ન હતા. હજરાત અખૂતલહા
(૨૦ અં) સાહેબ પોતાના બાગમાં નમાઝ પઢતા હતા.
તેવામાં એક સુંદર ચકલી તરફ તેમની નજર ગઈ, જેથી તેમનું
ધ્યાન ખદલાઈ ગયું. કેટલી રકાત નમાઝ પઢ્યા અને કેટલી
બાકી છે, તેનો ખ્યાલ સરખો પણ ન રહ્યો. આથી તેમનું

દિલ ઘણુંજ દુઃખાયું. આ બાગ મારે માટે રૂઢાની કિંતના સમાન છે, માટે તે બયરાત કરવો જોઈએ. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં હાઝર થઈને બનેલી બીના ઝાંઢેર કરીને બાગ બયરાત ખાતે આપી દીધો. આ પ્રમાણે એક બીજા સહાબીને પણ થયું હતું, નમાઝ પઢતાં પઢતાં બજુરનો પાક જોવા તરફ ધ્યાન ખેંચાયું, જેથી કેટલી નમાઝ પઢ્યા અને કેટલી બાકી છે, તેનો ખ્યાલ ન રહ્યો. તેમણે પણ પોતાનો બાગ બયરાત ખાતે આપી દીધો. આ બાગ એટલો બધો ડીંમતી હતો, કે હજરત ઉસ્માન (૨૦ અં) સાહેબે પચાસ હજાર દિહમની ડીંમતે વેચ્યો હતો.

ધકધકતી ઝમીન ઉપર પઢાતી નમાઝ

અરબસ્તાનમાં કેટલો બધો તાપ પડે છે. તે સર્વ કોઈ જાણે છે. ઝંઢોરની નમાઝના વખતે સૂરજની ગરમી પૂરા જોખનથી તપે છે. ઇસ્લામના ઉદયકાળ વખતે મસ્જિદ ઉપર છાપરૂ કરવા જેટલીએ ઘણા પાસે શક્તિ ન હતી. રેતાળ ઝમીન તો લોઢાની માફક તપી ઉઠે છે. તેવી ઝમીન ઉપર હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબો નમાઝ અદા કરતા હતા. કાંકરા વીણી લાવતા હતા. કુંકો મારી મારીને તેમને ઠંડા કરતા હતા આ કાંકરા સિજદાવાળી જગ્યાએ મૂકતા અને તેના ઉપર સિજદો કરતા હતા, હજરત ઝયદ (૨૦અ) સાહેબ ક્રમાવે છે, કે ઝંઢોરની નમાઝ વખતે અમને જેટલી અડચણ પડતી હતી તેટલી અડચણ બીજા કોઈ નમાઝ વખતે પડતી ન હતી, છતાં અમે તે નમાઝ અદા કરવામાં લીલ કરતા ન હતા.

નમાઝ માટે આવવા જવાની નેકી

એક સહાળીનું મકાન મસ્જિદથી ઘણુંજ દૂર હતું, છતાં તેઓ જમાઅત સાથે નમાઝ અદા કરતા હતા. બીજા એક સહાળીએ તેમને સલાહ આપી, કે તમે અમુક સવારી ખરીદી લો તો આવતાં જતાં અંધારું અને તાપ તડકાનું દુઃખ મટી જાય. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે મારું આવવું જવું નેકી રૂપ છે, તેમ આપ (સં અં વ) સાહેબે ફર્માન્યું છે, માટે હું તે નેકીથી દૂર રહેવા માગતો નથી.

ચાલુ સમયના જવાનોને બે બોલ

જમાઅત સાથે નમાઝ પઢવામાં કેટલા બધા કાયદા છે, તે અજાણી બાબત નથી, છતાં ખાસ કરીને નવજવાનો અને માલદાર વર્ગ તે તરફ ધ્યાન આપતા નથી. બીનઉપયોગી વાટાઘાટ અને બેઠકોમાં વખત ગુમાવીને જમાઅતનો સવાબ જતો કરે છે. મુસલમાનોની પડતીનાં કારણ પૈકી નમાઝ પ્રત્યે બેદરકારી રાખવી તે મુખ્ય કારણ છે, ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંતો ઉપરથી સાબિત થાય છે, કે જેમને આપ (સં અં વ) સાહેબનાં હિદ્દાર નસીખ થયાં હતાં તથા જેમને આપ (સં અં વ) સાહેબની પવિત્ર તાલોમ રૂબરૂમાં મળી હતી, છતાં અમીર, ગરીબ, દુઃખી, અપંગ, બાળક, નવજવાન સર્વે જમાઅત સાથે નમાઝ અદા કરતા હતા.

ચાલુ સમયના નવજવાનોએ આ દૃષ્ટાંતો ઉપરથી ખાસ બોધ લેવા જોગ છે. નવજવાન સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો જેટલા ઉમંગી હતા, તેટલેજ દરજ્જે ચાલુ સમયના નવજવાનો સુસ્ત છે. જવાનીને! સમય રંગીન તબીઅતવાળો હોય છે. તે સમયે મન સ્થિર નથી રહેતું. તે સર્વે બાબતો

માન્ય કરીએ છીએ, પરંતુ હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦
અ) સાહેબો પણ નવજવાનજ હતા. તેમનાં મન કેમ સ્થિર
રહ્યાં? નમાઝમાં દખલ થવાથી બાગ બચરાત ખાતે આપી
દેવો, નમાઝનો ટાઈમ થતાં દુકાનો બંધ કરીને મસ્જિદમાં
આલ્યા જવું વગેરે દાખલા આપણી પાસે મોજુદ છે. તે સાહે-
બો નમાઝ પ્રત્યે આટલો બધો ઉમંગ રાખતા હતા, ત્યારેજ
તેમની દીન દુન્યામાં ઉન્નતિ થએલી હતી અને આપણે નજીવા
તુકસાન ખાતર, મિત્રોની સાથે વાતચીત કરવા ખાતર નમા-
ઝની જમાઅત તણ દઈએ છીએ, ત્યારે આપણી આજે બરાબર
દશા છે! ખુદા રહમ કરે. આમીન.

શવકતે ઇસ્લામ

ગએ દિનકે ઇસ્લામસે કાંપતેથે
ઝમાનો ઝમીં બચદકી તહ્ થરથર
જિંધર રૂખ ક્રિયા સલ્તનત ઝેરે કર્મા !
જિંધર આંખ ઉઠાઈ મુમાલિક મુસખખર !
ખુદાને અજબ દિલ દિયેથે કે જિન્મે
કિસીકી તરફસે નથા કીના મુઝમર
અગર સુખડકે લખ લિયે ભાઈભાઈ
તો ફિર શામ તક હોગએ શીરો શક્કર
લખાઈમેં એક એક દસ દસપે ભારી
શહીદાને બદ્દો શુન્દઆને બચખર
લગેં દુશ્મનો કે તઈ હોકે છરે
અગર ફેકદં લેકે મુઠ્ઠીમેં કંકર

ડિપ્ટી નઝીર અહમદ.

નિઃસ્વાર્થ સમાજસેવા

મયેને જો ઈજલાસમેં દેખી બહાર
કયા કહું અય મોમેનીને બાવકાર
હઝરતે આદમસે લેકર આજ તક
નામ કો પાયા નહિં હય ઉસ્મેં શક
જુસ્નેલી ઈજલાસ બર્તા હય અય કતા
અર્શ પર ઉસ્કા અમલ બકર રહા
ઉસ્કે બંદે ખાલેસીનો મુબલેસીન
ઉસ્કા મૌલા ઉસ્કા સમજો બિલ્લ્યકી

હઝરત ઉમર (૨૦ અ) ની ખિલાફતના સમયમાં રાજ્યવ્યવસ્થા માટે અમલદારોની ઘણીજ જરૂર પડી હતી, અમલદારોની નિમણૂંક કરવાનું કામ ઘણુંજ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું હતું. નોકરી કરવાનું મહેનતાણું લેવું, તે સેવા કરવાની કિંમત લેવા સમાન છે. તેમ સમજી કોઈપણ પગાર લેવા ખુશી દર્શાવતા ન હતા. કોમી સેવા વગર પગારે કરવી જોઈએ. તેમ પ્રાચીન મુસલમાનો સમજતા હતા. આ કારણથી અમલદારોની નિમણૂંક કરવામાં ઘણીજ ગુંચવણ ઉભી થઈ હતી.

અદલાહ વાસ્તે સમાજસેવા

હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબની સેવામાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન સઆદી (૨૦ અ) સાહેબ એક સમયે પધાર્યા હતા. હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે તેમને સંબોધી ફર્માવ્યું કે તમે દેશ સેવા કરો છો, પણ તેનું મહેનતાણું લેતા નથી. તેનું શું કારણ? હઝરત અબ્દુલ્લાહ (૨૦ અ) સાહેબે વિનયપૂર્વક જણાવ્યું, કે મારી આર્થિક સ્થિતિ સારી છે. મારી પાસે ઘણા ઘોડા છે, જેથી મુસલમાનોની સેવા અદલાહ વાસ્તે કરવા હું ઈચ્છા રાખું છું.

મહેનતાણું ન જોઈએ. ખુદા બદલો આપશે

આપ (સં અં વ) સાહેબ પત્રવ્યવહારનું લેખિત કામ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અર્કમ (૨. અ) સાહેબને સોંપતા હતા. હઝરત અબુબક અને હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબોની ખિલાફતના સમયમાં પણ તેમને આ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું, હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે તો તેમને બખ્શનચી પણ નીમ્યા હતા. હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ) સાહેબે તેમને બે લાખ દિર્હમ આપવા માંડ્યા, પરંતુ તેમણે તે લીધા નહિ અને જવાબ આપ્યો, કે મેં આ કામ ખુદાપાકની ખૂશી સંપાદન કરવા માટે કર્યું હતું. તેનો બદલો મને ખુદાપાકજ આપશે.

અઝ ખુદા ખવાહ આં ચેહુ ખવાહી અય પિસર
નીસ્ત દર હસ્તે ખલાઈક ખયરોશર (અત્તાર)
ફર્ક હય અપના ઉસીસે માગના
ચાહે દે ચાહે ન દે ઉસ્કી રેઝા

શાદી કરવાથી જન્મળ વળગે તો સેવા ન થાય

આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવા ને ઇસ્લામી સેવા હોવામાં કોઈને ઇન્કાર નથી, કારણ કે આપ (સં અં વ) સાહેબનું પવિત્ર જીવન ઇસ્લામના અસ્તિત્વ માટેજ સૃષ્ટિને પ્રસાદિ રૂપ સંપાદન થયું હતું. હજરાત સહાબાએ કેરામ (રં અ) સાહેબો આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવા અતિ ઉમંગથી કરતા હતા, જેનો કોઈપણ જાતનો જદલો લેતા ન હતા. હજરત રબીઆબિન સલમા (રં) સાહેબ આપ (સં અં વ) સાહેબની પવિત્ર સેવામાં અહુરનિશ કમ્મર બાંધીને હાજર રહેતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબ ઇશાની નમાઝથી પરવારીને ઘેર પધારતા હતા, ત્યારે હજરત રબીઆ (રં અ) સાહેબ બારણા ઉપર બેસી જતા હતા, કે રાત્રે કાંઈ જરૂર પડે, તો તે સેવા કરવાનો પ્રસંગ મળે, તે વિચારથી મોડી રાત સુધી હાજરી આપતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબે આ સેવા જદલ કાંઈ મહેનતાણું આપવા માંડ્યું, પણ તેમણે તે લેવાનો ઇન્કાર કરતાં જણાવ્યું, કે યા રસૂલલ્લાહ! મને દોઝખની આગથી સુક્રિત મળે. તેવી મારી શકાયત કરશે. તે સિવાય કોઈ વસ્તુની મારે જરૂર નથી. આપ (સં અં વ) સાહેબે તેમને શાદી કરવાની સલાહ આપી, ત્યારે વિનંતીપૂર્વક જણાવ્યું, કે એ જન્મળમાં પડી જાઉં, તો આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવા કરવામાં વિશ્લેષ પડવાની ધારતી રહે છે.

હું મુસલમાન કેમ થયો ?

આજકાલના મુસલમાનોને ગમે તેવી દેશસેવા કે કોમી સેવા આપવામાં આવે, ત્યારે તે કામ કરવામાં પોતીકો કેટલો લાભ

થશે, તે પ્રથમ તપાસે છે. પ્રાચીન મુસલમાનો આવો લાલ શોધતા ન હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબે હજરત ઉમરો-જિન આસ (૨૦ અ) સાહેબને ફર્માવ્યું, કે હું તમને એક લડાઈમાં મોકલવા ઇચ્છું છું. ગની મતનો બદલો તમને અલ્લા-હ પાક આપશે. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે હું ગનીમતના માલ માટે મુસલમાન થયો નથી. હું તો આપનો પવિત્ર સહવાસ સંપાદન કરવાને મુસલમાન થયો છું.

નમાઝ પઢવાથી દોલત મળશે

ઈતિહાસ સાક્ષી આપે છે, કે હજરત ખાલિદજિન વલીદ (૨૦ અ) સાહેબ જેવી નિસ્વાર્થ સેવા બજાવનાર કોઈપણ વ્યક્તિ દુન્યાના ઈતિહાસમાં મળી આવશે નહિ. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે અમુક કારણોવશાત તેમને લશ્કરના સેનાધિપતિના હોદ્દાથી પદબ્રષ્ટ કર્યા હતા. અને તેમને હજરત અબુઓબયદા (૨૦ અ) સાહેબના હાથ નીચે મૂક્યા. હજરત ખાલિદ (૨૦ અ) સાહેબની દીર્ઘદષ્ટિ, શૂરવીરતા, હિંમત અને બુદ્ધિબળના કાર્યોથી ઈસ્લામી ઈતિહાસનાં પૃષ્ઠો ભરાયેલાં છે, યમૂકની લડાઈમાં રૂમી ઇમ્પરીઝમ તુટી ગયું અને કૈસરનું રાજ્યતંત્ર ધૂળ ઉડ્યું હતું. તે કોણના પ્રતાપે ? માત્ર હજરત ખાલિદજિન વલીદ (૨૦ અ) સાહેબના શૌર્ય-નોજ પ્રતાપ હતો. આમ હોવા છતાં હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે તેમને લશ્કરી હોદ્દાથી પદબ્રષ્ટ કરવાને ઉચિત ધાર્યું. હજરત ખાલિદ (૨૦ અ) સાહેબે ખલીફા સાહેબના હુકમનો અમલ હસ્તા અહેરે અદા કર્યો. જેવી રીતે એક સેનાધિપતિ તરીકે લશ્કરી સેવા બજાવતા હતા, તેવીજ રીતે હજરત અબૂ ઓબયદા (૨૦ અ) સાહેબના તાબામાં રહીને લશ્કરી સેવા

અદા કરવા લાગ્યા. મનમાં કોઈપણ પ્રકારનો દ્વેષ રાખ્યો નહિં. આ શુભ લાગણીના પ્રતાપેજ પ્રાચીન મુસલમાનો ઉચ્ચ પ્રકારની કોમી સેવા અદા કરી ગયા હતા. જે લોકો માત્ર હોદ્દા અને નામ માટે કોમી સેવા કરે છે, તેઓ તેમની લાગણી મુજબ હોદ્દો અને નામના સંપાદન કરતાં નથી, ત્યારે કોમના હકમાં હુણહુણ ઝેહર સમાન નિવડે છે. આવા લોકો કોમ માટે શ્રાપરૂપ છે. કોમી સેવા નિઃસ્વાર્થ ભાવે કરવામાં આવે, તોજ તેમાં સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

હે ખુદા ! કેટલાં બાળક મરી ગયાં હશે ?

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ રૈયતની જતે દેખરેખ રાખતા હતા, લોકો તેમને વિનંતિ કરતા હતા. કે બલીકા સાહેબ ! તમે આ માટે જતે આટલું હુણ ઉઠાવો છો ? રાજ્યના ખીજા માણસો પાસેથી આવાં કામ કેમ લેતા નથી ? હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ કર્મખતા હતા, કે તમારું કહેવું ખરું છે, પણ કયામતમાં મારો ફરજનો જવાબ મારી પાસેથીજ લેવાશે. તે વખતે મારો ભાર ઉંચકવાને કોણ તૈયાર થશે ?

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ એક વખત સીરીઆ તરફ પધાર્યા હતા. ત્યાં રેતાળ મેદાનમાં એક કાફલો ઉતર્યો હતો. બલીકા સાહેબ તે કાફલાની દેખરેખ રાખવા રોકાયા, ત્યાં એક બાળકના રડવાનો અવાજ આવ્યો. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે બાળકની માને કહ્યું, કે બાળકને રાજી કરી રડતું છાતું રાખો. એમ કહીને તેઓ આગળ ચાલ્યા. થોડી વારે ફરી બાળક રડવા લાગ્યું. બલીકા સાહેબે ફરી તે બાળકની માને કહ્યું, કે બાળકને રાજી કરો. આ પ્રમાણે તેમણે

ત્રણ વખત તે સ્ત્રીને કહ્યું, ત્યારે તે સ્ત્રીએ કહ્યું, કે હે ચાકી-દાર! આ બાળક કેમ રહે છે. તે તું જાણતો નથી. બલીકા સાહેબનો હુકમ છે, કે જે બાળક ધાવતું હોય, તેને રાજ્ય તરફથી કાંઈ વર્ષાસન વઝીકા મળે નહિ. બાળક જ્યારે તેની માનું દૂધ પીવાનું છોડી દે, ત્યારેજ તે બાળકના ગુજરાન માટે રાજ્ય તરફથી મદદ અપાય છે. હું આ કારણથી આ બાળકનું દૂધ છોડાવવા માગું છે, તેથી બાળક રહે છે. આ સાંભળી હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ રડી પડ્યા અને ખુદાપાકને સંબોધી રડવા લાગ્યા, કે હે ખુદા! તું મને માફ કર. મારા કારણથી કેટલાંએ દૂધ પીતાં બાળક મરણ પામ્યાં હશે? તેમણે મહીના શરીફ જઈને હુકમ કર્યો, કે હવેથી કોઈપણ બાળક પેદા થાય કે તરતજ તેને રાજ્ય તરફથી વર્ષાસન આપવામાં આવશે.

બલીકા સાહેબની પીઠ ઉપર અનાજનો કોથળો

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબ મહીના શરીફથી ત્રણ માર્ગદ ફર આવેલા એક ગામમાં પધાર્યા. ત્યાં એક સ્ત્રી બાણું રાંધતી હતી. તેની પાસે તેનાં ચાર બાળક રહતાં હતાં. બલીકા સાહેબે તે બાળકને પૂછ્યું, કે બાળકો કેમ રહે છે! તે સ્ત્રીએ કહ્યું, કે અમને કેટલાંએ દિવસથી બાણું મળ્યું નથી, તેથી છોકરાં રહે છે. મેં છોકરાને રાત્રી કરવા માટે ચૂલા ઉપર પાણી ભરેલી હાંડલી મૂકી છે. છોકરાંને પટાવું છું, કે આ હાંડલીમાં બાણું રાંધું છું. તે રંધાશે ત્યારે તમને ખવડાવીશ. બલીકા સાહેબ પોતાના અફસહ નામે ગુલામને લઈને મહીના શરીફ પાછા આવ્યા. બયતુલમાલ-

માંથી લોટ, ઘી, શાક તરકારીનો સામાન લીધો. તેનો કોથળો ભર્યો અને ગુલામને કહ્યું, કે આ કોથળો મારી પીઠ ઉપર ચઢાવ. ગુલામે કહ્યું, કે ખલીફા સાહેબ ! આપનો આ ગુલામ કોથળો ઉંચકશે. હું બીજે શું કામ આવીશ ? ખલીફા સાહેબે કહ્યું. તારું કહેવું સાચું છે, પણ મારા રાજ્યમાં મારી ભૂલના પરિણામે આ બાબકો ભૂખે મરે છે, કમાયતને દિવસે મારી ભૂલનો લોગ મારે લોગવવો પડશે. આમ કહીને અનાજનો કોથળો લઈ ત્રણ માઈલ ચાલીને પેલી બાઈ પાસે આવ્યા. તે બાઈએ લોટ ખાંધ્યો અને રોટલી બનાવવા માંડી. ખલીફા સાહેબે ચૂલો સળગાવવા માંડ્યો. ચૂલામાંથી ઉડતી રાખને લીધે ખલીફા સાહેબની ઝુબારઠ દાઢી રાખથી ભરાઈ ગઈ. છોકરાંએ ધરાઈને ખાધું. તે જોઈને જેમ એક સગો બાપ રાજી શ્રાવ, તેમ ખલીફા સાહેબ રાજી થયા. પેલી બાઈ ખલીફા સાહેબને ઓળખતી નહતી. તેણે લોળે ભાવથી કહ્યું, કે સાચું પૂછો તો ખલીફા થવાને તમો લાયક છો. ઉમર લાયક નથી. જઝાકલ્લાહ ! આ સાંભળીને હજરત ઉમર (૨૦ અઠ) કાંઈ બોલતા નથી, પરંતુ હર્ષનાં આંસુ સેરવતા સેરવતા ત્યાંથી ચાલ્યા જાય છે.

હય કોઈ હમમેં જફાકશ ઈસ કદર ?
 યા ફક્ત મદેનજર હય કરો ફર
 મેહનતેં બદાશત કર સકતે નહિ
 જે મશક્ત હય ન દુન્યાઓર દીન
 કર લિયા દુન્યાકોલી અપની ખરાબ
 ઓર લિયા ઉકળાકોલી સરપર અઝાબ

ઈસ્લામી સેવાનો અનહદ ઉભરો

અજબ હંગામા પરવરથી મુસલમાનોંકી શમશીરે !
પલટ બાતીથી જિન્દી ઝળસે કવમોંકી તકદીરે !
અરબ, ઇરાન, તુર્કી, મિસ્ત્ર, કાબુલ, હિંદ, અફ્રીકહ
ચેહ કયા હંચ ! એક હર્ફે “બહિદ્” કી સબ હંચ તકસીરે
કભી ગાલિબ ન હોંગે ખુત પરસ્ત અદ્વાહ વાલોં પર
કહાં એક જિન્દા હસ્તી ઓર કહાં બેખાન તસ્વીરે !

જવાહિર રકમ

અમુક અમુક અંબીઆ (અં સં) સાહેબોએ લડાઈઓ
કરીને પોતાની બહાદુરીની સાબીતી આપેલી છે, પરંતુ
તેમનો વિગતવાર અહવાલ જાણવામાં આવ્યો નથી. હઝરત
ઈસા (અં સં) સાહેબે તલાવરો ખરીદી હતી અને પોતાના
અનુયાયીઓને લડાઈ માટે તૈયાર કરી રહ્યા હતા, પરંતુ કુદરત-
ને મંજૂર હતું, તેમ થયું. આજકાલ તો યુરોપવાસીઓ પોતાની
દોલતનો ઉપયોગ લડાઈના સરંજામ એકત્ર કરવામાં કરી રહ્યા
છે. ઈસ્લામના મહાન પેગંબર (સં અં વં) સાહેબમાં જેમ
કાયરતાનો અંશ ન હતો, તેમ લડાયક વૃત્તિનો પણ અંશ
ન હતો. આપ (સં અં વં) સાહેબના અન્ય પવિત્ર
ગુણોની માફક તેમની બહાદુરીમાં પણ કેઈ પ્રકારની અતિ-

શયોક્તિનો અંશ નથી. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબને ઘણી લડાઈઓ કરવી પડી છે, પરંતુ તે બધી લડાઈઓ માત્ર પોતીકા રક્ષણ અને બચાવ માટેજ કરવી પડી છે. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે એકપણ લડાઈમાં પોતા તરફથી પહેલ કરી નથી, છતાં જ્યારે જ્યારે લડાઈનો પ્રસંગ આવ્યો હશે, ત્યારે પાછી પાની પણ કરી નથી. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની લડાઈઓ કરતાં ચાલુ લડાઈઓ તદ્દન જુદાજ પ્રકારની હતી. આજ કાલની લડાઈઓમાં શહેરોને બાળી નાખવાં, મકાનો તોડી પાડવાં. લીલીછમ જેતીવાડીને બાળી મૂકવી, કત્લેઆમ કરવી, નિર્દોષ વૃદ્ધ, બાળક અને સ્ત્રીઓને મારવાં વગેરે વગેરે જુદમ થાય છે. આ બનાવોથી આત્મા કંપી ઉઠે છે. આ લડાઈઓના મુકાબલામાં ઇસ્લામની લડાઈઓ જુદમી કૃત્યોથી છેકજ પવિત્ર છે. આપ (સં અં ૧) સાહેબ લડાઈમાં રવાના થતા લશ્કરને ઉપદેશ આપતા હતા, કે પવિત્રતાથી વર્તજો. બચાવ ન કરતા. બચાવનું ન કરતા. બાળકોને કતલ ન કરતા. બને ત્યાં સુધી હુશ્મનને માફી આપવાની વૃત્તિ રાખજો. લડાઈ સિવાય કોઈ ઈલાજ ન હોય, ત્યારેજ લડાઈ કરજો. પરધર્મીઓના મહાન પુરુષો, વૃદ્ધ પુરુષો, સ્ત્રીઓ બાળકોને કતલ કરશો નહિ. હુશ્મનોની જેતીવાડી બાગબગીચાને વેરાન કરશો નહિ. શાન્તિના ચાહકો સાથે શાન્તિથી વર્તજો, સલાહ કરનાર સાથે સલાહ કરજો. તમારી શક્તિના ધમંડ ઉપર કોઈની સાથે લડાઈ ન કરશો. ખાનકાહો, બંદગી કરવાનાં સ્થળો અને તેમાં રહેનારાઓને ખરાબ ન કરતા. આપ (સં અં) સાહેબે આ શિખામણોનો અમલ જાતે કરી બતાવ્યો હતો. જ્યારે મક્કેહ શરીફ ફતેહ થાય છે, ત્યારે આપ (સં અં

વ) સર્વેને માફી આપે છે. દુન્યાના ઇતિહાસમાં આ બનાવો હયાત છે. આપ (સં અં વ) સાહેબને એક લકાર્મમાં સખ્ત ઝખમ થયો હતો. ત્યારે માત્ર એટલુંજ બોલ્યા હતા, કે હે ખુદા ! મારી કોમને માફ કર કારણકે તેઓ સત્યને સત્ય સમજતા નથી.

સામા પક્ષવાળા આપ (સં અં વ) સાહેબ સાથે સુલેહ કરવા માગે, તો આપ (સં અં વ) ઝટ સુલેહ કરી લેતા હતા. આપ (સં અં વ) સાહેબે કોઈ કોમ સાથે લાડક લડાઈ કરવાને સુસલમાનેને હુકમ આપ્યો નથી. આ પ્રમાણે મસ્લામ એક શાંતિપ્રિય મઝહબ છે. માત્ર ઇલાહી ફર્માન અનુસારજ તે સંતોગોમાં જિહાદ કરવાનો હુકમ અપાતો હતો.

જનાઝામાં ફેરવાયેલો વરઘોડો

હઝરત સયાદ અરબહ સંબંધી આ પુસ્તકમાં અન્ય સ્થળે જણાવવામાં આવ્યું છે, કે તેઓ કદરૂપા હોવાથી તેમનું લગ્ન જોડવામાં ઘણીજ અડચણ પડી હતી. છેવટે આપ (સં અં વ) સાહેબની ભલામણથી હઝરત ઉમરો બિન વહુબ (૨૦અ) ની દિકરી સાથે સગપણ નક્કી થયું હતું. એક સૌંદર્યની પ્રતિમા અને સદગુણી સ્ત્રી સાથે સગપણ થવાથી કટલો બધો આનંદ થાય, તે સર્વ કોઈ સમજી શકે છે. હઝરત સયાદ (૨૦અ)નું દિલ લગ્નના ઉમંગોથી છલકાઈ જતું હતું. તેઓ પોતાની સ્ત્રી માટે જણસ ઘરેણું ખરીદવા બજારમાં ગયા. તેઓ જે સુખનાં સ્વપ્ન જોતા હતા, તે સ્વપ્નનો અમલ કરવાનો સમય નજીક આવી રહ્યો હતો. તેવામાં બજારમાં પોકાર સાંભળ્યો, કે હે ખુદા તઆલાના સિપાઈઓ ! જિહાદ માટે

તૈયાર થઈ જાવ. અને જન્મતની ખૂશ ખબરી સંપાદન કરો. આ પોકાર સાંભળતાંની સાથેજ તેમની રંગે રંગમાં જિહાદનો જોશ ઉભરાઈ ઉઠ્યો. શાદીનો વિચાર સરખોએ ભૂલી ગયા. જે પૈસા વડે સ્ત્રીનાં ઘરેણાં ખરીદવા ગયા હતા. તે પૈસા વડે તલ્વાર, લાલો અને ઘોડો વગેરે લશ્કરી સર સામાન ખરીદી લીધો. માથે ફેટો બાંધીને લશ્કરમાં શામેલ થઈ ગયા. લડાઈના મેદાનમાં તેમનોઘોડો એક જગ્યાએ અચકાઈ ઉભો રહ્યો, ત્યારે નીચે ઉતરીને લડવા લાગ્યા. આખરે શહાદતનો જામ પી લીધો. પ્રિયતમા સાથે પ્રેમ કરવાને બદલે તલ્વારથી પ્રેમ સાધ્યો. હઝરત રસૂલે કરીમ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબને ખબર થતાં આપ ત્યાં પધાર્યા. હઝરત સઆદતું મુસ્તક પોતાના ખોળામાં લઈને દુઆ માગી અને તેમનો તમામ અસબાબ તેમની (મહૂંમની) સ્ત્રી પાસે મોકલી આપ્યો. દીનની શાન્ત બિઠમત માટે પણ જ્યારે હાલના નવજવાનોને આમંત્રણ આપવામાં આવે છે, ત્યારે કેટલાક આડાં અવળાં બહાનાં બતાવે છે. તેવા નવજવાનો માટે આ બતાવ ગાસ ઘડો લેવા જોગ છે.

શું હું જીવને પંપાજ્યા કદ ?

હઝરત અકમા બિન અખૂજહલ (૨૦અ) સાહેબની જિહાદી સેવાઓથી ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠ ભરેલાં છે. મુલકે શામમાં તેમણે જે અજોડ વીરતા દર્શાવી છે, તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે. તેઓ આ લડાઈમાં એટલી નિઠરતાથી લડતા હતા, કે દુશ્મનના મોરચાના મધ્ય ભાગમાં ઘુસી જતા હતા. તેમણે મુસ્તક, છાતી અને શરીર ઝખ્ખોથી ચાલણી માફક છેદાઈ ગયું હતું. લોકોએ તેમને લાગણી પૂર્વક કહ્યું, કે તમે આવી રીતે તમારા જીવનને એકદમ જોખમમાં ન નાખો. તેમણે જવાબ

આપ્યો, કે હું લાત અને ઉઝા નામની મૂર્તિઓ માટે જીવના જોખમે લડતો હતો. હવે આજ ખુદા અને તેના રસૂલ માટે લડવાનો પ્રસંગ મને પ્રાપ્ત થયો છે, ત્યારે શું જીવને પંપાળ્યા કરે ? હું ખુદાની કસમ ખાઈને કહું છું, કે મારાથી કદિ તેવું બનનાર નથી.

હજરત ખાલિદ બિન વલીદે એક લડાઈમાં હજરત અકમાને એક ટુકડીના અફસર નીમ્યા. દુશ્મન ઘણો ઝોરદાર હતો. તેણે એવો સખ્ત હુમલો કર્યો, કે ઇસ્લામી લશ્કર હથમચી ગયું. હજરત અકમાએ આ સ્થિતિ જોઈને મોટા અવાજથી પોકાર કર્યો, કે મોત સાથે મુલાકાત કરવા કેાણ તૈયાર છે ? તરતજ ચારસો શૂરવીર લડવૈયા હાજર થઈ ગયા. ખુદાના રસ્તામાં જીવ અર્પણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને દુશ્મનો ઉપર તૂટી પડ્યા. આ લડવૈયાઓએ મોટા ભાગે શહીદ થઈને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કર્યું. થોડા ઘણા બચ્યા હતા. તેઓ પણ ઘવાઈને ચૂરેચૂરા થઈ ગયા હતા.

એક કેદીની શી ઝંખના હતી ?

હજરત અબૂમહુબન સકફી (ર૦અ) સાંહેબે પોતાની જાંદગીના છેક પાછલા ભાગમાં ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો, જેથી તેમનું વર્ણન હજરત ઉમર (ર૦અ) સાંહેબના સમયમાં આવે છે. મુસલમાનોએ જ્યારે ઈરાન ઉપર હુમલો કર્યો હતો, ત્યારે કેાઈ કારણવશાત તેઓ કેદમાં પડ્યા હતા. તેઓ જિહાદના પ્રેમમાં એટલા મસ્ત થઈ ગયા હતા, કે કેદમાંથી નાસીને લડાઈમાં શામેલ થઈ ગયા. હજરત ઉમર (ર૦અ) સાંહેબને આ વાતની ખબર પડી. તેમણે ઇસ્લામી લશ્કરના સેનાપતિ હજરત સયાદ બિન વકાસ (ર૦અ)ને હુકમ કર્યો,

કે તેમને કેદ કરો, જેથી તેમને કેદ કરવામાં આવ્યા.

જ્યારે કાદસિયહની લડાઈ ચાલુ હતી, ત્યારે પણ હજરત અબૂમહુબન (૨૦અ) સાહેબ કેદમાં હતા. લડાઈના મેદાનના બનાવો સાંભળીને તેમની રંગોમાં જોશ ઉભરાઈ જતો હતો. તેમણે હજરત સગ્યાદ (૨૦અ)ને કહ્યું, કે મને કેદમાંથી મુક્ત કરો. હું મેદાનમાં જઈને બહાદૂરીનું કામ કરી બતાવીશ. હું જીવતો આવીશ, તો મારી મેળે કેદખાનાની બેડીઓ પહેરી લઈશ. તેમણે ઈન્કાર કર્યો. તે વખતે તેઓ એવાં દર્દીઓ કાવ્ય બોલવા લાગ્યા, કે હજરત સદમા (૨૦અ)નું દિલ ભરાઈ આવ્યું. તેમણે તેમને કેદમાંથી છૂટા કર્યા. તેઓ મેદાનમાં પહોંચી ગયા. એટલી વીરતાપૂર્વક લડ્યા, કે તેઓ જે તરફ જતા, તે તરફ દુશ્મનના સૈન્યમાં ભંગાણુ પડતું હતું. હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) તેમની વીરતા જોઈને દંગ થઈ જતા હતા.

આપ બેટા માટે શું ધારતા હતા

હજરત અબૂ સઈદ ખુદ્રી (૨૦અ) એહદની લડાઈ વખતે માત્ર તેર વરસના હતા. તેમણે લડાઈમાં શામેલ થવાને આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબને વિનંતિ કરી. આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબે તેમને માથાથી પગ સુધી નીહાળ્યા અને ફર્માવ્યું, કે હજુ ઘણી કાચી ઉમ્મર છે, ત્યારે તેમના બાપે તેમનો હાથ પકડીને બતાવ્યો, કે જુઓ. પૂરા મદ્દ જેવો હાથ છે. તે સમયે હાથની મજબુતી ઉપરથી મદ્દાઈની કિંમત અંકાતી હતી. આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબે આમ છતાં તેમને લડાઈમાં શામેલ થવાની મંજૂરી આપી નહિ. આ બનાવ ઉપરથી સાબિત થાય છે, કે હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબો

ઈસ્લામની સેવા બજાવવામાં મોટાઈ સમજતા હતા, અને આ કામમાં તેમનાં બાળકો પણ સારો લાગ લે, તેવી સ્પર્ધા કરતા હતા. હાલના સમયના મુસલમાનોએ માત્ર ઈદમ અને દોલત વડે ઈસ્લામી સેવા કરવાની છે, છતાં તે અદા કરવામાં પોતે લાગ લેતા નથી, અલ્લે પોતાનાં બાળકોને ઈસ્લામી શાન્ત સેવા બજાવવામાં આડખીલી કરે છે. ચાલુ સમયમાં માત્ર શાંતિપૂર્વક ઈસ્લામની સેવા ઈદમ વડે કરવાની છે. પ્રાચીન મુસલમાનો પોતાની ઔલાદ પ્રત્યે અમારા કરતાં કાંઈ ઓછો પ્રેમ રાખતા ન હતા. તેઓ અમારા જેવા માણસો હતા. તેમને પણ અમારા જેવાં દિલ હતાં. તેમનાં દિલોમાં પિતા પુત્રનો પ્રેમ ભરપૂર હતો, પરંતુ અમારા કરતાં તેમના જિગરોમાં ઈસ્લામી સેવાનો જોશ ઘણોજ વધુ હતો. તેમના ઈસ્લામી જોશના પ્રતાપે ઈસ્લામની સેવાના મુકાબલામાં સંસારની ગમે તેવી વહાલી વસ્તુની તેમના દિલમાં કાંઈજ કિંમત ન હતી.

બે મુસ્લિમ બાળકોએ કુરતી કરી

હજરત રાફેઅ બિન ખોદીજ (ર૦અ) બદરની લડાઈ વખતે માત્ર ચૌદ વરસના હતા, પરંતુ જિહાદના એટલા બધા શોખીન હતા, કે તેમણે આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબની સેવામાં હાજર થઈને લડાઈમાં ભરતી થવાની વિનંતિ કરી. આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબે તે વખતે નહાની ઉંમરના કારણે મંજૂરી આપી નહિ. પરંતુ બીજે વરસે મંજૂરી આપી. હજરત સમરા નામના એક નવજવાન બાળકે દરકરમાં ભરતી થવા માટે આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબની સેવામાં વિનંતિ કરી. આપ (સ૦અ૦વ) સાહેબે તેમની નહાની ઉંમર હોવાથી મંજૂરી આપી.

નહિ, ત્યારે તેમણે ફરી વિનંતિપૂર્વક કહ્યું, કે યા રસૂ લલ્લાહ! હું રાફેઅને કુસ્તી કરવામાં હરાવી દઉં છું, છતાં આપે તેમને મંજૂરી આપી અને મને કેમ મંજૂરી આપતા નથી? આ સાંભળી હજરત રસૂલે કરીમ (સંઅવ) હસી પડ્યા અને ફર્માવ્યું, કે વાહ. તમો જાને કુસ્તી કરો. હજરત સમરાએ હજરત રાફેઅને કુસ્તીમાં હરાવી દીધા, જેથી આપ (સંઅવ) સાહેબે આનંદિત થઈરે હજરત સમરાને લશ્કરમાં ભરતી થવાની મંજૂરી આપી દીધી.

ઘેર જવાનું કહ્યું ત્યારે કેમ રહેવું આવ્યું

આપ (સંઅવ) સાહેબ જ્યારે બદરની લડાઈ માટે નીકળ્યા, ત્યારે નહાની ઉંમરના અનેક બાળકો જિહાદ કરવાના ઉમંગથી સાથે થઈ ગયા. તેમાં હજરત સઆદ બિન વકાસ (રઅ) સાહેબના નહાના ભાઈ પણ હતા. આપ (સંઅવ) સાહેબે મદીના શરીફથી થોડેક દૂર ગયા બાદ લશ્કરની તપાસણી કરીને નહાની ઉંમરના બાળકોને પાછા ઘેર જવાનો હુકમ કર્યો, હજરત ઉમેર (રઅ) સાહેબ આ હુકમ સાંભળીને લશ્કરમાં ગમે ત્યાં સંતાઈ ગયા. આપ (સંઅવ) સાહેબને બજાર પડતાં તેમને હાજર કરીને ફર્માવ્યું, કે તમો ઘેર પાછા જાવ. આ સાંભળતાંજ હજરત ઉમેર (રઅ) સાહેબ રડી પડ્યા. આટલો બધો ઉમંગ અને લડાઈનો પ્રેમ જોઈને આપ (સંઅવ) સાહેબે તેમને સાથે આવવાની મંજૂરી આપી હતી.

પ્રિય વાંચક બંધુઓ! આ બનાવો વાંચતાં આપણાં રૂવાંટાં ઉભાં થઈ જાય છે. આ કેવા મુસલમાનો હતા?

માણસ માત્રને પોતાનો જીવ વહાલો હોય છે. હજારો સહા-
બાએ કેરામ (૨૦અ) સાહેબો લડાઈના ખૂનખાર મેદાનમાં
જવાને તડપીજ રહેતા હતા, લડાઈ એવી વસ્તુ છે, કે જ્યાંથી
સહી સલામત પાછા આવવાની ઘણી થોડી આશા હોય છે,
છતાં તેઓ પોતાના પ્રાણની પરવા કીધા સિવાય લડાઈમાં
ઉમંગલેર જતા હતા. હાલના મુસલમાનોને ઈસ્લામની માત્ર
તખ્લીગ-પ્રચાર કરવાને કહ્યું હોય, તો તેમાં પણ જીવ
ચોરાવે છે. તખ્લીગ માટે જવામાં કોઈ પ્રકારે જનનું જોખમ
નથી. માત્ર થોડાક વખતમાં સહી સલામત રીતે પાછા આવ-
વાનું હોય છે. આટલી નાની સરળીએ ઈસ્લામી સેવા થઈ શકતી
નથી, છતાં ઈસ્લામીઓની અવદશાનાં રોદ્ધણાં રડવાં એ ક્યાંની
વાત છે ? મુસલમાનોને ઉત્તિ કરવી હોય, તો હજારો
સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોએ ધારણ કરેલા માર્ગ
સ્વિકાર્યા સિવાય કદિજ ઉત્તિ થવાની નથી. આપણે માત્ર
તખ્લીગનીજ સેવા કરવાની છે. હાલમાં ઈદમ અને તખ્લીગના
મેદાનમાં આગળ વધવું તે મેદાન જીતવા સમાન છે.

આ બે છોકરાંએ શો ગઝબ કર્યો ?

હજારો અબ્દેરહેમાન બિન અવફ (૨૦ અ૦) સાહેબ એક
લડાઈનું વર્ણન કરે છે તે સાંભળતાં આપણાં રૂવાંટાં ઉભાં
થઈ જાય છે. તેઓ સાહેબ જણાવે છે, કે બદરની લડાઈમાં
બંને લશ્કર સામ સામે ઉભાં થઈ ગયાં અને સામાન્ય હુમલો
થવા લાગ્યો. તે વખતે મેં મારા ડાબા જમણી તપાસ કરી.
બંને બાજુ બે અન્સારી નવજવાન છોકરા હતા. આ છોકરાં-
ઓને જોતાંજ હું તો નિરાશ થઈ ગયો. લડાઈમાં જ્યાં સુધી
બાજુ ઉપરના માણસો મજબૂત ન હોય, ત્યાં સુધી લડવું ઘણુંજ

કંઈ થઈ પડે છે. જેની પડખા માણસો મજબૂત હોય, તેજ નિડરતાથી લડી શકે છે. મારી આંખુ બાંજુ નાની ઉંમરના બે છોકરા હતા, તેમની કમઝોરી જાણીને હું કેવું લડી શકીશ તેના વિચારમાંજ હું નિરાશ થવા લાગ્યો. હું હજુ આવા વિચારમાં હતો, તેવામાં એક છોકરાએ મને એટલે ધીમેથી પૂછવા માંડ્યું, કે જાણે તેની સાથેનો બીજો છોકરો સાંભળી ન જાય, તેમ મને પ્રશ્ન કર્યો, કે અચાનક ! મધ્ધાશરીરમાં આં હજરત (સં અં વ) સાહેબને જે બહુજ દુઃખ દેતો હતો, તે અજુજ હલ કર્યો છે ? તે મને જાણખાવો. મેં અદલાહપાકની કસમ સાથે નિર્ણય કર્યો છે, કે અખૂજહલને કતલ કરીનેજ પાછો આવીશ. અથવા તે મર્દને કતલ કરતાં કરતાં શહીદ થઈ જઈશ ! આ છોકરાના સવાલનો જવાબ હજુ સુધી આપ્યો ન હતો, તેટલામાં બીજા છોકરાંએ પહેલા છોકરાની માફક ઘણાજ ધીમા અવાજથી અખૂજહલને જાણખવાનો પ્રશ્ન કર્યો અને સાથે સાથે પોતાની કસમની હકીકત પણ કહી સંભળાવી. હું તો આ છોકરાઓની હિંમત જોઈને આલોજ થઈ ગયો. મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, કે આ નાના સરખા છોકરા કેવી રીતે તેમની પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરશે ? અખૂજહલ કાંઈ રસ્તામાં બેઠો છે ? તે તો મોટા મોટા પહેલવાનો અને કેળવાએલા લશ્કરીઓની વચમાં ઉભો હતો. મેં આમ છતાં હાથના ઈશારાવડે તેમને અખૂજહલ જાણખાવ્યો. મારો ઈશારો થતાંની સાથેજ આ બે છોકરાઓ શકરાખાઝની માફક છૂટયા, અને દુશ્મનોનું લશ્કર કાપતા કાપતા આંખ મીચતામાં તો અખૂજહલ ઉપર તૂટી પડ્યા. એટલી ઉતાવળ અને સ્ફુર્તિથી હુમલો કર્યો, કે એક પળવારમાં તો મગર

અખૂજહલનું માથુ ધડાકે દધને લોંચ ઉપર રઝળવા લાગ્યું. આ બધું કામ એટલી ચપળતાથી થઈ ગયું, કે અખૂજહલના સાથીઓ તો જોતાજ રહ્યા. હઝરત અકમા (૨૦ અ૦) સાહેબ પણ પોતાના બાપની સાથેજ હતા, તેઓ તેને તો બચાવી શક્યા નહિ, પણ આ બે છોકરાઓ પૈકી એક હઝરત મઆઝ (૨૦ અ૦) ઉપર એવા જોરથી તલ્વારનો ધા કર્યો, કે તેમનો એક હાથ કપાઈ ને લટકવા લાગ્યો. તેમને આવો સખત ધા થયો હતો, છતાં પાછા હઠ્યા નહિ અને હઝરત અકમા (૨૦ અ૦) સાહેબની પૂંઠ પકડી, પરંતુ તેઓ નાસી છુટ્યા. હઝરત મઆઝ (૨૦ અ૦) સાહેબે લડાઈ તો ચાલુજ રાખી. કપાએલો હાથ લડવામાં હરકત કરતો હતો, જેથી જોરથી આવ્યેલો મારીને કપાએલો હાથ દૂર ફેંકી દધને પાછા લડવા લાગ્યા.

બાપ બેટા વચ્ચે કેમ ચીઠીઓ નાખાઈ ?

હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો જિહાદ માટે કેટલી સ્પર્ધા કરતા હતા, તે જાણવા માટે એક બનાવ રજુ કરવામાં આવે છે. હઝરત સઆદ બિન ખશાબા ઘણી નાની ઉંમરના હતા, છતાં બદરની લડાઈમાં ભરતી થવાને તૈયાર થઈ ગયા. તેમના પિતા પણ લડાઈમાં જતા હતા. તેમણે કહ્યું, કે આપણ બેમાંથી એકજણે ઘેર રહેવું જોઈએ. માટે સઆદને ઘેર રહેવાનું જણાવ્યું. હઝરત સઆદ (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું, કે જન્મત મેળવવાના સવાલ સિવાય જો કોઈ બીજી બાબત હોત, તો હું તમારો હુકમ માન્ય રાખત, પરંતુ હું આ બાબતમાં આપના કહેવા મુજબ વર્તવાને તૈયાર નથી. છેવટે ચિઠ્ઠિઓ નાખવાનો ઠરાવ થયો. ચિઠ્ઠિમાં બેટાનું નામ આવ્યું, જેથી તેઓ લડાઈમાં ગયા અને શહાદતનો રૂબો પ્રાપ્ત કર્યો.

ઈસ્લામી સાદાઈ

અહ્લાહ પાક કર્માવે છે, કે ઈન્નલ્લોહુ અક્બરુની કાન્નુ ઇખ્વાન શશયાતીન—અર્થાત—ઉઠાઉ ખર્ચ કરનારા શયતાનના ભાઈ છે. તે પાક કર્માનને હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ.) સાહેબોએ પોતાના જીવનમાં તાદ્દશ્ય રજુ કરી બતાવ્યું હતું. હજરત ઉમર (૨૦ અ.) સાહેબની ધાક આળા આલમ ઉપર બેઠી હતી, છતાં તેમના પહેરણમાં બાર થીંગડાં લાગ્યાં રહેતાં હતાં. જો પોશાકથી આબરૂ વધતી હોત, તો આ મહાન ખલોફાનો પોશાક તો છેક જ સાદો હતો, પરંતુ તેમ નથી. ખરી રીતે તો તેમની રૂહાની તાકતના પ્રતાપેજ તેમની આબરૂ પ્રસરી હતી.

હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ.) સાહેબ એક સમયે ખાણુ ઉપર બેઠા હતા. તે વખતે ત્રણ પ્રકારની તરકારી હાજર હતી. અચાનક હજરતઅલી (૩૦ અ. ૫૦) સાહેબ ત્યાં આવી પહોંચે છે. રડી પડે છે અને કહે છે કે, હજુ મહાન પેગંબર (સ. ૦ અ.) સાહેબને પદ્દ થતાં લાંબો સમય વીત્યો નથી. તેટલામાં તો તેમના વારસ આ પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી ખાણુ લે છે. હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ.) સાહેબે કર્માવ્યું કે તમો જુઓ તો ખરા શું થાય છે? એક ફકીર આવે છે. તેને એક

પ્રકારની તરકારી તથા બીજાને બીજા પ્રકારની તરકારી આપે છે અને પોતે તો નમક સાથે રોટલો ખાય છે, જાકહાહ ! આ છે. સાદાઈની પરિસિમા !!

હજારત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો પૈકી ઘણા સાહેબો શ્રીમંત હતા, છતાં સાદુ જીવન ગાળતા હતા. હજારત અબ્દુરહેમાન બીન અવફ એટલા બધા શ્રીમંત હતા કે તેમના વારસાએ વારસામાં મળેલી સોનાની ઈંટોની બેંચણી કરવા માટે કેહાડાથી ઈંટો કાપી હતી. સોનાની ઈંટો એટલા બધા પ્રમાણમાં હતી, કે કાપનારાઓના હાથે ફેલા પડી ગયા હતા. રોકડ નાણું એટલા બધા પ્રમાણમાં હતું, કે તેમની સ્ત્રીઓને વારસા તરીકે મળતા આઠમા ભાગમાં એંસી એંસી હજાર દીનાર આવ્યા હતા આ ઉપરાંત ઉંટ અને બકરાં હજારોની સંખ્યામાં હતાં. આટલી દોલત હોવા છતાં છેક જ સાદુ જીવન ગુજારતા હતા. ખાતી વખતે ઘણું માણસોને શામેલ કરતા હતા, છતાં ખોટો ડોળ રાખતા ન હતા. તેઓ મુસલમાનોની શરૂઆતની ગરીબી અને ભૂખમરાના દિવસો યાદ કરીને રડી દેતા હતા.

ખોરાકમાં સાદાઈ

હજારત જાગિર (૨૦ અ૦) સાહેબ એક મહાન સહાબી હતા, પરંતુ ઘણું જ સાદુ જીવન ગુજારતા હતા. એક પ્રસંગે કેટલાક સહાબાઓ તેમને મળવા માટે આવ્યા. તે વખતે તેઓ સીરકા સાથે રોટલી ખાઈ રહ્યા હતા. મિત્રોને જોઈ ખાણું લઈને તેમની પાસે આવ્યા અને ખાવામાં શામેલ થવાનું આમંત્રણ કર્યું અને કહેવા લાગ્યા, કે કેઈની પાસે તેના મિત્રો આવે તો જે હાજર હોય તે રજુ કરવું જોઈએ, અને

મિત્રોએ પણ તે વસ્તુને હલકી ન ગણવી જોઈએ બદકે રજુ કરેલી ચીજો હેતુભાવથી ખાવી જોઈએ. જાહેરી દેખાવ કરવાથી બંને પક્ષને તુકસાન પડેલું છે.

હવે દુન્યાની હાલત બદલાશે

આ વિષયમાં હજરત ઉમર(૨૦ અઠ) સાહેબનું એક દૃષ્ટાંત ઘણું જ બોધદાયક છે. આપ એક દિવસે પોતાની ટિકરીને ત્યાં પધાર્યા હતા. ત્યાં તરકારીમાં તેલ નાળેલું ખાણું તેમની પાસે રજુ કરવામાં આવ્યું, તો આપે કર્માવ્યું, કે ખુદાની કૃપા એક સાથે બે પ્રકારની તરકારી હું ખાઈશ નહિ. અરબ લોકો ઝયતુનના તેલને તરકારી તરીકે રોટલી સાથે ખાતા હતા. જેથી બે પ્રકારની તરકારી ખાવાની અત્રે મનાઈ કરવામાં આવી હતી—હજરત મુસઅબ બીન ઉમેર એક સુંદર નવજવાન હતા. તેમનાં માળાપ ઘણાં શ્રીમંત હતાં, જેથી તેમને ઘણા લાડમાં ઉછેર્યા હતા. તેઓ ઉંચા પ્રકારનાં કપડાં અને ઉંચા પ્રકારનું અત્તર વાપરતા હતા. આપ (સં ૨૦ વ૦) સાહેબ કર્માવ્યા કરતા હતા. કે મક્કા શરીફમાં મસઅબથી વધુ સુંદર વધુ સારાં કપડાં પહેરનાર વધુ ખુશબો લગાડનાર અને વધુ લાડમાં ઉછરેલ એક પણ જવાન નથી, તેમની આ સ્થિતિ ઇસ્લામ સ્વીકાર્યા પૂર્વેની હતી, પણ જ્યારે તેમણે ઇસ્લામ સ્વીકાર્યો અને આપ (સં ૨૦ વ૦) ની તાલીમ મેળવી, ત્યારે તેમના ઉપર એટલી ગંધી અસર થઈ હતી, કે તમામ જાહેરી ડોળ ભૂલી ગયા હતા. એક દિવસે આપ (સં ૨૦ વ૦) ની સેવામાં હાજર થયા, ત્યારે શરીર ઢાંકવા પૂરતાં કપડાં પણ ન હતાં, એક ચામડું પહેરેલું હતું અને તેમાં પણ ઘણાં થીંગડાં હતા. આપ (સં ૨૦ વ૦) સાહેબે

તેમને જોઈ ફરમાવ્યું કે અલ્હમદો લિલ્લાહ. હવે બધા દુનિયા દારોની હાલત બદલાએલી હોવી જોઈ એ. આ તે નવજુવાન છે, કે મક્કા શરીફમાં કોઈપણ માણસ તેના જેટલા લાડમાં ઉછર્યો નથી, પરંતુ અલ્લાહ રસૂલની મહોબ્બતે આવે તેને બહારી ઠાઠમાઠથી બેપરવા કરી દીધો છે.

હઝરત સલમાન ફારસી (૨૦ અ૦) સાહેબ મદાર્નના ગવર્નર હતા, છતાં તેઓ સાદુ જીવન ગુજારતા હતા. તેમના પોશાકમાં એટલી બધી સાદાઈ હતી, કે સાધારણ મજૂર જેવા દેખાતા હતા. એક વખતે એક માણસે બજારમાંથી ઘાસ ખરીદ્યું. તેમને મજૂર સમજીને ગાંસડી તેમને માથે ચડાવી કોઈ આળખીતા માણસે કહ્યું કે આતો અમારા અમીર અને રસૂલે કરીમના મહાન સહાળી છે. આ સાંભળીને ઘાસવાળો ઘણો જ શરમીદો થઈ ગયો. માફી માગવા લાગ્યો અને ગાંસડી ઉતારવા મંડ્યો, પણ તેમણે ફરમાવ્યું કે ના. હવે તો તમારે ઘેર જઈને ઉતારીશ—હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦અ૦) સાહેબોનો જીવન વહેવાર ઘણો જ સાદો હતો. લગ્ન પ્રસંગે પણ ઘણી જ સાદાઈ વાપરતા હતા. કોઈની પાસે નાણાં ન હોય તો દેવું કરીને પોતાનું જીવન ખર્ચ બનાવતા ન હતા બલકે જે હોય તેનાથી કામ ગળાવતા હતા. આ ગુણ અમુક સહાબીઓમાં હતો, એમ નહિ પરંતુ સર્વ સહાબીઓ આ ગુણવાળા હતા. તેઓ સાદાઈને કલંક—સમજતા ન હતા, બલકે નેક કામ સમજતા હતા. એક સહાબી કોઈ સ્ત્રી સાથે શાદી કરવા માગતા હતા. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે ફરમાવ્યું મહેરમાં શું આપશો ? જવાબ આપ્યો કે માત્ર એક લુંગી મારી પાસે છે. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે ફરમાવ્યું કે

મહેરમાં લુંગી આપશો, તો શરીર શી રીતે ઢાંકશો ? માટે બીજી કોઈ વસ્તુ આપો. છેવટે લોઢાની વીંટી આપો. તેમણે વિનંતિ કરી, કે યા રસુલદ્દાહ ! મારી પાસે તો તે પણ નથી. આપ (સં અં વં) સાહેબે ફરમાવ્યું કે ચાલો ખેર. કુર્આન શરીફની અમુક સુરતો મહેરના પેટામાં તમારી સ્ત્રીને યાદ કરાવજો, એમ કહી નિકાહ પઠાવી આપ્યો. હઝરત અબુખકર (૨૦ અં) સાહેબ ઘણા શ્રીમંત અને અમીર વર્ગના હતા. તેમ સૌ કોઈ જાણે છે. તેમનો મહાન દરજ્જો, ઉચ્ચ ખાનદાન, આબરૂ, પવિત્રતા વગેરે જોતાં મુસલમાનોની આંખના તારા રૂપ હતા. તેમ હોવા છતાં તફન સાદો પોશાક અને સાદો ખોરાક ખાતા હતા. હઝરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબે ઈસ્લામી લશ્કર એશઆરામ લોગવનારું, જાહેરી દેખાવ કરનારું અને મોજબુદ ન બની જાય, તે માટે ખાસ જરૂરી સુચનાઓ આપી હતી તેમણે પોતાના લશ્કરને તરવાની, ઘોડેસ્વારીની અને ખુદ્દે પગે ચાલવાની ટેવ પડાવી હતી. વળી રેકાબના સહારાથી ઘોડા ઉપર સ્વારી ન કરવી, હમામની અંદર ગુસલ ન કરવું, છાંયડે ખાવા ન બેસવું પણ તડકામાં ખાવું અને નરમ કપડાં ન પહેરવાં. વગેરે સુચના આપી હતી

સુખના વખતમાં સાદાઈ

હઝરત સહાબાએ ફેરામ ગરીબાઈને લીધે સાદુ જીવન ગુજારતા હતા તેમ નથી, પરંતુ રસૂલે કરીમની તાલીમનો એ પ્રતાપ હતો. જેથી સાદુ જીવન ઈસ્લામી તાલીમના એક અંગ રૂપ બની ગયું હતું. રૂમ અને ઈરાનના વિજય પછી મુસલમાનો પાસે પુષ્કળ દોલત આવી હતી. છતાં પ્રાચિન મુસલમાનો ઘણું સાદુ જીવન ગુજારતા હતા. એક વખતે

હઝરત ઉમ્મુલ મોમેનીન હઝરત હફસા (૨૦ અં) સાહેબાએ હઝરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબને વિનંતિ કરી કે, હવે તો અલ્લાહે આપણી હાલત સુધારી છે, માટે સારાં કપડાં અને સારો ખોરાક લેવો જોઈએ હઝરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબે ફરમાવ્યું. ભલે આપણે ગમે તેટલા સુખી થઈ જઈએ છતાં ખુદાની કસમ. હું તો રસૂલુલ્લાહના પગલેજ ચાલીશ, ત્યારબાદ આપ (સં ૨૦ ૫૦)ની સાદાઈ અને દુઃખી દિવસોનું વર્ણન કર્યું, તેથી હઝરત હફસા બેચેન થઈ રડી પડ્યાં.

નીસ્ત ખરતન બહેતર અઝ તકવા લિખાસ
દર તકદલુફ મર્દરા નખુવદ અસાસ

અર્થાત:—પરહેઝગારીથી ઉત્તમ ખોશાક નથી, મનુષ્યના ઠાઠમાઠ ઉપર તેની અસલીયતનો આધાર નથી.

મહાન ખલીફાનું સા જીવન

હઝરત ઉમર (૨૦ અં) એક મહાન પાદશાહ હોવા છતાં જરૂર કરતાં વધારે કપડાં સિલકે રાખતા ન હતા. તેઓ એક દિવસ ઘણા વખત સુધી ઘર બહાર ન નીકળ્યા, જેથી લોક તેમની વાટ જોતા હતા. મોડું થવાનું કારણ પૂછ્યું, તો જણાવ્યું કે મારાં કપડાં મેલાં થઈ ગયાં હતાં, તે ધોતાં અને સુકાતાં સુધી હું ઘરમાં રોકાયો હતો. કોઈએ તેમને પૂછ્યું કે તમે એટલો હલકો અને સાદો ખોરાક ખાવ છો, કે તે તો અમારાથી તો ખાઈ શકાય નહિ. આપે ફરમાવ્યું કે શું ઉંચો ખોરાક ખાવાની તાકાત મારામાં નથી? છે. પરંતુ ખુદાની કસમ. જો મને ક્યામતનો ડર ન હોત, તો હું જરૂર ઉંચો ખોરાક ખાત. આ દૃષ્ટાંતથી સાબિત થાય છે, કે

ગરીબાઈને લીધે મુસલમાનો સાદું જીવન ગાળતા ન હતા, પરંતુ સાદું જીવન ગાળવાની ટેવ એ ઇસ્લામી તાલીમનો પ્રતાપ હતો.

સાદાઈ અત્યે ખલીફા સાહેબનો પ્રેમ

હઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબે અમુક સહાબાઓને ઇરાકની લડાઈમાં મોકલ્યા. તેઓ ત્યાંથી ફતેહ મેળવીને સોનેરી ભરતથી ભરેલાં કપડાં પહેરીને આવ્યા, હઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબે તેમને જોઈ મોંઘાં ફેરવી લીધું, તેમજ વાત સરખી પણ કરી નહિ. તેઓ ગુસ્સાનું કારણ અમલ ગયા, ઘેર જઈને સાદાં કપડાં પહેરીને આવ્યા, ત્યારે હઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબ તેમની સાથે લેટયા અને હસ્તે ચહેરે વાત કરી. આ દૃષ્ટાંતથી સાબીત થાય છે, કે સાદો પોશાક એ ઇસ્લામી તાલીમનો પ્રતાપ હતો.

વલીમાની દાવતમાં જવના રોટલા

હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ૦) સાહેબ અરબસ્તાનના અમીરો પૈકી એક મહાન અમીર હતા. જો તેઓ ધારત તો ઘણા ઠાઠમાથી રહી શકત, પરંતુ તે સમયના સાધારણ વર્ગના લોકોના મહેરવેશ કરતાં પણ હલકો પોશાક પહેરતા હતા. આપ (સં. અ. ૧૦) ની વહાલી દીકરી હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ૦) ની શાદી હઝરત અલી (૨૦ અ૦) સાથે થઈ, ત્યારે જહેઝમાં એક પલંગ, એક ગોદડી એક ચાદર બે ઘંટીઓ અને એક મશક આપી હતી. વલીમાની દાવત વખતે માત્ર જવના રોટલા ખજુર અને છાશ હતી. તે સમયના પ્રમાણમાં આ પણ ઘણીજ સારી દાવત ગણાઈ હતી. આજકાલ મુસલમાનોની કંગાલ સ્થિતિ જોઈને ઘણું દુઃખ થઈ આવે છે,

પરંતુ તેના ઈલાજ માટે શું કરવું ? તે તરફ લક્ષ દોરાતું નથી. જાત મહેનત પ્રત્યે તિરસ્કાર અને મોજબુદી જીવન ગુજારવાની પ્રથાને લીધે સુસલમાનોની સ્થિતિ ખરાબ થતી જાય છે. કોમમાં બેઠારી વધી પડી છે, નવજવાનો જાત મહેનત કરવાથી ધૂજે છે, તથા પોતે ઈચ્છેલું કામ ન મળવાથી ભટકતા રહે છે, તેથી કોમની હાલત દિવસે દિવસે કંગાલ થતી જાય છે. જાહેરી દેખાવ અને અયોગ્ય ખર્ચ કરવાથી સુસ્લિમ જીવન કડવું થઈ જાય છે, જ્યારે આ સ્થિતિ હોય ત્યારે મજબૂત માટે કુરબાની આપવાનો જ્યાલ પણ આવતો નથી, એ દેખીતો વાત છે.

પ્રાચિન સુસલમાનોનું સાદુ જીવન ગરીબી અને અમીરીમાં એક સરખું હતું, ખાવું પહેરવું અને લગ્ન વગેરેના રિતરીવાજમાં સાદાઈ રાખવામાં આવતી હતી, હજરત કાતેમહ (૨૦ અ.) આપ (૬૦ વ. ૭૦ અ.) સાહેબનાં લાડકવાયાં પુત્રી હતાં, છતાં તેમની શાદી એટલી સાદાઈથી કરવામાં આવી હતી, કે ચાલુ સમયનો ગરીબમાં ગરીબ સુસલમાન તેવી સાદાઈ કબુલ કરે નહિ. સુસલમાનો આજકાલ લગ્ન સરામાં જે ઉઠાવ ખર્ચ કરે છે, તે ઈસ્લામી તાલીમ સાથે મેળવતાં આપણને ઘણી શરમ આવે છે. શક્તિવાળા લોકો અમુક હદ સુધી ખર્ચ કરે, તો તે વેળી શંકાય પરંતુ આજે તો પૈસા ન હોય, ત્યારે કરજ કરી ખર્ચ કરે છે, એ ઘણું બેદકારક છે, જેના પ્રતાપે પેઢીઓ ગત સુધી દુઃખ લોગવવું પડે છે.

ધર્મ—મહાઝબ માટે વેઠેલાં સંકટ

જાનોમાલ અપ્ના ખુદા પર થે લુટાનેવાલે
સારે અસ્હાબ મોહમ્મદકે ઝમાનેવાલે
તઆને કુફરારકે વોહ સુન્તેથે ઓર સેહતેથે
હંથ કહાં અયસી મુસીબતકે ઉઠાનેવાલે
ભૂકે રેહતેથે ખૂદ અવરોંકે ખિલાફતેથે
કયસે સાગિરથે મોહમ્મદકે ધિરાનેવાલે

હઝરત અમાર (૨૦ અ૦) સાહિબના પિતા હઝરત
યાસિરબીન આમિર યમનમાંથી આવીને મક્કાશરીફમાં વસ્યા
હતા. હઝરત અબૂહોઝયફા (૨૦ અ૦) સાહિબે પોતાની લોંડી
હઝરત સમીયા (૨૦ અ૦) સાથે તેમનું લગ્ન કરાવી આપ્યું
હતું. મક્કાશરીફમાં ઇસ્લામનો ઉદય થતાંની સાથે જ આ
ત્રણે સાહિબોએ ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. હઝરત અમાર
(૨૦ અ૦) સાહિબ ઘણા જ ન્હાના હતા. તે સમયે મુસલમા-
નોની સંખ્યા માત્ર ૩૦-૩૫ જેટલી જ હતી. બાપ, મા
અને દિકરો ત્રણે મુસલમાન થયાં હતાં. આ સમયે ગમે તેવો
આબરુદાર હોય અને તે મુસલમાન થાય, તો તેને કુરેશો
તરફથી મક્કાશરીફમાં અત્યંત દુઃખ વેઠવાં પડતાં હતાં, તો એક
પરદેશી અને ગરીબ સ્થિતિના આ કુટુંબની શી અવદશા

થઈ હશે, તે એક વિચારવા જેવો સવાલ છે. દુશ્મનોએ
 તેમના ઉપર આફતોના પહાડ તોડી પાડ્યા હતા. જે આજે
 તે આફતોનું વર્ણન કરવામાં આવે, તો ગમે તેવા વજ્ર
 હૃદયના માણસનું દિલ પણ પીગળ્યા સિવાય રહી શકે નહિ.
 માત્ર ઈસ્લામ સ્વિકાર્યાના ગુન્હાસર આ નિરાધાર કુટુંબ
 ઉપર એટલાં કષ્ટ નાખવામાં આવ્યાં હતાં, કે કેાઈ પ્રજાના
 ઇતિહાસમાં પણ તેનો દાખલો મળી શકતો નથી. હઝરત
 અમાર (૨૦ અ૦) સાહેબનાં અમ્મા સાહેબને શરમની જગ્યાએ
 અખૂજહલે લાલો મારીને શહીદ કર્યાં હતાં. આટલું થવા
 છતાં પણ તેમના ઇમાનમાં જરાએ ફરક પડ્યો ન હતો.
 હઝરત અમાર (૨૦ અ૦) ના પિતા હઝરત યાસિર (૨૦ અ૦)
 સાહેબ ઘણા વૃદ્ધ હતા અને આ સંકટોનો તેઓ મુકાબલો
 ન કરી શક્યા. તેઓ પણ ગુઝરી ગયા. આટલાં દુઃખ પડવા
 છતાં તેમના હૃદયમાં પ્રકાશતો નૂરેઈમાનનો ચિરાગ ખુબી
 શક્યો નહીં. દુશ્મનો હઝરત અમાર (૨૦ અ૦) સાહેબને
 કકડતી ધૂપમાં આગના અંગારા ઉપર સૂવાડતા હતા. પાણીમાં
 ડુબાડી ડુબાડીને ડુબકીઓ મરાવતા હતા, વગેરે વગેરે અનેક
 પ્રકારનાં દુઃખ આપતા હતા. દુશ્મનોએ તેમને એક દિવસ
 લડકતી આગના અંગારાઓ ઉપર સૂવાડ્યા હતા. તે વખતે
 આપ (૨૦ અ૦ ૧૦) સાહેબ તે રસ્તે થઈને જતા હતા.
 તેમણે તેમના માથે હાથ ફેરવ્યો અને દુઆ કરી. તેઓ
 સારા થયા છતાં તેમની પીઠ ઉપર થએલા ઝખ્મોનાં નિશાન
 બાકી રહ્યા હતાં. આ પ્રમાણે તેમને અનેક પ્રકારનાં દુઃખ
 આપવામાં આવ્યા હતાં, છતાં તેમના ઇમાનમાં જરાએ ફરક
 આવ્યો નહિ. તેઓ દુન્યાની દરેક ચીજ બલકે પોતાના જીવ

કરતાં પણ ઈમાનને શ્રેષ્ઠ સમજી તેનું રક્ષણ કરતા હતા.

ગુલામ ઉપર તેના શેઠનો કોપ

હઝરત બિલાલ (૨૦ અં) સાહેબે ભર જુવાનીમાં ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. અરબસ્તાનના ગુલામોની સ્થિતિ કેવી હતી, તે ઇતિહાસના બહુકારોથી અબજો નહિં જ હોય. ગુલામનો ન્હાનો સરખો ગુન્ડો મોતના આમંત્રણરૂપ હતો, હઝરત બિલાલ (૨૦ અં) સાહેબે ઈસ્લામ ધારણ કરવાથી તેમનો માલીક કેટલો ગુસ્સે ભરાયો હશે, તે સાહેબે સમજી શકાય તેમ છે, કારણકે અજ્ઞાન અરબો ઈસ્લામ નાબુદ કરવાને પોતાનું સર્વ જળ વાપરતા હતા, અને તેમનોજ ગુલામ ઈસ્લામ ધારણ કરે, તો તેઓ શી રીતે સહન કરે ? અરબસ્તાનની ભૂમિ જ્યારે આગ જેવી થઈ રહેતી હતી, તે સમયે ઉમ્મીયા બિન ખલીફ હઝરત બિલાલ (૨૦ અં) સાહેબને ધગધગતી રેતી ઉપર ચત્તાપાટ સૂવાડી દેતો હતો અને જરાએ પાસું ન બદલે તે માટે તેમની છાતી ઉપર ભારે પથર મૂકતો હતો, ત્યારબાદ ઉપરથી ધમકી આપતો હતો, કે ઈસ્લામથી તોખાડ કર, નહિતો આ પ્રમાણે માર ખાઈ ખાઈને મરી જઈશ. સુખ્દાનદ્વાહ ! આવી સ્થિતિમાં પણ હઝરત બિલાલ (૨૦ અં) સાહેબના મુખેથી અહદ, અહદ એટલે અદ્વાહ એક છે અને તેનો કોઈ ભાગીદાર નથી. તેવો ઉચ્ચાર નીકળતો હતો.

ભડકતી આગ ઉપર કોણુ સૂતું ?

હઝરત ખખ્ખાબબિન આરત (૨૦ અં) સાહેબને પણ અનેક પ્રકારનાં કષ્ટમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે. તેઓ પોતે

જાણાવે છે, કે દુશ્મનો મને લડકતી આગ ઉપર સુવાડી દેતા હતા. તે નિદર્યોનું મન એટલેથી પણ શાન્ત ન થતું, ત્યારે એક જાણ મારી છાતી ઉપર ચઢી બેસતો હતો, જેથી હું જરાપણ હાલી શકતો નહિં. મારી ચામડી બળીને અંદરથી પાણી નીકળે, ત્યાંસુધી દુશ્મનો મને આ પ્રમાણે સતાવતા હતા. આટલાં આટલાં અસહ્ય સંકટો પડવા છતાં આ બહાદુર મુસલમાન ઈમાન ઉપર કાયમ રહ્યા હતા. આ દુઃખમાંથી બચવા માટે તેમણે કદિ દીન-ઈસ્લામમાંથી ડગવાનો વિચાર સરખોએ આણ્યો નથી.

બહેન બનેવીને મારનાર ઈસ્લામના ચરણે

હુઝરત ઉપર (૨૦ અ૦) સાહેબે ઈસ્લામ ધારણ કર્યા અગાઉ પોતાની બહેન અને બનેવીને એટલો સખત માર માર્યો હતો, કે તેમની મુળાકૃતિમાંથી લોહીના કુવારા ઉડતા હતા. આમ છતાં આ બહાદુર ધણિ ધણિયાણીએ દીન-ઈસ્લામમાંથી ડગવાનો વિચાર સરખોએ કર્યો નથી. તેમની આ મક્કમતાએ એવો રંગ આણ્યો, કે હુઝરત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબ પોતે ઈસ્લામથી પાવન થયા હતા.

રસુલુલ્લાહને કરેલી દયાની અરઝ

હુઝરત અબૂજન્દલ બિન સહીલ (૨૦ અ૦) સાહેબ હિજરત પછી મુસલમાન થયા હતા. તેમના પિતાએ તેમને કેદ કર્યા હતા. કેટલાંએ વર્ષો સુધી તેમના હાથ પગમાં કેદની એડીઓ રહી આટલેથી સંતોષ ન થતો, ત્યારે તેમને એટલો સખત માર મારતા, કે આખા શરીરે મારનાં નિશાન પડી જતાં હતાં. હોદયબિયહની સલાહ વખતે દુશ્મનો તરફથી

શરતો રજુ કરવાને હઝરત અબૂજન્દલ (૨૦ અ૦) સાહેબનો
 આપ સહીલ જાતે આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબના પવિત્ર
 દરબારમાં આવ્યો હતો. કુરેશનો કોઈપણ માણસ મુસલમાન
 થાય, તો તેને પાછો કુરેશને સ્વાધીન કરી દેવો, તેવી શરત
 ઉપર વાટાઘાટ થતી હતી, તેવામાં દુશ્મનોની નજર ચૂકાવીને
 હઝરત અબૂજન્દલ (૨૦ અ૦) આ સ્થળે આવી પહોંચ્યા.
 તેમના પગમાં બેઠીઓ હતી. હઝરત અબૂજન્દલ (૨૦ અ૦)
 ના પિતાએ કહ્યું, કે અબૂજન્દલ અમને સોંપવામાં આવે
 નહિં, ત્યાંસુધી સલાહની વાટાઘાટ કરવામાં આવશે નહિં.
 આપ (૨૦ અ૦ વ૦) સાહેબ કરારનામાથી સારી પેઠે જાણકાર
 હતા. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે અબૂજન્દલને પાછા
 જવાનો હુકમ કર્માવ્યો, તેમણે ઘણાજ દર્દનાક શબ્દોમાં
 હઝરત રસૂલે ખુદા (સ૦ અ૦ વ૦) અને હઝરાત સહાબાએ
 કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોની સેવામાં દયાની અપીલ કરી, કે
 મને પાછો ન મોકલો. હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦)
 સાહેબો પોતાના મુસ્લિમભાઈની સ્થિતિ જોઈને બેચેન થઈ
 રહ્યા હતા. તેઓ કોઈપણ સંજોગોમાં તેમને દુશ્મનોને હવાલે
 કરવાનું પસંદ કરતા ન હતા. પોતાના ભાઈને આક્રમકમાંથી
 છોડાવવાને પોતાના જાન અર્પણ કરવાનું તેઓ પસંદ કરતા
 હતા. તેમની તલવારો મ્યાનમાં તડપી રહી હતી, પરંતુ આપ
 (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબની સામે બોલવાની કોઈની હિંમત ન
 થતી હતી. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે અબૂજન્દલ (સ૦ અ૦)
 સાહેબની દયાની અપીલ ઉપર માત્ર એટલુંજ કર્માવ્યું હતું,
 કે ધિરજથી કામ લો. પાછા ચાલ્યા જાવ. તેઓ ચૂપ થઈ
 ગયા અને પાછા ચાલ્યા ગયા. ત્યાં ગયા પછી અગાઉ મુજ-

બની સુસીબતોમાં દુઃખી થતા રહ્યા. પરંતુ તે દીને ઇસ્લામના અકીદામાંથી જરાએ ડગ્યા નહિં.

વચ્ચાઝ કહેનારને ભાલાનો માર

ઓહહની લડાઈ બાદ અમુક લોકો આપ (સં અં વં) સાહેબની પવિત્ર સેવામાં હાજર થયા. તેમણે વિનંતિ કરી, કે દીની તાલીમ આપવા માટે અમુક આલિમેને અમારી સાથે મોકલવા જોઈએ. આપ (સં અં વં) સાહેબે સિત્તેર પ્રખ્યાત કારી સાહેબોને તેમની સાથે મોકલ્યા, જેમાં હઝરત હેરામબિન મલહાન (૨૦ અં) સાહેબ પણ હતા. હવે જ્યારે ધારેલા સ્થળની લગભગ આવી પહોંચ્યા, ત્યારે હઝરત હેરામ (૨૦ અં) સાહેબે પોતાના ડાફલાને જણાવ્યું, કે તમે અત્રે થાભો, હું એ લોકોની હીલચાલ જોઈ આવું, તેઓ સાહેબ આ લોકોના કબીલામાં ગયા. આપ (સં અં વં) સાહેબની પયગંબરી ઉપર વચ્ચાઝ શરૂ કર્યું. એક નિર્દયે પાછળથી એટલા જોરથી ભાલો માર્યો, કે કમ્મરમાં આરપાર નીકળી ગયો. શરીરમાંથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી, ત્યારે તેઓ સાહેબે પોસવડે લોહીને મ્હાં અને માથા ઉપર ચોપડ્યું, પછી ફર્માવ્યું, કે કચાળાના માલિકની કસમ છે, કે હું આજે ફતેહમંદ થયો છું. આ બજાર તેમના સાથીઓને પહોંચી, તો તેઓ પણ ત્યાં ગયા અને શહીદ થઈ ગયા.

બિના કર્દન્દ ખૂશ રસ્મે બખાકો ખૂન ગલ્તીફન

બુદા રેહમત કુનહ ઈ આશિકાને પાક તીનતરા

ખબુરના એક ઠળીઆ ઉપર ગુજરાન

હઝરાત સહાબાએ હેરામ (૨૦ અં) સાહેબો દીને

ઇસ્લામની સેવા બજાવવામાં અતિ આનંદ માનતા હતા.

હાળલા તરીકે એક લડાઈમાં બધા વચ્ચે જેસવાનું વાહન ફક્ત એકજ હતું. સફર લાંબી હતી. ઘણાખરા તો ખુલ્લે પગે હતા, ઘણાને પગમાં ઝખમ પડી ગયા. કેટલાકના તો નખ ખરી પડ્યા, ઝખમો પડવાથી પગોએ ચીંથડાં વીંટાળ્યાં હતાં. અહમ્મખની લડાઈ વખતે ખાધખોરાકીનો સામાન ખુટી પડવાથી એક મુઠી જવ અને થોડીક ચરબી ઉપર ગુજરાન ચલાવતા હતા. ખીજ એક લડાઈમાં ખોરાક ઘટી પડવાથી ખજૂરનો એકેક ઠળીઓ ચૂચી ચૂસીને ખાણી પીતા હતા. એક લડાઈમાં માણુસદીક એક ખજૂરની પેસી ખોરાક તરીકે આપવામાં આવી હતી. ખાખકો ચૂસે છે, તેમ ખજૂરની પેસી ચૂસતા, અને પાણી પીતા હતા. વળી ઝાડનાં પાંદડાં પાડી લાવતા હતા. તેને પાણીમાં ઝોળીને ખાતા હતા.

સુખી જીવન કેમ દુઃખી બન્યું ?

હજરત મસ્અબ બિન ઉમેર (૨૦ અં) સાહેબ મકકા શરીફના એક માલદાર ઘરાણાના નખીરા હતા. તેઓ એવા લાડમાં ઉછર્યા હતા, કે ભાગ્યેજ કોઈને તેવાં સુખ વૈભવ પ્રાપ્ત થયાં હશે. ઉંચામાં ઉંચો પોશાક પહેરતા હતા, ઉત્તમમાં ઉત્તમ ખોરાક ખાતા હતા. ઘણીજ ઉંચી જાતનું અત્તર વાપરતા હતા. તેમનો પોશાક, ખાણ, પીણું અને સુવાની સારામાં સારી સગવડ થતી હતી. મતલબ કે સુખી જીવન લોગવતા હતા. તેઓ ઈસ્લામથી પાવન થયા. અમુક વખત સુધીતો છુપા મુસલમાન રહ્યા. એક વખતે એક દુશ્મને તેમને નમાઝ પઢતાં જોઈ લીધા. તેમનાં માળાપ અને કબીલાવાળાઓને ચાડી ખાધી. જેના પરિણામે તેમને કેદ કર્યા. તેઓ લાંબા વખત સુધી કેદનાં દુઃખ ધીરજથી વેઠતા રહ્યા.

લાગ જોઈને હાથ તરફ નાસી ગયા. જેણે આખું જીવન સુખવૈભવમાં ગાળ્યું હોય, તેને ભરજીવાનીમાં નિરાધાર સ્થિતિમાં પરદેશ નાસી જવું પડે, તેની સ્થિતિ કેવી થઈ હશે ? તે જણાવવા જેવું રહેતું નથી. તેઓ દુઃખને ઘોળીને પી ગયા, પરંતુ ઈમાન રૂપી મોતી ગુમાવ્યું નહિં.

મગજ ખદખદી ઉઠ્યું.

હઝરત અબૂરૂકીયા (૨૦ અઃ) સાહેબ ગુલામ હતા. તેઓ ઇસ્લામથી પાવન થયા હતા. તેમનો માલિક સફવાન અને બીજા દુશ્મનો તેમને અનેક પ્રકારે સતાવતા હતા. ગરમ રેતીમાં સૂવાડીને ઉપર ભારે પથ્થર મૂકતા હતા, જેથી તેઓ જરાએ હાલી ચાલી શકતા ન હતા. તેમનું મગજ ગરમીથી ખદખદી જતું હતું. નિર્દયો તેમના પગમાં દોરડું બાંધીને ઘસડતા હતા, છતાં તેઓ ધીરજ છોડતા ન હતા. તેઓ દુઃખમાંથી બચવા માટે ઇસ્લામમાંથી ડગવાનો વિચાર સરખોએ લાવતા ન હતા.

નાકમાં ધૂમાડો

હઝરત ઝોબયર બિન અવામ (૨૦ અઃ) સાહેબ ઇસ્લામથી પાવન થયા. તે તેમના કાકાથી જોઈ શકાયું નહિં. ઇસ્લામમાંથી ફેરવી નાખવાને તેમનો કાકો એક સાદડી ઉપર સૂવાડતો અને નાકમાં ધૂમાડો ઘાલતો હતો, પરંતુ જાકલ્લાહ ! આ આશિકાને રસૂલ યું કે આ કરતા નહિં.

એક મુસ્લિમ ખાતૂન ઉપર ઝુલ્મનો વરસાદ

પ્રાચીન મુસ્લિમ બહેનોની ધીરજ સંબંધી અત્રે વર્ણન કરવાનો હેતુ નથી, છતાં પ્રસંગોપાત એકાદ દલીલ રજૂ કરીશું, કે હઝરત ઉમ્મે શરીફ (૨૦ અઃ) સાહેબા

ઈસ્લામથી પાવન થયાં, તે જાણીને તેમનાં સગાંવહાલાં ઘણાં જ ક્રોધે ભરાયાં. તેમને કડક તડકામાં ઉભાં કરવામાં આવતાં હતાં. તે વખતે મધ જેવી ગરમ વસ્તુ ખવાડતા હતા અને પીવાને પાણી આપતા ન હતા, જેથી તે ચિત્ત બ્રમ થઈ જતાં હતાં. ઈસ્લામ તણ દો. તેવું કહેવામાં આવે, પણ તેઓ બેભાન હાલતમાં કાંઈ સમજતાં નહિં, ત્યારે દુશ્મનો આકાશ તરફ આંગળી કરી ઈશારો કરતા હતા, તે વખતે તેઓ સમજી જતાં, કે તવહીદનો ઈન્કાર કરવાનું કહે છે, તેના જવાબમાં તેઓ કર્માવતાં હતાં, કે તે કદિ બની શકે નહિં.

જુનાં ઘર ભૂલી ગયા

હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોએ દીને-ઈસ્લામ માટે જે સંકટો વેઠ્યાં છે, તે ઘણાં જ હૃદયભેદક છે, મા, બાપ, ભાઈ, ભાંડું સ્ત્રી, બાળક, ઘરખાર, રાત્રરચીલું અને દેશ છોડી પરદેશ ખાતે નાસી ગયા છે. આ કાંઈ જેવી તેવી કસોટીઓ નથી, પરંતુ ધન્ય છે. તેમનાં કલેજને કે એક વખત તણ દીધેલાં સગાંવહાલાં બાળ બચ્ચાં વગેરેનો ફરી મનમાં વિચાર સરખોએ લાવતા નહિં. તેમના દિલમાં તો હમેશાં દીને ઈસ્લામની લગની લાગી રહી હતી. હઝરત અબ્દેરહમાન બિન અવફ (૨૦ અ૦) સાહેબ જ્યારે મક્કા-શરીફમાં પધારતા હતા, ત્યારે પોતાના જુના ઘરમાં ઉતરવાનું પણ પસંદ કરતા ન હતા.

હઝરત ઇસા (અ૦ સ૦) ના અનુયાયી કેવા હતા ?

આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે મક્કાશરીફમાંથી હિજરત કરી તે અગાઉ કેટલાક સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો

દુશ્મનોથી છટકારો મેળવવાને હળસ તરફ ચાલ્યા ગયા હતા. તેમણે ઈસ્લામ ખાતર દેશ તથા મક્કાશરીફ કરતાં હળસને ખ્યાર ગણ્યું હતું. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે જ્યારે મદીનાશરીફ તરફ હિજરત કરી, ત્યારે આમાંના કેટલાક સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો મદીનાશરીફ પધાર્યા હતા. આ પ્રમાણે ઉચાળા ભરવાથી કામકાજનો ધંધો તૂટી ગયો હતો. આબો હવામાં ફેરફાર થવાથી તાવ લાગુ પડી ગયો હતો. મક્કાશરીફના સુંદર દેખાવો જિગરમાં ખટકયા કરતા હતા, છતાં ધન્ય છે. આ બહાદુર અને ઈમાનદાર મુસલમાનોની ધીરજને કે જેમણે આટલાં સંકટો વેઠીને પણ ઈસ્લામ ઉપર અડગ શ્રદ્ધા રાખી હતી. મતલબ કે નિર્દય દુશ્મનો માત્ર ઈસ્લામ સ્વિકારવાના કારણસર અનેક પ્રકારનાં સંકટ તેમને આપતા હતા. આ સંકટો ક્ષણિક ન હતાં, પરંતુ સદાનાં હતાં. એકી વખતે જીવ લેવો, તે સારી વાત છે. તેમાં એક સામટું દુઃખ પડી જાય છે. પરંતુ રીઝાવી રીઝાવીને મારવામાં અનહદ દુઃખ ભોગવવું પડે છે. દરરોજ નવું મોત પેદા થવા સમાન સંકટો પડતાં હતાં, પરંતુ નવજવાન સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોએ આ મોતનો ધીરજપૂર્વક મુકાબલો કરી બતાવ્યો હતો. આ ધીરજ દુન્યાની કોઈ કોમે બતાવી નથી. હજરાત સહાબાએ કેરામ મુલકે શામમાં પધાર્યા, ત્યારે એક અહલે કિતાબ અલિમે તેમના માટે અલિપ્રાય આપ્યો હતો, કે “ઈસા ઈબને મરીયમને કરવતથી ચીરવામાં આવ્યા અને શૂળીએ લટકાવવામાં આવ્યા હતા, તેમના અનુયાયીઓ હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો કરતાં વધુ દુઃખ સહન કરે તેવા ન હતા.”

આ બનાવો ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે માલૂમ પડે છે, કે હજારો સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો દીનેઈસ્લામ ખાતર ભૂખ્યા તરસ્યા રહેતા હતા, પરંતુ તેમના દિલોમાં ઈમાનની ગરમી એટલી બધી પ્રબળ હતી, કે મુસ્લીમોના પહાડ તેમના જોશ આગળ પીગળી જતા હતા. આજે સમય બદલાયો છે. ઉપર પ્રમાણે સંકટો વેઠવાં પડતાં નથી. જો કે સત્યના પૂંજરીઓને આજે પણ સંકટ વેઠવાં પડે છે, પરંતુ તે બુદ્ધ પ્રકારનાં સંકટો છે. અગાઉ મુજબનાં સંકટ નથી. ઈસ્લામની આજની સ્થિતિ અમારા ઉપર દબાણ કરે છે, કે હિમ્મત કરીને અમલના મેદાનમાં ફરી પડો. અમારા નવ જવાન બીરાદરો ઉપલાં આદર્શ દષ્ટાંતોનો ઘટો લઈને બીજા બાળતો બાળુ ઉપર મૂકે પરંતુ માત્ર તન્નિઝમ અને ઇદમના મેદાનમાં આગળ ધકેલે તો આવતી કાલે મુસલમાનોની હાલત સુધરી જવાનો સંભવ છે. જો આ પ્રમાણે થાય, તો આજે જેમ હજારો સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબનાં બચાવ વાંચીને તેમના માટે અમારા દિલમાંથી દુઆઓ નીકળે છે, તેમ ભવિષ્યની પ્રજા આ નવજવાન મુસ્લિમો માટે ભલી દુઆઓ આપશે આમીન.

ખખિતાબ નવજવાન

અગર અય નવજવાનો ખિદમતે દીં કુછ કરોગે તુમ તો મય' કેહતાહું બઆદ અઝ મર્ગલી જતે રહોગે તુમ સલફી ખુબીયોંમેસે કોઈ ખુબી દિખા દીજયે બઝોરે હિમ્મતે મર્દાના બિગડીકો બનાદીજયે

પોતાનું દેવું અદા કરવાની કાળજી

દુશ્મનકોલી ખુદા ન કરે મુખ્તલાએ કર્જ
હોતી વખાલે જન હુય બેશક ખલાએ કર્જ
વારિદ હુય ચેહુ હદીસ શહીદોંદી શાનમેં
બખ્શો ગયે ગુનાહયે જિત્ને સિવાએ કર્જ
અય સદ્ર કર્જદારકી ઇઝઝત નહીં કહીં
સબ આબરકો ખાકમેં અખી મિલાએ કર્જ

દેવું વસુલ કરવામાં દેવાદાર પ્રત્યે નરમીથી વર્તવાની
દલીલો આગળ આવશે અને પ્રાચિન મુસલમાનો કેટલી
કાળજીપૂર્વક પોતાનું દરજ અદા કરતા હતા. તેનાં અમુક
દૃષ્ટાંતો રજુ કરીશું.

લેણદારની તપાસ માટે લીધેલો શ્રમ

હજરત અબ્દુલ્લાહ જિન મસઉદ (૨૦ અ. ૦) સાહેબે
અમુક માણસ પાસેથી એક લોંડી ખરીદી હતી. તેનાં નાણાં અદા
ન કર્યાં હતાં. તે અગાઉ તે માણસ ગુમ થઈ ગયો. હજરત
અબ્દુલ્લાહ એક વરસ સુધી તેની શોધ કરી, છતાં કંઈ પત્તો
મળ્યો નહિં, ત્યારે તેઓ નિરાશ થઈ ગયા. અને તેના
તરફથી તેના પૈસામાંથી એક એક બખ્ષે દિરહમ ખેરાત

કરવા લાગ્યા. સાથે સાથે એમ પણ પ્રતિજ્ઞા કરી, કે જો તે પાછો આવશે, તો તેની પુરી કિંમત અદા કરીશ અને આ ખેરાત મારા તરફથી અદા કરેલી ગણાશે.

પિતાનું દેવું અદા કરનાર પુત્ર

હજરત ઝોખચર (૨૦ અઠ) ઘણા શ્રીમંત હતા, છતાં મરણ વખતે બાવીસ લાખ રૂપીઆનું કરજ નીકળ્યું હતું. તેઓ એક લડાઈમાં જતા હતા, ત્યારે ઘરવાળાઓને કહી ગયા હતા, કે મને મારા કરજની ઘણી ચિંતા છે. જો હું શહીદ થાઉં, તો મારી માલમતા વેચીને સૌથી પહેલાં મારું કરજ અદા કરજો. તેમના દીકરા બાપની વસીઅત પ્રમાણે હજ પ્રસંગે લગાતાર ચાર વરસ સુધી જાહેર કરતા હતા, કે કોઈ મારા બાપ પાસે કરજ માગતા હોય, તેમણે મારી પાસેથી વસુલ લેવું.

સહાબાઓની ઉદારતા વિષે હજરત સઆદ બિન આસની હકીકત અમો આગળ ઉપર જણાવી ગયા છીએ. જ્યારે તેમની પાસે કંઈ ન હોય, ત્યારે તેઓ સવાલ કરનારને હુંડી લખી આપતા હતા. તેમણે આ પ્રમાણે એક માણસને વીસ હજારની હુંડી લખી આપી હતી. તે વસુલ થયા અગાઉ તેઓ ગુજરી ગયા હતા. તેમના મરણ બાદ તેમના દિકરા પાસે પેલા માણસે હુંડી રજુ કરી તો આનાકાની કર્યા વગર તરતજ હુંડીનાં નાણાં વસુલ આપ્યાં. આ દલીલ ઉપરથી ચાલુ સમયના લોકોએ ઘણો જ બોધ લેવાનો છે. અમુક લોકો પોતે લીધેલું કરજ અદા કરવામાં લહેણદારોને ઘણું જ સતાવે છે, તો વળી માળાપનું કરજ અદા કરવાની તો વાત જ ક્યાં રહી ? આ નવજવાન અરબે બાપનું કરજ નહિં, પરંતુ બાપે

લેટ આપેલી રકમ બાપના મરણ બાદ અદા કરી, એક અનોકા દાખલો બેસાડ્યો છે. જો તે ધારત તો ના કહી શકત, પરંતુ તેમણે તેમ કરવાનું પસંદ કર્યું નથી.

મરતી વખતે દેવું અદા કરવાની ભલામણ

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર ઓહદની લડાઈમાં જવાને તૈયાર થયા, ત્યારે પોતાના દીકરા હજરત બાજિર (૨૦ અં) ને ફરમાવ્યું, કે હું જરૂર આ લડાઈમાં શહીદ થઈશ. મારું દેવું તમે અદા કરજો. અને તમારી છ બહેનો સાથે માયાળું વર્તન રાખજો. હજરત બાજિર (૨૦ અં) ને એક મોટા કુંદુબનો નિભાવ કરવાનો હતો, છતાં જેમ બને તેમ ઉતાવળથી બાપનું દેવું અદા કરવાની તેમને ચિંતા રહેતી હતી. બાજુરની ફસલ તૈયાર થઈ, ત્યારે બધું દેવું અદા કરી દીધું. તેઓ વારંવાર કહેતા હતા, કે ભલે મારાથી બાજુરની એકે પેશી મારી બહેનો પાસે ન લઈ જવાય, પરંતુ બાપનું દેવું અદા થાય તો સારું. પ્રાચિન મુસલમાનો જરૂરીઆતની ચીજો વેચીને પણ દેવું અદા કરતા હતા. ઇબ્ને હુદાદ નામે એક સહાબી પાસે એક ચઢૂદી ચાર દિરહમ માગતો હતો. તેણે આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં ફર્યાદ રજુ કરી. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે તે સહાબીને ત્રણ વખત કહ્યું, કે ચઢૂદીનું દેવું અદા કરો. તેણે અરજ કરી કે યા રસુલલ્લાહ! મારી પાસે કંઈ નથી. હું ક્યાંથી અદા કરું? આપ (સં અં ૧૦) સાહેબ કંઈ બોલ્યા નહિ. હજરત ઇબ્ને હુદાદને વિચાર સુણ આવ્યો. બજારમાં ગયા પોતાની લુંગી ઉતારીને પોતાનો ફેટો પહેર્યો. લુંગીને ચાર દિરહમમાં વેચીને ચઢૂદીનું કરજ અદા કર્યું.

ચહૂદી શાથી મુસલમાન થયો ?

આપ (સં ૨૦ વં) સાહેબ કરજ અહા કરવામાં આદર્શ તાલીમ આપતા હતા. એક ચહૂદી આપ સાહેબ પાસે કાંઈ કરજ માગતો હતો. વાચદાની મુદત પુરી થયા અગાઉ ત્રણ દિવસ પહેલાં કરજ લેવા આવ્યો. તે ઘણા અયોગ્ય શબ્દો બોલ્યો હતો, જેથી હજરત ઉમર (૨૦ અં) ને ગુસ્સો ચઢ્યો, આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે તેમને રોક્યા અને કહ્યું, કે એનું કરજ પ્રથમ અહા કરો. અને ગુસ્સો કરવા બદલ કાંઈ વધારો આપો. આપ (સ. અં વ.) સાહેબનું આ વર્તન જોઈ તે ચહૂદી મુસલમાન થઈ ગયો.

હેવાદાર પ્રત્યે નરમી અને ઉપકાર કરવો તે વિવેક ગણાય છે. ઈસ્લામે આ પ્રકારની ખાસ તાલીમ આપી હતી. તેના ઉપર હજરત સહાબાએ કિરામ ઘણું ધ્યાન આપતા હતા. હજરત અબુ કતાદા (૨૦ અં) એક નવજવાન સહાબી હતા. તેઓ એક મુસલમાન પાસે પૈસા માગતા હતા, તેને ઘેર ઉધરાણી જતા, પરંતુ તે ઘેર મળતો ન હતો. ગરીબીને લીધે માણસને શરમાવું પડે છે. તેથી તે બાણી બુઝને સંતાતો હોય, તો તે બનવા જોગ હતું. હજરત અબુકતાદા તેને ઘેર એક દિવસે ગયા. છોકરે આવીને કહ્યું, કે મારા બાપ ઘરમાં છે. તેમણે ખુશ પાડી. તમે ઘરમાં છો તે મને ખબર પડી છે, માટે બહાર આવો. છેવટે તે બહાર આવ્યો. પૂછ્યું કે શા માટે સંતાતા કરો છો ? તેણે જવાબ આપ્યો, કે મારો હાથ લીડમાં છે, બચરવાળ છું. આવક થોડી છે, જેથી કરજ અહા કરી શકતો નથી. શરમને લીધે હું તમારી આગળ આવી શકતો નથી. તેમણે કહ્યું તમને

ખુદાની કસમ, ખરેખર તમારી આજ હાલત છે? તેણે કસમ ખાઈને જવાબ આપ્યો. હું લાચાર છું, ત્યારે અબૂકતાદા ગળગળા થઈ ગયા અને તેનું બધું કરજ માફ કરી દીધું.

હજરત અબુસએર કઆબ એક નવજવાન સહાળી હતા. તેઓ એક માણસ પાસે પૈસા માગતા હતા, તે કરજ અદા કરો શકતો ન હતો, જેથી મેં છૂપાવતો હતો. અચાનક તેનો લેટો થઈ જતાં તેણે પોતાની ટંગાલ સ્થિતિનું વર્ણન કર્યું, તેથી તેમનું દીલ ભરાઈ આવ્યું. કાગળ મંગાવી ઉપર લખી આપ્યું, કે કરજ જમા થયું છે. પછી કહ્યું, કે જો બની આવે, તો વસુલ આપજો, નહિ તો હું માફ કરું છું.

સોના ચાંદીના મહેલ શી રીતે મળ્યા ?

પ્રાચીન સુસલમાનો અલ્લાહ સિવાય કોઈ પણ અન્ય શક્તિથી ડરતા ન હતા, છતાં તેઓ એટલા બધા વ્યવહાર કૌશળ હતા, કે સમાજના વ્યવહારિક હક સાચવવામાં પાણીથી પણ નરમ બની જતા હતા. આ સંબંધી એક સત્ય દષ્ટાંત રજુ કરીશું. એક સહાળી ઉપર થોડુંક દેવું બાકી હતું. દેવું અદા કરવાને તે હંમેશાં બેચેન રહેતા હતા, પરંતુ તેમની શક્તિ બહારની વાત હોવાથી દેવું અદા થઈ શક્યું નહિ. આ સંજોગોમાં તેમનું અચાનક મરણ થયું.

હજરત અનસ (૨૦ અ) સાહેબ ફર્માવે છે, કે આપ (સં. અં. ૫) સાહેબ મસ્જિદે નખવીમાં પધાર્યા હતા, અને મંદમંદ હસતા હતા. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે પૂછ્યું કે, યા રસુલલ્લાહ (સં. અં. ૫)! મારાં માળાપ આપના ઉપર કુર્બાન થાય. આપ આજે શી ખૂશાલીમાં આટલું હસો છો? આપ (સં. અં. ૫) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે આજે મારી

રૂબરૂ જે મુસલમાનોની અર્વાહ દેખાડવામાં આવી છે. કયામ-તનો દિવસ છે. જે મુસલમાનો અલ્લાહપાકની રૂબરૂ હાજર થયા છે. એક અર્જ કરે છે, કે ખુદાવંદા ! આ માણસ માફ કરજી અદા કરતો નથી, માટે અપાવો. અલ્લાહપાકે બીજા મુસલમાનને હુકમ કર્યો, કે તું કેમ કરજી અદા કરતો નથી. તેણે વિનાંતિ પૂર્વક જવાબ આપ્યો, કે ખુદાવંદા ! હું તદ્દન ખાલી હાથે છું. શી રીતે દેવું અદા કરું ? ખુદાપાકે લેણુદારને ફર્માવ્યું, કે તેની પાસે કંઈ નથી, લેણુદારે કહ્યું, કે તેની નેકીઓ મને અપાવો અને મારા ગુન્હા તેના ઉપર નાખો. અલ્લાહપાકે લેણુદારને ફર્માવ્યું, કે અમારી કુદરતના ખેલ જેવા હોય, તો આકાશ તરફ જો.

લેણુદાર આકાશ તરફ જોઈને અર્જ કરે છે, કે ખુદાવંદા ! હું સોના ચાંદીના મહેલ જોઈ રહ્યો છું, તે કોને માટે છે ? શું કંઈ નથી માટે છે ? શું કંઈ સિદ્ધિ માટે છે ? અલ્લાહપાક ફરમાવે છે, કે જેણે મને આ મહેલાતની કીંમત આપી છે. તે લોકો માટે છે. લેણુદાર અર્જ કરે છે, કે ખુદાવંદા ! એ મહેલાતની કીંમત કોણે અદા કરી છે ? અલ્લાહપાકે ફર્માવ્યું, કે તેં અદા કરી છે. લેણુદાર કહે છે, કે ખુદાવંદા ! મારા જેવો કંગાલ માણસ આ સોના ચાંદીના મહેલની કીંમત શી રીતે અદા કરી શકે ! અલ્લાહપાકે ફર્માવ્યું, કે મારા આ બંદાનું કર્મ માફ કરીને તું આ મહેલ ખરીદી શકે છે.

આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબ હાજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબને સંબોધી ફર્માવે છે, કે હે ઉમર ! લેણુદાર બંદાએ

કર્મ માફ કરીને તે લવ્ય મહેલ ખરીદ્યા. આ બંને મુસલ-
માન જન્મતમાં દાખલ થયા. લેણદારને કર્મ માફ કર્યાનો
સરસ બદલો મળ્યો અને દેણદારને તેની શુભ દાનતનો
બદલો મળ્યો.

બક્ષના કર્જો કયા આયા હય કામ
દી ગઈ બક્ષી ગઈ જન્મત મુદામ
આપ નાલિશ કરકે કયા લેંગે વહાં
મિલ રહી હય આપકો જન્મત વહાં
કયોં કરો મકરૂંકો ઇતના ઝલીલ
ગુસ્સે હો જાયે ન વોહ રખે જલીલ

અર્જે હાલ બહુજૂરે કાએનાત (સં અં વં)

કવમકો નિસ્સે શિક્ષાહો વોહ દવા કૉન્સી હય
ચેહ ચમન નિસ્સે હરા હો વોહ દુઆ કૉન્સી હય
નિસ્કી તાસીરસે હો ઇજઝતે દીનો દુન્યા
હાય અય શાફએ મહેશર વોહ દવા કૉન્સી હય
નિસ્કી તાસીરસે ચક હોજાય ઉમ્મત સારી
હાં બતાદો હમેં વોહ તર્જેવક્ષા કૉન્સી હય

ઈકબાલ.

ઈસ્લામે પુરા રિવાજોનું કચેલું નિકંદન

રીત રસ્મોં કે ફિદાઈ હંય કહાં
દેખલેં ઉસ અહલકા વેહ લી સમાં
સારી ચેહ રસ્મેં ખિલાફે દીન હંય
કામમેં જીસ્સે નબી ગમ્ગીન હંય

અરબસ્તાનમાં ઈસ્લામના ઉદયકાળ પૂર્વે મરણુ ટરણુ પ્રસંગે રોવા ફૂટવાની પ્રથા તેમની સંસ્કૃતિના એક અંગ તરીકે ગણાતી હતી. કેાઈ માણસ મરી જાય, તો તેનાં સગાં-વહાલાં માથું ફૂટે, છાતી ફૂટે અને અનહદ આકંદ કરે, તેવો રિવાજ હતો. આ કામ સ્ત્રીઓ માટે ખાસ નિર્માણ થયેલું હતું, ઘણીખરી સ્ત્રીઓ જનાઝાની પાછળ માથાના વીખરાએલા વાળ સાથે રડતી રડતી જતી હતી. માથામાં ધૂળ નાખતી હતી. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો માથાના બાલ સુંડાવી નાખતી હતી. રડવા ફૂટવાને લાડે સ્ત્રીઓ બોલાવવામાં આવતી હતી. તે બધી મોટા અવાજથી રડારોળ કરી મૂકતી હતી. મડદાને દફનાવ્યા બાદ રડનાર સ્ત્રીઓને ખાણું આપવામાં આવતું હતું. મર્યા પછી ત્રીજે દિવસે, ચાલીસમે દિવસે, છ મહિને અને વરસે મોટા પ્રમાણમાં નાતવરા કરવામાં આવતા હતા.

જે માણસ આ પ્રમાણે ન વર્તે, તે સમજમાં સારું માન-પાન મેળવી શકતો ન હતો.

દુઃખમાં ધીરજ રાખવાનું ફર્માન

આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે આ પ્રમાણેના બધા બુરા રિવાજોની મનાઈ કરી દીધી હતી. અદ્વાલપાક તરફથી કાંઈ દુઃખ પહોંચે, તો તે ધીરજ સાથે સહન કરવું જોઈએ. તેવું શિક્ષણ આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે આપ્યું હતું. કુર્આને પાક ફર્માવે છે, કે દરેક સંકટ વખતે ઇન્નાલિલ્લાહે વઘંત્રાએલયહે રાજેઉન પોકારીને અલ્લાહ તઆલાના હુકમ ઉપર ધીરજ રાખે તેજ મુસલમાન છે. હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ આ તાલીમના પ્રતાપે એકઠો વર્ષોના પોતાના જુના રિવાજોને તથા દીધા હતા. અને રસૂલેપાક (સ૦ અ૦ વ)ની તાલીમનું સખ્ત પાલન કર્યું હતું.

પુત્રના મરણ વખતે માએ શું કર્યું ?

હઝરાત અમૂતલ્લા (૨૦ અ) સાહેબ એક મહાન સહાબી હતા. તેમનો દિકરો ઘણો બીમાર હતો. તેને તેવી હાલતમાં મુકીને તેઓ પોતાના કામે બહાર નીકળી ગયા. દિકરો પાછળથી ખુદાની રહેમતે પહોંચી ગયો. તેમનાં બીબી સાહેબાએ પોતે રડાફૂટ ન કરી, બલકે પડોશીઓને પણ તેમ કરવા દીધું નહીં. માત્ર ઇન્નાલિલ્લાહે વઘંત્રાએલયહે રાજેઉન કહીને ચૂપ રહી ગયાં. સર્વને ખબર આપી, કે હઝરાત અમૂતલ્લા (૨૦અ) સાહેબ ઘેર આવે, ત્યારે દિકરાના મરણ સમાચાર આપશે નહિ. તેઓ રાત્રે ઘેર પધાર્યા. પૂછ્યું, કે બાળકની સ્થિતિ કેવી છે ? બીબી સાહેબાએ અર્જ કરી, કે પ્રથમ કરતાં વધુ શાન્તિમાં

છે. ત્યારબાદ ધણિ માટે ખાણું આણ્યું. આખી રાત શાન્તિથી વીતાવી. સવાર થતાં ધણિને કહ્યું, કે કોઈને અમુક વસ્તુ ઉધાર તરીકે આપવામાં આવે, પછી આપનાર તે વસ્તુની માગણી કરે, તો તેના માટે શું કાંઈ વાંધો વચકો લઈ શકાય ? હજરત અબૂતલ્હા (૨૦ અ૦) સાહેબે કર્માણ્યું, કે ના. તેમ થઈ શકે નહિ. બીબી સાહેબાએ વિનંતિપૂર્વક કહ્યું, કે વારૂ. ત્યારે તમે તમારા દિકરા માટે સખર રાખો.

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબના દિકરા ખુદાની રેહમતે પહોંચ્યા. કફન દફનથી પરવાર્યા બાદ તેઓ બહુઓની સાથે દોડવાની હરીફાઈમાં શામેલ થયા. હજરત નાફિસ (૨૦ અ૦) સાહેબે કહ્યું, કે દિકરાને તો હજી હુમણું જ દફન કરી આવ્યા છે અને તરતજ બહુઓ સાથે દોડવા મંડી પડ્યા ! હજરત અબ્દુલ્લાહે જવાબ આપ્યો, કે અલ્લાહ તઆલાની મરજી મુજબ જે કામ થયું હોય, તેનું પરિણામ જેમ બને તેમ જલ્દી ભૂલી જવું જોઈએ.

મહુમ માટે મગફેરતની દુઆ

ઈસ્લામી લશ્કર ઓહદની લડાઈમાંથી પાછું ફરતું હતું. ત્યારે હજરાત સહાબી યાત (૨૦ અ૦) પોતાનાં સગાંવહાલાંના સમાચાર પૂછવાને શહેર બહાર નીકળી આવ્યાં હતાં. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે કર્માણ્યું, કે હુમના ! તમારા લાઈ અબ્દુલ્લાહ માટે સખ્ર કરો. તે સાંભળીને તે ઇન્નાલિલ્લાહે વઈન્નાએ લયહે રાજેઉન પદ્યાં અને મહુમ માટે મગફેરતની દુઆ માગી. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે ફરી કર્માણ્યું, કે તમારા મામા

હુમ્મખિન અખ્દુલ્લિખ માટે પણ સખર કરો. તેઓ બીજી વાર ઇન્નાલિલાહિ વધન્નાએલયહે રાજેઉન પઢ્યાં અને મહૂમ માટે મગફેરતની દુઆ કરી ચૂપ રહ્યાં.

હુઝરત અખ્દુલ્લાહ બિન અખ્ખાસ (૨. અ) સાહેબને સફરમાં પોતાના ભાઈ કસિમના મરણ સમાચાર મળ્યા. ઇન્નાલિલાહિ વધન્નાએલયહે રાજેઉન પઢ્યા. રસ્તાથી હઠીને બે રકાત નમાઝ પઢ્યા. પછી ઊંટ ઉપર સવાર થઈને ચાલી નીકળ્યા.

હુઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોના જીવન ચરિત્રોમાં સખ્રસંબંધી એવો આદર્શ બોધ મળે છે, કે તે સાંભળતાં આપણે આશ્ચર્યચકિત થઈ જઈએ છીએ. પુરુષો ઉપરાંત સ્ત્રીઓની ધીરજના આદર્શ દાખલા સાથે ચાલુ સમયની સ્થિતિનો મુકાબલો કરીએ છીએ, ત્યારે આપણા પૂર્વજોના સદાચારથી આપણે કેટલો દૂર જઈ પડ્યા છીએ. તે વિચાર આવતાં આંખમાંથી આંસુ ટપકી પડે છે.

માએ પૂત્ર મરણનો શોક કેટલો વખત રાખ્યો ?

હુઝરત ઉમ્મે અતીયા (૨૦ અ) નામે એક સહાબીયા હતી. તેમનો દીકરો એક લડાઈમાંથી બીમાર થઈને જસરા આવ્યો. ગાને ખગર થતાં મળવા માટે ઘણીજ ઉતાવળે જસરા પહોંચ્યાં; પણ તેમના પહોંચતા અગાઉ એકાદ બે દિવસ પહેલાં દિકરો ગુજરી ગયો હતો. તે વખતે તેમણે ધીરજનો આદર્શ નમુનો રજુ કરી બતાવ્યો હતો. ત્રીજે દિવસે ખૂશબો લગાવી અને કહ્યું, કે સ્ત્રીને તેના ધણિ સિવાય કોઈને માટે પણ ત્રણ દિવસથી વધુ શોક રાખવાનો હુકમ નથી. ઇસ્લામે રડવા ફૂટવાની મનાઈ કરીછે, પરંતુ કોઈ નજીકના સગા માટે અંતઃકરણમાં

લાગણી થતાં આંધુ નીકળે, તો તે સ્વાભાવિક બાબત છે
આજકાલના જે સુસલમાનો રસૂલે કરીમ (સંઅઃ વ)ની તાલીમ
અને હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોના આદર્શ
અવનવચિત્રોનો આ બાબતમાં વિરોધ કરીને જે કાંઈ કરી
રહ્યા છે, તે ઇસ્લામની તાલીમને કલંક રૂપ છે. અલ્લાહપાક
સુસલમાનોની હાલત ઉપર રહુમ કરે. આમીન.

ખિતાબ બ કવમ

અય કવમ ! જદ્દ બાગ, ખુદાકી કસમ તુએ
કુછ સોચ દિલમેં કબસે જગાતે હંચ હમ તુએ
આંખેં તો ખોલ ! દેખ કહાં આફતાબ હય ?
ગફલત ન ઇત્ની ચાહિયે અબ કમસે કમ તુએ
અય કવમ તેરે માથેપે બલ તક નહીં પળા
કબ તક સુનાએં કિસ્સએ દર્દો અલમ તુએ
અપની મદદ બે આપ કરે કુછ નહીં ગયા
અય કવમ યે યફીન દિલાતે હંચ હમ તુએ

અહમદ હુસયનખાન.

માળાની સેવા

જન્નત કે રઝાયે માહરાન્સ્ત
ઝેરે પાયે માહરાન્સ્ત

અદલાહપાકે કુર્આને શરીફમાં માળાપની સેવા માટે વારંવાર તાકીદ આપેલી છે. આકાએ નામદાર હજરત રસૂલે ખુદા (સૌ અ) આદિએ પણ માળાપની સેવા કરવા માટે અનેક તાકીદ આપેલી છે. આમ છતાં આજકાલના નવજવાનો માળાપની આજ્ઞા પાળવામાં મુસ્ત છે. હાલની કેળવણીને લીધે આ ખામી જણાય છે, તેમ અમારું કહેવું નથી. કોઈ પણ ધર્મ અને કોઈપણ કેળવણી માળાપની આજ્ઞાનો ઈન્કાર કરવાની તાલીમ આપતાં નથી, પરંતુ અમો હીલગીરી સાથે કહીએ છીએ, અધુરું જ્ઞાન અને ખુરી સંગતના પરિણામેજ આજકાલના નવજવાનોમાં આ ખામી જણાય છે. જો કુર્આને પાક અને અહાદીસ શરીફ તથા ઈસ્લામી આદર્શ પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રો જાણવામાં આવે, તો આજકાલના નવજવાનોનું ધ્યાન માળાપની સેવા કરવાની ઈસ્લામી તાલીમ તરફ દોરાય. અફસોસ છે, કે મુસ્લિમ નવજવાનોનું ધ્યાન આ વિષય તરફ ખેંચાયું નથી. આ કારણથી અત્રે આ વિષય પરત્વે અમુક દૃષ્ટાંતો રજૂ કરીશું.

માળાપની ભલી દુઆ જાળકની ઉન્નતિના પગથી આરૂપ છે. મુસ્લિમ નવજવાનો જે માળાપની ભલી દુઆ મેળવે, તો તેમના વિવેકથી અદલાહપાક રાજી થાય અને આખી આલમમાં તેમનું નામ રોશન થાય. માળાપની આજ્ઞા પાળનાર નવજવાનો જનસમાજ સાથે અદળથી વર્તે છે, જેથી ચોગરદમ તેવા નવજવાનની કીર્તિના કોટ બંધાય છે.

હરકે ખિદમત કર્દ ઉ મળદ્દમ શુદ

હરકે ખુદરા દીદ ઉ મહરૂમ શુદ

અર્થાત:—જેણે લોકની સેવા કરી, તે લોકો પાસેથી સેવા લેવા લાયક થયો. જેણે પોતાનો જાતને મોટી ગણી, તે અભાગીઓ છે.

યમનમાં કિર્ન નામે એક ન્હાનું ગામડું હતું. ત્યાંના એક ગરીબ ઘરમાં ઓવયસ નામે જાળકનો જન્મ થયો. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબનો પવિત્ર સમય હતો. હજરત ઓવયસે આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબને નજરે દેખ્યા ન હતા, છતાં તેમના પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ પેદા થયો. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) નાં દીદાર કરવાનો વિચાર થયો, પરંતુ તેમનાં મા વૃદ્ધ અપંગ અને આંધળાં હતાં. તેમને ઘડપણમાં મૂકીને શી રીતે જવું? તે વિચારમાં ગુંથવાયા કરતા હતા. હજરત ઓવયસ (૨૦ અ૦) સાહેબે એક દિવસ વૃદ્ધ માને કહ્યું, કે અમ્મા સાહેબ! જે આપ રબ્બ આપો, તો હું ઉભો ઉભો મદીના શરીફ જઈને હજરત રસૂલે ખુદા (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબનાં પવિત્ર દીદાર કરી આવું. માએ કહ્યું, ભેટા. જાવ, પરંતુ મારી સંભાળ લેનાર કોઈ નથી, માટે વહેલા આવતા.

રહેજો. તે સમયે રેલગાડી ન હતી. યમનથી મદીના શરીર સુધી પગે ચાલીને ગયા. આનું નામ ઇશ્કે રસૂલ ! જવું તો ઠીક છે, પણ તેઓ દોડતા દોડતા મદીના શરીર ગયા એક તરફ વૃદ્ધ માની સેવાનો ખ્યાલ અને બીજી તરફ આકાએ નામદાર (સ. અ. વ.) સાહેબના પવિત્ર દીદારનો ઉમંગ ! તેઓ મદીના શરીર પહોંચ્યા, ત્યારે આપ (સ. અ. વ.) મકાનમાં ન હતા. આ પણ કસોટીનો પ્રસંગ ! મકાનમાંથી જવાળ મળ્યો. આપ (સ. વ. વ.) સાહેબ ઘરમાં નથી. તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? કેમ આવ્યા છો ? તેમણે જવાળ આપ્યો, હું ગુલામ ઓવચસ છું. યમનથી આવ્યો છું. દીદાર માટે આવ્યો હતો, પરંતુ નીરાશ થઈને પાછો જઈ છું. આપ (સં અં વં) સાહેબ પધારે, ત્યારે તેમની પવિત્ર સેવામાં મારી નમ્ર સલામ રજુ કરશો. તેઓ આ પ્રમાણે કહીને જિજર ઉપર પથર મૂકીને માત્ર વૃદ્ધ માની સંભાળ લેવાના કારણસર જલ્દી જલ્દી પાછા ફર્યા.

આપ (સં અં વં) સાહેબ ઘેર પધાર્યા. હુઝરત ફાતેમહ (૨૦ અં) સાહેબાએ વિનંતિ કરી, કે ગળખાબતન ! યમનથી ઓવચસ નામે કોઈ માણસ આપનાં દીદાર કરવાને આવ્યા હતા. આપ (સં અં વં) સાહેબ ઓવચસ નામ સાંભળતાં જ પ્રેમથી રડી પડ્યા. બેટા ! અરે શું તે આવ્યા ગયા ! તમેએ તેમને દેખ્યા હતા ! હુઝરત ફાતેમહ (૨૦અં) સાહેબાએ વિનંતિ કરી. કે મેં તેમને દીઠા નથી, પણ તેમની પીઠ દેખી હતી. આપ (સં અં વં) સાહેબ ઘણા રાજી થયા અને ફર્માવ્યું, કે બેટા ! જે આંખોએ તમેએ ઓવચસને

દેખ્યા હોય, તે આંખો મારી સામે કરો. હું તે આંખોને ચૂંબન કરીને સંતોષ મેળવીશ.

અહાહોઅહર! આ જોવયસ કીની (૨૦ અં) સાહે-
બને ખજાર પડે છે, કે જોહટની લડાઈમાં આવ (૨૦ અં
૧૦) સાહેબનો એક મુખારક દાંત શહીદ થાય છે,
જેથી તેઓ પોતાના બત્રીસે બત્રીસ દાંતને શહીદ કરી
નાખે છે. આ ઇશકના પ્રતાપે આવ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબ
હમેશાં શર્માવ્યા કરતા હતા, કે મારી ઉમ્મતના સિરેર
હજાર આદમી જોવયસ (૨૦ અં) ની શકાઅતથી બક્ષાઈ
જશે. મને યમન તરફથી પ્રેમની સુવાસ આવે છે, કારણ કે
મારા જોવયસ ત્યાં રહે છે. ! પ્રિય વાંચક આ બધો માની સેવાનો
મહિમા છે. હઝરત જોવયસ (૨. અ.) આહિંમે માતૃસેવાના
પ્રતાપે આટલું મહાન પદ મેળવ્યું હતું.

ઈસ્લામે માળાપની તાબેદારી અને હેતુતાવતું એવું તો
અસરકારક શિક્ષણ આપ્યું હતું, કે સંસારી વિષયોમાં માળા-
પની સેવા કરવામાં સુન્દિલમ કે જિનસુન્દિલમ માળાપ વિષેનો
લેહલાવ રાખ્યો ન હતો. ધાર્મિક સંજોગો સિવાય કોઈપણ
સંજોગોમાં માળાપના હેતુ વિરુદ્ધ કોઈપણ કાર્ય કરવાની
ઈસ્લામે મનાઈ કરી હતી.

માના કહેવાથી મીઠ્ઠતની ખરાબી

હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ) સાહેબના સમયમાં ખજુર
ઘણું મોંઘું થઈ ગયું હતું, જેથી ખજુરનાં ઝાડ પણ મોંઘી
કિંમતે વેચાતાં હતાં. હઝરત અસામા જિન અયદ (૨૦ અ)
સાહેબે એક ખજૂરના ઝાડને વચમાંથી ચીરીને તેમાંથી રસ

કાઢ્યો. લોકોએ કહ્યું કે આજકાલ ખજૂરનાં ઝાડ ઘણાં કીંમતી થઈ ગયાં છે, છતાં તમે શા માટે આ પ્રમાણે બર્બાદ કરો છો? તેમણે જવાબ આપ્યો, કે મારી માની મરજી આ પ્રમાણે છે, જેથી ગમે તે નુકસાને મારે તેમ કરવું જ જોઈએ.

માના કારણસર સુલતની રાખેલી હજ

હજરત અબુ હોરયરહ (૨૦ અ) સાહેબની માંએ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો ન હતો. તેઓ પોતાની માને રોજ ઈસ્લામ સ્વિકારવાની પ્રેરણા કરતા હતા, છતાં તેણીના દિલ ઉપર કંઈ અસર થતી ન હતી. એક દિવસ તેણીએ આપ (સં અં ૧૦) સાહેબ સાંબંધી અયોગ્ય શબ્દો કહ્યા. તે કોઈ અન્ય વ્યક્તિ આ પ્રમાણે વર્તત, તો લયંકર પરિણામ લાવત, પરંતુ આખરે મા હોવાથી હજરત અબુ હોરયરહ (૨૦ અ) સાહેબે સખર કરી, છતાં દિલ ઉપર એવી તો ચોટ લાગી, કે ચોટા અવાજથી રડવા લાગ્યા. આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં હાજર થઈને વિનંતિ કરી, કે યા રસૂલ-દ્વાહ! દુઆ કરો, કે અસ્લામપાક મારી માને નેક સમજ આપે. હજરત અબુ હોરયરહ (૨૦ અ) સાહેબનાં મા મુસ-લમાન ન હતાં. છતાં તેણીની હયાતીમાં ચોટલા માટે હજ કરી નહીં, કે હું જઈશ, તો માને દુઃખ પડશે.

એક સહાબીએ આપ (સં અં ૧૦) સાહેબને વિનંતિ કરી, કે મારી પાસે દોલત છે. મારા બાપ ગરીબ છે, તો હું તેમને દોલત આપી દઉં? આપ (સં અં ૧૦) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તમે અને તમારી દોલત બંને તમારા બાપ માટે જ છે.

પિતાએ પુત્રવધુને અપાવેલી તલાક

હજરત અબુદ્દાહ બિન અબુબક (૨૦ અ૦) સાહેબને પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે અનહદ પ્રેમ હતો, તેના પરિણામે તેઓ એક લડાઈમાં શામેલ થયા નહતા. સ્ત્રી મજહૂબના માર્ગમાં રોકાણ કરતાં નીવડેલ છે. તેમ સમજીને હજરત અબુબક (૨૦ અ૦) સાહેબે દિકરાને હુકમ આપ્યો, કે તમારે તમારી સ્ત્રીને તલાક આપી દેવી. હજરત અબુદ્દાહ (૨૦ અ૦)ને આ હુકમનો અમલ કરવાનું ધણુએ કઠણ લાગ્યું, પરંતુ બાપના હુકમનો ઇન્કાર કરી શક્યા નહિ. અને તલાક આપી દીધી.

કપુત સર્પ સમાન છે, માટે પ્રાચીન મુસલમાનો આવા પુત્રના જન્મ કરતાં મરણને વિશેષ મહત્વ આપતા હતા.

ઝનાને બાર દાર અય મદે હોશિયાર
અગર વકતે વિલાદત માર ઝઈદ
અઝાં બેહુતર બ નઝદીકે બિદમંદ
કે ફઈદાને ના હંબર ઝઈદ

અર્થાત—હે સમજદાર માણસ! ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ બેઅદબ પુત્રનો જન્મ આપે, તે કરતાં સાપને જન્મ આપે, તો તે સારું છે, તેમ સમજદાર લોકો માને છે.

ઈતેફાક

મઝા બબ્લી રહેં ગર હુમદો કાલિબ એક બે હાંકર
અગર રૂઠે ટોઈ ઉસ્કો મનાલોં મેહુરબાં હાકર
સિબાયા હય હુમેં ઈસ્લામને ચેહુ કિસ રસાહતસે
કે મુન્લિમ સબ રહેં આપસમેં ચકદિલ ચકઝબાં હાકર

ઈસ્લામે શુદ્ધ નિષ્ઠા અને અમાનતનું આપેલું શિક્ષણ

કામ હુય કર્ના અગર કુછ કોમકા
ફાયદા તુ બીચમેં અપના ન લા
આદમી ભી હુય ફરિશ્તા બેગુમાં
હો ન જબતક ઉસ્કા મતલબ દર્મિયાં
દર અમલ કોશ વ હરચેહુ ખવાહી પોશ
તાજ ખરસર નેહ વ અલમ બર દોશ

અર્થાત—અમલ કરવામાં પ્રયત્ન કર પછી માથે તાજ
અને ખાલે વિજય પતાકા ધારણ કરી લે. અને જેવો ગમે
તેવો પોશાક પહેર.

મનુષ્યના સદાચાર પૈકી શુદ્ધ નિષ્ઠા અને અમાનતનું
પાલન એ ઉત્તમ ગુણચરણ છે. આપ (સ.અ. વ. ૦) સાહેબના
જીવન ચરિત્રના અભ્યાસીઓ સારી પેઠે જાણે છે, કે
પેગંબરી પ્રાપ્ત થવા અગાઉ અરબો આપ (સ.અ. વ. ૦) સાહેબને
અમીન તરીકે ઓળખતા હતા. આ ગુણની અસર જિન સુન્દિસો
ઉપર પણ પડી ચુકી છે, હિંદુસ્તાનમાં થીઓસોફિકલ પાર્ટીનાં
લીડર મીસીસ જોનીબીસેન્ટ લખે છે, કે:—મહાન પેગંબરના
જે ગુણે મારા હૃદય ઉપર અસર કરી છે. તે ગુણ એ છે,
કે તેમના દેશવાસીઓએ તેમને “અમીન” તરીકે સ્વીકાર્યા

હતા. આ ગુણ કરતાં કોઈ ગુણ શ્રેષ્ઠ હોઈ શકતો નથી. મુસ્લિમ અને જિન મુસ્લિમ બંને માટે અનુકરણીય ગુણ આથી અન્ય ગુણ હોઈ શકે નહિં. એક વ્યક્તિ જે સત્યની પ્રતિમા હોય, તેની ઉચ્ચનામાં શી શંકા હોય? આવા માણસ જ પેગંબર બનવાને લાયક છે.”

આપ (સંઅં ૧૦) સાહેબના સહવાસથી હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબાએ અમાનત અને સાચી દાનતની આદર્શ તાલીમ મેળવી ને તેના નકુના રૂપ જીવન ચરિત્ર બનાવ્યાં હતાં. તે સંબંધીનો ઉલ્લેખ અંગે રબુ કરવો ઉચિત છે.

અશરફીઓને મારેલી લાત

એક નવજવાન સહાબીને રૂમીઓ સાથેની લડાઈમાં અશરફીઓથી ભરેલો એક ઘડો મળ્યો. જે તેઓ ધારત, તો પોતા માટે રાખી શકત. તેમણે તેમ ન કરતાં આ ઘડો લશ્કરના સેનાધિપતિને હવાલે કર્યો. સિપેહસાહારના દિલ ઉપર એટલી બધી ચારી છાપ પડી, કે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે, ઇસ્લામી તાલીમ પ્રમાણે વહેંચણી કરવાનો હુકમ ન હોત, તો હું આ બધી અશરફીઓ તમને જ લેટ કરત, પરંતુ હવે એટલું કરી શકું છું, કે મારો ભાગ હું તમને બક્ષીશ કરું છું. આ નવજવાન સહાબીનું વિશાળ હૃદય બુઝ્યો, કે તેમણે કહ્યું, કે મને તેની કાંઈ જરૂર નથી.

હઝરત અબીબિન કઅમ્મ (૨૦અં) સાહેબને રસ્તામાંથી એક વખત એ અશરફીઓ ભરેલી એક થેલી જડી. તેમણે પોતા પાસે રાખી મૂકવાનો વિચાર સરખોએ ન કરતાં આપ (સં અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં થેલી હાજર કરી. આપ (સં

અ. વ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે એક વર્ષ સુધી તેનો ખરા માલિક શોધવાની જાહેરાત કરો. તેમણે તેમ કર્યા છતાં માલિક ન મળવાથી બીજે વર્ષે ફરી આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવામાં થેલી હાજર કરી. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે બીજા એક વર્ષ સુધી જાહેરાત કરો. તેમ છતાં માલિક ન મળવાથી ફરી આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવામાં થેલી હાજર કરી. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે ફરી એક વર્ષ જાહેરાત કરો, તેમ છતાં કોઈ માલિક ન થાય, તો તમારા ઉપયોગમાં લેજો.

હજરત સુફિયાન બિન અબ્દુલ્લાહ (ર. અ.) સાહેબને એક વસ્તુ જડી. તેઓ હજરત ઉમર (ર. અ.) સાહેબની સેવામાં લાવ્યા. હજરત ઉમર (ર. અ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે એક વરસ સુધી ખરા માલિકની શોધ કરો. જો પત્તો ન મળે, તો એ વસ્તુ તમારી છે. બીજે વર્ષે ફરી તે વસ્તુ હાજર કરી. હજરત ઉમર (ર. અ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે હવે એ વસ્તુ તમારી છે. તેમણે કહ્યું, કે મને એની જરૂર નથી. છેવટે ખચતુદમાલમાં જમા કરી.

ઉંદરે કાઢેલી અશરપ્રીઓ

હજરત મિકદાદ નામના એક સહાબી એક બાગમાં ગયા. ત્યાં તેમણે એક ઉંદરને દરમાંથી અશરપ્રીઓ કાઢતાં જોયો. એકંદરે અઠાર અશરપ્રીઓ હતી. તેઓએ આ અશરપ્રીઓ આપ (સ. અ. વ.) સાહેબની સેવામાં હાજર કરી અને ઉંદરની વાત વિદિત કરી. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે કર્માણ્યું, કે તમે તો દરમાંથી કાઢી નથી ! તેમણે કહ્યું ના.

આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે કર્માવ્યુ' કે ખુદા તમને
અરકત આપશે.

હુઝરત ઝોયબર (૨૦ અ૦) સાહેબ પાસે ઘણા લોકો
પોતાનો માલ અનામત તરીકે મૂકી જતા હતા. અનામતનો
માલ બરબાદ ન થઈ જાય, તે ખાતર પોતે જાણે કર્મ લીધું
હોય, તેમ તે માલ સ્વિકારતા હતા, તેઓ એટલી બધી
કાળજી પૂર્વક સાચવણી કરતા હતા, કે અનામત મુકનારનાં
બાળબચ્ચાં માટે પોતાના ઘરની રકમ પ્રસંગોપાત ખર્ચતા
હતા, છતાં તેટલી રકમ અનામતમાંથી કપાત કરતા ન હતા.

કોઈ માણસ એક સહાબી પાસે અમુક અનામત મુકી
ગયો, પછી તે દેખાયોજ નહિ. તે સહાબીએ આપ (સ૦ અ૦
૧૦) સાહેબને વિનંતિ પૂર્વક હકીકત કહી સંભળાવી. આપ
(સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે કર્માવ્યુ, કે એક વર્ષ સુધી તેની
તપાસ કરો, તેમ કરતાંએ તે માણસ ન મળ્યો, તે સહાબી
બીજીવાર આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબની સેવામાં હાજર
થયા. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે બીજા એક વર્ષ સુધી
તપાસ કરવાનું કર્માવ્યું. તેમ છતાંએ તે તો ન મળ્યો, ત્યારે
ત્રીજી વખત આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબની સેવામાં હાજર
થયા. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે કર્માવ્યું, કે તે માણસના
કુટુંબનો જે આદમી તમને પ્રથમ મળે, તેને આ અનામત
સ્વાધીન કરો, પેલા સહાબીએ તે પ્રમાણે અમલ કર્યો.

હુઝરત અકીલ બીન અબી તાલીમ (૨૦ અ૦) એક
લડાઈમાંથી પાછા ફર્યા. બીબી સાહેબાએ પૂછ્યું, કે ગની-
મતના માતમાં શું લાગ્યા છે ? જવાબ આપ્યો, કે કપડાં

સીવવાની એક સોય મળી છે. તે લો. બીજે દિવસે ઢંઢેરો સાંભળ્યો, કે ગનીમતનો માલ જેની પાસે હોય, તે જમા કરાવી જાય. બીબી સાહેબ પાસેથી સોય લઈને ઝટ બચતુલ્મા-ઝમાં જમા કરાવી આવ્યા.

લાંચ પ્રત્યે તિરસ્કાર

બચબરની કુતોહ થયા બાદ ત્યાંની જમીન ત્યાંના ખેડુ-તોને ખેડવા આપી દીધી હતી. જ્યારે કસલ તૈયાર થઈ ત્યારે આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબે હઝરત અબ્દુલ્લાહ ગિન રવાહા (૨૦ અં) સાહેબને ખેતીની પેદાશનો ભાગ લેવા મોકલ્યા. તેમણે ત્યાં જઈને પેદાશના બે ભાગ કર્યા. ખેડુ-તોને કહ્યું, કે તમને જે ફાવે. તે ભાગ લઈ લો. ખેડુતો પ્રહૂદી કોમના હતા. તેમને વધુ ભાગ જોઈતો હતો. લાંચ રૂશ્વત આપીને વધુ ભાગ લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પોતાની સ્ત્રીઓનાં ઘરેણાં ઉતારીને લાંચ આપવા ખાતર લાવ્યા. તે જોઈને હઝરત અબ્દુલ્લાહ (૨૦ અં) સાહેબે કર્માવ્યું, કે હે પ્રહૂદીઓ ! હું તમારા પ્રત્યે ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ તિરસ્કારથી નિહાળું છું. પરંતુ તેથી મારાથી તમને અન્યાય થઈ શકે નહિ, જેથી મેં તમારો ભાગ બરાબર રીતેજ વહેંચી આપ્યો છે. હવે લાંચ લઈને હું તમને વધુ ભાગ આપું, તેવી આશા તમો રાખશો નહિ, કારણકે લાંચ લેવી તે મારે માટે હરામ છે.

હઝરત અબાબક (૨૦ અં) સાહેબ ઇસ્લામ સ્વિકાર્યા પહેલાં એક વેપારી હતા. તેમની પાસે ઘણી અનામતો આવતી હતી. ખૂનના બદલાની રકમો પણ તેમની પાસે જમા રહેતી હતી. જો કોઈ બીજા માણસ પાસે ખૂનના બદલાની

રકમો જમા કરવામાં આવે, તો અરબો તે સ્વિકારતા ન હતા. તેની પાસેથી લઈને હજરત અબૂખક (૨૦ અ૦) સાહેબ પાસે અનામત મુકાવતા હતા.

હજરાત સહાબીએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો ધરિનમાં વિજય મેળવતા મેળવતા નહાવંદની અગીઆરી ઉપર ગયા. ત્યારે ત્યાંના એક પૂંજરીએ ભારે કીંમતના હીરાઓથી ભરેલી એક પેટી હજરત ખોદ્યકા (૨૦ અ૦) સાહેબને આપી. આ ગનીમતનો માલ ન ગણાય, બદલે ખાનગી રીતે મેળવેલી રકમ ગણાય. જો આ રકમ પોતાના ઉપયોગમાં લેવી હોય, તો તેમ થઈ શકત. પરંતુ આ સહાબીએ તેમ ન કરતાં આ હીરા બચતુદમાલમાં જમા કરી દીધા.

તન્નિઝમ

મુસ્લમાનો ! નિકાકો બુખસે બેઝાર હો જાઓ
શરાબે ઇન્જવતુન કે જામસે સરશાર હો જાઓ
મચા હો ગુદગુલા હુક્કા સદાકતકા ઝમાનેમેં
રંગે ખાતિલકે હુકમેં તેગે જવહરદાર હો જાઓ
ઝમાના અબ નહીં બાકી રહા બાતેં બનાનેકા
મુસલમાનો અમલકે વાસ્તે તૈયાર હો જાઓ
દિબાદો જવહરે મહાંગી આઝાદ દુન્યાકો
બુઝુર્ગાને સલકકી તર્ફ ફિર એક બાર હો જાઓ.

ઈસ્લામે આપેલું વચન પાલનનું શિક્ષણ

ફિર મીનએ મુસ્લિમને વોહ નૂર ખુદાયા દે
જો કુફરી હુદમતસે ઈસ્લામકો ચમકાદે
વોહ બાતકા પઝાહો, વોહ કવલકા સચ્ચાહો
જો કુછ વોહ કહો મુંહસે ફિર કરકે ભી દિખલા દે

હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબો અન્ય સહ-
ગુણોની માફક વચન પાલનના સહગુણમાં પણ શ્રેષ્ઠતા મેળવી
ચૂક્યા હતા. તેઓ દુશ્મનો સાથે પણ વચન પાલન કરવામાં
અબ્નેહહતા. તેમને ગમે તેટલું નુકસાન થવાનું હોય, તો ભલે
થાય, પરંતુ પોતાનું વચન જવા દેતા ન હતા.

મુસલમાનોને પાછા લાવ

હઝરાત ઉમર (૨૦ અ૦) સાહેબની ખિલાફતના સમ-
યમાં ઈસ્લામી લશ્કર જ્યારે રૂમીઓ સાથે લડી રહ્યું હતું.
ત્યારે હિન્દુ ઉપર વિજય થઈ ચૂક્યો હતો, છતાં અમુક
લશ્કરી હેતુસર જીતેલા તમામ પ્રદેશો ખાલી કરીને દમસ્ક-
સમાં એકત્ર બળથી એકત્ર થવાની સલાહ અમલમાં મુકાઈ
હતી. આ પ્રદેશના લોકોનું રક્ષણ કરવા બદલ તેમની પાસેથી
વેરા તરીકેની રકમ અગાઉ વસુલ કરી લીધી હતી. હવે આ

પ્રદેશો ખાત્રી કરી જવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે ત્યાંની પ્રજાનું રક્ષણ શી રીતે થઈ શકે ? આ સંજોગોમાં રક્ષણ બદલ લીધેલી બધીજ રકમ જેની હતી, તેને પાછી પહોંચાડી આપી. આ પ્રમાણિક વર્તનથી ત્યાંના ખ્રિસ્તી અને યહૂદીઓ ઉપર એટલી બધી અસર થવા પામી હતી, કે તેઓ રડી રડીને પોકાર કરતા હતા, કે ખુદાપાક ! મુસલમાનોને જલદી અત્રે પાછા લાવ.

ગુલામના વાયદાનું કરેલું પાલન

મુસલમાનોએ એક કિલ્લાને ઘેરો ઘાલ્યો હતો. તે અરસામાં ઇસ્લામી લશ્કર પૈકી એક ગુલામે ઘેરાએલા લોકોને વાયદો આપ્યો હતો, કે તમને આશ્રય આપવામાં આવશે. હવે તે સંજોગોવશાત ઇસ્લામી લશ્કરના આગેવાનોએ ઘેરાએલા લોકોને જણાવ્યું, કે તમારી સાથેના વાયદાનું પાલન થઈ શકશે નહિ, કારણ કે અમારા કોઈ મુખ્ય માણસે બાંહેધરી આપી નથી. તે લોકોએ કહ્યું, કે અમારી સાથે વાયદો કરનાર ગુલામ હતો, કે આઝાદ હતો, તેની અમને શું ખબર ? આ હકીકત હઝરત ઉમર (૨૦ અં) સાહેબે સાંભળી, ત્યારે હુકમ કર્યો, કે મુસલમાન ગુલામનો વાયદો તે મુસલમાન કેમનો વાયદો છે, માટે જરૂર તેનું પાલન થશે.

આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબે સિત્તેર હાફિઝી સાહેબોને એક કબીલાની માગણી મુજબ ઇસ્લામી તાલીમ આપવા મોકલ્યા હતા. દુશ્મનોએ દગો કરીને માત્ર બે સિવાય બાકીનાને શહીદ કર્યા હતા. તે બીના અગાઉ આવી ગઈ છે. બે બચેલા પૈકી હઝરત ઉમરે બિન ઉમ્મીયા (૨૦ અં) મદીના

શરીર આવતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં બનુ આમીર તરફના બે માણસો મળ્યા. હુઝરત ઉમરો (૨૦ અં) સાહેબે પોતા ઉપર થયેલા ઝુલ્મના ગુસ્સાને લીધે તે બંનેને કતલ કર્યા. અને આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં તેમણે આ સર્વે હકીકત કહી, ત્યારે આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબે કર્માવ્યું, કે એ બંને તો અમારી સાથે કોલ કરાર કરી ગયા હતા. તેમને તમારે કતલ કરવા જોઈતા ન હતા. હવે તેમના ખૂનનો બદલો જરૂર આપવો પડશે.

હુઝરત અકબા (૨૦ અં) સાહેબ મિસ્સરના ગવર્નર થઈને ગયા, ત્યારે તેમણે પોતાને રહેવા માટે ઉજ્જડ જમીન કે જે કોઈના કબ્જાની ન હતી, ત્યાં મકાન બંધાવવા માંડ્યું. તેમના એક સેવકે કહ્યું, તમો જે જમીન લો છો, તે ખરાબ છે, માટે કોઈ સારી જમીન લઈને મકાન બંધાવો. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે તેમ ન થઈ શકે અત્રેની પ્રજાએ અમારો આશરો લીધો છે. તેમની સાથે શરત કરેલી છે, કે તમારી જમીનમાંથી કોઈ પણ અમો લઈશું નહિં, માટે મારાથી તેમ બની શકે નહિં.

દુન્યાના ઇતિહાસમાં આદર્શ વચ્ચન પાલનનો બનાવ

મુસલમાન દરબાર મરાયા પછી તેના લશ્કરનો મોટો ભાગ મરાયો અને ઘણાખરો ભાગ કેદ થયો, શહેરમાં માત્ર સ્ત્રીઓ અને બાળકો જ રહ્યાં હતાં. હુઝરત ખાલિદ (૨૦ અં) સાહેબને આ વાતની ખબર ન હતી. કેદીઓ પૈકી મુબ્તઆ-જિન આમિર નામના માણસે હુઝરત ખાલિદ (૨૦ અં) સાહેબને કહ્યું, કે હું શહેરમાં ઘણું લશ્કર છે. તેમની પાસે

ઘણો સરસામાન છે, જેથી તમને લાંબો સમય સુધી પગવશે,
 માટે જો તમે કહેતા હોય, તો હું તેમની ખાસે જઈને
 સલાહ કરવાની તેમને પ્રેરણા કરું. હજરત ખાલિદ (૨૦ અં) સાહેબે
 તેમ કરવાની તેને રજા આપી. તે શહેરમાં ગયો.
 સ્ત્રીઓ અને છોકરાંને હથિયારથી સજ્જ કરીને કિલ્લા ઉપર
 ઉભાં રાખ્યાં. આમ કરવાનો હેતુ માત્ર એટલો હતો, કે
 શહેરમાં હજુ ભારે લશ્કર છે. તેવી મુસલમાનોને ખાતરી થાય,
 તો અમારી સાથે નરમીથી વર્તે અને સલાહની આકરી શરતો
 કરે નહિં. ખેર. સુલેહ થઈ ગઈ. શહેરીઓને ઘણી રાગવડતા
 પણ આપવામાં આવી. હવે ઇસ્લામી લશ્કર કિલ્લામાં દાખલ
 થયું, ત્યારે મુન્દળાએ કરેલા પાળાંડની ખબર પડી. હજરત
 ખાલિદ (૨૦ અં) સાહેબે તેને પૂછ્યું, કે તેં મારી સાથે
 કેમ દગો કર્યો? તેણે કહ્યું, કે જો હું તેમ ન કરત, તો
 મારી કેમ બર્બાદ થઈ જત. પાળાંડથી સલાહ કરવામાં આવી
 હતી, તેથી તેવી સલાહ રદ કરવી હોત, તો રદ કરી શકાત,
 પરંતુ હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબો વચન
 પાલનમાં અડેડ હતા, જેથી તે સલાહનામું મંજૂર રાખ્યું
 હતું. અહીં આ પ્રમાણે થાય છે, તેટલામાં હજરત અબાબક
 (૨૦ અં) સાહેબનો હુકમ આવ્યો, કે મુસયલ્મા ઠઝબાખના
 શહેરના પુખ્ત વયના બધા માણસોને કતલ કરો અને સ્ત્રી
 તથા બાળકોને કેદ કરો. હવે શું કરવું? આ હુકમ આવતા
 અગાઉ સલાહ થઈ ગઈ હતી. અને તેમાં તેમનો બચાવ
 કરવાની શરત થઈ હતી, જેથી ખલીફા સાહેબના હુકમનો
 અમલ થઈ શક્યો નહિં. મુસલમાનોના વચન પાલનનો આ
 આદર્શ દાખલો ઇતિહાસમાં અમર રહેશે.

ઈરાની સરદાર હર્મિઝાને ઘણા વખત વચન ભંગ કર્યું હતું, છતાં તેને જવા દેવામાં આવ્યો. એક લડાઈમાં તે હારવાની આણી ઉપર હતો, ત્યારે તેણે સલાહ માટે હાથ લાંબાવ્યો અને કહ્યું કે મને મહીના શરીફ મોકલી આપો. ખલીફા સાહેબ મારે માટે જે કરશે તે મને મંજૂર છે. તેને હજરત ઉમર (૨૦ અબ) સાહેબ પાસે મોકલ્યો. હજરત ઉમર (૨૦અબ) સાહેબ તેને પૂછ્યું તું વારંવાર કેમ વચન ભંગ કરે છે? તેણે કહ્યું, કે મને તરસ લાગી છે, માટે મને પ્રથમ પાણી આપો, પાણી આપ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું, કે પાણી પીવાની હાલતમાં આપ મને કતલ કરશો, તેવી મને ધાસ્તી છે. ખલીફા સાહેબે કહ્યું, કે તું પાણી પી નરહો, ત્યાં સુધી તને કતલ કરીશું નહિં. તેણે તરત જ પાણીનું જામ નીચે મૂકી દીધું. અને કહ્યું, કે હવે હું પાણી પીવાનો જ નથી, જેથી આપના વચન મુજબ મને કતલ કરશો નહિં. આખરે ખલીફા સાહેબે તેને જીવતદાન આપ્યું.

બે નમાઝ લીડર

પગહતે નહીં હંય કવમ કે લીડર નમાઝ કયું ?
 ખોયા ગયા હય કવમસે ચે ઇમ્તિયાઝ કયું ?
 આકાસે કયું ગુલામને કી હય ચે સરકશી ?
 મહમૂદસે હુવા હય અનાંતાબ અયાઝ કયું.
 કુર્આ પે જબ અમલહી મુસ્લમાનકા ન હો
 હો તાકત આઝમાએ હકીકત મબજઝ કયું ?
 આંખે ખુદાને દી હંય મગર દેખતે નહીં
 અયસાંસે મુંહ ન ફેર લે મીરે હિન્નઝ કયું ?

ઈસ્લામ પ્રચાર

હુય છાઇં ઘટા સરપે આલામકી
નહિં અબ્બ ઝરા મોહલત આરામકી
અગર ફિક હુય કુછ હી અન્નમકી
તો સુન મુઝસે લો બાત એક કામકી

હઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોએ આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબ પાસેથી જે આત્મિક બોધ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, તેના પ્રચાર માટે તેઓ અતિ ઉત્સુક હતા. આ કાર્ય માટે ગમે તેવાં સંકટ ઝીલવાને તેઓ તત્પર રહેતા હતા. હઝરત રસૂલે ખુદા (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબને જે સમયમાં પયગંબરી પ્રાપ્ત થઈ હતી. તે સમયે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ (૨૦ અ૦) સાહેબ ન્હાની વયના હતા. અને બકરાં ચરાવતા હતા. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબ હઝરત અબાબક (૨૦ અ૦) સાહેબની સાથે એક દિવસ તે તરફ જઈ નીકળ્યા, આપ (સ. અ. ૧.) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે ઓટરા! તારી પાસે દૂધ હોય, તો પીવડાવ. હઝરત અબ્દુલ્લાહ (૨૦ અ૦) સાહેબે અર્જ કરી. આ બકરીઓ પારકી હોવાથી હું તમને દૂધ પીવાડી શકતો નથી. આપ (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે જે બકરી હવુ

બીઆઈ ન હોય, તેવી બકરી હોય, તો લાવો. હજરત અબ્દુલ્લાહ (ર. અ.) સાહેબે તેવી એક બકરી હાજર કરી. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે આ બકરીના થાન ઉપર પવિત્ર હાથ ફેરવી દુઆ માગી. દૂધ એટલું બધું નીકળ્યું, કે ત્રણેએ પેટ ભરીને પીધું. આ ચમત્કાર જોઈને હજરત અબ્દુલ્લાહ (ર૦ અ૦) સાહેબે ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો.

ના. મને જવાદો. મારો બેલી અલ્લાહ છે.

ઈસ્લામના ઉદય કાળના સમયમાં મુસલમાનોથી ખુલ્લી રીતે અલ્લાહની બંદગી પણ થઈ શકતી ન હતી, તો ઈસ્લામ પ્રચારની તો વાતજ શી? મુસલમાનોએ મક્કાવાસીઓને કુર્આને પાક સંભળાવવાનો એક દિવસ વિચાર કર્યો, પરંતુ તે સમયે આ કામ એટલું બધું ધાસ્તી ભર્યું હતું, કે તે સુખરૂપ પાર પડે તેમ ન હતું, હજરત અબ્દુલ્લાહ (ર૦ અ૦) સાહેબે આ કામ કરવાની ખૂશી બતાવી. બીજા સહાબાઓએ કહ્યું, કે જેનું કુટુંબ બહોળું હોય, તે આ કામ કરવાને લાયક છે, કારણ કે બહોળા કુટુંબના પ્રતાપે તેના ઉપર કોઈ દુસ્તો કરી શકે નહિં. તમો આ કામ માટે લાયક નથી. હજરત અબ્દુલ્લાહ (ર૦ અ૦) સાહેબે કહ્યું, કે ના, મને જ જવા દો. અલ્લાહ મારો બેલી છે. બીજે દિવસે મક્કા વાસીઓની એકઠક બનઈ હતી. ત્યાં આ આશિકે કુર્આન જઈ પહોંચ્યા. અને કુર્આને પાક પઢવાની શરૂઆત કરી દીધી. દુશ્મનો એકદમ ગુસ્સે ઝડ ગયા. તેમની ઉપર તૂટી પડ્યા અને એટલો બધો માર માર્યો, કે મોઢું સુણ ગયું, છતાં કુર્આને પાક પઢતાં તેમની જાલ અટકી નહિં. આખરે તેઓ જ્યારે હજરત સહાબાએ કેરામ (ર૦ અ૦) સાહેબો પાસે આવ્યા,

ત્યારે તેમણે કહ્યું, કે અમે આ કારણથી જ તમને રોકતા હતા. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે ખુદાની કસમ. આપ કહે, તો આજની માફક આવતી કાલે કરી આણું. દુશ્મનો આજે જેવા પ્રીકા પડ્યા હતા, તેવા પ્રીકા પડેલા મેં કદી દીઠા નથી.

ઇસ્લામ પ્રચાર માટે સુસ્લિમ ખાતૂનનું સાહસ

પુરુષો ઉપરાંત સ્ત્રીઓ પણ ઇસ્લામ પ્રચારનું કામ કરતી હતી. તે સમયે માત્ર એક અલ્લાહનું નામ સર્વને સાંભળતાં લેવું, તે પણ ઘણું કઠણ હતું. તેવા સંજોગોમાં હઝરત ઉમ્મે શરીફ (૨૦ અઠ) સાહેબા દુશ્મનોની સ્ત્રીઓ પાસે છાની રીતે જઈને ઇસ્લામ પ્રચારની સેવા અદા કરતાં હતાં. દુશ્મનોને જ્યારે આ ખબર થઈ ગઈ, ત્યારે તેમને મક્કા શરીફમાંથી કાઢી મૂક્યાં હતાં.

પતિને સુસલામાન બનાવનાર સ્ત્રી

સુસલામાનોએ મક્કા શરીફ ઉપર વિજય મેળવ્યો, ત્યારે હઝરત અકમા બિન અખૂજહલ યમન આવ્યા ગયા હતા. તેમનાં સ્ત્રી ઇસ્લામથી પાવન થઈ ગયાં હતાં, તેઓ પોતાના ધણિને ઇસ્લામથી પાવન કરવાને માટે સફરનાં દુઃખ લેકીને યમન ગયાં, ત્યાં તેમને એવો અસરકારક ખાવ આપ્યો, કે હઝરત અકમા (૨૦ અઠ) સાહેબ ઇસ્લામથી પાવન થયા, પછી તેઓ મક્કાશરીફ પતિ સાથે પધાયાં.

હું તમારી સાથે ક્યારે નિકાહ કરું ?

હઝરત અખૂ તલહા (૨૦ અઠ) સાહેબે ઇસ્લામ સ્વીકાર કર્યો ન હતો, તે સમયે એક સુસ્લિમ સ્ત્રી સાથે નિકાહ કરવાનો પયગામ મોકલ્યો. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે તમે જ્યાંયુધી ઇસ્લામ સ્વીકાર ન કરો, ત્યાંયુધી તમારી સાથે

મારો નિકાહ થઈ શકે નહિં. જો તમે ઈસ્લામ સ્વિકારશો, તો હું પુશીયો તમારી સાથે નિકાહ કરીશ. મારે મહેર જોઈતી નથી. તમે ઈસ્લામ સ્વિકારશો, તેટલુંજ બસ છે. તેઓ સુસંવાદમાન થઈ ગયા.

લોહી લોહાણુ થયેલા સહાબી

હઝરત અબૂઝર ગફારી (૨૦ અઠ) ઈસ્લામના ઉદય કાળ સમયેજ ઈસ્લામથી પાવન થયા હતા, તેમના મદદનીશ તરીકે કોઈ ન હતું. તેમને ઈસ્લામ પ્રચારનો ઘણોજ ઉમંગ હતો. એક દિવસ તેઓ નિર્ભય બનીને ખાનઝે કબ્રાબામાં ગયા અને મોટા અવાજે અશરહો અન્લાએલાહા ઈલ્લાહાહિવ અશરહો અન્લા મોહમ્મદુર્રહુલ્લાહ પઠવા લાગ્યા. આ અવાજ સાંભળતાંજ દુશ્મનો તેમના ઉપર તૂટી પડ્યા. હાથમાં જે કાંઈ આબુ તે લઈને મારવા ચાલી પડ્યા, હઝરત અબૂઝર (૨૦ અઠ) સાહેબ બેલાન થઈ ને પડી ગયા. આખું શરીર લોહીલોહાણુ થઈ ગયું. દુશ્મનો મારી મારીને યાક્યા ત્યારે આલ્યા ગયા, પછી હઝરત અબૂઝર (૨૦ અઠ) સાહેબ પણ ઉઠીને આલ્યા ગયા. બીજે દિવસે અગાઉની માફક ત્યાંજ આવીને ઈસ્લામનો પયગામ પહોંચાડ્યો અને દુશ્મનો પ્રથમ માફક મારવા પીટવા લાગ્યા.

ઈસ્લામી આસમાનના તારા

હઝરત અબૂબક (૨૦ અઠ) સાહેબનું હૃદય ઈસ્લામથી પાવન થતાંની સાથેજ તેઓ ઈસ્લામ પ્રચારના કાર્ય માટે બેચેન રહેતા હતા. દુશ્મનો તરફથી અસહ્ય સતામણી આવુ હતી, છતાં તેમણે ઈસ્લામ પ્રચારનો પ્રયત્ન ચાલુજ રાખ્યો.

હતો, તેમની કોશિશના પરિણામે એવા એવા પુરુષોએ
 ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો, કે જેઓ પાછળથી ઇસ્લામી આસ-
 માનના તારારૂપ બની ગયા હતા. હઝરત ઉસ્માન, હઝરત
 મઝઉન, હઝરત અબૂ ઝોબયદા હઝરત ઝોબયદ બિન અવામ,
 હઝરત અબૂસલ્મા, હઝરત ખાલિદ બિન સઈદ બીન આસ
 (૨૦ અ૦) વગેરે સાહેબો ઇમાનથી પવિત્ર થયા. તે હઝરત
 અબૂબક (૧૦ અ૦) સાહેબની કોશિશનું પરિણામ છે.

ઈશાઅત કરો દીનકી બા બજા
 ન રેહને દો બાકી નિશાં જેહલકા
 ન સુનનેમેં શીર આયે સુબ્હોમસા
 બુઝ અલ્લાહો અકબર કે દોઈ સદા
 ઇશાઅત કરો દીને ઇસ્લામકી

ઇસ્લામકી ફિત્તમેં ફુદતને લયક હી હય
 ઉત્તાહી વોહ ઉલરેગા જિત્તા કે દબાદેંગે

મુસ્લામકો મુસલમાં કરદિયા તુફાને મગરીબને
 તલાતુમ્હાયે દર્યાહીસે હય ગૌહરકી સયરાબી

ઈસ્લામ માટે કરેલો સ્વાર્થ ત્યાગ

રાહે હુકમેં દિયા છેળ અપ્ના વતન ઓર કુન્ના
ક્રિયા દિલાવ ચે મોહમ્મદકે ધિરાને વાલે
પાસે રિસ્તહ ન રખ્યા ઉન્સે ક્રિયા ઉન્કો તરક
હૂયે યે શર્ખલે અપ્ને ભી ધિરાને વાલે
હો દુરદ ઓર સલામ ઉન્પે ખુદાકા હરદમ
જિન્ને ચે સારે મોહમ્મદકે ધિરાને વાલે

હુઝરત અકમા (૨૦ અ૦) સાહેબે ઈસ્લામનો સ્વિકાર
કર્યા પછી પ્રતિજ્ઞા લીધી, કે મેં ઈસ્લામ વિરોધી કાર્યમાં
નૈટલો પૈસો ખર્ચ્યો છે, તેથી ખમણો પૈસો ઈસ્લામની સેવા
કરવામાં વાપરીશ. હું નૈટલી લડાઈઓ ઈસ્લામની વિરોધમાં
લડ્યો છું, તેથી ખમણી લડાઈઓ ઈસ્લામની તરફેણમાં
લડીશ. હુઝરત રસૂલે કરીમ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબની
વધાત પછી ગામના સુદકમાં જે લડાઈઓ થયેલી હતી,
તેમાં હુઝરત અકમા (૨૦ અ૦) સાહેબની કિંમતી સેવાઓ
ઈતિહાસમાં સોનાના અક્ષરે લખવા જેવી છે. લડાઈઓમાં
થતો ખર્ચ હુઝરત અકમા (૨૦ અ૦) પોતે આપતા
હતા. ખયતુલમાલમાંથી તે ખદલ ઠાંપજ લેતા ન હતા. સુલ્કે
શામ ઉપર અઠાઈ કરવાને ઈસ્લામી લશ્કર તૈયાર કરવામાં

આવતું હતું ત્યારે હજરત અબુબક (૨૦ અં) સાહેબ તે લશ્કરનું અવલોકન કરવાને પધાર્યા, તેમણે જોયું, કે એક તંબુની ચોગરદમ ઘોડા બાંધેલા હતા, અને લાકડાનો પુષ્કળ સર-સામાન હતો. હજરત અબુબક (૨૦ અં) સાહેબે તે તંબુ પાસે જઈને પૂછ્યું, કે આ બધો સરસામાન કેનો છે ? લશ્કરે કહ્યું, કે હજરત અકમા (૨૦ અં) સાહેબનો સર-સામાન છે. તેમણે હજરત અકમા (૨૦ અં) સાહેબને લશ્કરી ખર્ચ પેટે અમુક રકમ આપવા માંડી, પણ તેમણે સાફ ઇન્કાર કર્યો અને કહ્યું, કે હજી મારી પાસે જે હજાર દીનાર છે, જેથી અયતુલમાલમાંથી લેવાની જરૂર નથી.

હું તમારી પાસે કેમ વાત આગતો નથી ?

પૈસા ટકાની કુર્બાની ઉપરાંત આબરની કુર્બાની માણસ માટે ઘણીજ દહણ બાબત છે. લોકોની નજરમાં હલકા થાય, તે બાતર ઘણા લોક પોતાનું અંતઃકરણ છુપાવે છે. હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબોની હાલત આ બાબતમાં છેક જ અનોખી હતી. તેઓ ઇસ્લામના માર્ગમાં પોતાની દરેક વસ્તુનો લોગ આપવાને તૈયાર રહેતા હતા. હજરત સઅાદ બીનમઅાઝ (૨૦ અં) પોતાના કળીલાના સરદાર હતા. તેમણે ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો, તે બાબર જ્યારે તેમના કળીલાવાળાઓને ધર્મ, ત્યારે તેમણે પોતાના કળીલાના બધા માણસો વચ્ચે ઉભા થઈને પોકાર કર્યો કે મને તમે કેવો માણસ સમજો છો ? લોકોએ કહ્યું, કે તમે અમારા સરદાર અને આબરદાર છો. હજરત સઅાદ (૨૦ અં) સાહેબે ક્રમાઈયું, કે તમે જ્યાંસુધી ઇસ્લામ સ્વિકારો નહિ, ત્યાંસુધી

હું તમારી સાથે વાતચીત કરવા માગતો નથી. આખરે પરિણામ એ આવ્યું, કે સાંજ પડતાં સુધીમાં તો તેમનો આખો કબીલો સુસલમાન થઈ ગયો.

ખંધુજ ઉધરાણામાં આવ્યું

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન અયૂબ (૨૦ અં) સાહેબ પાસે ઘણીજ થોડી મિલકત હતી. બાલ જન્મ્યાનું પોષણ ઘણી તકલીફથી કરી શકતા હતા, ઇસ્લામની ખિદમત કરવા માટે નાણાંની જરૂર હતી થઈ ગયે તે બદલ ઉધરાણું કરવામાં આવ્યું, હજરત અબ્દુલ્લાહ (૨૦ અં) સાહેબ પાસે કાંઈ વધુ મિલકત તો હતીજ નહિ, પરંતુ તેમના જિજ્ઞાસામાં ઈમાનનો બેશ હતો, તેમની પાસે જે કાંઈ હતું. તે ખંધુ ઇસ્લામના ઉધરાણામાં આવી લીધું. તેમના પિતાએ હજરત રસૂલે ખુદા (સં અં ૧૦) સાહેબને કુર્યાદના સ્વરૂપમાં આ હકીકત જણાવી. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે તેમને બોલાવીને કહ્યું, કે ખુદાપાકે તમારી ખચરાત કબુલ કરી છે, પરંતુ તમારા પિતાના ગુજરાન માટે તમારી મિલકત પાછી લઈ લેવ.

શું ખુદા કેઈ માગે છે ?

કુર્યાને શરીફની આયત મન્ઝલની યુકેદદલાહો કેઈન હસ્તા-નાઝિલ થઈ, ત્યારે એક નવજવાન સહાબી હજરત સાબિત બિન વહાહ (૨૦ અં) સાહેબ આ હજરત (સં અં ૧૦) સાહેબની સેવામાં હાજર થઈને પૂછવા લાગ્યા, કે યા રસૂલદલાહ ? શું ખુદા અમારી પાસે કેઈ માગે છે ? આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે હા. આ સાંભળતાં જ હજરત સાબિત (૨૦ અં) સાહેબના હિલમાંથી પોતાનાં

ખાલખાલમાં, સ્ત્રી અને લવિષ્યનો ખ્યાલ ભુંસાઈ ગયો. માત્ર ખુદા તેના રસૂલ અને ઇસ્લામની જરૂરતનો ખ્યાલ તેમની નજર સામે તરવરવા લાગ્યો. જ્યારે પોતાનું સર્વસ્વ ઇસ્લામ માટે અર્પણ કર્યું, ત્યારે જ તેમના જીવને ચેન પડ્યું.

આ સ્પર્ધા કેવા પ્રકારની ?

કુર્આને પાકની આયત લન્તલાલુલ્લિર્ હતા તુન્દે-કૂ મિમ્મા તોહિબ્બૂન નાઝિલ થઈ, ત્યારે હઝરાત સહાબાએ કેરામ (ર. અ.) કુર્આની આપવામાં એક બીજાની સ્પર્ધા કરવા લાગ્યા. હઝરાત અબૂ તલ્હા (ર૦ અ૦) સાહેબ નામે એક નવજવાન સહાબીએ પોતાની કિંમતી મિલકત ઇસ્લામ માટે ખર્ચરાત કરી દીધી. આ મિલકતમાં મીઠા પાણીનો એક કૂવો હતો, જેનું પાણી આપ (સ૦ અ૦ વ૦) ઘણા પ્રેમથી પીવામાં વાપરતા હતા.

મકાન પિતાની પુત્રીએ મકાન પિતાને હું કહું ?

હઝરાત ફાતેમા (ર૦ અ૦) અને હઝરાત અલી (ર૦ અ૦) ની શાદી થયા બાદ હઝરાત રસૂલે કરીમ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ હઝરાત અલી (ર૦ અ૦) સાહેબને ત્યાં પધાર્યા. હઝરાત ફાતેમા (ર૦ અ૦) એ તે વખતે વિનંતિ કરી, કે હઝરાત હારિસાબિન નોઅમાન (ર. અ.) સાહેબ પાસે ઘણું મકાન છે. આપ તેમને લલામણુ કરો, કે તેઓ અમારા માટે એક મકાન ખાલી કરી આપે. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તેઓ અમારા માટે પ્રથમથી જ ઘણું મકાન આપી ચૂક્યા છે. જેથી હવે હું તેમને કંઈ કહી શકતો નથી. હઝરાત હારિસાબિને ટોઈની માર્ફતે આ વાતની ખબર પહોંચી ગઈ. તેઓ દોડતા દોડતા આવ્યા. અને વિનંતિ કરવા

લાગ્યા, કે યા રસૂ લઢાહ ! મારું સર્વસ્વ આપ ઉપર કુર્બાન છે. મારી કોઈપણ વસ્તુ આપ સ્વિકારો, તેમાં હું આનંદ માનું છું. મારી પાસે કોઈ વસ્તુ રહે, તેના કરતાં તે આપની પાસે રહે, તો મને ઘણુંજ આનંદ થાય છે. તેમણે આ પ્રમાણે વિનંતિ કરીને હજરતઅલી તથા હજરત કાતેમા (૨૦ અ૦) ને રહેવા માટે એક મકાન ખાલી કરી આપ્યું, જેમાં તેઓ રહેવા લાગ્યાં.

ધન દોલતની બેડીઓ કેમ ન પડી ?

સૌથી પ્રથમ ઈસ્લામ સ્વિકારનારાઓમાં એક હજરત સોહિબ (૨૦ અ૦) સાહેબ પણ હતા. તેઓ ઘણા ગરીબ અને નિરાધાર હતા. મક્કાની રીઝના કુરેશો તેમને ભાતભાતનાં દુઃખ પહોંચાડતા હતા, જેથી તેઓ થાકીને હિજરત કરવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. દુશ્મનોએ કહ્યું, કે તમે અત્રે આવ્યા ત્યારે ઘણુંજ ગરીબ હતા, પરંતુ હાલ એક મોટા શ્રીમંત બની ગયા છો. આ બધો માલ લઈને અત્રેથી નાસી જવા ઈચ્છતા હશો, તો કહી તેમ બનાવવાનું નથી. જેના હૃદયમાં માલિકની લગની લાગી હોય, તેને ધન દોલતની બેડીઓ ક્યાં જકડી શકે તેમ હતી ? તેમણે દુશ્મનોને કહ્યું, કે જો હું આ મારી બધી દોલત તમારે સ્વાધિન કરું, તો પછી મને અત્રેથી જવા દેવામાં તમને કાંઈ વાંધો તો નથી ? દુશ્મનોએ તેમ સ્વિકાર્યું. હજરત સોહિબ (૨૦ અ૦) પોતાનું સર્વસ્વ તેમને અર્પણ કરીને ચાલી નીકળ્યા. આપ (૨૦ અ૦ ૧૦) સાહેબને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી, ત્યારે કુર્માબ્યું, કે ધન્ય છે ! સોહિબને ! તે લાલમાં રહ્યા છે !

બીમાર મુસ્લિમની ઝંખના

હજરત સયાદ બીન માલિક (૨૦ અં) સાહેબ એક સમયે બીમાર થયા. આં હજરત (સં. અં ૧૦) તેમની ખબર જોવા તેમને ઘેર પધાર્યા. હજરત સયાદને તેથી ઘણું આનંદ થયો. તેમણે વિનંતિ કરી, કે ચારમુલદલાહ ! હું મારી સર્વ માલ મિલકત ખુદાના રસ્તામાં અર્પણ કરું છું. આપ (સં. અં ૧૦) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે તમારા વારસો માટે શું રાખે છે ? તેમણે વિનંતિ કરી, કે ખુદાની કૃપાથી મારા વારસો સુખી હાલતના છે. આપ (સં. અં ૧૦) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે ના. માત્ર દસમો લાગ અદાહ વાસ્તે ખર્ચવાની વસીયત કરો. હજરત સયાદે તેથી વિશેષ ખચરાત કરવાની ઈચ્છા દર્શાવી, ત્યારે આપ (સં. અં ૧૦) સાહેબે છેવટે ત્રીજા લાગની મિલકત ખચરાત કરવાની આજ્ઞા આપી.

ખુદા સાથે કરેલા કરાર પાળનાર કોણ છે !

હજરત તલહા (૨૦ અં) સાહેબે અઢાર વર્ષની ઉંમરે ઇસ્લામ સ્વિકાર કર્યો હતો. તેમણે ગઢરની લડાઈમાં આપ (સં. અં ૧૦) સાહેબની જે સેવા બજાવી હતી, તે ઘણીજ કીંમતી સેવા હતી, આ ઉપરાંત પૈસે ટકે સેવા કરવામાં પણ તેઓ કોઈથી પાછળ પડે તેમ ન હતા. તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે લડાઈઓમાં જે ખર્ચ થાય તે, હું પોતે પૂરો પાડીશ. તેમણે પોતાની આ પ્રતિજ્ઞા છેવટ સુધી પાળી હતી, તખૂકની લડાઈમાં લશ્કરી સામાનની ઘણી તંગી હતી. તે સમયે મુસલમાનોની ઘણીજ ગરીબ હાલત હતી, આ વખતે હજરત તલહા (૨૦ અં) સાહેબે લશ્કર ખર્ચ માટે એટલી ભારે રકમ આપી હતી, કે તે જોઈને હજરત રસૂલે ખુદા (સં.

અં વં) સાહેબે તેમને “ દયાળુ તલ્હા ” તરીકે સંબોધ્યા વળી જ્યારે “ રેન્નલૂન સદ્કુ મા આહુ—” અર્થાત્ “ કેટલાક એવા માણસો છે, કે તેમણે ખુદા સાથે કરાર કર્યો છે, તે સાચો કરી દેખાડ્યો છે. ” આ મતલબની આયાતશરીફા ઉતરી. તે વખતે આપ (સં અં વં) સાહેબે હુઝરત તલ્હા (૨૦ અ) ને સંબોધી કર્માવ્યું, કે તલ્હા ! તમે પણ આવા લોકો પૈકી છે.

સાતસો ઉંટના કાફલાનું શું થયું ?

હુઝરત અબ્દે રહમાન બિન અવફ (૨૦ અ) સાહેબે ભર જવાનીમાં ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો. તેઓ ધનાઢ્ય વેપારી હતા, છતાં તેમના હિલમાં લક્ષ્મી પ્રત્યે પ્રેમ ન હતો. અદ્વાહ વાસ્તે લક્ષ્મી ખર્ચવામાં તેઓ આનંદ માનતા હતા. એક વખતે સાતસો ઉંટનો તેમનો કાફલો મદીના શરીફમાં આવ્યો. આ સાતસો ઉંટ ઉપર ઘઉં, લોટ અને બીજા ખાદ્ય ખોરાકોની વસ્તુઓ ભરેલી હતી, આ એક અસાધારણ વાત હોવાથી આખા મદીના શરીફમાં તેની ચર્ચા થતી હતી. હુઝરત આયશાં (૨૦ અ) સાહેબે કર્માવ્યું, કે હુઝરત રસૂલે ખુદા (સં અં વં) સાહેબ કર્માવતા હતા, કે અબ્દેરહમાન જન્મતમાં અમુક રીતે દાખલ થશે. આ વાત હુઝરત અબ્દેરહમાન સુધી પહોંચી. તેઓ હુઝરત આયશાં (૨૦ અ) ની સેવામાં હાઝર થઈને વિનંતિ કરવા લાગ્યો, કે આપ શાક્ષી રહો. મેં આ બધો કાફલો એટલે કે ઉંટ, તેમની ઉપર નાંખેલો માલ અને કાઠડા સાથે સર્વસ્વ અદ્વાહ વાસ્તે અર્પણ કર્યું છે !

તેમની માત્ર ઉપર જણાવ્યા જેટલીજ સખાવતો હતી, તેમ નથી, પરંતુ તેઓ આખી જિંદગી અદ્વાદના માર્ગમાં પોતાની લક્ષ્મી લૂટાવતા રહ્યા છે. તેમણે જે વખત તો એકી સાથે ચાલીસ ચાલીસ હજાર દીનારની ખચરાત કરેલી છે. એક વખતે જિહાદમાં પાંચસો ઘોડા અને પાંચસો ઉંટ તેમણે આપ્યાં હતાં. તેઓ સાહેબે પોતાના અંતકાળ સમયે પચાસ હજાર દીનાર અને એક હજાર ઘોડા ખેરાત કર્યા હતા. વળી બદરની લડાઈમાં જેમણે ભાગ લીધો હતો, તે બધાને તેમણે હાજર કર્યા. તે વખતે બદરની લડાઈમાં ભાગ લેનાર સો સહાળી હતા. તે દરેકને ચારસો ચારસો દીનાર આપવાની વસીયત કરી હતી. હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ) સાહેબને પણ તેમનો ભાગ મળ્યો હતો.

હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ ઇસ્લામની સેવામાં વિધવિધ પ્રકારે કુર્બાનીઓ આપી હતી. એક ધનાઢય પુરૂષ ખચરાત કરે, તો તે એક સામાન્ય ગાળત ગણાય છે. પરંતુ સાધારણ પંક્તિનો માણસ પોતાની સર્વસ્વ મિલકત ખુદાના રસ્તામાં અર્પણ કરી દે, તે ઘણીજ તાબુળ પમાડનારી વાત ગણાય છે. શયતાન કોઈપણ રીતે હજરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબની કસોટી કરવામાં ચૂક્યો નથી, પરંતુ ધન્ય છે. તે દીનદાર મુસ્લિમોને કે જેઓ આવી કસોટીઓમાં પણ પાર ઉતરી ગયા છે !

નજીયું નુકસાન કોને કહેવાય ?

હજરત ખગાબ (૨૦ અ.) એક નવજવાન સહાબી હતા. તેઓ આસ બીન વાઈલ નામના એક કાફિર પાસે અમુક

રકમ માગતા હતા. તેમણે ઇસ્લામ સ્વિકાર્યા પછી આ કાફિર પાસે પોતાની લહેણી રકમની માગણી કરી, તો તેણે જવાબ આપ્યો, કે તમે જ્યાં સુધી હજરત મોહમ્મદ (સ. અ. વ.) સાહેબની પયગંબરીનો ખુદલમ ખુદ્દા વિરોધ નહિ કરો, ત્યાં સુધી હું કદિ તમારું કંઈ આપવાનો નથી. તેમણે જવાબ આપ્યો, કે પૈસા મળો, કે ન મળો. તેની મને પરવા નથી. કોઈ ભારેમાં ભારે લાલ થાય, છતાં હું કયામત સુધી મહાન પેગંબરે ઇસ્લામ (સ. અ. વ.) ની પયગંબરીનો ઇન્કાર કરી ન શકું, તો આટલી નજીવી રકમનું નુકસાન શા હિસાબમાં છે ?

જાન, માલ, આગર ઉપરાંત સગપણની કુર્બાની ઘણી જ કઠણ કુર્બાની છે. જેમણે હજરત રસૂલે કરીમ (સ. અ. વ.) ની તાબેદારી સ્વિકારી હતી. તેમના ઉપર આ પ્રકારની કુર્બાની અવશ્ય જરૂરી હતી. તેમણે જેમ અન્ય કુર્બાનીઓમાં ફતેહ મેળવી હતી. તે પ્રમાણે આ પ્રકારની કુર્બાનીઓમાં પણ નામના સંપાદન કરી હતી.

આવી સો મા મરે તોએ શું ?

હજરત સઅાદ બિન અબી વકાસ (ર. અ.) તેમની માના લાડલા પુત્ર હતા. તેઓ પોતાની માની ઉત્તમ સેવા કરતા હતા. ઓગણિસ વર્ષની તરુણ વયે તેમણે ઇસ્લામનો સ્વિકાર કર્યો. તેમની માને આ વાતની ખબર પડી, ત્યારે તેમને ઘણું દુઃખ થઈ આવ્યું. તેમણે કહ્યું, કે સઅાદ જ્યાં સુધી તેનો નવો ધર્મ તને નહીં, ત્યાં સુધી હું ખાઉં નહીં. તેમજ પાણી સરખુએ પીશ નહીં. અને તેની સાથે બોલીશ પણ નહિ. આ બાઈને પોતાના આશંકિત દિકરા ઉપર

નિશ્વાસ હતો, કે જરૂર તે મને મનાવશે. તેણે બે દિવસ સુધી સત્યાગ્રહની પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળી. ત્રીજે દિવસે તે બાઈ બેભાન થઈ ગયાં. પોતાનો દિકરો ઈસ્લામ તબીબે મને સંભાળ કરશે, તેવી તેમની ધારણા હતી, પણ ઈસ્લામનો નિર્ણય આવી થમડીઓથી ઉતરી જાય તેમ ન હતો. કાચો રંગ ન હતો. પાકો રંગ બઢ્યો હતો. આમ હોવા છતાં હજરત સમ્માદ (૨. અ.) સાહેબ માટે આ પ્રયત્ન ખરી કસોટીનો પ્રયત્ન હતો, એક તરફ વધારી માના મરણુ જીવનનો સવાલ હતો, જ્યારે બીજી તરફ હંમાન જોવાનો સવાલ હતો, પરંતુ ઈસ્લામના આ સાચા આસિદે સાંસારિક સાચા મમતા કરતાં ધાર્મિક પ્રેમ ઉપર અડગ બહા દર્શાવતાં હતાં, કે આ ! તમારા શરીરમાં એકલે બઢ્યે સો જીવ હોય અને તે એકી સાથે બઢ્યે નીકળી જાય, છતાં હું દીને ઈસ્લામને કદિ તજનાર નથી !

આ પ્રકારની કસોટીઓ અનેક અસહાણો ઉપર આવેલી હતી, જેમાં સર્વે પસાર થયા હતા. હજરત ખાલિદ બિન સઈદ (૨૦ અ.) સાહેબે ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો, ત્યારે તેમના પિતાને ઘણું માહું લાગ્યું હતું. તેમણે પ્રતિજ્ઞા લીધી, કે જ્યાં સુધી માનો છેકરો ઈસ્લામ ન તજે, ત્યાં સુધી હું બાઈશપીશ નહિં. ઘરનાં સર્વ માણસોએ તેમની સાથે બોલચાલનો અસહકાર કર્યો હતો. આ બધી બાબતોથી આ નવજવાનના સુસ્થિત મહત્ત્વ ઉપર કોઈ પ્રકારની અસર થઈ નહિં. તેમણે એક પગ માટે પણ હજરત રસૂલે પુદાનો સહવાસ છોડવાનું પસંદ કર્યું નહિં. છેવટે તેઓ ઘરબાર વતન માળાપ છોડીને હબસા તરફ હિજરત કરી ગયા. આથી તેમના પિતાને ઘણું

માઠું લાગ્યું, જેથી તેઓ પણ પોતાનું રાચરચીલું લઈને તાર્કિક તરફ ચાલ્યા ગયા.

દોલતનો શો ઉપયોગ કર્યો ?

હજરત અબૂબક (૨૦ અ૦) સાહેબ હજરત રસૂલે ખુદા (સ૦ અ૦ ૧૦) સાહેબ કરતાં માત્ર અઢી વરસ ઉમ્મરે નહોતા હતા. અનેક ગુલામો અને લોંડીઓ ઉપર તેમના કાફિર માલિકો તરફથી ભાત ભાતનાં દુઃખ દેવામાં આવતાં હતાં. આ ગુલામો અને લોંડીઓએ ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો. તેજ માત્ર તેમનો ગુન્ડો હતો. હજરત અબૂબક (૨૦ અ૦) સાહેબની પોતાના યુસ્લિમ ભાઈઓનાં આ દુઃખ દેખી શકાયાં નહિં. યુસ્લિમ ભાઈઓના પ્રેમે તેમના હિલમાં એવો જોશ પેદા કર્યો, કે તેમણે અબૂટ દોલત આપીને અનેક ગુલામ અને લોંડીઓ જેમકે હજરત ગિલાલ, હજરત આમિર, હજરત નઝીરા, હજરત નહદિયા, હજરત જરિયહ, હજરત તહદિયા વગેરેને ખરીદી લઈને આઝાદ કરી દીધાં હતાં.

જે લોકો પોતાના કબીલા, કોમ અને દેશ સાથે પણ જરાએ સંબંધ ધરાવતા ન હોય, તેવા લોકો માટે નાણાંનો લોગ આપવો, તે એક મહાન કુર્બાની છે. આ ગુલામોને છોડાવવામાં કેઈ પ્રકારની સંસારિક લાલચ કે લાભ ન હતો, છતાં અઢગક પૈસો ગચ્છી તેમને આઝાદી અપાવવી તે માત્ર મુસલમાનોનું જ કાર્ય છે. હજરત અબૂબક (૨૦અ૦) સાહેબ અરણના ધનાઢ્યો પૈકી એક હતા. તેઓએ નવજવાનીની અવસ્થામાં ઇસ્લામ ધારણ કર્યો હતો. યુવાવસ્થા એશ આરામ લોગવવાનો સમય હતો. સાથે સાથે એશ આરામના સાધનરૂપ લક્ષ્મી પણ તેમની પાસે હતી. તેમણે

પોતાની લક્ષ્મી વડે સુખ વૈભવ ભોગવવાને બદલે તેને ઇસ્લામ ઉપર નિષ્ઠાવર કરી નાખી હતી. તેમણે જ્યારે ઇસ્લામનો સ્વિકાર કર્યો, ત્યારે તેમની પાસે ચાલિસ હજાર દિર્હમ રોકડા હતા. આ બધી જ રકમ તેમણે ઇસ્લામની સેવામાં અર્પણ કરી દીધી હતી.

આટલું બધું દેવું શાથી થયું ?

હજરત અબૂબકે (૨૦ અ.) સાહેબે એટલી બધી આર્થિક કુર્બાનીઓ આપી હતી, કે તેમની અઢળક મિલકત વેડફાઈ ગઈ હતી, બદલે તેઓ જ્યારે ખિલાફત ઉપર હતા, ત્યારે તેમને માથે છ હજાર દિર્હમનું દેવું હતું. તેઓ દુન્યાથી પદે થયા. ત્યારે પણ તેમને માથે દેવું હતું. તેમણે વસીઅત કરી હતી, કે મારો બાગ વેચીને માફ દેવું ભરપાઈ કરજે, પછી જે કાંઈ વધે, તે હજરત ઉમર (૨૦ અ.) સાહેબને હવાલે કરજે. જે મહાન પુરુષ પોતાની જિંદગીમાં દિર્હમ અને દીનારથી ખેલતા હતા અને જેમણે આખું જીવન સોનું ચાંદી લુંટાવ્યું હતું. વળી ખુદાપાકે જેમને ખિલાફત જેવી રાજસત્તાના મહાન ખલીફા બનાવ્યા હતા. તેવા પ્રભાવશાળી પુરુષના મરણ બાદ તેમના ઘરની માલ મિલકતનો અંદાજો ઠાઠવામાં આવે છે, તો માત્ર એક ગુલામ, એક લોંબી અને બે ઉંટડીઓ મળી આવે છે. તે પણ હજરત ઉમર (૨૦ અ.) સાહેબને સ્વાધિન કરવામાં આવે છે. આ તેમની કુર્બાનીઓનો પ્રતાપ છે. ઇસ્લામી લશ્કરનો ખર્ચ કેવી રીતે મળતો હતો ?

હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ.) સાહેબે થોત્રિસ વર્ષની ઉંમરે ઇસ્લામ સ્વિકાર કર્યો હતો. તેઓ એક મોટા ધનાઢ્ય હતા. મુસલમાનો હિજરત કરીને મદીના શરીફ આવ્યા,

ત્યારે તેમને પાણીની ઘણીજ તંગી પડતી હતી, એક ફૂવાનું પાણી મીઠું હતું. તે વાપરવામાં આવતું હતું; પરંતુ આ ફૂવો એક ચઢૂદીનો હતો. તે મોંઘી કિંમતે પાણી વેચતો હતો. મુસલમાનો પાસે નાણાંની તંગી હતી, જેથી તેમને પાણીની ઘણી જ તંગી વેઠવી પડતી. હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ૦) સાહેબે વીસ હજાર દિર્હમ આપીને તે ફૂવો ખરીદી લીધો. અને મુસલમાનોને અર્પણ કરી દીધો.

આં હજરત (૨૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે તખૂકની લડાઈ માટે તૈયારીનો હુકમ આપ્યો. તે વખતે લશ્કરી સરસામાન એકઠો કરવામાં નાણાંની ભારે તંગાશ આવી પડી હતી. આપ (૨૦ અ૦ ૧૦) સાહેબે આર્થિક મદદ આપવાને સહાબાઓને સૂચન કર્યું. હજરત ઉસ્માન (૨૦ અ૦) સાહેબે પોતાના ખર્ચે દસ હજારનું લશ્કર ઉભું કર્યું. આ લશ્કર માટે નહાનામાં નહાની ચીજ પણ પોતે ખરીદી આપી હતી. તે ઉપરાંત એક હજાર ઉંટ, સિત્તેર ઘોડા, લશ્કરનો ખીજો જરૂરી સામાન તથા એક હજાર દિનાર રોકડા આપ્યા હતા.

બે ભાગ પાડવાનું અબ્નેડ પ્રમાણ

હજરત ઈમામ હસન (૨૦ અ૦) સાહેબે ત્રણ વખત પોતાનો અર્ધો અર્ધ માલ અલ્લાહના રસ્તામાં અર્પણ કર્યો હતો. તેઓ અર્ધો માલ આપવાનું પ્રમાણ એટલે દરબજે સાચવતા હતા, કે પોતાનાં બે પગરખાંમાંથી એક પગરખું પણ આપી દેતા હતા.

દીકરાની કુર્બાની કોણ આપે ?

મુસ્લિમ પુરુષોની માફક મુસ્લિમ બહેનો પણ કુર્બાની આપવામાં અબ્નેડ સાબિત થએલ છે. માલ, દોલતની કુર્બાની

તો સૌ કોઈ આપી બાણ છે, પરંતુ મુસ્લિમ બહેનોએ પોતાની ઔલાદને પણ અદાહના માર્ગમાં ફર્જાન કરી દીધેલ છે. એક મુસ્લિમ ખાતૂનનું વર્ણન વાંચો અને વિચાર કરો, કે અમારા પૂર્વજો કેવા ઈમાનદાર હતા!

બહાદુર માના બહાદુર દીકરા

હજરત ઉમાર(રઃ અ)સાહેબના સમયમાં ઈરાકમાં કુદસિયા આગળ લડાઈ ચાલતી હતી, તે સમયે એક વૃદ્ધ મુસ્લિમ ખાતૂન પોતાના ચાર દિકરાઓને લઈને મેદાનમાં હાજર થયા. પોતાના દિકરાઓને સંબોધી કહેવા લાગ્યાં, કે વહાલા પુત્રો! તમેએ કોઈ પ્રકારના બળ કે દબાણથી ઈસ્લામ સ્વિકાર કર્યો નથી. ખૂશીથી ઈસ્લામ સ્વિકાર્યો છે માટે તેની ખાતર તમારે તમારો જીવ ખૂશીથી અર્પણ કરવો, તે તમારો મુખ્ય ફર્જ છે. હું પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક કહું છું, કે મેં તમારા પિતાથી કદિ ખિયાનત કરો નથી. તથા તમારા મામાને નીચું બેવા જેવું થાય, તેવું કર્યું નથી. આ સંસાર અનિત્ય છે. તેમાં જે આવે છે. તે જરૂર એક દિવસ જનાર છે. મોત સર્વને માટે નિર્માણ છે. ખુદા તઆલાના માર્ગમાં જેને જીવ આપવાનો પ્રસંગ મળે તે માણસ લાગ્યશક્તી છે, માટે સવાર થતાં લડાઈના મેદાનમાં પહોંચી બળ અંત સુધી લડો. કતોર ચેળવીને પાછા ફરો જો તેમ ન થાય, તો ચક્રાવતનો રત્નો પ્રાપ્ત કરો. વૃદ્ધ માના નેક દિકરાઓ આ બોધ એક ટાને થઈને સાંભળી રહ્યા હતા, લડાઈ શરૂ થતાંની સાથેજ ચારે લાઈઓએ એક સાથે ઘોડાની લગામો દબાવી, દુશ્મનો ઉપર એટલા પૂર જોશથી હુમલો કર્યો, કે દુશ્મનના હોથ ખાટા થઈ ગયા. આખરે ચારે નવ જવાન શહીદ થયા. બહાદુર માએ જ્યારે આ ખબર સાંભળી, ત્યારે પોતાની ફર્જાની બદલ ખુદાપાકનો ઉપકાર માન્યો.

પ્રિય વાંચક બંધુઓ ! હજારાત સહાળાઓ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ આપેલી કુર્બાનીઓનો હુંક અહવાલ આપના આગળ રજુ કરવામાં આવ્યો છે, તે જાહેર કરે છે, કે ઈસ્લામ ખાતર આ પવિત્ર પુરૂષોએ માલ, દોલત, ગાબરૂ, સગપણ અને ઔલાદને પણ નિષાધર કરી દીધેલ છે. અમુક વર્ગ કુર્બાની આપી શકે છે અને અમુક વર્ગ કુર્બાની આપી શકે નહિ, તેવી વેલછા લોકોમાં આજકાલ જોવામાં આવે છે, પરંતુ પ્રાચિન મુસલમાનોના બનાવેલી સાબીત થાય છે, કે કુર્બાની અમુક વર્ગ માટે નિર્મિત નથી. આજકાલ કહેવામાં આવે છે, કે માલદાર માણસો માટે કુર્બાની કાંઈ કઠણ કામ નથી. ગરીબ વર્ગ પાસે કાંઈ હોતું નથી, માટે ગરીબ વર્ગ માટે કુર્બાની કઠણ કામ છે. હજારાત સહાળાઓ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોના બનાવે વાંચવાથી જણાશે, કે ગરીબોએ ઈસ્લામ ખાતર પોતાનું સર્વસ્વ હુંટાવ્યું છે, જેથી ગરીબ વર્ગ માટે કુર્બાની કાંઈ કઠણ કામ નથી, તેમ સાબીત થાય છે. કેટલાક કહે છે, કે માલદાર વર્ગ માટે કુર્બાની કઠણ કામ છે. તેઓ સુખ વેલવમાં ઉછરેલા હોય છે. તેમની હાજતો વિશાળ હોય છે, જેથી તેમને કુર્બાની આપવામાં ઘણું વેઠવું પડે છે. હજારાત સહાળાઓ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોના બનાવે ઉપરથી માલુમ પડે છે, કે ઘણાએ માલદાર સહાળાઓએ અનેક પ્રકારની કુર્બાનીઓ આપી હતી. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે, કે માલદારો માટે પણ કુર્બાની કાંઈ કઠણ કામ નથી. કુર્બાની આપવાનો સંબંધ માલદારી અથવા ગરીબી સાથે રહેતો નથી. કુર્બાનીનો સંબંધ ઈમાન સાથે રહેલો છે. જે ઈમાનદાર છે, તે ભલે માલદાર કે ગરીબ હોય, પરંતુ કુર્બાનીના મેદાનમાં એક સરખોજ જોશ બતાવી શકે છે,

મહાન પેગંબરે ઇસ્લામની આજ્ઞાનું પાલન

હુઝરત સઅાદ (૨૦ અ) નામે એક ઠાળા રંગના સહાબી હતા. તેમની આવી આકૃતિને લીધે કોઈ પોતાની દીકરી તેમની સાથે પરણાવતા ન હતા. તેમણે આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબને વિનંતિ કરી, કે યા રસુલલ્લાહ ! મારી આકૃતિ સારી નથી. તેથી કોઈ મને પોતાની દીકરી આપવાને તૈયાર નથી. સફીફ ડખીલાના હુઝરત ઉમરો બીન વહુબ (૨૦ અ) નામે એક નવ મુસ્લીમ સહાબી હતા. તેઓ ધણા કડક સ્વભાવના હતા, તેમની દીકરી ઘણી સુંદર હોવા ઉપરાંત બુદ્ધિશાળી હતી. આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે ફર્માવ્યું કે હુઝરત ઉમરો બીન વહુબ (૨૦ અ) ને ઘેર જાવ. તેમને મારી સલામ સાથે જણાવો, કે તમારી દીકરીનો નિકાહ હુઝરત રસૂલે કરીમ (સ૦ અ) સાહેબે મારી સાથે જોડ્યો છે. હુઝરત સઅાદ (૨૦ અ) સાહેબે હુકમ મુજબ હુઝરત ઉમરો બીન વહુબ (૨૦ અ) સાહેબને કહ્યું, તેથી તેમણે તેમની સાથે ઘણી સખતી કરી અને શાદીનો કરાવ માનવાને ઈન્કાર કર્યો; આ વાત આટલેથી અટકતી નથી, પરંતુ પાછળથી જે જાનાવ અને છે, તેવી બીના દુન્યાના ઇતિહાસમાં કોઈ સ્થળે મળતી નથી. હુઝરત ઉમરો (૨૦ અ) ની દીકરી

ઘરમાં રહી રહી આ બીના સાંભળતી હતી. હજરત સઆદ (૨૦ અ) તો હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબનો જવાબ સાંભળી પાછા ચાલ્યા ગયા હતા. તેઓ બીજું કરી પણ શું શકે ? આ બાઈ બહાર નીકળી. હજરત સઆદ (૨૦ અ) સાહેબને ખૂબ પાડીને પાછા બોલાવ્યા અને કહ્યું, કે જ્યારે આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે તમારી સાથે મારો નિકાહ કરાવ્યો છે, તો પછી તેમાં આનાકાની કરવાની વાત ક્યાં રહી ? હું આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબના હુકમને માથે ચઢાવું છું. જે વાત ખુદા અને રસૂલને પસંદ છે, તે મને પણ પસંદ છે. પોતાના પિતાને કહ્યું, કે તમોએ આપ (સ૦ અ) સાહેબના હુકમનો વિરોધ કરવામાં ભારે ભૂલ કરી છે, જેથી એક મહાન ગુનોહ થયો છે. માટે તમો તમારા બચાવ માટે વિચાર કરો, હીકરીનું આ જોશીલું વર્ણન સાંભળીને આપના દિલ પર ભારે અસર થઈ અને પોતાની ભૂલનું ભાન થયું. તેઓ હોડતા હોડતા આપ (સ૦ અ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયા અને વિનંતિ પૂર્વક કહેવા લાગ્યા, કે ચારસૂલ-દ્વાર ! મારાથી ભારે ભૂલ થઈ છે. સઆદ સાચું કહેતા હશે, તેવો મને વિશ્વાસ આવ્યો નહતો, જેથી મેં ઇન્કાર કર્યો હતો. હવે મને મારી ભૂલનું ભાન થયું છે. હું અંતઃકરણ પૂર્વક મારી ચાહું છું, અને મારી હીકરી હજરત સઆદ (૨૦ અ) સાહેબના નિકાહમાં આપવાને રાજી છું.

કદરૂપી આકૃતિથી લગ્ન અટકેયું

હજરત જલીલ (૨૦ અ) સાહેબ પણ હજરત સઆદ (૨૦ અ) સાહેબની આકૃતિવાળા હતા. આપ (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે અન્સાર કુટુંબના એક આગરદાર સહાબીની દિકરી

સાથે તેમનું સગપણ ઠેરવ્યું હતું. દીકરીના બાપને આ સગ-
પણ સંગાંધી વાંધો હતો. દિકરીને આ વાતની ખબર પડી,
ત્યારે દુઆને પાકની આ મતલબની આવડત પઢી સંભાળવી
કે જ્યારે અણાહ અને તેના રસૂલ કોઈ વાતનો નિર્ણય કરી
ચૂકે, તો કોઈપણ મુસલમાને તેમાં આનાકાની ન કરવી
જોઈએ. દિકરીએ પિતાને જણાવ્યું, કે આવો ખુલ્લો હુકમ
હોવા છતાં તમે તેનો વિરોધ કરો છો. તે ઘણી અચાંખની
વાત છે. હું આ સગપણથી રાજી છું. રસૂલે કરીમ (૨૦ અં
૧૦)ની મરજીને હું સળગી થાઉં છું. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબને
જ્યારે આ ખબર થઈ ત્યારે આપ (સ. અ. વ.) સાહેબ
ઘણા રાજી થયા.

નખી સાહેબના ફર્માન પ્રત્યે પ્રેમ

આપ (સં અં ૧૦) સાહેબ એક દિવસ મસ્જિદે
નખવીમાં ખુલ્લો પઢતા હતા. ખુલ્લા દરિયાઈ આપ (સં
અં ૧૦) સાહેબે પોત પોતાની જગ્યાએ બેસી જવાને ફરમાવ્યું.
હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન રવાહા (૨. અ.) સાહેબ તે વખતે
મસ્જિદની બહાર હતા. આપ (સં અં ૧૦) નું આ ફર્માન
તેમના કાને પડ્યું. આ ફર્માનમાં એક પ્રકારનું જાહેર હતું.
તેનો પ્રભાવ એવો હતો, કે પગ એક ડગલું પણ આગળ
ચાલવાને અશક્ત નીવડ્યા. જાણે રેલ્વે ટ્રેઈનને ખીક મારી
હોય, તેમ તેના તે સ્થળે થોભી ગયા. તેઓ અચાનક ત્યાંને
ત્યાં જ બેસી ગયા. મસ્જિદમાં જઈને નખી (સં અં ૧૦)
સાહેબના હુકમનો અમલ કરીશું. તેટલી વાર પણ ન લગાડી
અને ત્યાંને ત્યાં જ બેસી ગયા.

હજરત તદ્દહા (૨૦ અં) સાહેબે જાર જવાનીમાં ઇસ્લામ નિવકાર્યો હતો, તેમણે આપ (સં અં વં) સાહેબની સેવામાં હાજર થઈને વિનંતિ કરી, કે યા રસૂલદ્દાહ! મને જેવો હુકમ આપશો, તેવા અચલ કરી બતાવવા તૈયાર છું. આપ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું, જાવ. તમારા પિતાને કલ કરો. અહીંયાં વાર શી હતી? રસૂલનો પ્રેમ આખા શરીરમાં પ્રસારી ચૂક્યો હતો. સંસારિક પ્રેમ નાબુદ થઈ ચૂક્યો હતો. હાથમાં ઝટ તલ્વાર લીધી અને રસૂલદ્દાહ (સં અં વં) ના હુકમનો અમલ કરવાને રવાના થયા. આપ (સં અં વં) સાહેબે આ અગાધ પ્રેમ અને આત્માવિનતા જોઈ લીધી. તેમને પાછળ બોલાવ્યા, અને ફર્માવ્યું. હું સગપણનો સંબંધ તોડાવવાને આવ્યો નથી.

જન્નતી સ્ત્રી

હજરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અં) સાહેબે આપ (સ. અ. વ.) સાહેબના પ્રત્યેક ફર્માનનો અમલ પ્રાણતે પણ કરવાને તત્પર રહેતા હતા. મોક્ષના કારણરૂપ આ કાર્યને સમજતા હતા. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબને ત્યાં અમ્મુલ્લય-યમન નામે એક સોંડી હતી. આપ (સ. અ. વ.) તેમનાથી ઘણા જ રાહી હતા. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે એક દિવસ ફર્માવ્યું, કે જેને કોઈ જન્નતી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવું હોય, તેણે અમ્મુલ્લયયમન સાથે લગ્ન કરવું. હજરત ઝેયદ બિન હારિસ (૨૦ અ) સાહેબે જ્યારે આ ફર્માન સાંભળ્યું, ત્યારે તેમણે તરતજ તેમની સાથે નિકાહ કરી લીધો, આપ (સં અં વં) જે સહાબીઓ પ્રત્યે ઘણો પ્રેમ રાખતા હતા, તેઓ પૈકી

હઝરત અસામા (૨૦ અ) સાહેબ પણ એક હતા, જેઓ હઝરત અમુદઅયમન (૨૦ અ) સાહેબના પેટે જન્મ્યા હતા.

મદીના શરીફની મહત્તા

આપ (સં અં વ) સાહેબે મક્કા શરીફની ભૂમિનો પવિત્ર દરજ્જો ઠેરવ્યો હતો અને કર્માન્નુ હતું, કે મદીના શરીફની આબુબાબુથી ઘાસ કાપવું નહીં. તેમજ પશુ, પંખીનો શિકાર કરવો નહીં. હઝરત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબ આ કર્માન પ્રત્યે કાળજીપૂર્વક ધ્યાન આપતા હતા. હઝરત અબૂહોરયરહ (૨૦ અ) સાહેબ કર્માવતા હતા, કે મદીના શરીફમાં ચરનાર હરણને હંટારવાની હિમ્મત હું કરી શકતો નથી. એક દિવસ એક બાળકે એક પક્ષી પકડ્યું, જેથી હઝરત એબાદા (૨૦ અ) સાહેબે તે પક્ષીને છીનવી લીધું અને છોડી મૂક્યું. હઝરત સઅદ બીન અબીવકાસ (૨૦ અ) સાહેબે એક ગુલામને મદીના શરીફમાં શિકાર કરતો દેખીને તેનાં કપડાં છીનવી લીધાં, પછી કર્માન્નુ. આપ (સં અં વ) સાહેબની આજ્ઞા વિરુદ્ધ મદીના શરીફમાં શિકાર કરનાર માટે આવીજ સજા હોવી જોઈએ.

આપ (સં અં વ) સાહેબે એક સમયે સર્વે સહાબાઓને હુકમ કર્યો, કે હસ્લામની ખિદમત માટે તમે આર્થિક મદદ કરો. આ સાંભળીને સર્વે સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબાએ તેનો તરતજ અમલ કર્યો. હઝરત અબૂ બક્ર (૨૦ અ) સાહેબે પણ તે પ્રમાણે અમલ કરીને પોતાનું સર્વસ્વ આપ (સં અં વ) સાહેબની સેવામાં અર્પણ કર્યું. આપ (સં અં વ) સાહેબે પૂછ્યું, કે ઘરવાળાં માટે ઘેર

શું રાખ્યું. તેમણે અર્જ કરી, કે ધરવાળાંને અદ્વાહને ભરોસે
સોંપ્યાં. આપ (સં અં વ) સાહેબે પૂછ્યું, કે આ બધો
માલ અસખાળ તો બહુ લાવ્યા છે, પરંતુ આ કચરાપૂંજની
પોટલી કેમ લાવ્યા છે ? તેમણે અર્જ કરી, કે ઈસ્લામ
માટે લડાઈ કરવી પડે અને શરદીનો સમય હોય, તો આગ
સળગાવવા કચરાપૂંજની જરૂર પડે, તે ખાતર ધરતું રાત્ર-
રચીલું લાવ્યો, ત્યારે સાથે સાથે ધરમાંથી પૂંજેવાળીને તે
પૂંજે પણ પોટલી બાંધીને સાથે લાવ્યો છું, આપ (સં
અં વ) સાહેબે પૂછ્યું, કે તમોએ તમારા પહેરણે બાવળના
કાંટા કેમ ધાલ્યા છે ? તેમણે અર્જ કરી, કે મારા પહેરણે
બુતામ-ગુંદીઓ ધાલેલી હતી. હું બુતામનું કામ કાંટા ધાલીને
ચલાવી શકું છું, માટે બુતામને ઈસ્લામની ખિદમતમાં રજુ
કરું છું. આ સાંભળી આપ (સં અં વ) ઘણા રાજી થયા.

પ્રાસંગિક બોધ

નવ જવાન સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોના
ઈમાની જોશનાં કેટલાંક દૃષ્ટાંતો અત્રે રજુ કરવામાં આવ્યાં છે, તે
ઉપરથી ચાલુ સમયના નવજવાન મુસમલમાનોને ઘણો બોધ
મળેશે. આ સાહેબો ઈસ્લામી બાળતમાં ગમે તેવા ગાઠા સંબં-
ધને ભૂલી જતા હતા. ઈસ્લામી સવાલ વચમાં આવે તો બાપ
બેટાની બેટો બાપની, સ્ત્રી ધણીની અને ધણી સ્ત્રીની પરવા
રાખતો ન હતો, માત્ર ઈસ્લામી કર્માનનો અમલ સંપૂર્ણ
રીતે થાય તે તરફ તેમનું લક્ષ રહેતું હતું, બાપ ઈસ્લામ
વિરુદ્ધ પગલું ભરે તો દીકરો તલવાર ખેંચીને બાપની ગરદન

કામવાને મેદાને પડતો હતો. દીકરો ઇસ્લામ વિરુદ્ધ કામ કરે, તો બાપ પિતૃ-ભાવ ભૂલી જઈને દીકરાની ગરદન પર છરી ફેરવવા તૈયાર થતો હતો. ઇસ્લામના ઉદ્ધવ કાળ સમયે મુસલમાનોમાં સંઘ બળ વધુ પ્રમાણમાં ન હતું. તે સંજોગોમાં બે સહાળાઓ કીરામ (૨૦ અ) સાહેબોમાં આગળ જણાવ્યા પ્રમાણેનો ઇમાની બેશ ન હોત, અને એક બીજાના યુગ્મચૂનો ખ્યાલ દીની કામમાં રાખતા હોત, વળી સામા પક્ષવાળા મુસ્લામને તુકસાન પહોંચાડે, છતાં તેઓ સગાવહાલા હોય, તો તેમને સખ્તથી બચાવવાની કોશીશ કરતા હોત, તો દેખીતી વાત છે કે, ઇસ્લામની ઉત્પત્તિ અટકી જત.

આલુ સમયમાં લડાઈ આપણે માટે ગંધ છે. આપણે લડાઈના મેદાનથી ઘણા દૂર છીએ. પરાવા અને પોતાના વચ્ચે હાલમાં ટેકાપણ પ્રકારના હથિયારની લડાઈ કરવાનો પ્રસંગ નથી, બદલે એવા પ્રસંગો ઉભા કરવાની ખાસ મનાઈ છે, તેમ છતાં હાલના સમયમાં આપણામાં એક ખાસ પ્રકારના રોગે જન્મ લીધો છે, જે કોમી હવત માટે ખરેખર નાશકારક છે. અયોગ્ય ડોળ, બનાવટી નિખાલસ પહું વગેરે ગુણોએ આપણામાં ધર કર્યું છે. કેટલાક લોકો અજ્ઞાનતાથી અથવા તો પોતાના કુદરતી સ્વભાવથી સામાપક્ષના હથિયાર બની જઈને આપણી કોમમાં વિખવાદ પેદા કરે છે અને કોમી ઐક્યતાને તુકસાન પહોંચાડે છે. આવા લોકો અમુકના સગાવહાલા હોવાથી તેમના ખરાબ કૃત્યો છૂપાવવાની કોશીશ થાય, તો તેમણે કોમમાં ફેલાવેલ અહેરથી કોમને સલામત રાખી શકાતી નથી. કેટલીક વખત આવી બાબતો એની મેળે ખુદી પડે છે, છતાં દાખલા દલીલથી તે ઝઘડાને રોક-

જાને ચાલુ સમયના અમુક મુસલમાનોના ઇમાની જોશમાં કોઈ પ્રકારનું હલન ચલન થતું નથી. તે ઘણી ખેદકારક બાબત છે.

ઈસ્લામના લાલ તરફ દષ્ટિ બિંદુ

આ વિષયમાં પ્રાચિન મુસલમાનો ઘણાજ ઇમાની જોશ ધરાવતા હતા. તેમનું દરેક નાનામાં નાનું બાળક કોમી કલેશ પેદા કરનાર વાત સાંભળે તો તેવું દુષ્ટ કામ કરનાર માણસ પોતાનો અંતરનો સગો હોય, બલકે તે વાતના પ્રકાશથી અસહ્ય સંકટ વેઠવાનું હોય એની દરકાર રાખ્યા સિવાય ઇસ્લામ અને કોમનો લાલ નજર સામે રાખીને વર્તતા હતા, તેઓ આવી દરેક બાબત આપ (સં. અ. વ) સાહેબની સેવામાં નિવેદન કરતા હતા, અને તે પે નાશ કરવા માટે ખુદ્દી તલવારે મેદાને પડતા હતા. ચાલુ સમયના નવજુવાનો આ દૃષ્ટાંતોને માર્ગ દર્શક બનાવીને ચાલુ સંજોગોને આધિન રહી શાંતિ પૂર્વક માત્ર વાણી વ્યવહારનો સંયમ જાળવીને કોમી કંકાશ દૂર કરવાને વિનયસર પગલાં લે, તો ઇસ્લામને મહદ મળવા અને સામા પક્ષના સંકટોમાંથી બચવાની આશા રાખી શકાય છે.

સોહબતે સાપ્રી ઝમીરાં કુરરા બીના કુનદ
એજ્તેલાતે દીદારા અયનક હુરફ આમુઝ કદ્
સોહબતે બદ જિન્સરા ગરબાં દેહદ હમ્રાહ મરવ
આબરા દીદકે માહી બદામ અફગંદ વ રફત

મુસલમાનોની બહાદુરી

તેજાંકે સાથેમેં હુમ પલકર જવાં હૂયે હંચ
ખંજર હિલાલકા હય કવમી નિશાં હુમારા
મગરિબકી વાદિયોંમેં ગુંજ અઝાં હુમારી
થમતા નથા કિસીસે સયલે રવાં હુમારા
ખાતિલસે દળનેવાલે અય આરુમાં નહીં હુમ
સો ખાર કર ચુકા હય તૂ ઈમ્તિહાં હુમારા

પ્રાચીન મુસલમાનો પાસે શરૂઆતમાં દોલત ન હતી. સંજ્યા બળ ન હતું. માત્ર જો તેમની પાસે હોય, તો હિમ્મત અને બહાદુરીનું બળ હતું. તેના પ્રતાપે તેમણે માત્ર ટુંક સમયમાં આ દુન્યાનો નકશો બદલી નાખ્યો હતો. ઇમાનના પ્રતાપે તેમનાં હૃદય એવાં બની ગયાં હતાં, કે ઈસ્લામના મુકાબલામાં તેઓ પોતાના પ્રાણ અથવા સગાં-વહાલાં કે વહાલામાં વહાલી ગણાતી કોઈ પણ અન્ય વસ્તુના નુકસાનની દરકાર રાખતા ન હતા. તેઓ એવા અટલ ઇરાદાના બની ગયા હતા, કે ભારેમાં ભારે સંકટનો તેમને મુદ્દલ ડર લાગતો ન હતો. તેમની હિમ્મત અને બહાદુરીનાં વખાણ લખવા જઈ એ, તો એક દળદાર પુસ્તક બની જાય. અત્રે તે પૈકી અમુક અમુક બનાવો રજૂ કરવામાં આવે છે.

જન્નાત આગ્યા

હુઝરાત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ૦) સાહેબોએ મદા-
યનમાં પ્રવેશ કરવાનો હુમ્લો કર્યો, ત્યારે વચમાં ઢળલા
નદિ આવતી હતી. ઇરાનીઓએ આ નદિ ઉપરના બધા
પૂલ પ્રથમથી જ તોડી નાખ્યા હતા. હુજરત સઆદ (૨૦અ૦)
સાહેબે લશ્કરને સંબોધીને કહ્યું, કે ખિરાદાને ઇસ્લામ ! હુશ્મ-
નોએ આપણને લાચાર કરવાના દરેક પ્રયત્ન કરી મૂક્યા છે.
જો આ લડાઈમાં વિજય મેળવીશું, તો આપણો બેડો પાર
છે. એમ કહીને નદિમાં ઘોડા ઉતાર્યો, તેમના દેખાદેખી
આખું લશ્કર નદિમાં ઉતર્યું. નદિ ઘણી ઉંડી હતી. તોફાની
હતી, છતાં મુસલમાનોમાં એટલી બધી હિમ્મત હતી, કે
નદિનાં મોજાં ઘોડાઓ સાથે ટક્કર મારતાં હતાં, તેની પર્વા
કર્યા સિવાય એક બીજાની સાથે લગોલગ રહીને વાતો કરતા કરતા
નદિ પાર ઉતરી ગયા. ઇરાનીઓ આ હિમ્મત જોઈને આભા
બની ગયા. અને કહેવા લાગ્યા, કે આ માણસો નથી. પણ
જન્નાત છે. “દેવાન આમદન્દ” એવા પોકાર કરતા
નાચવા લાગ્યા.

મુસ્લિમ સૈન્યોએ શું કહ્યું?

રૂમીઓ સાથે એક લડાઈમાં મુસલમાનોને સખત
મુકાબલો કરવો પડ્યો હતો. રૂમીઓનું ભારે લશ્કર જોઈને
એક મુસલમાનને મુખેથી નીકળી ગયું, કે અલ્લાહો અકબર!
કેટલું અગણિત લશ્કર છે ! હુજરત ખાલિદ (૨૦ અ૦) સાહેબ
ગુસ્સે થઈને બોલ્યા, કે ચૂપ રહે. જો મારા ઘોડાના બર
સારા હોત, તો હું હુશ્મનોને ચેલેન્જ કરત, કે જીવ. બીજું

આટલું લશ્કર લાવે. હુસનોએ તીરનો વરસાદ વરસાવી દીધો. મુસલમાનો દઢતાપૂર્વક લડતા હતા, છતાં લશ્કર છિન્નભિન્ન થતું થતું પાછળ હઠવા લાગ્યું. તે જ્યારે તંબુ તરફ આવવા લાગ્યું. ત્યારે તંબુમાં રહેલી મુસ્લિમ ગાતુનોના ક્રોધનો પાર ન રહ્યો. તેમણે તંબુનાં ચોઢેલાં લાકડાં ઉખેડી નાખીને કહેવા માંડ્યું, કે જો તમે આ તરફ પાછા ફર્યા, તો તમારાં માથાં ફેાડી નાખીશું. હજરત સઅાદ બિન જબલ (૨૦ અ.) સાહેબ આ સંજોગો જોઈને જોશથી ઉલરાઈ ઉઠ્યા. ઘોડા ઉપરથી ફૂટી પડીને કહેવા લાગ્યા, કે હું તો પચત્તલ લડી શકું છું. છે કેઈ આ ઘોડાનો હક અદા કરી શકે, તેવો માનો પૂત ? તેમના દિઠરાએ પોકાર કરીને કહ્યું. હા. હું એ હક અદા કરીશ. હું ચોરેવાર ધર્મને ખૂબ લડી શકીશ. બાપ બેટાએ એટલું શૂરાતન વાપર્યું, કે મુસલમાનોની બગડેલી બાજી જોત જોતામાં સુધરી ગઈ.

ઘોળો હાથી નાઠો

હજરત ઉમર (૨૦ અ.) સાહેબની ખિલાફતના સમયમાં ઈરાનીઓ સાથે જ્યારે નિર્ણયાત્મક લડાઈ થઈ હતી, ત્યારે ઈરાનીઓ પોતાના લશ્કરમાં હાથીઓ લાવ્યા હતા; જેથી મુસલમાનોની આખી ટુકડીઓની ટુકડીઓ છુંદાઈ જતી હતી. ઈસ્લામી લશ્કરના સેનાધિપતિ હજરત સઅાદ બિન અબી વકાસ (૨૦ અ.) સાહેબ હતા. તેઓ આ બનાવથી ઘણા વિમાસણમાં પડ્યા હતા. ઉંટ ઉપર જૂલો નાખીને તેમને મયદાનમાં લાવવામાં આવ્યાં, પણ તેથીએ કાંઈ વળ્યું નહીં. નવ મુસ્લિમ પારસીઓએ કહ્યું, કે જો હાથીની સૂંઠ અને આંખ નકામી

કરી નાખવામાં આવે, તો હાથી કાંઈ લુપ્તસાન પહોંચાડી શકતો નથી. હજરત સયાદ (૨૦ અ૦) સાહેબે હજરત કઅ-કાઅ, હજરત મોહાલ, હજરત રબીઅ (૨. અ.) એ પ્રમાણે ત્રણ નવજવાનને આ કામ સોંપ્યું. આ ત્રણે બહાદુરોએ હાથીઓને ઘેરી લીધા. તીર અને ભાલાના મારથી તેમની આંખો નકામી કરી નાખી. ઘોળા રંગનો એક હાથી મુખ્ય હતો. તેની મૂંઠ તલ્વારના એકે કટકે કાપી નાખી. તે ગાળરો શરૂને નાહો, જેથી બધાજ હાથી પાછા નાહા અને દુશ્મન સૈન્યમાં ભંગાણુ પડ્યું.

આતુ નામ હિમ્મત !

મુસલમાનો મક્કાશરીફથી એકેક બળે શરૂને ચાલ્યા જતા હતા. તે અરસામાં દુશ્મનોએ આપ (સ૦ અ૦ વ૦ સાહેબ ઉપર જીવલેણ હુમલો કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે મદીનહ શરીફ હિજરત કરવાનો વિચાર જે રાત્રે કર્યો હતો. તે રાત્રે દુશ્મનોએ આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબના મકાનને હથિયાળાં પહોંચે મૂક્યો હતો. આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબે પોતાની પથારી ઉપર સૂવાનો હુકમ હજરત અલી (૨૦ અ૦) સાહેબને કર્યો. તલ્વારોનો બડબડાટ મકાનની બહાર સંભળાતો હતો, છતાં પ્રાણની દરકાર રાખ્યા સિવાય શાંતિપૂર્વક સૂઈ રહ્યા. દુશ્મનો બાણતા હતા, કે આપ (સ૦ અ૦ વ૦) સાહેબ અંદર છે. તેમને સવા-રમાં પોતાની ભૂલનું ભાન થયું, ત્યારે પસ્તાવા પાળી પળ હવે શું કરી શકે ?

મુસ્લિમ પુરૂષો ઉપરાંત મુસ્લિમ બહેનોમાં

દુરીનો અખૂટ જોશ હતો. ખંદકની લડાઈમાં આપ (સં.અ.વ૦) સાહેબે તમામ મુસ્લિમ બહેનોને એક કિલ્લામાં રક્ષિત કરીને ત્યાં હજરત હુસાન (૨૦ અ.) સાહેબને ચોકી ઉપર મૂક્યા હતા. એક ચહૂદી હુમલો કરવાનો રસ્તો શોધતો શોધતો કિલ્લાના દરવાજા મુઘી આવી પહોંચ્યો. હજરત સોફિયહુ (૨૦ અ.) સાહેબાએ હજરત હુસાન (૨૦ અ.) સાહેબને કહ્યું, કે આને કતલ કરો, નહીં તો તે તેના સાથીદારોને ખબર આપશે, જેથી હુમલો થવાનો સંભવ છે. હજરત હુસાન (૨૦ અ.) સાહેબને એક બીમારી થઈ હતી, ત્યાર-બાદ તે ખૂનામરડી જોઈ શકતા ન હતા. તેમણે આ કામ કરવાની અશક્તિ બતાવી. હજરત સોફિયહુ (૨૦ અ.) સાહેબે તંબુનો એક થાંભલો ઉખાડી કિલ્લાથી ઉતરીને એવા ઝોરથી ચહૂદીના મગજ ઉપર સપાટો માર્યો, કે તે ત્યાંને ત્યાંજ ઢગલો થઈ ગયો. ત્યાર બાદ તેનું માથું કાપીને કિલ્લા નીચે ફેંકી દીધું. ચહૂદીઓ સમજ્યા, કે કિલ્લામાં લશ્કર છે, જેથી હુમલો કરવાની હિમ્મત કરી શક્યા નહિં.

એક હુઝારની આંખોની બર્બાદી

ઇરાની સરદાર શેરઝાદ સાથેની લડાઈમાં મુસલમાનોએ એક ખાડી પસાર કરવાની હતી. હજરત ખાલિદ બિન વલીદ (૨૦ અ.) સાહેબે ઇસ્લામી લશ્કરને ખાડી પસાર કરવાનો હુકમ કર્યો. સામે કિનારેથી દુશ્મનોએ તીરનો વરસાદ વરસાવ્યો. મુસલમાનો તેની પર્વા કર્યા સિવાય આગળ વધવા લાગ્યા. એક હુઝાર મુસ્લિમ સિપાઈઓની આંખો તીરના મારથી ખરાબ થઈ ગઈ. છતાં તેની પર્વા કર્યા સિવાય મુસ-

લભાનો ખાડી પસાર કરીને કોટ ઉપર ચઢી ગયા. ધરાનીઓએ કિંદા આગળ સખ્ત હલ્લો કર્યો, પણ જેઓ જીવ સાથે ખેલીને આટલે સુધી આવ્યા હતા, તેઓ ક્યાં ડરે તેવા હતા. અદ્વાહપાકે તેમને ક્ષતેહ આપી.

ફતરા માર્ફ તેથએલુ સૂચન

લડાઈમાં માત્ર બહાદુરીથીજ કામ નીકળતું નથી. તર્ક-શક્તિની પણ જરૂર પડે છે, મુસલમાનો ધરાનીઓ સાથે લડતા હતા, ત્યારે બસરાના હાકિમ આમર (૨૦ અ) સાહેબે હઝરત હરમ ખીન હયાન (૨૦ અ) સાહેબને જૂર નામે શહેર ઉપર ઘેરો ઘાલવાને મોકલ્યા હતા, લાંબી મુદત સુધી ઘેરો નાખ્યો, પરંતુ શહેરમાં જવાનો રસ્તો મળ્યો નહિ. હઝરત હરમ (૨૦ અ) સાહેબ દિવસે રોઝો રાખતા હતા, અને રાત ઇબાદતમાં વીતાવતા હતા, એક દિવસ ઇફતારીના મમયે તેમને ખાણું ન મળ્યું. સખ્ત કરીને ખીજે દિવસે રોઝો રાખ્યો. તે દિવસે પણ ખાણું ન મળ્યું, આ પ્રમાણે ઘણા દિવસ વીતી ગયા, છેવટે તેમણે એક દિવસ નોકરને પૂછ્યું, કે મારે માટે ખાણું કેમ તૈયાર થતું નથી ? તેણે જવાબ આપ્યો. હું તો દરરોજ ખાણું પકાવીને મુકી જાઉં છું. કેણુ બાણુ ક્યાં જાય છે ? નોકરે એક દિવસ આ બાબતની તપાસ કરવા જ્યાં દરરોજ ખાણું મૂકતો હતો, ત્યાં મૂકી ગયો અને છુપાઈને જોતો રહ્યો. થોડીવારમાં એક ફતરો આવ્યો. ખાણું લઈને એક ઉજ્જડ સાંકડી ગલીને રસ્તે શહેરમાં ગયો. નોકરે આવીને હઝરત હરમ (૨૦ અ) હેબને આ હકીકત જાહેર કરી. તેમણે કહ્યું, કે હુઝરત

તરફથી આ છુપો ઇશારો છે. નવજવાન બહાદુરોને લઈને સાંકડી બાંસીને રસ્તે શહેરમાં દાખલ થયા. નહીં લડાઈના અંતે ઇસ્લામી લશ્કરે ફોલ મેળવી લીધી. આ ઉપરથી હઝરત સહાબાળે કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોની તર્કશક્તિ કેટલી અપૂર્ણ હતી તેનો પુરાવો મળે છે.

પહેલવાનના ઘોડાનું પૂછડું

ઠાકસિયાહની લડાઈમાં જંને લશ્કર સામસામે ઉભાં હતાં, ઈરાનનો પ્રખ્યાત પહેલવાન મેદાનમાં ઉતર્યો. તેની સામે હઝરત આનિમ (૨૦ અ) સાહેબ આવ્યા. સાત ઘોડા વળતમાંજ ઈરાની પહેલવાન નાઠો. હઝરત આનિમ (૨૦અ) સાહેબ તેની પાછળ પડ્યા. તે ઈરાની લશ્કરમાં જેવો હુપાઈ જવા જતો હતો, કે હઝરત આનિમ (૨૦ અ) સાહેબે તેના ઘોડાનું પૂછડું એટલા બેરબી પટ્ટી રાખ્યું, કે ઘોડો એક ડગલું આગળ ભરી શક્યો નહિ, પછી તે પહેલવાનને તેના ઘોડા ઉપરથી અઢર ઉંચકીને પોતાના ઘોડા ઉપર ખેંચી લીધો, તેને કેદ કરી ઇસ્લામી લશ્કરમાં આણ્યો. આ છે એક ઈરાનના નામવર પહેલવાન અને એક જવાન સહાબીની શક્તિનું પ્રમાણ !

ઈરાનીઓ ઠાકસિયાહની લડાઈમાં હારી ગયા પછી છુટા છવાયા હુબ્બા કરતા હતા. શહર્યાર નામનો એક ઈરાની સરદાર કેસી નામના અથળે લશ્કર એકત્ર કરીને મુસલમાનો પ્રત્યે જહલો લેવાનો નિયાર કરી રહ્યો હતો. તેવામાં હઝરત ઝોહરુદ્દ (૨૦ અ) સાહેબ નાની સરખી ટુકડી લઈને ત્યાંથી પસાર થતા હતા; ઈરાની સરદારે તેમને ઘેરી

લીધા અને ચેલેંજ કરી, કે તમારામાં જે બહાદુર હોય, તે મારી સામે આવી જાય, હજરત ઝોહરહ (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું, કે મારો વિચાર તારી સાથે મેદાનમાં ઉતરવાનો હતો, પરંતુ તારું ધુમકે જોઈને હું મારા એક સાધારણ સિપાઈને તારી સામે ઉતારું છું, એમ કહીને હજરત નાઈલ (૨૦ અ) કે જેઓ શરીરે પાતળા હુમળા ગુલામ હતા. તેમને મોકલ્યા. શહરયાર ઘણા કઠાવર બાંધાનો હતો. તેણે એકદમ હજરત નાઈલ (૨૦ અ) સાહેબની ગર્દન પકડીને પછાડી નાખી ઉપર ચઢી બેઠો. હજરત નાઈલ (૨૦) અ સાહેબના મદ્યોમાં શહર-યારનો અંગુઠો આવી ગયો, એટલા જોરથી બચકું લાગ્યું, કે શહરયારથી સહન થઈ શક્યું નહીં, તે લાગ જોઈને હજરત નાઈલ (૨૦ અ) સાહેબ એક ગુલાંટ મારીને શહરયારની ઉપર ચઢી બેઠો. બંજરવડે તેનું કામ સંપૂર્ણ કર્યું.

રંગમાં ભંગ

રૂમીઓના એક દિલ્લો છતવામાં મુસલમાનોને ઘણો વખત રોકાઈ રહેવું પડ્યું હતું. હજરત અબૂઓમયદહ (૨૦ અ) લશ્કરના સેનાવિપતિ હતા, તેમણે મદીનહ શરીફથી વધુ મદદ માંગાવી, ત્યાંથી આવેલા લશ્કરમાં હજરી જલના એક ગુલામ હજરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબ પણ હતા. તેમણે હજરત અબૂઓમયદહ (૨૦ અ) સાહેબ પાસે ત્રીસ નવજવા-નની માગણી કરી. તેઓ સતના વખતે દિલ્હાની ચોતરફ માત્ર એકલા ચક્કર લગાવી આવ્યા. તેમને જણાયું, કે એક નાના સરખા બુરજમાં કેઈ ચાકીદાર જણાતો નથી. કદાચ હશે, તો તે સુઈ ગયો હશે. હજરત વાસિમ (૨૦ અ)

સાહેબે પોતાના સાથીઓ પૈકી બેને હુઝરત અબૂહોરયરહુ (૨૦ અ) સાહેબ પાસે સંદેશો લઈ મોકલ્યા, કે સવાર થતાં અત્રે લશ્કરની દુકડી મોકલી આપશો. હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબે અડસદો કાઢીને પોતાના બાજા ઉપર ઉપરા ઉપરી ૭ સૈનિકોને ચઢાવ્યા. ઉપરના સૈનિકે કિલ્લા ઉપર જઈને કેટલા કાંગરા સાથે મજબુત દોરડું બાંધી દીધું. તેના આધારે બધા સિપાઈઓ ઉપર ચઢી ગયા. ત્યાં બે રૂમી સિપાઈઓ નિશાના ઘેનમાં ચકચૂર ઉંઘતા હતા. ઇસ્લામી લશ્કરે દિવસે બહાર કુચું હતું, કે અત્રેથી હવે પાછા આવ્યા જવું. આ પ્રમાણે આક્રમક દૂર થશે તેમ ધારી રૂમી સિપાઈઓએ આનંદની ઉત્તણીઓ કરી હતી. શરાબ પીને મસ્ત બની ઉંઘતા હતા. હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબ આ લોકોને ઠીકાઠીક કરીને દરવાજે જઈ પહોંચ્યા. રસ્તામાં આવતા રૂમી સિપાઈઓ સાથે લડાઈ બાગી, જેથી શોરબકોર થયો અને રૂમી લશ્કર દોડી આવ્યું. હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબે દરવાજાને પૂંઠ કરી એવો મોરચો બાંધ્યો હતો, કે દુશ્મનો જથ્થાબંધ ત્યાં આવી શકેજ નહિ. સાંકડી જગ્યામાં જેટલા સમાય તેટલાજ સામે આવે અને જે આવે તે કતલ થતા હતા, અડધી રાતથી લઈને સવાર થતાં સુધી હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબે આ પ્રમાણે ટક્કર લીધી, માત્ર આઠ મુસલમાનો શહીદ થયા, જ્યારે દુશ્મનો હગલાબંધ કપાયા હતા. સવાર થતામાં કિલ્લાની બહાર અલ્લાહો અકબરની ગર્જના સંભળાવા લાગી. હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) સાહેબે બહુધું કે ઇસ્લામી લશ્કર આવી પહોંચ્યું છે. દરવાજો ખુલ્લો કરી દીધો. ઇસ્લામી લશ્કર હાબલ થયું. આ લડાઈમાં હુઝરત વાસિમ (૨૦ અ) ના શરીરે સિત્તેર ઘા લાગ્યા હતા.

વાઘ વરૂ જીવ લઈને નાઠા

હજરત અકબર હિન નાદેઅ (૨૦ અ૦) સાહેબે ઉત્તર આફ્રિકા સર કર્યું. બર્બર લોકો હારી જાય, ત્યારે ઇસ્લામ કબૂલ કરતા હતા. અને ઇસ્લામી લશ્કર જતું રહે, ત્યારે ફરી જતા હતા, જેથી હજરત અકબર (૨૦ અ૦) સાહેબે ત્યાં કાયમનો મુકામ કરવાને કીરવાન નામે શહેર વસાવ્યું. અત્રે ઝહેરી અને હિંસક પ્રાણીઓ સંખ્યાબંધ હતાં, આબુબાબુ જંગલો હતાં, જેથી ત્યાં કોઈ રહેતું ન હતું. હજરત અકબર (૨૦ અ૦) સાહેબે આ હિંસક અને ઝહેરી પ્રાણીઓથી બચવા ખુદા પાસે દુઆ માગી. તેમની દુઆ કબૂલ થઈ. લોકો નજરે જુએ, તેમ વાઘ વરૂ સિંહ જેવાં હિંસક પ્રાણીઓ પોત પોતાનાં બચ્ચાંને ઉંચકી જંગલો ખાલી કરીને નાસવા લાગ્યાં. સાપ અજગર વગેરે ઝહેરી પ્રાણીઓ નજરથી ગૂમ થઈ ગયાં. આ જોઈને ત્યાંના ઘણા લોકોએ ઇસ્લામ કબૂલ કર્યો. મુસલમાનોને આ સ્થળે પાણીનું ઘણું દુઃખ પડવા માંડ્યું, કારણ કે પાણીનું સાધન ન હતું. હજરત અકબર (૨૦ અ૦) સાહેબે જે રકબત નિફલ નમાઝ પઢીને પાણી માટે દુઆ માગી. તેમનો ઘોડો પગવડે ઝમીન ખોદવા લાગ્યો. ઝમીન ભીની જણાઈ. હજરત અકબર (૨૦ અ૦) સાહેબે ત્યાં ખાડો ખોદાવ્યો, જેમાંથી પાણી નીકળ્યું. ત્યાં આગળ એક કૂવો ચણાવી લીધો.

વિવેકરૂપી તલવારથી દુશ્મનોને તામે કચ

મુસલમાનોની તલવારમાં વીજળીની ચમક હતી, તે વાત સત્ય છે, પરંતુ આ ચમક સદાચારના પ્રતાપ રૂપ હતી.

હજરત સહાબાઓ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો તલવાર વડે લડાઈના મયદાનમાં જે વિજય મેળવતા હતા; તે ફરતાં સહાચાર વડે દુશ્મનોનાં હિલ ઉપર વધુ વિજય મેળવતા હતા. આજે અમે તે સંબંધી મિસરની ફતેહનું એક દૃષ્ટાંત રજૂ કરીએ છીએ.

પાદરીને જે વખત હુલતદાન હોયું આપ્યું ?

મિસરને ફતેહ કરવાનું માન હજરત ઉમરો બિન આસ (૨૦ અ) સાહેબને ઘટે છે. તેઓ વેપાર ધંધા માટે બયતુલમુકદ્દસ ગયા હતા. તે પ્રસંગે ઇસ્કંદ્રિયાના એક પાદરી ત્યાં બજારોએ આવ્યો હતો. તે બયતુલમુકદ્દસ પાસેની પહાડીમાં ફરતો હતો, ત્યાં હજરત ઉમરોબિન આસ (૨૦અ) સાહેબ પોતાનાં ઉંટ ચરાવતા હતા. પાદરીને ઘણીજ તરસ લાગી હતી, જેથી તેનો ડંઠ સૂકાઈ ગયો હતો. અને મરણુ તોલ થઈ ગયો હતો, હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ પોતાની મશકમાંથી તેને પાણી પાડ્યું. પાદરીને હવે આરામ થયો, તેથી તે એક ઝાડને છાંયડે સૂઈ ગયો. એક ઝંહેરી નાગ પાસેના દરમાંથી નીકળ્યો અને પેલા પાદરી તરફ જવા લાગ્યો. હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ તે દેખી લીધો. તેમણે નિશાન તાકીને એક તીરથી તેને બીંધી નાખ્યો. પાદરી ઉંઘમાંથી બઢ્યો. તે પોતાની પાસે પડેલો કાળો નાગ જોઈને ગલરાયો. તેણે હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબને સામ સંબંધી પૂછ્યું. તેમણે તેને બનેલી બીના જાહેર કરી. પાદરીએ હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબની પેશાનીને ચૂંબન કરી વિનંતિ કરી, કે આપે એક વખત પાણી પીવાડીને તથા બીજી વખત સર્પ

હંસથી બચાવીને આજે મને જે વખત અવતહાન આપ્યું છે, માટે
 કહો મહેરબાન ! હું તમારો બદલો કેવી રીતે અદા કરી શકું ?
 તેણે વિશેષમાં પૂછ્યું, કે આપ અત્રે શા હેતુસર આવ્યા
 છો ? હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું, કે વેપાર કરવા
 સારું આવ્યો છું. પાદરીએ પૂછ્યું. તમને વેપારમાં કેટલો
 નફો મળવાની આશા છે ? હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે
 કહ્યું, કે એક ઉંટ ખરીદી મકાય તેટલા નફાની આશા છે.
 પાદરીએ પૂછ્યું. એક માણુમના અવના બદલા તરીકે તમારા
 દેશમાં કેટલાં ઉંટ ગણવામાં આવે છે ? હજરત ઉમરો (૨૦ અ)
 સાહેબે ફર્માવ્યું, કે એક ઉંટ. પાદરીએ પૂછ્યું. તમારા
 દેશમાં એક ઉંટની કીમત કેટલી થાય છે ? હજરત ઉમરો
 (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું, કે હજાર દીનાર. પાદરીએ કહ્યું, કે હું
 જાવા કરવા માટે અત્રે આવ્યો છું. મારી પાસે પૈસા નથી.
 જો આપ મારે દેશ પધારો, તો મને જે વખત અવતહાન
 આપ્યું છે, તેની કીમત અદા કરી હું આપના ઉપકારમાંથી
 સુક્રા થાઉં. હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે
 તમારો દેશ કયો છે ? પાદરીએ કહ્યું, કે મારો દેશ મિસર છે.
 તેમાં ઈસ્કંદ્રિયા નામે સહેર સારું વતન છે. હજરત ઉમરો
 (૨૦ અ) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે મેં મિસર દેશ દેખ્યો નથી.
 તેમજ વહુ વખત થઈ જાય, જ્યો હું આવી શકું નહિં.
 તમે ખુશીથી તમારે દેશ જાઓ. પાદરીએ કહ્યું, કે દસ
 દિવસ જવાના અને દસ દિવસ આવવાના થશે, થોડાક
 દિવસ મહેમાન રાખીને આપને વિદાય કરીશ. આ પ્રમાણે
 પાદરીના વિશેષ આગ્રહથી હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ
 મિસર ગયા. તેઓ ઈસ્કંદ્રિયામાં મહેમાન હતા. તે અરસામાં

ખ્રિસ્તીઓનો એક મોટો તહેવાર આવ્યો. તે દિવસે ખ્રિસ્તીઓમાં સોનાના દડાવડે રમત રમવાનો રિવાજ હતો. મોટા મોટા અમીરો આ રમત રમતા હતા. દડો ફેંકતાં જેના પહેરણની બાંધ (આસ્તિન)માં પેસી જાય, તે માણસ તેની જિંદગીમાં એક વખત મિસરનો બાદશાહ થશે. તેવી માન્યતા ખ્રિસ્તીઓમાં ચાલતી હતી, પાદરી હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબને સારાં સારાં કપડાં પહેરાવીને આ રમતમાં લાવ્યો હતો, રમત શરૂ થઈ. સર્વ કોઈ દડો પોતાની બાંધમાં લેવાની કોશિશ કરતા હતા. દડો અચાનક હજરત ઉમરો (૨૦ અ) ની બાંધમાં પેસી ગયો. તેથી સર્વે ઘણાજ વિસ્મય થઈ ગયા. હજરત ઉમરો (૨૦અ) સાહેબ અત્રે થોડા દિવસ મહેમાન રહીને પાછા ચાલ્યા ગયા.

અડધી રાતે લશ્કરની રવાનગી

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે હજરત ઉમરો સાહેબના વિશેષ આગ્રહથી મિસર ઉપર ચઢાઈ કરવાનો હુકમ આપ્યો, પણ સાથે સાથે ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે મિસરની હદમાં પહોંચતા અગાઉ સંજોગો વશાત પાછા ફરવાનો હુકમ આપ્યું, તો તમારે પાછા ચાલ્યા આવવું. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબની આ તાકીદ જોતાં હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ ચાર હજારનું લશ્કર લઈને અડધી રાતથીજ રવાના થઈ ગયા. તેઓ મિસરની હદમાં ઉતાવળે ઉતાવળે દાખલ થઈ ગયા. તેવામાં હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબનો હુકમ મળ્યો, કે પાછા ચાલ્યા આવ્યા. હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે જાતે જવાબ મોકલ્યો, કે હવે અમે મિસરની હદમાં દાખલ થઈ ગયા છે. માટે આપની શરત મુજબ અમારાથી પાછું આવી શકાય નહિ.

ઈસ્લામી લશ્કરે લગાતાર બે કિલ્લા સર કર્યા, પણ સાત મહિના વીતી ગયા, છતાં સારું પરિણામ આવ્યું નહિ, હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે બીજા દસ હજાર લશ્કરની મારાણી કરી, જેથી હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે તેટલું લશ્કર મોકલી આપ્યું. એક દિવસ હજરત ઝોખર (૨૦અ) સાહેબ ઘણીજ વીરતા દર્શાવી સીડી મૂકીને કિલ્લા ઉપર ચઢી ગયા. બીજા અમુક સહાયાઓને પણ આ પ્રમાણે કિલ્લા ઉપર ચઢાવી દીધા, પછી એવા બુલંદ અવાજથી અદ્વાડો અકબરની ગર્જના કરી, કે દુશ્મનોના સાંધા ગગડી ગયા. અને તેઓ કિલ્લાનો દરવાજો છોડી નાસી ગયા.

દુશ્મનો સાથે બેસીને ખાય છે.

પુરાતન સમયે લડાઈમાં બંને પક્ષ જ્યારે લડતા હોય, ત્યારે તેઓ એક બીજાના જીવલેણ શત્રુ તરીકે લડતા હતા, પરંતુ જ્યારે લડાઈ બંધ થાય, ત્યારે તેઓ મિત્ર તરીકે સાથે બેસીને ખાતા હતા, તે પ્રમાણે લડાઈનો સમય પૂર્ણ થતાં ખ્રિસ્તીઓએ મિસરની લડાઈ વળતે મુસલમાનોને ખાવાનું આમંત્રણ આપ્યું. હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ પોતાના સર્વ સરદારોને લઈને ત્યાં ખાવા ગયા. ખ્રિસ્તીઓએ ઘણાજ ઠાઠમાઠથીજ સરભરા કરી. મુસલમાનોએ બીજે દિવસે ખ્રિસ્તીઓને આમંત્રણ આપ્યું. ખાણામાં રોટલી અને શેરબો હાજર કર્યાં. ખ્રિસ્તી સરદારોની સાથે સાથે ઈસ્લામી લશ્કર બેઠું હતું. બહુ સિપાઈઓ રોટલી તોડીને શારણમાં ડુબાવી ડુબાવીને ખાતા હતા. જેથી છાંટા ઉડતા હતા, અને ખ્રિસ્તી સરદારોનાં રેશમી કપડાં ખરાબ થતાં હતાં, પણ ઈસ્લામી લશ્કર તેની જરાએ પરવા રાખતું ન હતું.

ગીજે દિવસે ખિસ્તી પાદશાહ મહૂકસે હજરત ઉમરો (૨૦ અ) તરફ એક એલચી મોકલીને કહેવાન્યું, કે તમે થોડા છે અમારું બધું લશ્કર આવી પહોંચ્યું છે. તમે નીલ નદીમાં ઘેરાઈ ગયા છો. વળી તમને લાંબો સમય અત્રે ધર્મ ગયો છે. માટે ચુલેહ કરી લો. તમે પાછળથી ચુલેહ માગશો, તો કાંઈ બનશે નહિ.

ખિસ્તા એલચી હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ પાસે આ પ્રમાણેનું કહેવું લખી આવ્યો. ત્યારે તેને હજરત ઉમરોએ બે દિવસ મહેમાન તરીકે રાખ્યો. મહૂકસે અફવા ઉઠાવી, કે જુઓ. મુસલમાનો પરોક્ષી એલચીઓને કતલ કરી નાખે છે. શું તેમના દેશ અને ધર્મમાં એ વ્યાખળી છે? ખિસ્તી એલચી મુસલમાનોના ચેતરિવાજથી વાકેફ થાય, તે ખાતરજ હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે તેને રોકી રાખ્યો હતો. બે દિવસ પછી તેને રત્ત આપી અને જવાબ લખી આવ્યો, કે તમે મુસલમાન થાવ, તો અમારા લાઈ છો. અથવા તો જજિયહ આપો. બે આ આ શરત કબૂલ નહિ કરો તો છેવટે અહ્લાહ પાકના હુકમ મુજબ અમે જિહાદ કરીશું. તેમાં અહ્લાહ પાક જે ચુકાદો આપે, તે ખરો.

પહાડને હઠાવી નાખનાર મુસલમાન

મહૂકસે પોતાના એલચીને પૂછ્યું, કે મુસલમાનોની કેવી સ્થિતિ છે? એલચીએ કહ્યું, કે મુસલમાન એવી કામ છે, કે જેને જીવવા કરતાં મોત વધુ પ્યારું છે. તેઓ દખ્ખા કરતાં નરમી અને સાદાઈને વધુ પસંદ કરે છે, દુન્યાની કામપણ

વસ્તુ તરફ તેમને પ્રેમ નથી. તેઓ લોચ ઉપર સૂએ છે, અને સવારી ઉપર બેઠા બેઠા ખાય છે. તેમના સરદાર અને સિપાઈમાં કોઈ જાતનો તફાવત નથી. તેમનામાં કોણ ઉંચું અને કોણ નીચું છે, તેનીતો કાંઈ સમજાવ પડતી નથી. નમાઝના વખતે હાથ મોં ધોઈ બંદગીમાં શામેલ ન થતો, હોય, તેવો એક પણ માણસ તેમની કોમમાં નથી. આ સાંજની મફકસે પોતાની કોમને સંબોધીને કહ્યું, કે હું કસમ પૂર્વક કહું છું, કે આ સ્વભાવના લોકો કદાચ પર્વત સાથે ટક્કર મારે, તો તેને પણ તેની જગાએથી ખસેડી નાખે, તો આપણો શો હિસાબ ? આ લોકો નીલ નદી આગળ વેસાયા છે, ત્યાંસુધી સલાહ કરશે, પણ જો આગળ વધશે, તો ખરી તેઓ કદિ સલાહ કરવા રાજી થશે નહિ, માટે આપણને તેમની સાથે સલાહ કરવામાંજ લાભ છે.

હું એકલો સોને ભારે છું.

મફકસે પોતા તરફથી અમુક સરદારોને સુલેહ કમીટી માટે નિર્માણ કર્યા. હઝરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે દસ મુસલમાનોનું એક ડેપ્યુટેશન બનાવી હઝરત એબાદહુબિન સામત (૨૦ અ) સાહેબને તેના પ્રમુખ તરીકે નીમ્યા. તેઓ રંગે છેક કાળા હતા. અને ઘણાજ ઉંચા હતા. મફકસ તેમને જોઈ ને ડરી ગયો અને કહેવા લાગ્યો, કે આ કાળા પહાડ જેવા માણસને મારી સામેથી હઠાવો. કોઈ બીજાને વાટાઘાટ કરવા મારી પાસે મોકલો. મુસલમાનોએ કહ્યું, કે એ કાળો માણસજ અમારો પ્રમુખ છે. તે ઇસ્લમ અને અફકલમાં અમારા કરતાં શ્રદ્ધ છે, માટે મુસલમાનો તરફથી એજ વાટાઘાટ

કરશે. મફકસે કહ્યું, જરા ધીમેથી વાત કરજો. હું તમારી આકૃતિ જોઈને ડરું છું. હજરત એબાહા (૨૦ અ) સાહેબે કહ્યું. કે જે કોમમાંથી હું આવ્યો છું. તેમાં મારા કરતાં વધુ કાળા અને ડરા-મણી આકૃતિના એક હજાર માણસો છે. તેમને તમે જુઓ, તો તમારી શી હાલત થાય ? તે લોકો તો જવાન છે, જ્યારે હું તો હવે ઘરડો થવા આવ્યો છું. હું આજે પણ સો દુશ્મનોને પછાડવાની દિંમત રાખું છું. અમારો ખોરાક જિહાદ છે. અમે કોઈપણ સંસારિક કારણસર લડતા નથી. માત્ર ખુદાઈ હુકમસર લડીએ છીએ, અમને નાણાંની કાંઈ પરવા નથી. અમારી પાસે લાખો દિહિમ હોય, કે એક પણ દિહિમ ન હોય, છતાં અમારા દિલ ઉપર કાંઈ તેની અસર નથી. અમે સુખદુઃખની બંને હાલતમાં સરખા આનંદી છીએ. અમારું શરીર ટકી રહે, તેટલા ખોરાકની અમને જરૂર છે. એક ચાદર અમને પોશાક માટે બસ છે. જો અમારી પાસે લાખો રૂપીઆ હોય, તો તેને અદલાદને રસ્તે ખર્ચ કરવામાં અમને ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે. દુન્યાની નેઅમતો અમારી આગળ તુચ્છ છે. આખેરત ઉપર અમને સંતોષ છે. ભૂખ મટાડી શકીએ તેટલો માલ અમારી પાસે હોય અને શરીર ઢાંકી શકીએ તેટલો પોશાક અમારી પાસે હોય, તો તેટલા પર સંતોષ રાખી અમારી સર્વ શક્તિ ખુદાની રજા મંદી પ્રાપ્ત કરવામાં વાપરવી તેવું વચન અમારા રસૂલે કરીમ. (સ૦ અ૦ વ) સાહેબે અમારી પાસેથી લીધું છે.

મહેમાન થએલું કબુતર

આ પ્રમાણે વાટાઘાટ ચાલી રહી હતી. મફકસે એક

શહેર મુસલમાનોને આપી દીધું હતું, પરંતુ હજુ ઇસ્કંદ્રિયા ફેટેહ થયું ન હતું, તેથી હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે હુકમ મોકલ્યો, કે ઇસ્કંદ્રિયા ઉપર હુમલો કરી દો. તમારા તંબૂ ઉઠાવી દો. અને મરણીઆ થઈ લડો. આ હુકમ મુજબ હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબ તંબૂ ઉઠાવવા લાગ્યા. તંબૂ હોય તો તેમાં આશરો લેવાય. તંબૂ ન હોય, તો મરવા મારવાનો નિર્ણય કરી નિર્ણયાત્મક લડાઈ લડી લેવાય, તેવા હેતુસર તંબૂ ઉઠાવવા માંડ્યા. અત્રે મુસલમાનોની દયા અને માયાળુ સ્વભાવનું એક દષ્ટાંત મળી આવે છે. એક તંબૂમાં કબુતરે માળો કર્યો હતો, જેથી હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે તે તંબૂ ઉઠાવવા ન દીધો. કબુતર આપણું મહેમાન છે, માટે તેને કેમ દુઃખ આપવું, તેમ ધારી તંબૂ ત્યાંને ત્યાં રહેવા દઈ લડાઈ શરૂ કરી. હજરત ઉમરો (૨૦ અ) સાહેબે પોતાનો ફેટો ઉતારી ભાલે બાંધ્યો અને તે હજરત એબાદા (૨૦ અ) સાહેબને આપ્યો. હજરત એબાદા (૨૦ અ) સાહેબે આપ (૨૦ અ ૦ ૧) સાહેબનો લાંબી મુદત સુધી સમાગમ સેવ્યો હતો. તેમની પવિત્ર અસરથી મુસલમાનોમાં એવો જોશ આવ્યો, કે દુશ્મનોના સાંધા ગગડી ગયા. અને જોતજોતમાં ઇસ્કંદ્રિયા સર થયું.

ખલીફાથી કેમ ઉંઘાય ?

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબને આ ખબર પહોંચતાં સિજદામાં પડી ગયા. ખબર લાવનાર કાસિદને પોતાના મુકામે તેડી લાવી પૂછ્યું, કે તમે મારી પાસે કેમ સીધા ન આવ્યા ? કાસિદે કહ્યું, કે તે વખતે આપ સૂતા હશે. તેમ ધારી હું આવ્યો નહિં. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે અફસોસ

પૂર્વક કર્માણ્યું, કે શું તમને મારા માટે આવેજ વિચાર આવ્યો ? જો હું દિવસે સૂઈ રહું, તો જિહ્વાક્રતનો ભાર કેવી રીતે ઉચકી શકું ?

કાવે તે ધર્મ પાળો

હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે આ લડાઈમાં પકડા-એલા કેદીઓ માટે હુકમ કર્માવ્યો, કે જેમને મુસલમાન થવું હોય, તે મુસલમાન થાય, અને જેને પોતાના ધર્મ ઉપર રહેવું હોય, તે રહે. ધર્મની બાબતમાં કોઈ ઉપર બળાત્કાર નથી. હજરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે જ્યારે કેદીઓને આ હુકમ સંભળાવ્યો, ત્યારે એક જેવા જેવો બનાવ બની રહ્યો હતો. કોઈ કેદી ઇસ્લામ કબુલ કરે, ત્યારે મુસલમાનો અદ્વાહો અટબરની ગર્જના કરતા હતા, અને કોઈ કેદી ઇસ્લામ કબુલ ન કરે, ત્યારે ખ્રિસ્તી સરદારો રાજી થતા હતા ત્યારે મુસલમાનોની આંખમાંથી આંસુ નીકળી પડતાં હતાં, પરંતુ કોઈ પ્રકારનો બળાત્કાર થતો નહતો.

હજરત અબ્રહિલ (અં ૪) ઇસ્લામી લશ્કરમાં

ઇસ્લામી લશ્કરને અણીના વખતે અદલાહપાકે ફરિ-શ્તાઓ મોકલીને ભારે મદદ પહોંચાડી હતી. આપ (સં અં ૫) સાહેબે બહરની લડાઈ વખતે અરુહાબોની ગણતરી કરી, તો માત્ર ત્રણસો દસથી થોડાકજ વધુ માલૂમ પડ્યા. દુશ્મનો તરફ જોયું, તો હજાર કરતાંએ વધુ માલૂમ પડ્યા. આપ (સં અં ૫) સાહેબ કિબ્લા તરફ મ્હોં કરીને અર્જ કરવા લાગ્યા, કે ઇલાહી ! તેં મારી સાથે જે વાયદો કર્યો

છે, તે સંપૂર્ણ કર. જો મુઠી જેટલા આ મુસલમાનો
 ફના થઈ જશે, તો આ દુન્યા ઉપર તારી બંદગી થશે નહિ.
 આપ (અં સં બ) સાહેબની દુઆ કબૂલ થઈ. હઝરત
 જબ્રીલ (અં સ) સાહેબ લીલા રંગની ઘોડી ઉપર સવાર
 થઈને પધાર્યા. તેમના હાથમાં ઝરછી હતી, શરીરે બખ્તર
 પહેરેલું હતું. તેઓ આપ (સં અં વ) સાહેબની પાસે
 આવીને ઉભા અને કહેવા લાગ્યા, કે મોહમ્મદ ! અદ્વાદપાકે
 મને આપની મદદે મોકલ્યો છે. આપ ખુશ ન થાવ, ત્યાં-
 સુધી પાછો ન ફરું, તેવો હુકમ મને મળ્યો છે. આ લડાઈમાં
 ઘણા ફરિશ્તાઓ પીળા રંગનો ફેંટો પહેરીને પધાર્યા હતા.
 હઝરત સહલબિનહનીફ (૨૦ અ) સાહેબ ફર્માવે છે, કે અમો
 આ લડાઈમાં અમારી તરફ દુશ્મન તરફ કરતા હતા, કે
 તરતજ દુશ્મનોનાં ઘડ શરીરથી જુદાં થઈ જતાં હતાં. હઝ-
 રત સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો દુશ્મનોને કતલ કરતા
 હતા, તેમના ઘા અને ફરિશ્તાઓ દુશ્મનોને કતલ કરતા હતા
 તેમના ઘામાં ઘણો તક્વાવત જણાતો હતો. ફરિશ્તાઓના
 ઘાથી દુશ્મનોની ગરદનો બાણે આગથી જળી ગઈ હોય, તેમ
 જણાતું હતું. બદરની લડાઈ સિવાય તખૂક, ઓહદ. હોનીન,
 વગેરે લડાઈઓમાં પણ ફરિશ્તાઓએ મુસલમાનોને મદદ
 આપી હતી. ફરિશ્તાઓની શક્તિ અગાધ છે. પહાડને ઉથ-
 લાવી પાડવો તેમને મન એક સાધારણ વાત છે. કુર્આને
 પાકની આ મતલબની આયત નાઝિલ થઈ, કે દોઝખ ઉપર
 ઓગણીસ ફરિશ્તા ગોઠવેલા છે. ત્યારે અબૂજહલ અને તેના સા-
 થીઓ કહેવા લાગ્યા, કે ઓહો ! ઓગણીસ ફરિશ્તાઓને નસાડી
 મૂકવા તેમાં શું મોટી વાત છે ? અમારી સંખ્યા ઘણી છે.
 અમો દસ દસ થઈને એકેક ફરિશ્તાને પકડીએ તો ખુબ બસ

છે. તેના જવાબમાં અલ્લાહપાકે ફર્માવ્યું હતું, કે ફરિશ્તાઓ તમામ જિન્નોઈન્સ જેટલી શક્તિ ધરાવે છે. તેઓ પહાડોને પણ ઉંખેડી નાખી શકે છે.

અલ્લાહપાકે સાચા મુસલમાનોની મદદ આ પ્રમાણે કરેલી છે. ચાલુ સમયના મુસલમાનો જે ઈસ્લામ ઉપર પાળંદ હોય, તો અલ્લાહપાક ગયબથી તેમને મદદ આપે, તે નિર્વિવાદ છે. આગલી લડાઈઓમાં હઝરત અહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો દુશ્મનો ઉપર કાંકરા ફેંકતા હતા. તેથી દુશ્મનોને છરાના જેટલો માર પડતો હતો. ઈસ્લામની પાળંદીનો આ બધો પ્રતાપ હતો. ચાલુ સમયના મુસલમાનો જે ઈસ્લામના પુરા પાળંદ થાય, તો દરેક દિશામાં તેમની જરૂર ઉત્તરી થાય. હાલના સમયમાં એક કેમ બીજી કેમ ઉપર ઈદમ વડે સરસાઈ લોગવી શકે છે. દુન્યાના ખુણે ખુણે ઈદમનું બળ સરસાઈ લોગવે છે. શારિરિક શક્તિ કરતાં હાલ સાયન્સના ઈદમનું બળ સરસાઈ લોગવે છે, માટે મુસલમાનોએ ચાલુ સમયમાં ઈદમરૂપી બળમાં આગળ વધવાનું છે. શારિરિક શક્તિ સાથે સાથે ઈદમરૂપી શક્તિ વધારવી જોઈએ. ઈદમ એ તો મુસલમાનોનો જ વારસો છે. જ્યારે દુન્યા ઉપર અજ્ઞાનતાનો અંધકાર પ્રસરી રહ્યો હતો, ત્યારે પ્રાચીન મુસલમાનોએ આ દુન્યા ઉપર ઈદમનો પ્રકાશ ફેંક્યો હતો. કુઆની પાક આદિ અનાદિના સર્વ ઈદમના લંડારૂપ છે, માટે મુસ્લિમ નવજવાનોએ ચાલુ સમયનો ઈદમ સંપાદન કરવા કોશિશ કરવી જોઈએ. મુસલમાનો જે આ પ્રકારની કોશિશ ઈસ્લામની સેવા કરવા કરશે, તો અલ્લાહપાકે જેમ પ્રાચીન મુસલમાનોને ગયબથી મદદ આપી હતી, તેમ ચાલુ સમયમાં પણ અલ્લાહપાક મુસલમાનોને ગયબથી મદદ આપશે.

જન્નતના નવજવાનોના સરદાર કેાણુ છે ?

જન્નતના અમુક નવજવાનોના જીવન ચરિત્રનાં આદર્શ દૃષ્ટાન્તો આ પુસ્તકમાં વાંચ્યા પછી જન્નતી નવજવાનોના સરદારના જીવન ચરિત્રનાં આદર્શ દૃષ્ટાન્તો વાંચવાં જરૂરી હોવાથી તે સંબંધી સહેજ ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. અલ્લાહ પાક આ મતલબની આયત શરીફા ફર્માવે છે, કે:—“હે અહલે ખયત ! તમારા પ્રત્યેથી ગુન્હાઓની નાપાકી મટાડીને તમને ખૂબ પવિત્ર કરવાને અલ્લાહ પાક આહિ છે.” અત્રે અહલે ખયતની મહત્તાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અહલે ખયતની ઓળખની દલીલો પૈકી એક દલીલ રજુ કરવામાં આવે છે. હજરત રસૂલે કરીમ (સં ૦ અં ૧૦) સાહેબ આદર ઓઠીને એક દિવસ ઘરમાં બેઠા હતા. તેવામાં હજરત ફાતેમહ (૨૦ અં) ત્યાં પધાર્યાં. આપ (સ. અ. વ.) સાહેબે તેમને આદરમાં લઈ લીધાં. થોડી વારે હજરત અલી (સં ૦ અં ૧૦) સાહેબ ત્યાં પધાર્યાં. તેમને પણ આદરમાં લઈ લીધા. પછી થોડી વારે હજરત હુસનયન (૨૦ અં) સાહેબો પધાર્યાં તેમને પણ આદરમાં લઈ લીધા; પછી ઉપર જણાવેલી મતલબની આયત શરીફા પઢ્યા. અને દુઆ કરી, કે યા અલ્લાહ ! આ મારાં અહલે ખયત (ઘર વાળાઓ) છે. તેમનાથી નાપાકી દૂર કર અને તેમને તું સંપૂર્ણ પવિત્રતા અર્પણ કર.

હઝરત હુસયન (૨૦ અં) જન્નતી છે.

આપ (૨૦ અં ૧૦) સાહેબે કર્માવ્યું છે, કે હઝરત હસન અને હુસયન (૨૦ અં) સાહેબો જન્નતના નવજવાનોના સરદાર છે” બીજી વખતે કર્માવ્યું છે, કે “હુસયન મારો છે. અને હું હુસયનનો છું. હે ખુદા! જે હુસયનનો મિત્ર હોય, તેને તું પણ મિત્ર તરીકે સ્વિકાર.” ત્રીજી વખતે કર્માવ્યું છે, કે “જન્નતી આદમી અથવા જન્નતના નવજવાનોના સરદારને જોવાની જેને ઇચ્છા હોય, તેણે હુસયન બિન અલી (૨૦અં) ને જોઈ લેવા જોઈએ.” હઝરત હુસનયન (૨૦ અં) સાહેબો ખરેખાર જન્નતના નવજવાનોના સરદાર હોવા છતાં તેમણે ઇસ્લામની જે સેવા અદા કરી છે, વળી તેમણે જે સંકટો વેઠ્યાં છે, તેનું વર્ણન કરવાની શક્તિ તો કોઈ પણ આદમ આતમાં નથી. તેમણે વેઠેલાં સંકટનું વર્ણન કરતાં તો આપણાં હૃદય કાટીબ્દય છે. આંખમાંથી ચોમાનાં આંસુ વહી બ્દય છે. તેમના પવિત્ર જીવનમાંથી મુસ્લિમ નવજવાનોને અનેક પ્રકારના ઉત્તમ બોધ મળે છે, તે પૈકી માત્ર થોડાંક આદર્શ દર્શાવોના સાર ગ્રહણ કરીશું, તો આપણાં અહોભાગ્ય ગણાશે.

તબલીગે ઇસ્લામ કેવી રીતે થાય?

હઝરત અબીઆ (અં ૨૦) સાહેબોથી લઈને આજ દિન સુધીના તમામ નેક લોકોએ અમ્મનિલ્મઆરફ—નેક કામ કરવાનો હુકમ અને નહી અનિ લુનકર—ખુરાં કામથી રોકવાનું કામ અદા કર્યું છે. અલ્લાહપાકે બિદઓ એલા સખીલે રખેડા બિદિહકમતે—વાળા કર્માનથી આ કાર્ય ઘણી જ ખૂબીપૂર્વક કરવાને જણાવ્યું છે. તબલીગે ઇસ્લામ-ઇસ્લામ પ્રચારનું કામ

દરેકે દરેક કરવાને હકદાર છે, પરંતુ તેનામાં તેવી લાયકાત હોવી જોઈએ. દુશ્મન હોય, તે દોસ્ત બને તેવી ઉપદેશ શક્તિ અને હિક-મત તેનામાં હોવી જોઈએ. હઝરત ઈમામ હસનો હુસયન (૨૦ અં) સાહેબો આ કાર્ય કેવી ખૂબી સર અદા કરતા હતા. તે માત્ર આ એક દષ્ટાંત ઉપરથી સમજાશે.

ગુઝુ કરતાં શિખવવાની યુક્તિ

હઝરત હુસયન (૨૦ અં) સાહેબો મસ્જિદમાં યાદે ઇલાહી કરતા હતા. તેવામાં એક માણસ આવ્યો. તેણે ખોટી રીતે ગુઝુ કર્યું. હઝરત ઈમામ હુસયન (૨૦ અં) સાહેબને તેની ભૂલ માલુમ પડી. તેમણે વિચાર્યું, કે જો આ માણસને કહીશ, કે તારું ગુઝુ નથી થયું. તો ભૂલ કરી છે, તો તેના દિલને ખોટું લાગશે, વળી એક અંજાણ્યો માણસ મારા જેવા બાળકનું કહ્યું માનશે પણ નહિ. જો તેને ટોકવામાં નહિં આવે, તો તેની ભૂલ કેવી રીતે સુધરશે, માટે હવે હિકમતથી કામ લેવું જોઈએ. હઝરત ઈમામ હુસયન (૨૦ અં) સાહેબે પોતાના મોટાભાઈ હઝરત હસન (૨૦ અં) સાહેબને વિનય પૂર્વક પૂછ્યું કે, મોટાભાઈ! આપણા નાના બાળક હઝરત રસૂલુલ્લાહ (સં ૨૦ ૧૦) સાહેબ ગુઝુ કેવી રીતે કરતા હતા? આપને યાદ હોય, તો મને કહો જોઈએ. હઝરત ઈમામ હસન (૨૦ અં) સાહેબે ફર્માવ્યું, કે હા. મને યાદ છે. બુચ્ચા હું ગુઝુ કરી બતાવું છું. તે યાદ રાખો. મોટાભાઈ પાણી લઈને ગુઝુ કરવા લાગ્યા અને નાનાભાઈ જોઈ રહ્યા. મોટા ભાઈએ કહ્યું, કે જોયું? આવી રીતે ગુઝુ થાય છે. જે માણસે ગુઝુમાં ભૂલ કરી હતી. તે ધ્યાનપૂર્વક જોતો હતો તેણે પોતાની ભૂલ સુધારી અને ફરીથી નમાઝ પઢી. પ્રિય વાંચક બંધુઓ!

તમે કોઈની ભૂલ જુઓ, તો તેને નરમીથી તેની ભૂલ સમજાવો. ભૂલ ન સુધારવી એ પણ ખોટું છે, જેથી ઉપલા દષ્ટાન્ત અનુસાર સમય સૂચકતાથી કામ લેવું જોઈએ.

ઈમામ હુસયન (૨૦ અ) ને શું પ્રિય હતું ?

એક ગરીબ માણસ પોતાના અમુક કામસર હઝરત ઈમામ હુસન (૨૦ અ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયો, તેઓ તે સમયે એઅતેકાફમાં બેઠા હતા, જેથી આ ગરીબ માણસ હઝરત ઈમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબની સેવામાં હાજર થયો. તેમણે તરતજ તેનું કામ કરી આપ્યું અને કર્માવ્યું, કે “અદ્વાહપાકનો પ્રેમ સંપાદન કરવાને કાર્યનું એક કામ કરવું, તે એક માસના એઅતેકાફ કરતાં પણ મને વધુ પ્રિય છે,” હદીસશરીફમાં કર્માવ્યું છે, કે જે માણસ પોતાના મુસલમાન ભાઈની મદદમાં રહેશે, તેની મદદમાં અદ્વાહપાક રહેશે.

માળાપના અનુકરણમાં ભુખતરસ

હઝરત ઈમામ હુસન અને હુસયન (૨૦ અ) એક સાથે બીમાર થયા. આપ (સં અ ૦ વ) સાહેબે હઝરત અબૂબકર અને ઉમર (૨૦ અ) સાહેબોને સાથે લઈને ખજર જોવાને પધાર્યા. હઝરત ઉમર (૨૦ અ) સાહેબે હઝરત અલી (કં અ ૦ વ) સાહેબને કહ્યું, કે જાને સાહેબઝાદા તંદુરસ્ત થઈ જાય, તો હું ત્રણ દિવસ રોજા રાખીશ. તેવી મજત અદ્વાહપાકથી માનો. હઝરતઅલી (કં અ ૦ વ) સાહેબે તે કબૂલ કર્યું. હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબાએ પણ મજત માની બીમાર પડેલા જાને સાહેબઝાદાઓએ પણ મજત માનવાનું સ્વિકાર્યું. ખુદાપાકે તંદુરસ્તી આપી. આખા ઘરે રોજા

રાખ્યા. ઘરમાં ખાવાનું ન હતું. શમ્ભુન નામે એક યહૂદી પડોશમાં રહેતો હતો. તે ઉનનો વેપાર કરતો હતો. હઝરત અલી (ક૦ અ૦ વ) તેની પાસે ગયા અને કહ્યું, કે મને ઉનની પૂણીઓ આપો. હઝરત રસૂલુલ્લાહ (સ૦ અ૦ વ) નાં સાહુખઝાદી તે કાંતશે. યહૂદીએ તે કબુલ કર્યું અને મહેનત પેટે ત્રણ સાઅ જવ આપવાનું ઠેરવ્યું. હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબાએ ત્રીજા ભાગની પૂણીઓ કાંતી. યહૂદીએ એક સાઅ જવ આપ્યા. હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબાએ તે જવ દળીને તેની પાંચ રોટલીઓ બનાવી, હઝરત અલી (ક૦ અ૦ વ) સાહેબ મગરેબની નમાઝ પઢીને ઘેર પધાર્યા. ખાવા માટે બધાં બેસી ગયાં, હજુ ખાવાની તૈયારી કરતાં હતાં, કે તરતજ એક ભિખારીએ આવીને સવાલ કર્યો. હઝરત અલી (ક૦ અ૦ વ) સાહેબ ભિખારીનો સવાલ સાંભળી પોતાના ઘરના માણસોને સંબોધીને કહેવા લાગ્યા, કે “માણસ જેવું કમાશે, તેવુંજ પામશે.” એમ કહી પોતાના ભાગની રોટલી ફકીરને આપી દીધી. તે પ્રમાણે ઘરનાં બધાં માણસે પોતપોતાના ભાગની રોટલીઓ આપી દીધી. સર્વે ભુખ્યાંને ભુખ્યાં સૂઈ ગયાં. બીજે દિવસે રોઝો રાખ્યો. હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબે બીજા ભાગની પૂણીઓ કાંતી. યહૂદીએ એક સાઅ જવ આપ્યા. હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબાએ તેને દળીને પાંચ રોટલીઓ બનાવી. હવે ખાવા બેઠાં છે, કે તરતજ એક યતીમ-અનાથ બાળકે આવીને સવાલ કર્યો. બધી રોટલીઓ તેને આપી દીધી, ત્રીજે દિવસે રોઝો રાખ્યો. મજુરી કરીને જવ આણ્યા. તેની રોટલીઓ બનાવીને ખાવાની અણી ઉપર હતાં, કે એક ફકીરે સવાલ કર્યો, ત્યારે

પણ તેને બધી રોટલીઓ આપી દીધી. અને આખું ઘર ભૂખ્યું રહ્યું. ત્રણ ત્રણ દિવસના રોઝા અને લગાતાર ભુખને માર્યે હઝરત હસન અને હુસયન (૨૦ અ) સાહેબો જેમ ચકલીનાં બચ્ચાં થરથરી ઉઠે છે, તેમ ભુખથી થરથરી ઉઠ્યા હતા. હઝરત અલી (૬૦ અ૦ વ) તેમને લઈને હઝરત રસૂલે કરીમ (૨૦ અ૦ વ) સાહેબની પાસે ગયા. આપ (૨૦ અ૦ વ) સાહેબથી તેમના તરફ જોઈ પણ ન શકાયું, પછી હઝરત ફાતેમહ (૨૦ અ) સાહેબ તરફ જોયું, તો તેમની પણ આ રીતિ હતી. આપ (૨૦ અ૦ વ) સાહેબ બબજબા થઈ ગયા હતા, તેવામાં તો હઝરત જુબઈલ (અ૦ સ) સાહેબ પધાર્યા અને વધાર્ધ આપી, કે “ નબી (૨૦ અ) નાં અહલે બયત પવિત્ર છે, કે જેઓ અદલાહ ખાતર ગરીબ, થતીમોને ખાણું ખવડાવે છે.” આ દર્દાંતથી શિખવાનું છું, કે હઝરત ઈમામ હસનો હુસયન (૨૦ અ૦) સાહેબો માત્ર છ સાત વર્ષના હતા, છતાં માળાપનું અનુકરણ કરતા હતા. હાલતો સાધારણ બાળતોમાં પણ મોટી ઉમ્મરના દિકરા માળાપનું અનુકરણ તો શું પણ માળાપનું અપમાન કરે છે!

હઝરત હસનયન (૨૦ અ૦) પર કેમ ક્રોધ કર્યો?

હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ૦) સાહેબને બાળવાખોરોએ બ્યારે ઘેરી લીધા હતા, ત્યારે તેમનું રક્ષણ કરવાને હઝરત અલી (૬૦ અ૦ વ૦) સાહેબે હઝરત ઈમામ હસનો હુસયન (૨૦ અ૦) સાહેબોને ચોકીદાર તરીકે નીમ્યા હતા. આ બંને સાહેબજાદા ખુદલી તદ્વારે હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ૦) સાહેબના મકાનનો ખહેરો ભરતા હતા. કોઈને અંદર જવા

દેતા ન હતા. હઝારો માણસોનું ટોણું ચઢી આવ્યું હતું, પરંતુ આ ગંને ભાઈઓએ એવો સજ્જડ બુઝાખલો કર્યો, કે અંદર જવાની કોઈની હિમ્મત ન થઈ. છેવટે બળવાખોરો ઘરની પાછળ રહીને અંદર ફરી પડ્યા અને હઝરત ઉસ્માન (૨૦ અ) સાહેબને કહી દે કર્યો. હઝરત અલી (૬૦ અ. ૧) સાહેબને બળે પડતાં ઘણા ગુસ્સે થઈ ગયા. હઝરત ઇમામ હસન (૨૦ અ) સાહેબને એક સજ્જડ તમાચો અને હઝરત હુસયન (૨૦ અ) સાહેબની છાતીમાં જોરથી મુક્યો માર્યો. આક્રિંત છે, આ સાહેબઝાદાઓને, કે તેઓ નિર્દોષ હતા, છતાં મોટી સજ્જડ મુખેથી ઉઠી સરખાંએ કર્યું નથી.

ખીર હોળી નાખનાર ગુલામને શું કર્યું ?

એક સમયે હઝરત હુસયન (અ. ૨) સાહેબે મિત્રોને દાવત આપી. નોકરોએ ખાણું ખીરસવાનું શરૂ કર્યું. હઝરત હુસયન (અ. ૨) નો એક ગુલામ ખીરથી પુરેપુરું ભરેલું એક ખાણું લાવતા હતા. અચાનક ઠોકર લાગવાથી ખીરનું ખાણું હાથમાંથી ફરી ગયું. હઝરત હુસયન (અ. ૨) સાહેબના મુખારક માથા પર પડ્યું ! તેમનું મોઢું, અને દાઢી ખીરથી ખરડાઈ ગયાં. તેમણે ગુલામ તરફ આંખ ઉઠાવીને જોયું, તો તે થરથર કંપતો હતો. પેલો ગુલામ ડરનો માર્યો ગભરાઈ તો ગયો, પરંતુ કુર્આન શરીફની આ આયત આચકે આચકે પઢવા લાગ્યો, અલકાઝેમીના વલગચકા (તેઓ કે જેઓ ક્રોધને ખી જાય છે.) હઝરત હુસયન (અ. ૨) સાહેબે ફર્માવ્યું, મેં ક્રોધને મારા જીવરમાંથી દૂર કર્યો. તે ગુલામ આયતનો ખીજો ભાગ પઢવા લાગ્યો. વલગચકાના અનિન્નાસે

(જે માણસ લોકોના ગુન્હાઓ માફ કરે છે.) આટલું સાંભળતાં હજરતે ફરમાવ્યું, કે મેં તારો ગુન્હો માફ કર્યો. પછી ગુલામે આયતનો બાકીનો ભાગ પૂરો કર્યો. વલ્લાહો યોહિ-ખુલ માહસેનીન (અલ્લાહ ભલાઈ કરવાવાળાઓને મિત્ર રાખે છે.) આ સાંભળીને ઇમામ હુસયન (અં સ) સાહેબે ફરમાવ્યું. મેં તને મારી ગુલામીમાંથી આઝાદ કર્યો. અને હું તારાં લુંગડાં લત્તાનો આખી ઉમરનો ખર્ચ આપીશ.

મારાથી મોટાભાઈ પહેલાં જન્મતમાં કેમ જવાય ?

એક દિવસ હજરત ઇમામ હુસન અને હજરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબ વચ્ચે સહજ આણુબનાવ થઈ ગયો. લોકોએ હજરત ઇમામ હુસન (૨૦ અ) સાહેબને વિનંતિ કરી કે હજરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબ આપથી ઉમ્મરે મોટા છે, માટે આપ જાવ અને તેમને મનાવી લો. હજરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબે ફરમાવ્યું, કે મારા નાનાજન હજરત રસૂલે ખુદા (અં અં વ) સાહેબ ફર્માવતા હતા, કે જે માણસ વચ્ચે આણુબનાવ થાય, તે સમયે જે બીજાને પ્રથમ મનાવી લે, તે બીજા કરતાં પહેલાં જન્મતમાં દાખલ થશે. જો હું પ્રથમ મારા મોટાભાઈને મનાવી લઉં, તો હું તેમની અગાઉ જન્મતમાં દાખલ થઈ જાઉં, હું મોટાભાઈ કરતાં પહેલાં જન્મતમાં જાઉં, તે મને હાજતું નથી. હજરત ઇમામ હુસન (૨૦ અ) સાહેબને કાને હજરત હુસયન (૨૦અ) સાહેબના આ શબ્દો પડ્યા. ત્યારે તે દોડી આવ્યા અને નહાના ભાઈને લેટી પડ્યા. સુખ્કાનલ્લાહ ! જે મુસલમાનો પોતાના મોટા ભાઈની અને વડીલોની આટલી અદબ કરતા હોય, તેમના સંપીલા છવ્વ વ્યવહારની તો પછી હજર કયાં

હોય ? હદીસ શરીફ ક્ષમાવે છે, કે જે માણસ ન્હાનાઓ પ્રત્યે માયા રાખતો નથી અને વડિલો પ્રત્યે સન્માન કરતો નથી, તે અમારામાંથી નથી.

અધધધ ! એક વખતના ખાણાનો બદલો !

હજરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) અને હજરત અબ્દુલ્લાહ બિનઅબ્દર (૨૦ અ) સાહેબો હજ કરવા નીકળ્યા. તેઓ રસ્તામાં તરસ્યા થયા. એક ડોસી પાસે પાણી માગ્યું. ડોસીએ પાણી પીવડાવ્યું. અને ખાણું પણ ખવડાવ્યું. જતી વખતે આ બંને સાહેબોએ ડોસીને પોતાનાં નામ આપ્યાં અને કહ્યું, કે કામ પડે, તો અમારી પાસે આવજો. આ ડોસી લાંબા સમયે મદીના શરીફની ગલીઓમાં ભીખ માગતી જણાઈ, હજરત હુસન (૨૦ અ) સાહેબે તેને દીઠી. તેમણે તેને પૂછ્યું ડોસીમા ! તમો મને ઓળખો છો ? તેણીએ ના કહ્યું. ઇમામ સાહેબે ફરમાવ્યું, તમો મને ઓળખતાં નથી, પરંતુ હું તમને ઓળખું છું. તમોએ અમને ફલાણી જગ્યાએ પાણી આપ્યું હતું. હ્યો. આ હજાર દીનાર અને હજાર બકરીઓ, ચાલો મારા ભાઈ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબ પણ તમને ઓળખશે. તે ડોસી હજરત ઇમામ હુસયન (૨૦ અ) સાહેબ પાસે ગઈ. તેમણે પણ એક હજાર દીનાર અને હજાર બકરીઓ આપી તથા હજરત અબ્દુલ્લાહ બિનઅબ્દર (૨૦ અ) સાહેબ પાસે ડોસીને મોકલી. તેમણે તો બે હજાર દીનાર અને બે હજાર બકરીઓ ડોસીને આપી. આ પ્રમાણે એક વખતના ખાણાપીણાનો બદલો ચાર હજાર દીનાર અને ચાર હજાર બકરીઓ આપીને વાળ્યો.

મુસ્લિમકી મુનાજાત

પર્વરદિગારે આલમ સળસે બુઝુર્ગો બરતર
દોનોં જહાં મેં તેરા કોઈ નહીં હય હુમ્સર
કમ્ઝોરકો તવાના તૂ ચાહે તો બના દે
મુદે કો એક દમ્મેં તૂ ચાહે તો જિલાદે
ફઝલો કરમ હય તેરા દુન્યામેં આમ સળપર
મુસ્લિમ ગરીબ પર ભી એક હુલ્ફી નઝર કર
સાલારે કવમ હમ્કો ખાલિદસે ફિર અતા કર
હો નવજવાં હમારે દર્વાસે દિલાવર
તવહીદકા ચેહ જંગલ શેરોંકી અંબુમનહો
હમ્ઝાસા તેગઝન હો હયદરસા સફશિકન હો
આ બતયે ફિર ઝમાના હાડન રશીદકા સા
ગઝઝાલી જયસે આલિમ ફિર કવમ મેં હો પયદા
તારિકકા અઝમ દે દે મુસ્લિમકો યા ઇલાહી
હાઇલ ન હો રકાવટ રસ્તેમેં ઉસ્કે કોઈ
મહમૂદ ગઝન્વીકા ફિર જોશ દે દિલ્લામેં
અઢ બાયે જિસ મહમ પર સર કરકે ઉસ્કો છોડેં
અવરંગઝેબ જયસે કસરતસે મુતકી હો
ઓર બૂઆલીસે અબ ભી ફિર હમ્મેં ફિલ્સુફી હો
સાબિત કદમ બના દે હમકો હુસયન જયસા
કિત્ની હો કુછ મુસીબત છોળેં ન તેરા રસ્તા
અઅદાકે ફિર દિલોં પર હયબત બિઠા હમારી
અઝમત જો જો ચુકે હયેં ફિર દે જનાબે બારી
ઇસ્લામિયોંકો દે તૂ ફિર દુશ્મનોં પે ગલ્લા
મહબૂબકા તસદ્દુક આલે નબીકા સદકા
અઝે જરીહ ખસ્તહ યા રખ કુબૂલ કરલે
હય કવમ નીમ મુદા ફિર ઉસ્કો ઝિંદગી દે

મહાન પેગંબર (સં અં ૧૦) નાં

પવિત્ર કર્મો

હજરત રસૂલે ખુદા (સં અં ૧૦) સાહેબ કર્મો છે કે મારી ઉમ્મતનો જે માણસ ઇસ્લામી હુકમની ચાલિસ હદીસો યાદ કરશે, તેની ગણતરી આલિમેના વર્ગમાં થશે. તથા તેમને શહીદ લોકોની સાથે ઉઠાડવામાં આવશે. હું કયા-મતમાં તેની શકાઅત કરીશ અને તેના લાલમાં શાક્ષી આપીશ. જન્નતના જે દરવાજે રહીને જવું હોય, ત્યાં રહીને તું જ. તેમ તેને કહેવામાં આવશે. મગફેરતની નીયતથી જે માણસ ચાલિસ હદીસ લખશે, તેના તમામ ગુન્હા માફ કરવામાં આવશે. મર્યા પછી જે માણસ ચાલિસ હદીસો મૂકી જશે. તે જન્નતમાં મારો મિત્ર થશે.

ચાલુ સમયમાં વચ્ચાઝની મજલિસોમાં ખાસ અમુક પ્રકારની બાબતોનાં બયાન એક ધારી રીતે હમેશાં કરવામાં આવે છે. ચાલુ સમયમાં તેને બદલે સંસારિક વ્યવહાર ઉપયોગી બાબતોનાં ઇસ્લામી બયાન કરવામાં આવે, તો આપણા સમાજને ઘણા જ લાભ થવા સંભવ છે. અહાદીસનો ખઝાનો અનેક બોધ વચનોથી ભરપૂર છે. જેમાંથી અત્રે આ પ્રકારનાં બોધ વચન રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે.

અંદક અંદક બહુમ શવહ બિસ્થાર

દાનહ દાનહ અસ્ત ગહ્વા દર અંબાર

અર્થાત—થોડું થોડું મળીને ઘણું થાય છે. દાણો દાણો મળીને અનાજનો ઢગલો થાય છે.

(૧) એક મુસલમાનના બીજા મુસલમાન ભાઈ પ્રત્યે પાંચ પ્રકારના હુક છે. (૧) સલામનો જવાબ આપવો. (૨) બીમારની ખબર લેવી. (૩) જનાઝાની સાથે જવું, (૪) ખાવાની દઆવત કબુલવી, (૫) છીંકનો જવાબ આપવો.

(૨) જે મુસલમાનો જ્યારે તલ્વારવડે એક બીજા સાથે લડે, ત્યારે તે જે પૈકી એકાદનું મરણ થાય; તો મારનાર અને મરનાર બંને દોઝખી છે. લોકોએ મહાન પેગંબરે ખુદા (સં ૨૦ વ૦) સાહેબને પૂછ્યું, કે મારનાર તો દોઝખી થયો, પણ મરનાર શા કારણથી દોઝખી ઠર્યો? આપ (સં ૨૦ વ૦) સાહેબે ક્રમાવ્યું, કે તે પોતાના સાથીને મારવાના વિચારસર હથિયાર વડે લડાઈ કરવા ઉતર્યો હતો.

(૩) જે લોકોને ખયાનતની ટેવ પડી જાય છે, તેમના દિલમાં સામાવાળાની ધાસ્તી પેસી જાય છે. જે લોકોમાં વ્યભિચારનો દુર્ગુણ ફેલાઈ જાય છે, તે લોકોમાં મરણ પ્રમાણ વધી જાય છે. જે લોકો તોલ માપમાં કમી કરે છે, તેમની રોઝી બંધ થઈ જાય છે. જે લોકો અયોગ્ય હુકમો આપે છે, તેમનામાં ખૂના મરફી ફેલાઈ જાય છે. જેઓ વચન ભંગ કરે છે, તેમના દુશ્મનોને ખુદા ફતેહ આપે છે.

(૪) ગુન્હેગાર માણસ પોતાના ગુન્હાઓને યાદ કરીને અહ્વાહને પોકારે છે, ત્યારે અહ્વાહને તેનો પોકાર પસંદ પડે છે. તેને પોતાના બંદાઓમાં ઉંચો દરજ્જો આપે છે.

ગુન્હાઓકે જખ યાદ કરતા હય આસી
તો હાલત ખુરી ગમસે હોતી હય દિલકી
નિકલતીહય ખસ કલ્લસે ઉસ્કે એક આહ
વો કેહતા હય અહ્વાહ, અહ્વાહ, અહ્વાહ
ખુદા કે પસંદ આતી હય ઉસ્કી આવાજ
ઉસે અપ્ને ખાંદોમેં કરતા હય મુમતાઝ

(૫) કોઈ માણસનું એવું વર્ણન કરવું, કે તે સાંભળવાથી
તેનું મન દુભાય, જો તે વર્ણન સાચું હોય, તો તે નિંદા
ગણાય છે. અને તે ધ્યાન સત્ય ન હોય, તો તે તહોમત
ગણાય છે.

કિસી શખસકા ઝિક જખ ઈસ તહુ હો
કે સુન લે તો તકલિફ હો ઉસ્કે દિલકો
અગર હોગા વોહ ઝિક બિદકુલહી સચ્ચા
તો ગીબત ઉસી ઝિકકા નામ હોગા
અગર તઝકેરોમેં ન હોગી સદાકત
તો કેહસાયગા શીર વોહ બોહતાનો તોહમત

(૬) તમે જ્યારે કોઈપણ કામનો આરંભ કરો, ત્યારે
તમારા દિલમાં કોઈ પ્રધારનો સંકોચ ઉત્પન્ન થાય, તો તે
કામથી દૂર રહેજો.

આગાઝ કરો જો કામ ઓર દિલમેં અગર
ખત્રા પયદા હો તો કરો ઉસ્મે હજર

(૭) સપુત છોકરો પોતાના માબાપ તરફ પ્રેમ ભાવથી
જુએ છે, ત્યારે તેની દરેક તજરના બદલામાં એક હજનો
સવાબ તેને મળે છે.

નેક ખૂ લડકા કોઈ માખાપ પર
ડાલતા હય જળ મહોળ્લતકી નજર
તો ઉમે હર મર્તબાકી દીદકા
અગર એક હજકા દેતા હય ખુદા

(૮) માલદાર ચતીમના વાલીએ યાદ રાખવું, કે તેની મિલકતને વેપારમાં રોકવી જોઈએ. ઘંઘામાં રોક્યા સિવાય ઝકાત આપવામાંજ તે પુરી થઈ જાય તેમ ન થવું જોઈએ.

(૯) અલ્લાહ બગાસાને પસંદ કરતો નથી. છોકાનાર માણસ અલ્લાહની તારીફ કરે છે. ખુદા તારી ઉપર રહુમ કરે, તેવું છોકા સાંભળનાર માણસે (યહ્યોમાકીમુલ્લાહ) કહેવું જોઈએ. બગાસું એ શયતાની હરકત છે. નમાઝમાં કોઈને બગાસું આવે ત્યારે મોં ખોલી હા, હા એમ કરવું નહિ, કારણકે તેથી શયતાન હસે છે. બગાસાનો રમુઝી દાખલો નીચે પ્રમાણે છે, એક મદ્રસામાં એક છોકરાએ બગાસું ખાધું. ઉસ્તાદને બગાસા પ્રત્યે તિરસ્કાર હતો, પરંતુ તેમનો સ્વભાવ માયાળુ હતો, તેથી તેમણે બીજા છોકરાઓને સંબોધીને પુછ્યું, કે તમોએ મગર દીઠો છે? છોકરાઓએ ના કહ્યું, ઉસ્તાદે પેલા છોકરા તરફ આંગળી ચીંધી કહ્યું, કે મેં હમણાં જોયો હતો. મતલબ કે બગાસું ખાવાને મ્હોં ફાડેલા મગર સાથે સરખાવવામાં આવે છે.

(૯) સાચા ઉદમાઓ સાથે નાહક મુકાબલો કરવા તથા અજ્ઞાન લોકો સાથે લડવા જઘડવાના ઇરાદાસર જે માણસ ઇદમ પ્રાપ્ત કરે અને આ રસ્તે લોકોને પોતાના તરફ આકર્ષે તે દોઝખી છે.

૧૦—કમળોરને મદદ કરવી, માળાપ સાથે સારું વર્તન રાખવું, નોકરો ઉપર ઉપકાર કરવો. એ ત્રણ ગુણુ-વાળા માણસ ઉપર ખુદાનો છાયો ફેલાશે અને તે જન્નતમાં દાખલ થશે.

૧૧—ઈમાનદાર માણસ આનંદિત હોય છે. ત્યારે ખુદાનો ઉપકાર માને છે. તે સંકટ સમયે ધીરજ રૂપી હથિયાર ધારણ કરે છે.

શુક દર નોઅમાઓ સખ્ર અંદર જલા

મી હહદ આઈનએ દિલરા જિલા

અર્થાત—નેઅમતોમાં અદલાહનો ઉપકાર અને સંકટ સમયે ધીરજ દિલ રૂપી દર્પણને રોશની આપે છે.

૧૨—આપ (અઠઠવ) સાહેબે ઉત્તમ અને ખરાબ માણસની ઓળખ આપતાં ફર્માવ્યું, કે જે માણસો મોતની પરવા રાખ્યા સિવાય ઘોડા, અથવા ઉંટ ઉપર સવારી કરીને અથવા પગે ચાલીને અદલાહના માર્ગમાં ઠામ કરે, તે ઉત્તમ છે અને જે માણસ અદલાહની કિતાબ પઢે, છતાં તેના ઉપર તેની કાંઈ અસર ન થવા પામે, તે ખરાબ માણસ છે.

હરકે ઈલમ દારહ વ નખુવદ ખર આં

અઝ તરીકે અકલ બાશહ ખર કેરાં

અર્થાત—જે માણસ ઈલમ જાણવા છતાં તે ઉપર અમલ ન કરતો હોય, તે માણસ અકલના માર્ગથી દૂર છે.

૧૩—ઈમાન અને અદેખાઈ એ બે કોઈ પણ માણસમાં એક સાથે રહી શકતાં નથી. અદેખાઈ બે ઈમાનીની નિશાની રૂપ છે. તે દેખીતું છે.

અઝ હસદ અન્વલ તુ દિલરા પાકદાર
 ખઆદ અઝાં ખુદરા મોમિન શુમાર
 હરકે ખર માલે કસાં દારદ હસદ
 ખૂયે રહેમત ખર દિમાગશ કય રસદ

અર્થાત—તું તારા નિગરને અદેખાઈ દૂર કરીને પ્રથમ
 પવિત્ર કર, પછીથી તું તારી જાતને મુસલમાન સમજજે. જે
 કોઈ બીજાના માલ પ્રત્યે અદેખાઈ રાખે, તેના ઉપર રહેમત
 શી રીતે પહોંચે ?

૧૪—સખી માણસ અલ્લાહની પાસે છે, લોકોની પાસે
 છે, જન્નતની પાસે છે અને આગથી દૂર છે, જ્યારે બખીલ
 અલ્લાહથી દૂર છે. લોકોથી દૂર છે અને જન્નતથી દૂર છે
 અને દોઝખની પાસે છે. બખિલ આગિદ કરતાં સખી જાહિલને
 અલ્લાહ આહે છે.

૧૫—કોઈ પણ ઈમાનદાર માણસમાં ખરાબ ચલણ
 અને કંજુસપણું એ બે દુર્ગુણ દેખાતા નથી. બીજા શબ્દોમાં
 કહીએ, તો આ બે દુર્ગુણવાળો માણસ ઈમાનદાર નથી.

૧૬—ઈમાનદાર માણસથી ગુન્હો થાય છે, ત્યારે
 તે કોઈ પર્વતની તળેટીએ બેઠો હોય અને પર્વત તેના
 ઉપર પડતો હોય, તેવો ભાષ તેને તેના દિલ સાથે થાય
 છે, પણ ખુરા માણસથી ગુન્હો થાય છે, ત્યારે એક માખી
 નાક ઉપર બેસે અને હાથ હલાવવાથી તે ઉડી જાય, તેટ-
 લોજ ભાષ માત્ર તેને તેના ગુન્હા બદલ થાય છે.

૧૭—અદેખાઈથી દૂર રહેજો. લોકડાં અને ઘાસને
 જેમ આગ ખાઈ જાય છે. તેમ નેકીઓને અદેખાઈ ખાઈ

જાય છે. બીજાની નેઅમતો જોઈને દિલમાં બળવું તથા તેની પડતીની આશા રાખવી તેને અદેખાઈ કહેવામાં આવે છે.

૧૮—કોઈની એજ જોઈ હોય અને તે છુપાવવામાં આવે, તો જીવતી દાટેલી છોકરીને કબરમાંથી કાઢવા જેટલી નેકી ગણાય છે.

અય બિરાદર પદ્મએ મર્દુમ મદર
તાન દર્દ પદાઅત શખસે દિગર

અર્થાત—હે મિત્ર! તું બીજાના દોષ બહાર ન પાડ, જેથી કોઈ તારા દોષ બહાર પાડશે નહિ.

૧૯—આપ (સંઅવ) સાહેબે પહેલવાનની ઓળખ આપતાં કર્માવ્યું, કે જે માણસ ગુસ્સા વખતે પોતાના નીચ નફસ ઉપર કાબુ રાખી શકે, તેજ ખરો પહેલવાન છે.

હરકે ખસ્મે ખુદ કરે ખુરદ અય જવાં
ખાશદ ઉ અજ રસ્તગારાને જહાં

અર્થાત—હે જવાન ! જે પોતાના ક્રોધને પી જાય છે, તે દુન્યાના પહેલવાનો પૈકી પહેલવાન છે.

૨૦—માણસ જ્યારે સવારમાં ઉઠે છે, ત્યારે શરીરના દરેકે દરેક અવયવ જીલને વિનંતિ કરે છે, કે તું અમારો વિચાર કરીને ખુદાથી ડરજે, કારણકે અમો તારી સાથે છીએ. જો તું સારી રહીશ. તો અમો સારા રહીશું. અને જો તું બગડી તો અમો બગડી જઈશું.

૨૧—સ્ત્રીનો પોશાક પુરુષ પહેરે અથવા પુરુષનો પોશાક સ્ત્રી પહેરે તો તેમના ઉપર ધિક્કાર છે. આપણા ધરમાં તેમને આપણી પાસે ન આવવા દેશો.

હો જામએ જનમેં અગર મદ્દે બેવસવાસ
 યા આરત કોઈ પેહને મદ્દોંકા લિખાસ
 લેઆનત ઉન પર નખીને કી આર કહા
 આને ન દો ઉન્કો અખે ઘર અપને પાસ
 ૨૨-જે માણસ અપશબ્દ બોલ્યા કરે છે, તેનાથી
 અદ્વાહ નારાજ રહે છે.

જે ઇન્સાન બકતા રહે ગાલિયાં
 હય નારાજ ઉસ્સે ખુદાયે જહાં

૨૩-આપ (સં અં વ) સાહજે કર્માવ્યું છે, કે દુન્યા-
 દારોને સુગમતા પડે, તમારાથી દુન્યામાં સગવડતા ઉત્પન્ન
 થાય અને સંકટોથી માણસને સલામતી મળે, માટે તમને
 (સુસલમાનને) દુન્યામાં પેદા કરવામાં આવ્યા છે.

ઈસ લિયે દુન્યામેં તુમ લેજે ગયે
 હો સહુલત એહલે આલમકે લિયે
 તુમસે પયદા હો વહાં આસાનિયાં
 સુરકેલાંસે પાયે આદમી અમાં

૨૪ સ્નેહ કરવો તે સુસલમાનોનું લક્ષણ છે. તેમની
 ભલાઈ પણ તેમાંજ છે. જે કોઈને આહતો નથી. અથવા
 જેને કોઈ આહતું નથી, તેવા માણસને નેકી સાથે કોઈ
 પ્રકારનો સંબંધ નથી.

મોમિનોકા શઆર હય ઉલ્કત
 બસ ઉસીમેં હય ઉન્કી ખયરીયત
 જે મહોખ્ખત કભી નહિં કરતા
 યા મહોખ્ખત નહિં કિયા જતા

ઉસ્કી નિસ્ખત હુય કવલે આં હુઝરત
ખયરસે કુછ નહિં ઉસ્સે નિસ્ખત
૨૫-જે માણસ પોતાના ભાઈ તરફ પ્રેમ ભાવથી જુએ,
તેના ગુનાહ અદ્વાહ માફ કરે છે.

જે અખે ભાઈકો ઉલ્કતસે દેખે
ખુદા ઉસ્કે મચ્ચાસીકો મિટાદે
૨૬-બધા સાપને મારી નાખો, સાપનો જીવ લેતાં
ડરે, તે મુસલમાન નથી.

પસંદીદાસ્ત બખ્શાઈશ વ લેકિન
મનેહુ બર રેશે બાદ્દ આઝાર મહુમ
ન દાનિસ્ત આં કે રેહુમત કહી બર માર
કે આં જુદમસ્ત બર ફર્જ દે આદમ
અર્થાત-માફ કરવું તે મારું છે, પણ સામાન્ય જન-
તાને દુઃખ પહોંચાડનારને મલમ લગાડીશ નહિં. તેને તો
મરવાજ દો, તેથી તેના દુઃખથી લોકો છટકારો મેળવશે.
સાપ ઉપર દયા રાખનાર એટલુંજ સમજતો નથી, કે આ
દયા આદમજાત ઉપર જુદમ કરવા સમાન છે.

૨૭-અમાનતમાં ખયાનત કરનાર, વાત વાતમાં જુઠું
બોલનાર, વચન ભંગ કરનાર નાહક લગાઈ કરનાર મુનાફિ-
કની આ ચાર ટેવ છે. જે માણસમાં આ ચાર પૈકી એકાદ
ટેવ હોય અને તે ન છોડે, ત્યાં સુધી તે પાકો મુનાફિક છે.

નીસ્ત દર વચ્ચદએ મુનાફિકરા વક્ષ
જાં ન બાશદ દર રૂબશ નૂરો સક્ષ
અર્થાત-મુનાફિક વાયદો પૂરો કરતો નથી. તેથી તેના
મુખ ઉપર પ્રકાશ નથી.

૨૮-ખીમાર માણસની ખખર લેવા જાવ, તો ત્યાં કાંઈ ખાશો પીશો નહિ. જો તેમ કરશો, તો તે કામનો લાભ તો તમોએ અહીંઆજ લીધેલો ગણાશે.

જખ ઈઆદતકે વાસ્તે જાવ
ન વહાં કુછ પીઓ ન કુછ ખાવ
વર્ના જો કુછ સવાખ થા ઉસ્કા
લે લિયા જસ તુમ્ને યહીં ગોયા

૨૯-દરેક વાતમાં ઈન્શા અદલાહ કહેનારનું ઈમાન પાકું છે.

કામિલ ઈમાન ઉસી જંદેકા હોગા
જો હરેક બાતમેં કહેતા રહે ઈન્શાઅદલાહ

૩૦-જેનાથી જધાને શાન્તિ મળે અને જેનાથી કોઈને પોતાના જીવનમાલની ધાસ્તી ન હોય, તેજ સાચો મુસલમાન છે.

વોહ મોમિન હય જુસ્સે સળકો હો અમાં
કિસીકો ન હો જત્રએ માલો જાં

૩૧-ઠકો મશકરી કરવાથી મુસલમાનનો મોજ્જો ઘટી જાય છે, માટે તેનાથી દૂર રહેવું.

તમસ્ખુર મજાક ઉન્સે જાયતે રહો
વિકાર ઉન્સે મોમિનકા હોતા હય ગુમ

૩૨-ગમે તેવા સંકટ વળતે સાચો મુસલમાન રોઢણું રડતો નથી. પરંતુ નજીવા સંકટ વળતે જાણે કમાયત આવી પડી હોય, તેમ કાફર ગભરાઈ જાય છે.

તુમ્હમાં પે આયે કિત્ની ભી મુસીબત
કરેગા ન હરગિઝ વોહ કોઈ શિકાયત

જો આ જાણે કાફિર પે મઆમુલી આફત
તો મુજતર હો ઇત્ના કે આઈ કયામત
૨૩-ફજરની નમાજ વખતે જે માણસ સૂઈ રહે છે,
તેના કાનમાં શયતાન પેશાબ કરે છે.

વકતે નમાઝે સુખ્ક જો સોતા કોઈ રહ્યા
શયતાનને ઉસ્કે કાનમેં પેશાબ કર દિયા
૩૪-ખડખડાટ હસવું, શયતાનની ટેવ છે. અને ધીમેથી
હસવું, તે મુસલમાનની ટેવ છે.

લગાના કહકહા શયતાનકી સીરત
તબસ્સુમ મોમિને ઝીશાંકી હુય સીરત
રસૂ લુલાહકી થી પાક સીરત
તબસ્સુમકે સિવા ન હસ્તેથે હજરત

૩૫-અદેખાઈ અને ચાપલુસીની ટેવ સારી નથી, પણ
ઇલ્મ પ્રાપ્ત કરવામાં આ બંને નિંદ્રા નથી.

નહિં હુયેં આદતેં અચ્છી હસદકી ચાપલુસીકી
તબ્બમેં ઇલ્મકે નહિં મઝમૂમ દોનાં લી

૩૬-હિકમતને તમો ખ્યારી (વસ્તુ) સમજો તમારી
ખોવાએલી વસ્તુ સમજો.

હિકમતકો તુમ અઝીઝ સમજો

ખોઈ હુઈ અપની ચીજ સમજો

૩૭-જે દુન્યાનો આલિમ હોય અને આખેરતને
જાહિલ હોય, તેના પ્રત્યે ખુદાને ખુશ છે.

ખુદાકો ઉસ ઇન્સાનસે હુય ખુશ દામિલ

જો દુન્યાકા આલિમ હો. ઉકબાકા જાહિલ

૩૮-ઈન્ન આપનારી વસ્તુ જુઓ, તો તેને મુસલમા-
નોના રસ્તામાંથી દૂર કરો.

અગર ઈન્ન દહંદા થીજ પાઓ

તો મુસલમાનોંકે રાસ્તેસે હટાવો

૩૯-દુન્યા માટે આખેરત તજે નહિં અને આખેરત
માટે દુન્યા તજે નહિં તે માણુમ સારો છે. (સંન્યાસની
ઈસ્લામમાં મનાઈ છે.)

૪૦-જેના ઉપર ઉપકાર કરવામાં આવે, તેણે ઉપકાર
કરનારનો બદલો વાળવો જોઈએ. જો તેમ ન બની શકે,
તો છેવટે તેનાં વળાણ પાણુ કરવાં, કારણ કે જેણે પોતાના
ઉપકારીનાં વળાણ કર્યાં. તેણે તેનો આભાર માન્યો છે. જેણે
ઉપકારીનો ઉપકાર છુપાવ્યો, તેણે તેનો આભાર ન માન્યો,
તેમ ગણાય છે. જે બંદાઓનો આભાર માનતો નથી. તે
ખુદાનો આભાર પણ માનતો નથી.

ગમે કવમ

હિલ ભર આયા કવમકી હાલત પરેશાં દેખકર
રો પળે હમ અપની બર્બાદીકે સામાં દેખકર
સવલતે અહલે અરખકી ધૂમથી આશકમે
કાંપ જતેથે ઉન્હે સામો નરીમાં દેખકર
દક્તરે ઈશ્રત હયેં ચેહ લાહોરો દેહલીકે ખંડર
સિખ કુછ અય હિલ ચેહ અવરાકે પરેશાં દેખકર
કાશ! અયસી હો ચહાયક કવમકી હાલત દુરસ્ત
જયસે જાગ ઉઠે કોઈ જાગે પરેશાં દેખકર

નયરંગ

શરીરના દરેક અવયવથી થતા ગુન્હા અને તેનો ખત્યાવ

જો કુટતી જવાનીમાં માણસ ગુન્હાથી બચે, તો મોટી ઉંમરે તેનું જીવન પવિત્ર બની જવાનો સંભવ છે. આપ (સૌ અબ્બ) સહિજે કર્માબ્ધિ, જે કે માણસ જ્યારે ગુન્હો કરે છે, ત્યારે તેના દિલ ઉપર કાળો ડાઘ પડી જાય છે. જો તે આ ગુન્હાની તોળાણ ન કરે, તો તે કાળાશ વધતાં વધતાં તેનું આજુ દિલ કાળું થઈ જાય છે. આખરે તે માણસ સાચી વાત સાંભળવા જેટલી લાયકાત ધરાવતો નથી. આ કારણથી શરીરના દરેકે દરેક અવયવથી કયા કયા ગુન્હા થાય છે, તેનો અત્રે સહિજ ઉલ્લેખ કરીને તેવા ગુન્હાઓથી બચવાને નવજવાનોને અપીલ કરીએ છીએ. નમાઝ એ મુસ્લિમ જીવનનું ચિન્હ છે, જેથી નમાઝ ન પઢવાથી શું નુકસાન છે, તે જણાવીને મુખ્ય વિષયનો ઉલ્લેખ કરીશું.

નમાઝ ન પઢવાથી પંદર પ્રકારનાં નુકસાન થાય છે. તે પૈકી છ પ્રકારનાં નુકસાન દુનિયામાં લોગવવાં પડે છે. દુન્યાનાં નુકસાન—૧—નમાઝ ન પઢનાર માણસની ઉંમર

ની બરકત જતી રહે છે.—૨—તેના અહિરા ઉપરથી નેક લોકોનું ચિહ્ન જતું રહે છે.—૩—તે બીજાં કામના ક્ષણથી પણ કમનસીબ રહે છે.—૪—તેની દુઆ કબુલ થતી નથી.—૫—દુન્યાના લોકો તેની સાથે અદાવત રાખતા થઈ જાય છે.—૬—નેક લોકો દુઆ કરે, છતાં તેનો લાભ તેને મળતો નથી. મોત વખતનાં તુકસાન—૧. બે નમાઝી બે આબરૂ થઈને મરે છે. ૨. ભૂખ્યો મરે છે. ગમે તેટલું ખાધું હોય છતાં તેની ભૂખ મટતી નથી. ૩. તરસ્યો મરે છે. આખી દુન્યાનું પાણી તેને પીવડાવે છતાં તેની તરસ છીપતી નથી. કબરનાં દુઃખ (૧) તેની પાંસળીઓ કચડાઈ જાય, તેટલા ઝોરથી કબર તેને ભીંસે છે. (૨) કડક આગ નાંખવામાં આવે છે. ૩. એક ભયંકર અજગર તેને ડસે છે. તેની વેદનાથી તે જમીનમાં સિત્તર સિત્તર ગજ ઘૂસી જાય છે. આ પ્રમાણે કયામત સુધી જ ચાલુ રહે છે. કબરમાંથી નીકળતી વખતનાં દુઃખ (૧) તેને જહન્નમાં ફેંકી દેવામાં આવે છે (૨) હિસાબ તપાસતી વખતે અલ્લાહ પાક તેના તરફ ગુસ્સાની નજરે ભેશે. તેથી તેના શરીરનું માંસ ખરી પડશે. ૩, તે દોઝખી હોવાનો હુકમ અલ્લાહ પાક તેને આપશે.

— માથાને લગતી બાબતો —

૧ માથાના બાલ વીંજરાએલા રાખવા, તે શયતાની કામ છે. નામોહરિમ મઠની નજરે ન પડે, તે ખાતર સ્ત્રીઓએ પોતાના ઉતરેલા વાળ દફન કરી દેવા ભેધએ.

૨ રૂકુઅ લગભગ બુકીને સલામ કરવાની મનાઈ છે.

૩ સૂવાના ચાર પ્રકાર છે. ચતાપાટ સુવાનો પ્રકાર

હુઝરાત અંબીઆ (અં સં) સાહેબોનો રિવાજ છે. ૨ જમણા પડખે સૂવું, તે આલેમોનો રિવાજ છે. ૩ પાદશાહ અને અમીર વર્ગના બહુ ખાનાર માણસો ડાબે પડખે સૂએ છે, ત્યારે તેમનું ખાધેલું હુઝમ થાય છે. ૪ ઉંઘે માથે સૂવું, તે શયતાનનો રિવાજ છે.

૪ પહેરેલા કપડાના પાલવથી મ્હોં લુછવું, બેઠાં બેઠાં ફેટો બાંધવો, સવાર થતાં સુધી સૂઈ રહેવું. નહાવાની જરૂર હોય, છતાં ગુસ્સા ન કરે અથવા મ્હોં ધોયા વગર અને કોગળો કર્યા વગર ખાવું, પીવું, તૂટેલી કાંસકીથી કંગાઈ કરવી વગેરે વગેરે બાબતોથી રોઝીમાં ઘટાડો થાય છે. ઇશરાકની નમા સતત જરૂરી રાખવાથી અને હસ્તે ચહેરે રહેવાથી રોઝીમાં વધારો થાય છે.

૫ મકાન અથવા ખુદ્દી જગામાં પેશાબ પાખાના વખતે કિબ્લા તરફ મ્હોં અથવા પીઠ કરીને બેસવાથી ગુન્હો થાય છે. પાણીથી ઇસ્તંજો કરવા જેટલો વખત બેસવું, તે પણ અદબથી વિરુદ્ધ છે.

આંખને લગતી બાબતો

૬-ચાંદી સોનાની સળી અથવા સુરમાદાનીથી સ્ત્રી પુરુષોએ સુરમા લગાવવો તે ગુન્હો છે.

૫-શોભા ખાતરપુરુષોએ આંખમાં કાજળ લગાવવું તે ગુન્હો છે.

૬-કોઈ નામોહરિમ સ્ત્રી ઉપર અચાનક નજર પડ્યા, ખઈ ઘોરી ઘોરીને જોવાથી ગુન્હો થાય છે.

૭-ધરતી અદ્વાહપાક પાસે ત્રણ વખત ફર્યાદ કરે છે.

૮-વ્યલિચારી ગુસ્સા કરે છે અને (૨) કોઈનું નાહક

ખૂન ધરતી ઉપર રેડવામાં આવે છે અને સવાર થયા પછી પણ કોઈ સુઈ રહે છે, ત્યારે ધરતી અત્રાહપાક પાસે ફર્યાદ કરે છે.

નાકને લગતી બાબતો

૮-ખાણું ઠંડુ કરીને ખાઓ, ગરમ ગરમ ખાણું ખાવામાં બરકત નથી, પશુઓની માફક સુંઘી સુંઘી ને ખાવું નહિ. તેમજ ખાવા પીવાની વસ્તુઓને કુંકો મારવી નહિ, તેમજ ખાવા પીવાનાં વાસણ ઉપર શ્વાસ નાખવો નહિ, (ખાસ્તાનુસ્વારેષીન).

કાનને લગતી બાબતો

૯-બેતરફી વાતો કરનારની હાલત ક્યામતમાં ઘણીજ ખરાબ થશે. કોઈની વાત છાની રીતે સાંભળીને બીજાઓને જાહેર કરશે તે જન્મતમાં દાખલ થાય નહિ.

હોઠ

૧૦-ઢાઢી મુંઝવવી અને મૂંછો વધારવી તે ગુન્હો છે. મૂંછો કતરાવવી તે હઝરત ઈબ્રાહીમ ખત્રીલુલ્લાહની સુન્નત છે.

૧૧-આલિમ અને પરહેઝગાર માણસ તથા દીનદાર હાકિમ અને ન્યાયી પાદશાહના હાથને ચૂંબત કરવું જોઈએ.

૧૨-સોના અને ચાંદીનું કોઈપણ વાસણ સ્ત્રી પુરૂષોએ પોતાના વપરાશમાં ન લેવું જોઈએ.

ચહેરાને લગતી બાબતો

૧૩-તમારામાંના કોઈને મારો, ત્યારે ચહેરા ઉપર ન મારવું.

મોંઠાને લગતી બાબત

૧૪-પરહેઝગારી અને સહાચારથી જન્મત મળે છે અને

જીલ તથા શરમની જગ્યાના પ્રતાપે ઘણાજરા દોઝખમાં જાય છે,

૧૫-રોઝા રાખતો હોય, નમાઝ પઢતો હોય અને મનથી સમજતો હોય, કે હું મુસલમાન છું, પરંતુ વાત-વાતમાં જુહું બોલતો હોય, વાયદાથી ઉલટું ચાલતો હોય અને અમાનતમાં ખ્યાનત-ચોરી કરતો હોય, તો તેને મુનાફિક જાણવો.

૧૬-જુહાં વખાણ કરનારની ઘટાઈથી અર્શે અઝીમ કંપી ઉઠે છે.

૧૭-કોઈના મોઢા ઉપર તેની તારીફ કરવી ઠીક નથી.

૧૮-હદીસ કંમલિ છે, કે તારીફ કરનારના મોઢામાં ધૂળ નાખો.

૧૯-પોતાનું અથવા પોતાના માબાપનું અથવા સગા વડાવાનું નુકસાન થતું હોય, છતાં ન્યાયને રસ્તે સાક્ષી આપો. તમે જેના ઉપર સાક્ષી આપો, તે માલદાર કે ગરીબ હોય, તેનો વિચાર તમારે ન કરવો. અદ્લાહપાક તમારા કરતાં તેની ભલાઈ બહુ સારી રીતે જાણે છે. લાગણીને વશ થઈને ન્યાય તમે નહિં. અદ્લાહપાક સર્વજ્ઞ છે.

૨૦-ખામોશી શયતાનને નસાડી મૂકે છે. અતિશય હસવાથી દિલ મરી જાય છે, તથા ચહેરાના નૂરનો નાશ થાય છે.

૨૧-કોઈને કડવું લાગે, છતાં સાચી વાત કહેવી જોઈએ.

૨૨-મુર્ખ માણસ ખડખડ હસે છે.

૨૩-દિવસના પ્રથમ ભાગમાં સૂઈ રહેવું તે મૂર્ખતા છે. દિવસના મધ્યભાગે સુવું તે ઠીક છે, અને દિવસના

પાછલા ભાગમાં સુવું, તે અજ્ઞાનતા છે. જરૂરી કામ સર રાત્રે ઉઝગરો કર્યા સિવાય સવારમાં સૂઈ રહેવું, તે એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે. (ફકીહ અબુલ્લયસ ૨૦ અ)

૨૪—એક જવાનને હસતો દેખાને હજરત હસન ખસ્રી (૨૦અ) સાહેબે પૂછ્યું, કે શું તે પૂલસિરાત પાર કર્યો છે ? ફરી પૂછ્યું, કે તું જન્મતી કે દોઝખી છે, તેની તને ખબર પડી ગઈ છે ? પેલા જવાને આ ખંને સવાલનો જવાબ નકારમાં આપ્યો. હજરત હસન ખસ્રી (૨૦ અ) સાહેબે તેને કહ્યું, કે ત્યારે તું શી ખૂશી ઉપર હસ્યા કરે છે ?

૨૫—ખડખડાટ હસવાથી આઠ પ્રકારનાં નુકસાન થાય છે. ૧. આલિમો અને અક્કલમંદ લોકો ખડખડાટ હસનારની ટીકા કરશે. ૨. મૂર્ખ લોકો તમારી સામે થઈ જશે. ૩. જો તમે મૂર્ખ હશો, તો તમારી મૂર્ખતામાં વધારો થશે. અને જો તમે આલિમ હશો, તો તમારો ઇદમ ઘટી જશે. ૪. તમે તમારા પાછલા ગુન્હા ભૂલી જશો, જે ખરેખર નુકસાનકારક છે. ૫. દિલ સખત થઈ જશે. અને લવિખ્યમાં ગુન્હા કરવાની હિંમત થશે. ૬. મોતને ભૂલી જશો. ૭. તમારા ખડખડાટ હસવાથી ખીજે માણસ ખડખડાટ હસશે, તો તેનો બોજ તમારે શિર આવશે. ૮. આખેરતમાં ધૂસકે ને ધૂસકે રડવું પડશે. (તન્ખીહુલ્ગાફેલીન)

૨૬—વગર જરૂરતે વાત વાતમાં અલ્લાહ પાકની કસમ ખાવાથી તે પાકનામનું અપમાન થાય છે.

૨૭—છોકરાએ પોતાના બાપનું અને સ્ત્રીએ પોતાના ધણિનું નામ લઈને બોલાવવું કે પોકારવું ન જોઈએ. અમુક

માનવાચક શબ્દથી સંબોધીને બોલાવવું જોઈએ. (દુરે મુખતાર. શામી)

૨૭—હાલ શરીરે કર્મવે છે કે, ગૂમ થયેલી વસ્તુની તપાસ કોઈ મોટા અવાજથી મસ્જિદમાં કરતો હોય, તો તેને કહી દો કે ખુદા તને તારી વસ્તુ પાછી ન મેળવી આપે તો સાફ, કારણકે મસ્જિદ આવા કામ માટે બનાવી નથી. (મિશકાત શરીફ)

૨૮—લસણ અને કાચી ડુંગળી ખાઈને મસ્જિદમાં ન જવું જોઈએ, કારણકે તેથી ફરિશ્તાઓને તકલીફ પહોંચે છે. જો આ વસ્તુઓ ખાવી હોય, તો સંધીને તેની બદલો દુર કરવી જોઈએ. (મિશકાત શરીફ)

૨૯—કોઈની હુરામ આવક વધુ હોય અથવા હુલાલ અને હુરામ આવક બરાબર પ્રમાણમાં હોય તો તેના માણસનું ખાણું ખાવું હુરામ છે. (મિશકાત શરીફ)

૩૦—જો શરીરનો ખોરાક હુરામ હશે, તે જન્નતમાં જશે નહિ અને જો દસ દિવસના કપડામાંથી એક દિવસ પણ હુરામનો હશે. તે કપડું પહેરીને પઢેલી નમાઝ કબૂલ થશે નહિ. (મિશકાત શરીફ)

૩૦—ઢિબ્લા તરફ થુંકવાથી ગુન્હો થાય છે.

૩૧—થુંકવું હોય તો, ડાબી તરફ થુંકવું જોઈએ. હજરત અબૂબક (૨૦ અ) સ.હિબ ઈસ્લામ ધારણ કર્યા બાદ કદિપણ જમણી તરફ થુંક્યા નથી. (મિશકાત શરીફ)

૩૨—કુટુંબી માણસો પ્રત્યે સારો વિવેક કરવાથી ઉમ્મરમાં વધારો થાય છે. (દુરે મુખતાર)

૩૩—મુસલમાન ભાઈ પ્રત્યે ત્રણ દિવસથી વધુ વખત અદાવત રાખીને વાતચીત ન કરે, તો તે ગુન્હો છે. (મિસ્કાત શરીફ)

૩૪—બુઝૂમાં દાતણ કરવાની તાકીદ ફરમાવેલી છે.

૩૫—પીલવા અને ઝયતુનનું દાતણ અદ્ય છે. ઝયતુન બરકતી ઝાડ છે, તેમ કુર્આને પાઠમાં ફર્માવ્યું છે. અંબીઆ (અં સં) ઝયતુનનું દાતણ કરતા હતા.

૩૬—દાતણ કરવાથી આંખનું તેજ વધે છે. ખાણું હજમ થાય છે. જઠરની શક્તિ વધે છે બદગમ દૂર થાય છે દાતણ કરવામાં ૩૬ લાલ છે. તે પૈકી નાનામાં નાનો લાલ તો એ છે કે મ્હોની દુર્ગંધ દૂર થાય છે અને મોટામાં મોટો લાલ એ છે કે, મરતી વખતે કલ્મા શરીફ વાદ આવી જાય છે. મોત સિવાયની તમામ ગિમારીઓનો ઇલાજ દાતણ કરવું તે છે. (દુર્રે મુખ્તાર, શામી)

૩૭—નિશો ચઢે, તેટલા પ્રમાણમાં અફીણ ખાવું નાહુ-રસ્ત છે, અફીણનો કસુઓ પીવો તે હરામ છે (દુર્રે મુખ્તાર)

—જડખાં અને દાઢીને લગતી બાબતો—

૩૮—એક મૂઠીથી વધુ દાઢી હોય, તે કાતરવી ઠીક છે. આખી દાઢી સુંડાવવી કે કાતરવી તે ચઢૂદીઓનો રિવાજ છે. (દુર્રે મુખ્તાર)

૩૯—ડરામણા દેખાવની દાઢી રાખવાની મનાઈ છે. એક મુઠીથી વધુ મોટી દાઢી રાખવી તે અકલની કચાશ છે.

—હાથને લગતી બાબતો—

૪૦—ચાલિસથી વધુ દિવસ સુધી બગલના વાળ રહેવા

દેવાથી ગુન્હો થાય છે. અઠવાડિયે અઠવાડિયે સાફ કરવા
જોઈએ. (આલમગીરી)

૪૧—જેના હાથ અને જીભથી મુસલમાનોને થેન મળે,
તે પાકો અને સાચો મુસલમાન છે.

૪૨—આપ (સં અં વ) સાહેબે સહાબાએ કેરામને
પૂછ્યું કે, ગરીબ કોણ કહેવાય ? સહાબાએ કેરામે જવાબ
આપ્યો કે જેની પાસે ધન માલમતા ન હોય, તે ગરીબ
કહેવાય. આપ (સં અં વ) સાહેબે કર્માન્યું કે, મારી
ઉમ્મતનો માણસ નમાઝ, રોઝા વગેરે સર્વ નેકીઓ લઈને
કયામતને દિવસે આવે, પણ તેણે કોઈને ગાળ દીધી હોય,
કોઈના ઉપર હુરામ કામનું તહોમત મૂક્યું હોય, કોઈનો
નાહક માલ ખાધો હોય, કોઈનું ખૂન કર્યું હોય. કોઈને
માર્યો હોય. આ પ્રમાણેના જુદામતે પ્રતાપે તેની નેકીઓ
મઝલૂમોને વહેંચી આપવામાં આવશે અને તેમની ખુરાઈઓ
તેના ઉપર નાખવામાં આવશે, પરિણામે તેને દોઝખમાં
ધકેલવામાં આવશે. આ ખરો ગરીબ છે. (મિસ્કાત શરીફ)

૪૩—જરા કારણ સિવાય જાનવરને મારવું પીટવું તે
જુદમ છે. જાનવર પર જુદમ કરવો, તે કોઈ જિનમુસ્લિમ
પર જુલમ કરવા કરતાં પણ સખત છે.

૪૪—જિનમુસ્લિમ પર જુદમ કરવો, તે ખાસ કરીને
મુસ્લિમ પર જુદમ કરવા કરતાં પણ વધુ ખરાબ છે. કયા-
મતને દિવસે મઝલૂમની ખુરાઈઓ અલિમ ઉપર નાખવામાં
આવશે, ત્યારે જિન મુસ્લિમ તેના અલિમ પ્રત્યે સખ્તાઈથી
માગણી કરશે. (હુરૈ મુખ્તાર, શામી)

૪૫—હુદીસ શરીર કુર્માવે છે કે, અલ્લાહ સિવાય જેનો કોઈ મદદગાર નથી, તેના ઉપર જુદમ કરનારને સખ્ત અઝાબ થશે. (જનવરની આ સ્થિતિ છે. દુરે મુખ્તાર શામી જિલ્દ-૫ પૃ. ૨૬૬)

૪૬—ઉપકાર કરીને કહી બતાવવાથી ઉપકાર અને તેનું ફળ બર્ખાદ થાય છે.

૪૭—ઉપકાર કરીને તે કહી બતાવનાર ઉપર અલ્લાહ પાક કયામતને દિવસે રહમતની નજર કરશે નહિં. આવો માણસ જન્મતમાં જર્મ શકશે નહિં. (તફસીર ઇબ્ને કસીર)

૪૮—શનીવારે નળ કપાવવાથી બીમારી મટે છે અને તંદુરસ્તી મળે છે. રવિવારે કપાવવાથી ગરીબી દૂર થઈને માલદારી આવે છે, સોમવારે કપાવવાથી ગાંડપણ દૂર થાય છે અને તંદુરસ્તી મળે છે. મંગળવારે કપાવવાથી બીમારી મટે છે. બુધવારે કપાવવાથી બ્રાંતિ અને ડર દૂર થાય છે અને તંદુરસ્તી તથા શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. જુમેરાતે કપાવવાથી કોઠ મટે છે. જુમ્માને દિવસે નળ કપાવવાથી રહમત પ્રાપ્ત થાય છે અને ગુનાહ દૂર થાય છે. (શામી જિ. ૫. પૃ. ૨૬૮)

૪૯—નળ વધારે લાંબા થવા દેવાથી રોજમાં ઘટાડો થાય છે. (આલમગીરી)

૫૦—હાજે હાથે ખાવાપીવાનો શયતાની રિવાજ છે ખાતાં ખાતાં હાથમાંથી નવાલો પડી જાય, તો તેને જે કાંઈ (કચરો) વળગ્યો હોય, તે દૂર કરીને ખાવું જોઈએ. શયતાન માટે તે નવાલો રહેવા દેવો ન જોઈએ. ખાણીની

બરકત કયા ભાગમાં હોય છે, તેની ખબર હોતી નથી, માટે
આધા પછી આંગળીઓ તથા ખ્યાલું ચાટવાં જોઈએ.
(મિશકાત શરીફ)

૫૧—રસૂલે ખુદા (સં અ) સાહેબને દૂધીનું લાવણ
ઘણું પસંદ હતું.

છાતી અને પીઠ સંબંધી

૫૨—માત્ર સુરવાલ પહેરે અને કોઈ બીજું વસ્ત્ર
પહેર્યા કે એઢયા સિવાય જે માણસ રસ્તામાં ફર્યા કરતો
હોય તે માણસની સાક્ષી શરીરતે માન્ય રાખી નથી (ફતાવા
કાઝીખાન)

૫૩—જે અથવા વધુમાં વધુ અઢી વરસ ઉપરાંત કોઈ
પણ બાળકને માનું દૂધ પીવડાવવું ન જોઈએ. (શામી)

૫૪—હીએ ધણિની મંજૂરી સિવાય કોઈ બાળકને
પાતાનું દૂધ ન પીવડાવવું ન જોઈએ, છતાં બાળકનો જીવ
જવાનો સંભવ હોય; તો મંજૂરી સિવાય દૂધ પીવાડવામાં
વાંધો નથી. (કાઝીખાન)

—દિલ સંબંધી કેટલીક બાબતો—

૫૫—બુરા ખત્રાને બુરા જાણીને તેને અકીદાથી પણ
ખોટા સમજવા તથા અલ્લાહનો ડર રાખીને જીલે પણ ન
લાવવા તેનું નામ ઈમાન છે.

૫૬—નીચત એવી વસ્તુ છે કે, સર્વ કામ તેનાથી
બગડે છે અને સુધરે છે. (મિશકાત શરીફ)

૫૭—જેનો પડોશી ભૂખ્યો રહે, તે પૂરો મુસલમાન નથી
અલ્લાહ તઆલાએ જેમ રોજ વહેંચી આપી છે. તેમ વિવેક
પણ વહેંચી આપ્યો છે.

૫૮—માણસનું દિલ અને જીભ સુસલમાન ન થાય, ત્યાં સુધી તે સુસલમાન નથી. જ્યાં સુધી તે પોતાની લુચ્ચા-ઈઓથી પરોશીને શાન્તિ ન આપે, ત્યાં સુધી તે પૂરો ઈમાનદાર નથી. મળલુક અલ્લાહપાકના કુટુંબ પરિવાર માફક છે. જે અલ્લાહપાકના કુટુંબ પરિવાર પ્રત્યે કૃપા અને ઉપકાર કરે, તે માણસ અલ્લાહને ઘણો પ્રિય છે. (મિસ્કાત શરીફ)

૫૯—શરમ અને ઈમાનનું જોડું છે. જેમાંથી એક નષ્ટ થાય, તો તેની સાથે બીજી પણ નષ્ટ થાય છે.

(મિસ્કાત શરીફ)

૬૦—જેનામાં શાન્તિ અને સહનશીલતા હોય, તે મૂર્ખ લોકોની મૂર્ખાઈને રદ કરી શકે છે. જેનામાં પરહેઝગારી હોય, તે હરામ કામથી બચી શકે છે. જેનામાં સદાચાર હોય, તે લોકોની સેવા આકરી કરે છે. જેનામાં આ ત્રણ ગુણ ન હોય, તે ઈમાનની મઝા આપી શકતો નથી.

(તંબીહુલ્યાફેલીન)

૬૧—અમુક લોકોનાં ખુરાં કામને લીધે આખી કોમ ઉપર ખુદાપાક અઝાળ ઉતારે નહિ, પરંતુ તે રોકવાની લોકોમાં શક્તિ હોવા છતાં તેમને રોકે નહિ તો ગેશક અલ્લાહપાક બધી કોમ ઉપર અઝાળ ઉતારે છે. (મિસ્કાત શરીફ)

અગર બીનમકે નાબીના વ આહુસ્ત

અગર ખામોશ બનશીનમ ગુનાહસ્ત

૬૨—હલાલ રોઝી ખાવાથી અને આશાઓ ઘટાડવાથી પરહેઝગારી પ્રાપ્ત થાય છે. (મિસ્કાત શરીફ) જેની આશાઓ થોડી હોય છે, તેને અલ્લાહપાક ચાર પ્રકારની મોટાઈ આપે છે. ૧. બંદગી કરવાની દૃઢતા અર્પે છે. ૨. ચિંતાઓ ઘટી

જાય છે. ૩. થોડા ઉપર સંતોષ માને છે. તેનું દિલ રોશન થાય છે. દિલની રોશની ચાર બાજતોથી વધે છે. ૧. ભૂખ્યા રહેવાથી. ૨. નેક લોકોની સાબતથી ૩. પાછલા ગુન્હા યાદ રાખવાથી. ૪. આશાઓ ઘટાડવાથી. (તંબીહુદ્દગાંદેલીન)

૬૩—આરામાન પર અને જમીન પર સર્વથી પહેલો ગુન્હો હસદ—અદેખાઈના પ્રતાપે થયો છે. શયતાને અદેખાઈથી હઝરત આદમ (અં ૨) સાહેબને સિજદો ન કર્યો, તેથી તે મદઉન થયો. કાબીલે અદેખાઈથી પોતાના લાઈ હાબીલને કતલ કરીને પૃથ્વી ઉપર ખુનરેઝીનો પ્રથમ ગુન્હો કર્યો.

૬૪—હરામનું ખાનાર, બીબ્તની નિંદા કરનાર અને મુસલમાનો માટે હસદ રાખનારની દુઆ કબૂલ થતી નથી. (ફરીહુદ્દગાંદેલીન)

૬૫—કુચ્ચાન અને હદીસથી જે ગુન્હો ગણાય, તે ગમે તેટલો નહાનો. ચોટો હોય, છતાં તેને હલાલ અથવા સાધારણ બુલ્ગે, તે કુફ્ર છે ખુદાથી નિરાશ અને નીકર થવું, તે કુફ્ર છે, ગયબની વાતો કરનાર ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી, તે કુફ્ર છે. બુરી વાતને દિલથી બુરી ન જાણવી તે ઈમાનની કમજોરી ની નિશાની છે.

૬૬—જે માણસ બીજી જગાએથી અનાજ લાવીને પોતાના શહેરમાં વેચે છે, તેની રોઝીમાં અદ્દાહપાક બરકત આપે છે, કારણકે તેથી લોકોને લાલ થાય છે, જે માણસ મોંઘો લાવ લેવા અને લોકોને નુકસાન પહોંચાડવા અનાજ ખરીદીને સંઘરી રાખે તે માણસ ગુન્હેગાર છે.

બોધદાયક વચનો

નવજવાનોનો અનુભવ ઘણો ચોછો છે, જેથી તેમણે અન્ય અનુભવી પુરૂષોની શિખામણો સાંભળવી જોઈએ. ઘણા અનુભવી પુરૂષોનાં બોધવચનો અત્રે સંગ્રહ કરવામાં આવ્યા છે. આ બધાંજ બોધવચનો સત્પુરૂષો અને બુદ્ધિ તથા નીતિ-માન પુરૂષોની શિખામણો છે, જે સમજી તેના ઉપર અમલ કરવાથી ઘણાજ લાભ થવાનો સંભવ છે, માટે આશા રાખી-એ છીએ, કે પ્રિય વાંચક બંધુઓ સારી પુરૂષોનાં આ વચનો મનનપૂર્વક વાંચશે.

(૧) જો તમે ખંતપૂર્વક કોઈપણ ધંધો કરશો, તો તેમાં જરૂર તમને ફતેહ મળશે.

(૨) તમારે કોઈ કામ સારી રીતે કરવું હોય, તો તે કામ જાતેજ કરજો.

(૩) તમે પોતે વિવેકી થશો, તોજ તમને માન મળશે, સુખે રોટલો ખાવો હોય, તો ઉઘોગી થજો.

(૪) તમારી ચંચળ બુદ્ધિને સારા કામમાં નહિ વાપરો, તો જીવલેણ રોગ સમાન થઈ પડશે.

ગરીબો માટે દયાનાભંડાર રૂપ.

જનાબ શેઃ જેતપુરવાલા સાર્વજનિક દવાખાના માફતે અહમદાબાદની
સર્વ પ્રજાને આ અનુભવી અને ખાહોશ ડૉક્ટર સાહેબની
ઉત્તમ સારવાર અને વિદ્વાનો લાભ મળ્યો છે.

DR. M. SATTAR

L. M. & S., M. D. (H) M. Sc.

(Register Practitioner)

Near Gaikwar's Haveli Jash Mansion,

AHMEDABAD.

(૫) જો તમારે તમારા મિત્રની કસોટી કરવી હોય, તો તમારા દુઃખને વખતે તેની પાસે મદદ માગવા જાઓ.

(૬) જો તું કંજુસ અને અમલદારોનો દેવાદાર થઈશ, તો પછી ઉડાઉ અને કરજદાર થતો બચીશ.

(૭) તમારો કેઈ દોસ્ત કે દુશ્મન ન હોય, તો તમારી જિંદગી નકામી છે.

(૮) તમે કાઈની એળ જાણી લો, તો તે ખુદ્દી કરવામાં મોટાઈ માનવી નહિ.

(૯) જો તમે તમારી નજરમાં આગરૂદાર કરશો, તો લોકો જરૂર તમને આગરૂદાર ગણશે.

(૧૦) જો તમે તમારી રહેણી કરણી સારી રાખશો, તો તમારી નિંદા કરનારની લવરી ઉપર લોકો ધ્યાન આપશે નહિ.

(૧૧) જો તમને વખતનો ઉપયોગ કરતાં ન આવડતું હોય, તો ઉઘોળી માણસ પાસે જઈને બેસો.

૧૨—જો તમારે કોઈ માણસના સ્વભાવની સાચી ઓળખ કરવી હોય, તો જ્યારે તે ભૂખ્યો હોય અને થાક્યો પાક્યો હોય, ત્યારે તેને જઈને મળાઓ.

૧૩—ઘર બહાર ભલો ગણાનાર માણસ ઘરમાં કેવી રીતે વર્તે છે, તે જાણવાથી તેની લલાઈનું માપ નીકળી આવશે.

૧૪—જો તમારો મિત્ર પ્રમાણિક છે, તેવી તમને ખાતરી થાય, તો એક અમૂલ્ય જવાહિર જેટલો કીંમતી ગણી સદાને માટે તેને તમારા હૃદયમાં રાખાઓ.

૧૫—જો તમે ડાહ્યા હોવ, તો કદી કંજુસની મહેરબાની કબૂલ કરતા નહિ, કારણ કે માપે ઘણું પણ આપે

થોડું. તે કહેવત મુજબ કંજુસ ઉપકાર રૂપી છટકામાં એવી રીતે તમને પકડશે, કે તમે કદિ છુટી શકશો નહિ.

૧૬—જો તમારે તમારા બોલ સાચાકરી બતાવવા હોય, હોય, તો પ્રથમ તમે સાચું બોલવાની ટેવ પાડો.

૧૭—જો તમે તમારી સ્ત્રી અને બાળકોને માનમર્તબાથી બોલાવશો, તો બીજાઓ પણ તેમને માન મર્તબાથી બોલાવશે.

૧૮—જો તમારી સ્ત્રી અને બોલાઈ નીતિવાન હોય, તો બાળકો, કે તમે મહાસુખી છો.

૧૯—જો તમે એકદમ ઉંચે ચઢવા જશો, તો પછડાયા વગર રહેશો નહિ.

૨૦—જો તમે કોઈનું દુઃખ મટાડશો, તો ખુદ જરૂર તમારું દુઃખ મટાડશે.

૨૧—જો તમારે તમારી સુંદરતા વધારવી હોય, તો હડાપણ રૂપી શણગાર પહેરો.

૨૨—જો તમારે કર્જાદાર ન થવું હોય, તો તમારા પૈસા તમારા હાથમાં આવ્યા અગાઉ ખર્ચ કરશો નહિ,

૨૩—જો તમને કોઈ સોનાની બક્ષિસ આપે, તે દરતાં શિળામણ રૂપી બક્ષિસ આપે, તો તેને વધારે કીંમતી ગણજો.

૨૪—જો તમારે તમારું કામ પુરું કરવું હોય, તો મોત દૂર છે તેમ સમજવું.

૨૫—જો માણસ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરે છે, તે પોતાની જાતને સુધારે છે.

૨૬—પઢવા ગણવામાં પૂછવાનું આગસ રાખે, તે અજ્ઞાનતાના સમુદ્રમાં ડુબેલો રહે છે.

૨૭-જે માણસ તમારી ભુલ જતાવે તેને પરમ મિત્ર માનજો.

૨૮-સૌથી હોશિયાર માણસ બીજાની વધુ સલાહ લેનાર હોય છે.

૨૯-જે પોતાને ઠપકો આપતો નથી, તેને કોઈપણ પ્રકારનો ઠપકો અસર કરી શકતો નથી.

૩૦-આખર મેળવવાના રસ્તા કરતાં બઢનામી મેળવવાનો રસ્તો સહેલો છે.

૩૧-જેને આખર જીવાડે છે, તે કદી મરતો નથી.

૩૨-મૂર્ખાનો જીટકારો બુદ્ધિમાનના હાથે થાય છે.

૩૩-મોત જેનું મિત્ર હોય છે, તે માણસ અવિચારી પગલું ભરતો નથી.

૩૪-જે માણસની ભૂલોની ગણતરી કરી શકાય, તે મહાન પુરુષ હોવો જોઈએ.

૩૫-માગેલી વસ્તુ પાછી આપવી, પણ તે પચાવી પાડવી, તે ચોરી કહેવાય છે.

૩૬-વગર પૈસે ઘણી નેકીઓ થાય છે, માટે નેકી કરવામાં પાછા હઠશો નહિ.

૩૭-ઈલ્મનો વધારો કરવા કરતાં નફ્સ ઉપર કાબુ રાખવાથી ઘણો લાભ છે.

૩૮-જે માણસ જલ્દીથી ગળી જાય છે, તે જલ્દી પચાવી શકતો નથી.

૩૯-અસિમાની માણસને જીતવો હોય, તો તેનાથી દૂર રહેવું.

૪૦-સ્વાર્થ માટે થએલો મિત્ર સ્વાર્થ પૂરો થયા પછી તમને જરૂર છોડી દેશે.

૪૧-પોતાના કામને ઢીલમાં નાખનાર માણસ પારકાનો માનીતો થઈ શકતો નથી.

૪૨-જો તમારો વ્યવહાર ચોકષો હશે, તો તમારે તિજોરી ખરીદવાની જરૂર નથી.

૪૩-હાથા માણુ તની અટકળ મૂર્ખ માણુસની ખાતરી કરતા વધુ વઝનદાર હોય છે.

૪૪-ઝુલ્મથી મેળવેલો લાલ ખરો લાલ નથી, પણ અંપૂર્ણ નુકસાન છે.

૪૫-જો તમારે લાંબી ઝિંદગી અને મોટું સુખ મેળવવું હોય, તો હમેશાં ઉદ્યોગરૂપી ઓસર પીવું.

૪૬-જો તમારે તમારી પાછળ સારી કીર્તિ મૂકી જવી હોય, તો સાર્વજનિક કામ કરી જાઓ.

૪૭-જો તમે વચન પાળવા મરી જશો, તો તમે અમર થઈ જશો.

૪૮-જો તમે પૈસો ઉઠાવો નહિ, તો માગનારનો તકાઓ થાય નહિ.

૪૯-ગરીબી એવી વસ્તુ છે, કે ગરીબ વિદ્વાનને મગર માલદારને ઘેર ખેંચી જાય છે.

૫૦-ઈલ્મ એવી વસ્તુ છે, કે મૂર્ખ માલદારને ગરીબ વિદ્વાનને ઘેર ખેંચી જાય છે.

૫૧-ઈલ્મ એ ગરીબોની દોલત અને તવગરોની શોભા છે.

૫૨-વિદ્વાન લોકો વિદ્યાના બળથી અભણ માનવી ઉપર સરસાઈ લોગવે છે.

૫૩-તમારા મ્હોનો બોલ તમારા મ્હોમાં છે, ત્યાંસુધીજ તમારો છે, પરંતુ તમારા મ્હોમાંથી નીકળ્યા પછી, તમે તેને પાછો લઈ શકતા નથી.

૫૪-જો તમે વર્તમાનકાળની કાળજી રાખશો, તો ભવિષ્યકાળ તમારી કાળજી રાખશે.

૫૫-ક્રોધ અને ઉતાવળ સારી સલાહ અને સારા વિચારોને વારંવાર રોકે છે.

૫૬-કરજ કરીને કરવા કરતાં ભૂખ વેઠીને સૂવું તે બહુતર છે.

૫૭-વળાણને પાત્ર માણસોજ કપડો સહન કરે છે.

૫૮-તમારા ભયંકર શત્રુને વશ કરવો હોય, તો નરમીની તલ્વાર સદા પાસેજ રાખજો.

૫૯-તમારો મિત્ર તમારે મુખે તમારાં વળાણ કરે, તે કરતાં તમારી પીઠ પાછળ ટીકા કરે, તે બહુતર ગણાય છે.

૬૦-કોઈ સારા માણસની નિંદા કરનાર પોતે પોતાનીજ નિંદા કરે છે, તેમ જાણવું.

૬૧-લોભી માણસ પોતાની લક્ષ્મીનો એક દ્રુષ્ટી તરીકે વહીવટદાર છે.

૬૨-જરૂર વીનાની સોંઘી વસ્તુને સોંઘીજ સમજવી.

૬૩-સૌ સાથે હુળી મળીને ચાલનારની ભૂલો માફ થાય છે.

૬૪-મળેલી સંપત્તિમાં સંતોષ ન માને, તેને કદાચ આખી દુન્યઃ મળે, છતાં તૃપ્ત થાય નહિ,

૬૫-કોઈ માણસની ચાલ તપાસવી હોય, તો તેના સોબતીઓ કેવા છે, તે પ્રથમ જોવું.

૬૬-મોતથી ડરનાર પાસે મોત જલ્દી આવે છે, પણ તે એક દિવસ આવનાર છે, તેમ સમજી સત્ય કામો કરનારને મોત ડરાવી શકતું નથી.

૬૭-તમારા નાનામાં નાના શત્રુને મોટામાં મોટો વિચારશો. તે તમારી પાછળ શું બોલે છે, તે ધ્યાનમાં રાખશો, તો તે કદિ તમને પહોંચે નહિં.

૬૮-હિતનાં વચનો કહેનાર કરતાં સાંભળનાર થોડા હોય છે.

૬૯-જેઓ વાંચી કે વિચારી શકતા નથી. તેઓને જેટલો થાક લાગે છે. તે કરતાં એક ગરીબ મજૂર આખો દહાડો પોતાના ગુજરાન માટે જે મહેનત કરે છે તેને ઓછો થાક લાગે છે.

૭૦-જેઓ ઘણું બોલે છે અને વગર પૂછ્યે વચમાં લવારો કરે છે, તે પોતાની મૂર્ખાઈ જાહેર કરે છે.

૭૧-આખરે જતાં તમને જે મજા મળે છે, તે ખરેખર ઝહેર છે.

૭૨-માતેલો મૂર્ખ કદમાં મોટો પણ કિંમતમાં બોટો છે. દુબળો અછલ્લવંત કદમાં નાનો પણ કિંમતમાં મોટો હોય છે, માટે બુદ્ધિમાનને નાનો ગણશો નહિ.

૭૩-એક મૂર્ખ અને અજ્ઞાન માણસ ઘોડા કે પાલખી ઉપર બેસે તે કરતાં એક વિદ્વાન માણસ પગે ચાલે, તે વધારે શોભે છે.

૭૪-એક નીચ માણસ મોટે મર્તબે પહોંચે, તે કરતાં એક બુન્યાદી માણસ હજારગણે હલકે દરજ્જે નીચે ઉતરે, તોપણ તે વધારે ખડેતર છે.

૭૫-ઘણા લોકોની વચમાં ઠપકો આપવો, તે અહા-વતની આગ સળગાવવા બરાબર છે.

૭૬-તમે તમારી વાત બીજાને સંભળાવવા કરતાં તેની વાત સંભળવાની વધુ ખંત રાખજો, કેમકે તમારી વાત ઉપરથી તમારી ખામીઓ બીજાઓ બાણી લેશે. પણ જો તમે બીજાની વાત ઉપર ધ્યાન રાખશો, તો ખચીત તમે પોતેજ સુધરી શકશો.

૭૭-સુખી થવાનો સરળ માર્ગ એ છે, કે દિવસે કામ ઉપર બેસવું અને રાત્રે વિચાર ઉપર બેસવું.

૭૮-જો તમે તમારી જિંદગી કમાર્ગે લગાડશો નહિં, તો જજ્ઞાતનો રસ્તો જડી જશે.

૭૯-જો ધંધો કરવામાં મન અચકાતું હોય તે ધંધો ન કરવામાં જ લાલ છે.

૮૦-ધંધા રોજગારથી કંટાળેલા મનુષ્યને તેની પતિ-પ્રતા સ્ત્રીના સુંદર બોલો સિવાય બીજું એકે ઉત્તમ ઔષધ નથી.

૮૧-બોલ્યા પછી પસ્તાવો કરવો, તે કરતાં વિચારીને બોલવામાં વધુ સલામતી છે.

૮૨-દીકરા અને દૌલત એ બંને કેળવ્યા સિવાય ભોગવી શકાતાં નથી.

૮૩-પાપી માણસ પાપનો દરવાજો ખંધ કરવા જાય છે. પણ કરેલું પાપ બહાર આવી પાપીને તુરત પકડી પાડે છે.

૮૪-સામાનું મન દુઃખાવીને દિલગીરી બતાવવા કરતાં દિલગીરી દેખાડવી જ નહિં તે વધારે બહેતર ગણાય છે.

૮૫-જડાઈના બોલ, બોલમાં સારે, પણ તોલમાં હલકા હોય છે.

૮૬-પોતાને બધા કરતાં સુખી માનનાર ખચીત સુખી હોય છે, પરંતુ પોતાને બધાઓ કરતાં ડાહ્યો માનનાર મોટામાં મોટો મૂર્ખ છે.

૮૭-માળાપની મહેરબાની કરતાં શિક્ષકની હંતરાણ વધારે સારી હોય છે.

૮૮-હરામના માલથી તવંગર થવા કરતાં હુકના પૈસાથી ગરીબ રહેવું તે વધારે બહેતર ગણાય છે.

૮૯-શરમ વિનાનો માણસ ઈમાનદાર હોતો નથી.

૯૦-વિદ્વતા, નરમાશ અને નીતિવાળો મનુષ્ય સૌ કોઈનો સહેલાઈથી માનીતો થઈ શકે છે.

૯૧-બુદ્ધી બુદ્ધી જાતનું અધુરું જ્ઞાન મેળવવા કરતાં એક જ જાણતનું પણ સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવું તે વધારે બહેતર છે.

૯૨-રાજ્ય પ્રકરણીય જાણતોમાં માથુ મારતાં અગાઉ આપણી શક્તિનો વિચાર કરવો જરૂરી છે.

૯૩-સંસારનો કાયદો તોડનારને સરકાર શિક્ષા કરે છે, તેમ તંદુરસ્તીનો કાયદો તોડનારને કુદરત શિક્ષા કરે છે.

૯૪-ઘાતકી કામો કરીને લક્ષ્મી મેળવવા કરતાં ગરીબ રહેવું બહેતર છે.

૯૫-રાજની દોસ્તી કરવા કરતાં સાપની દોસ્તી કરવી તે વધારે ઠીક છે.

૯૬-અદેખા અને ખારીલા માણસ જેવા પોતાની જાતનેજ દુઃખ દેનારા ઘણા થોડા માણસ હોય છે.

૬૭-લખીને વિચારવા કરતાં વિચારીને લખવું તે બહુતર છે.

૬૮-કામમાં ગુંથાએલા માણસને સુખ હોય છે પણ બૂખ હોતી નથી.

૬૯-મેજશોખની વસ્તુઓનો વધારે સંગ્રહ કરનારને જરૂરની ચીજને માટે ફાંફાં મારવાનો વખત આવે છે.

૧૦૦-જે માણસને પોતાના શત્રુઓ નિંદે અને મિત્રો વખાણે તે ખરેખરો નસીબદાર જાણવો.

૧૦૧-મૂર્ખ માણસો ડાહ્યા માણસોથી જે જ્ઞાન મેળવે તે કરતાં ડાહ્યા માણસો મૂર્ખોથી વધારે જ્ઞાન મેળવે છે.

૧૦૨-ખાઈએ મન ગમતું અને પહેરીએ ગામ ગમતું, કારણકે મનને ગમતું ન ખાવાથી રોગ પેદા થાય છે અને ગામને ન ગમતું પહેરવાથી નિંદા થાય છે.

૧૦૩-જો તું તારી રમત ગમતોને માટે અતિશય ખર્ચ કરીશ, તો તેનાથી તને જે ગમ્મત મળશે તે કરતાં ખર્ચનો શ્રમ વધારે વેઠવો પડશે.

૧૦૪-જો તમારે તમારા મિત્રની કસોટી કરવી હોય, તો તમારા દુઃખને વખતે તેની પાસે મદદ માગવા જાજો.

૧૦૫-મૂર્ખ માણસ બુદ્ધિની વાત કરે, તો તે ધ્યાનથી સાંભળજો, પણ જો કોઈ બુદ્ધિમાન મૂર્ખતાની વાત કરે, તો તે ધ્યાન પર લેતા નહિ.

૧૦૬-અજ્ઞાન માણસ સાથે મિત્રતા કરીશ નહિ, કારણકે અજ્ઞાનને મિત્રતા અને શત્રુતાની કિંમત નથી.

૧૦૭-જે માણસ બીજા લોકો આગળ તારી ભૂલો ખુદ્દી કરે, તેને તારો હિતેચ્છુ ગણજો.

૧૦૮-તારા મિત્રના શત્રુને મિત્ર ન ગણીશ.

૧૦૬-સિયાહ બખ્તીમે કબ ઠાઈ કિસીકા સાથ રીતા હય
કે તારોકીમે સાયા બી બુદા ઇન્સાંસે રહિતા હય
અધિકારીઓનાં વખાણ કરીમે લોકો તેમને ખલે હાય
મૂકે છે જે તું નથી જોતો? સમય પલટાય છે, ત્યારે તેમ
લોકો તેમના માથા ઉપર ખજ મૂકે છે.

૧૧૦-જે તારા શત્રુને ચકવવો હોય, તે તારા કામમાં
હીલ કરીશ નહિ. તું પાક રહે, કોઈથી ઠરતો નહિ. ધોળી
લોકો નાપાક કપડાંને જ ઘાટ ઉપર ધુએ છે.

તું પાક બાગ વ સદાર અથ ખિરાદર અઝ કસ બાક
અનંદ બામચે નાપાક આઝરાત બર સંગ

૧૧૧-જમે તેવું અથડ કામ હોય. છતાં ખીરજ હોડતો
નહિ, કાશ્વકે અબે હયાતનો ઝરો અહશ્ય છે.

૧૧૨-માણસને જે વસ્તુની જરૂર હોય, તે પૂરી પાડ-
વાની જેનામાં શક્તિ હોય, છતાં તે ઈર્ષાથી સંપૂર્ણ ન કરે,
તો તેને નીચ સમજવો.

૧૧૩-જે માણસ હુન્નર જાણતો હોય, પરંતુ તેનામાં બુદ્ધિ
ન હોય, તો તે હુન્નર શત્રુ થઈ જાય છે.

૧૧૪-જેનું જીવન ઇચ્છત આશાઓને સાબુકુળ ન હોય,
તેને જીવતો ન સમજવો.

૧૧૫-તારા શુભસેદથી તારા શત્રુને અજાણ રાખવો હોય
તો તારો લેહ તારા મિત્રને ન જણાવીશ.

૧૧૬-જે તારે નિરાશ થયા સિવાય શ્રીમંત થવું હોય
તો ધંધારોજગાર પ્રત્યે આહુના રાખ.

૧૧૭-હલકી પાયરીએથી ઈચ્છી પાયરીએ ચઢ્યા પછી
લોકોને હલકી નજરે જોનાર મૂર્ખ ગણાય છે.

૧૧૮-સમયનો પ્રવાહ જેને સમજદાર ન બનાવે, તેને

સમજદાર કરવાની તાલીમ આપનાર બુદ્ધિમાનોની કેશિશ મિષ્ટાળ જાય છે.

૧૧૯-જો તારે સમાજમાં વખણાઈ જવું હોય, તો તારો લેહ કેઈ મુખ આગળ જાહેર કરીશ નહિં.

૧૨૦-અસ્વાસ્થ્ય રહે અને વડે બકરામાં ફરે તેમ વિદ્વાન માણસ પસંદ કરતો નથી.

૧૨૧-જેની પાસેથી તે અનેક વખત બલાઈ મેળવી હોય, તેની સાથે ભુંડાશ કરવી તે માણસાઈ નથી.

મુરબત ન બાથદ બદી બા કસી

કહુ નેકાઈ દીધો બુઝી બસી

૧૨૨-જ્યારે તારો નોકર ધરડો થાય, ત્યારે તેનું વર્ષા-સત ભૂલીશ નહિં. કારણકે તેના ઘડપણે તેના સજ્જરી કરનાર હાથ બાંધી દીધા છે, પરંતુ તારો સખાવતી હાથ અસલ મુજબ કાયમ છે.

૧૨૩-અમાનત રાખનાર અદલાહથી ડરનારો હોવો જોઈએ. જે અમાનતદાર તારાથી ડરતો હોય, તેને અમીન સમજીશ નહિં.

બુદા તર્સ બાયદ અમાનત ગુઝાર

અમીન કહે તૂ તર્સદ અમીનશ મદાર

૧૨૪-એક જાતના અને સરખી વયના તથા એકજ ધંધાવાળા બે માણસોને અમુક જગ્યાએ સાથે મોકલવા જોઈએ નહિં. કદાચ એક ચોર અને બીજો તેને છુપાવનાર હોય, તો આ બંને મિત્ર બની જાય, તેની તને શું બખર ?

૧૨૫-જે ચોર એક બીજાથી ડરતા હોય, તેમની વચ્ચે રહીને કાફલો સલામતી સાથે જતો રહે છે.

૧૨૬-મૂર્ખ માણસના હાથમાં પૈસો આવે છે, ત્યારે તે ઉડાઉ ખર્ચ કરીને તેને બર્બાદ કરી નાખે છે.

ઝર ચૂ જાહિલરા હુમી આયદ બકક
મી કુનદ ઇસાક વમી સાઝદ તલક

૧૨૭-જ્યારે કોઈ તારી સલાહ માગે, તો હજો પ્રયત્ન કર્યા સિવાય નેક સલાહ આપવી.

એક નવજવાન મુસ્લિમ શું ન કરી શકે ?

ખેંતોડો દેદો પાની, અબ બહ રહી હય ગંગા
કુછ કરલો નવ જવાનો ઉઠતી જવાનિયો હંય

બહાદુર નવજવાનો ! તમોએ આ પુસ્તકમાં નવજવાન સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોનાં જીવન ચરિત્ર વાંચ્યાં છે, તેમના સફળતા અહણુ કર્યા બાદ આપણે શું કરવું જોઈએ તે સંબંધી સહેજ ઉલ્લેખ કરીશું. આપણા વૃદ્ધ વડીલો આજ દિન સુધી આપણી સેવા કરતા આવ્યા છે. તેમનો ભાર હવે ઓછો કરવો જોઈએ. તેમની સલાહ પ્રસંગોપાત લેતા રહેવી, પરંતુ હવે મુસ્લિમ સમાજની ઉન્નતિનું કાર્ય નવજવાનોએ ઉપાડવું જોઈએ. નવજવાનોએ સમાજ સેવા માટે કેવી રચના કરવી જોઈએ, તેનો ટુંક પ્રોગ્રામ નીચે જણાવીશું.

અંજુમનનો ઉપયોગ

દરેક શહેર, કસ્બા અને ગામડે ગામડે અંજુમનો હોવી જોઈએ. પ્રત્યેક અંજુમનનો ઉદ્દેશ એક સરખો હોવો

જોઈએ. દરેક અંજુમને નીચલી જાળતો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

(૧) મુસ્લિમ ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકો અને સ્કોલરશીપો આપવી.

(૨) યતીમ અનાથ જાળકોની કેળવણીની વ્યવસ્થા કરવી તેમજ યતીમખાનાં ખોલવાં જોઈએ.

(૩) હીની મદ્રસહ ખોલીને ફિકહ, હઝીસ, તફસીરની નાની નાની કિતાબોની તાલીમ આપવી.

(૪) ઇસ્લામી કુતુબખાનું ખોલીને મઝહબી અને અખલાકી કિતાબોનો સંગ્રહ કરવો.

(૫) સ્થાનિક મસ્જિદ, કબ્રસ્તાન અને વકફ મિલકતની સંભાળ રાખવી, તેના સંબંધી કોઈ ઝગડો હોય તો તે દુર કરવો.

(૬) બિન વારસ મૈયતના કફનદફનની દેખરેખ રાખવી.

(૭) મોત, મૈયત, શાહી વગેરેમાં થતા ઉઠાડ ખર્ચા અટકાવવા.

આ ઉપરાંત અંજુમન બીજાં અનેક કાર્યો કરી શકે છે. અંજુમનની આર્થિક-નાણાંની સ્થિતિ જોવી હોય, તે પ્રમાણે સેવા કરી શકશે. લાહોરની અંજુમને હિમાયતે ઇસ્લામનો સરસ દાખલો આપણી સામે મોજુદ છે નવજવાનોએ પોતાની અંજુમનને આ પ્રકારની ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બહાદુર નવજવાનો ! ઇસ્લામનો દાવો ધરાવનાર કોઈપણ મુસ્લીમ અંજુમનથી અલગ ન રહેવો જોઈએ. તમારા શહેર કે કસ્બા અથવા ગામડામાં સાચી ઇસ્લામી અંજુમન હોય, અને તેના દફતરમાં તમારું નામ દાખલ ન હોય, તો ડરો. ખુદા આકેબતમાં તમારું

નામ વખતે ઇસ્લામના દક્તરમાંથી છેકી નાખશે, જો દુન્યામાં તમો ઇસ્લામની શાન્ત સેવાનો ઇન્કાર કર્યો, તો ખુદાપાક કયામતમાં અને કબ્રમાં તમારી મદદ નહિ કરે, તેમ જુર સમજ લેજો.

મદ્રસહ સ્થાપો

અલ્હુમ્દુલિલ્લાહ ! સરકારે સંસારિક વિદ્યા આપનાર કોલેજ, હાઈસ્કૂલ, શાળા વગેરે વગેરે સ્થાપન કરેલ છે. જેથી આપણા નવજવાનો સંસારિક વિદ્યામાં કાંઈક અંશે વધવા લાગ્યા છે, છતાં હજુ આપણે આ દિશામાં ઘણું જ આગળ વધવાનું બાકી છે. હાલના સમયમાં મુસલમાનો દીનીયાત તાલીમમાં ઘણાજ પછાત છે. જો આ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે, તો ભવિષ્યમાં યાદ રાખજો, કે આપણે દીન અને દુન્યા બંને શુભાવી દર્પશુ. અમો આજે નામના મુસલમાન કહેવાઈ એ છીએ. પરંતુ ભય રહે છે, કે આપણી ઔલાદ ભવિષ્યમાં મુસલમાન રહેશે કે કેમ ? ગાડું હમેશાં બે પેડાથી ચાલે છે. એકાદ પેડું ખરાબ હોય, તો ગાડું ચાલી શકતું નથી. દીન અને દુન્યા એ બંને અમારી પાંખો છે, આ બંને પાંખોની મદદથી આપણે ધારેલે સ્થળે પહોંચી શકીશું. અફસોસ છે, કે અમો આજે એક પાંખથી ઉડવાની કોશિશ કરીએ છીએ. માત્ર સંસારિક વિદ્યાથી ઇસ્લામનો હેતુ ચિદ્ર થશે નહિ. ખડાફર નવજવાનો ! આપણે દીનીયાત તાલીમથી અંતરુ રહીને અલ્લાહ અને રસૂલને શું જવાબ આપીશું ! આજ કરતાં કાલે તમારી ઔલાદની સ્થિતિ ઘણીજ ખરાબ થશે. આપણે અલ્લાહ માટે ખુદા પાસે માગણી કરીએ છીએ. ખુદા જ્યારે ઔલાદ આપે છે, ત્યારે આપણે તેમને જાહિલ

રાખીએ છીએ અને શ્રમતાવનો સોંપી દઈએ છીએ. તે કેદલું દુઃખદાયક છે.

બહાદુર નવજવાનો ! તમારે ઘેર અવલાદ થશે, જે અવલાદ બહિલ હોય, તે દુન્યા ઉપર ભારરૂપ છે. તેનાથી મુસલમાનને નુકસાન છે. બહિલ ઓલાદ જંગલી જનવર સમાન છે. તેવી જંગલી પ્રજા વધારવાથી શો ફાયદો ? તમે અને તમારી આલાદની તાલીમ માટે દરેકે દરેક સ્થળે મદ્રસહ કાયમ કરો. જો તમેએ અંબુમન સ્થાપી હશે, તો આવા મદ્રસહ ઘણીજ સહેલાઈથી કાયમ કરી શકશો. જો કોઈ સ્થાનિક શ્રીમંત મદ્રસહ ખોલી આપે, તો તે ઘણુંજ ખુશ થવા જેવું છે. આ બાબત માટે રાંદેરના આલિમોને ધન્યવાદ ઘટે છે.

ઈસ્લામી લાયબ્રેરીઓ સ્થાપો

પ્રત્યેક ઈસ્લામી આબાદીમાં ઈસ્લામી કુતુબખાનું સ્થાપવાની ઘણીજ જરૂર છે. જે આબાદીમાં ઈસ્લામી કુતુબખાના-લાયબ્રેરી ન હોય. ત્યાં દીનદારી નથી, તેમ જરૂર માની લેજો. ત્યાં ઈસ્લામને તરફથી નથી, બદલે ઈસ્લામની પડતી છે તેમજ બાળકો. કારણકે ઈસ્લામી કિતાબો સિવાય ઈસ્લામી જીવન ઘટાણું જ નથી. જુતા સમયમાં દરેક મસ્જિદ સાથે ઈસ્લામી કુતુબખાનાની ગોઠવણ કરવામાં આવતી હતી, આંધ્રુ સમયમાં જેમ સાર્વજનિક લાયબ્રેરીઓ હોય છે, તેમ ઈસ્લામી કુતુબખાનાં કાયમ કરીને નવજવાનોની અમુક કમીટીઓ તેની દેખરેખ રાખવી જોઈએ. આ ઈસ્લામી કુતુબખાનામાં હર્ફ લખાતી કિતાબોને સંગ્રહ કરવો જોઈએ.

ઈસ્લામી ચલીમખાનાં સ્થાપો

મુસલમાનોનાં ચલીમખાનાં બહોળા પ્રમાણમાં

નથી, આ કારણથી ઘણાં બિન વારસ મુસ્લિમ બાળકો રખડી જાય છે. જે હજુ પણ આંખો ઉઘાડવામાં નહિ આવે, તો ભવિષ્યમાં બુરું પરિણામ આવશે. દરેક મુસલમાન એકેક યતીમ બાળકનું ભરણપોષણ ખુશીથી કરી શકે છે. દરેક ઘર દીઠ એકેક વાસણ રાખવામાં આવે અને તેમાં દરરોજ એકેક મુઠી અનાજ નાખવામાં આવે, તો એક અઠવાડિયામાં મણુ બંધી અનાજ એકઠું થઈ શકે છે. આ એવી સરળ પદ્ધતિ છે કે વગર અડચણે એક ભવ્ય યતીમખાનું નલાવી શકાય છે. ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય અને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય છે. તે પ્રમાણે ઘણું જ સરસ કામ થઈ જશે. જે મુસલમાન શ્રીમંત પાસે પાંચ દસ મકાન હોય, તે મકાન મફત આપે અથવા તો મફત ભાડે યતીમખાનાને વાપરવા આપે, તો તેમાં કાંઈ તે શ્રીમંત ગરીબ થઈ જશે નહિ, બદલે યતીમને મદદ આપવાથી ખુદા તેને ભારે મદદ આપશે.

ઈસ્લામી પેપરનું પ્રકાશન

ગફલતકી છા રહી હય, કુછ કવમ પર ઘટાસી
બેફિકો બે ખખર હંય, બુગડે હંય યા જવાં હય
બહાદુર નવજવાનો ! મુસલમાનોનું એક પણ ગુજરાતમાં મોટું પેપર નીકળતું નથી. તે ઘણુંજ શરમાવા જેવું છે. પેપરથી શો ફાયદો છે ? તે હવે ખુલાસાવાર જણાવવાની ઝડૂર નથી. ચાલુ સમયમાં તોપ, તલવાર, અને બંદૂકનું કામ કલમ કરી શકે છે. જેની પાસે કલમ હોય છે. તે મયદાન જીતી જાય છે. હાલ જે કોમ પાસે પેપર હોય છે, તેનોજ અવાજ બુલંદ થાય છે. શું અમદાવાદમાં એકાદ આપણું દર્ઝનીક

પેપર છે ? શું મુંબઈમાં એકાદ દૈનિક ગુજરાતી ઇસ્લામી પેપર છે ? પાલણપુર, સચીન, જુનાગઢ જેવાં ઇસ્લામી દેશી રાજ્યોમાં પણ શું ઇસ્લામી પેપર છે ? આખા મુંબઈ ઇલાકામાં એક પણ ગુજરાતી દૈનિક ઇસ્લામી પેપર નથી. માત્ર ગણ્યાં ગાંઠ્યાં અઠવાડીક ઇસ્લામી પેપરો છે, તે પણ બીચારાં ટગમગ ટગમગ નભી રહ્યાં છે.

બહાદુર નવજવાનો ! ઇસ્લામી પેપરના પ્રકાશનમાં કવમી હુમદદી^૧ સિવાય કમાણીનો લાભ પણ રહેલો છે. જે મુસલમાન વેપારીઓ, મુસ્લિમ પબ્લિક જાહેરખબરો અને ગ્રાહક વધારીને આ ઇસ્લામી પેપરને ટેકો આપે, તો હુમ-ખુર્મા વહુમ સવાબ માફક હીન અને દુન્યાનો લાભ થવાનો સંભવ છે. કેાઈ કહેશે, કે અમે બહારના પ્રાંતમાંથી પેપરો મંગાવીએ છીએ તે પેપર ધણું સારાં હોય છે, માટે અમારે સ્થાનિક પેપર શામાટે ખરીદવું જોઈએ ? અમે કહીશું કે તમે ભલે બહારનાં પેપર મંગાવતા હોય, છતાં પોતાના ઇલાકા, પ્રાંતના પેપરને ઝડર ટેકો આપો.

—હુખ્ખુલ વતન અઝ મુલકે સુલયમાં ખુશ્તર

ખારે વતન અઝ સુંબતો રીહાં ખુશ્તર—

જે સ્થાનિક પેપરો તમને હિદયરૂપ ન લાગતાં હોય, તો તે સુધારવાની તમે કોશિશ કરો, પરંતુ આવા પેપરોને ઉત્તેજન નહિ આપવાથી કદિજ આપણી ઉન્નતિ થનાર નથી સારા એડિટરો અને લેખકોની ચૂંટણી કરીને આ કામ તેમને સોંપો. કવમી પેપર કવમની ઢાલ છે. માટે આ ઢાલને નેટલી મજબૂત કરશો, તેટલો કેામનો ખચાવ થશે.

મગડબી કિતાબોના તર્જુમા કરે. આ કામ ઇસ્લામી ઉત્તતિના પાયારૂપ છે, છતાં સુસહમાનો આ કિથામાં કોઈજ કામ કરતા નથી. ફિક્કહ, હદીસ અને તફસીરની નાની નાની કિતાબોનો પ્રાંતિક ભાષામાં તર્જુમા થવો અડરી છે. આ કામ ન અવાધીજ દિનપ્રતિદિન કવમની પડતી થાય છે. પ્રજા જાહિલ રહે છે, ઇલ્મે ગય-બનો અઘડો કાઠિયાવાડ ગુજરાતથી લઇને રંગુન સુધી પહોંચાડયો, પરંતુ આ કામ કરવાની કોઈએ હિમ્મત કરી નહિ. બતાવો ફિક્કહ, હદીસ અને તફસીરની કઈ કિતાબનો તર્જુમા ગુજરાતી, મરાઠી કે હિન્દી ભાષામાં થયો છે ? મિસ્કાત શરીફ ચાર જિલ્દ, શર્હ વકાયા ચાર જિલ્દ, અકા-ઈદ નસ્ફીની શર્હ, તફસીરે મવઝેહુલ્લુઆન વગેરે વગેરે ઘણીજ ઉપયોગી કિતાબો છે, છતાં તેનો આજ દિન સુધીમાં ગુજરાતી, મરાઠી કે હિન્દી ભાષામાં તર્જુમા થયો છે ? ઉર્દૂ આપણી માદરી અખાન છે, છતાં હજુ ઘણા બેરો ઉર્દૂ વાંચી જાણતા નથી. તેમને ઉર્દૂ શીખવવું અડરી છે, તેમ છતાં આ કિતાબોનો ગુજરાતી તર્જુમા અવાધી કોઈ નુકસાન તો નથીજ થવાનું, બલકે અડર ફાયદોજ થશે. આ કામમાં ખરેખર નાણાંની ઘણી અડર છે, પરંતુ જે કામના સીમંતો ખારે, તો આ કામ બની શકે તેમ છે, વળી તે નાણાં બેરબ-હો પડનાનો સંભવ પણ નથી. હું કે સમયમાં અસલ સકમ વસૂલ થઈ જશે.

ઇસ્લામી બુક ડિપો સ્થાપો

દરેક ઇસ્લામી વસ્તીમાં ઇસ્લામી બુક ડિપો હોવી

જોઈએ. મજદૂબી કિતાબોનું વેચાણ કરવું જોઈએ. મજદૂબી કિતાબો ઉપરાંત બીજી કિતાબો. પુસ્તકોનું વેચાણ ભલે કરે છતાં જે પુસ્તકોથી સમાજના આચાર વિચાર ઉપર જોટી છાપ પડે, તેવાં પુસ્તકો ઇસ્લામી બુક ડિપોએ કદિ વેચવાં કે રાખવાં ન જોઈએ. ઇસ્લામી પેપરો માર્ફતે આ બુક ડિપોની જાહેરાત કરવી જોઈએ. તે ઉપરાંત શહેરમાં ફેરી આઓ માર્ફતે ઇસ્લામી કિતાબોના વેચાણનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. મસ્જિદોમાં જાહેર ખખરો ચોટાડીને પહિલકને ખખર આપવી જોઈએ. રેલ્વેનાં જંકશનો આગળ આ પ્રમાણેની ઇસ્લામી બુક ડિપોની શાખાઓ ખેલવી જોઈએ.

ઇસ્લામી પ્રેસ સ્થાપો

હરેક શહેરમાં ઇસ્લામી પ્રેસ હોવાં જોઈએ. જ્યાંસુધી ઇસ્લામી પ્રેસ ન હોય, ત્યાંસુધી ઇસ્લામી પેપર લંગડું ગણાય છે. પોતાનું પ્રેસ ન હોય, ત્યાંસુધી મનપસંદ લખાણો નિયમિત સ્વતંત્રતાથી પ્રગટ થઈ શકતાં નથી. જે કોમની પાસે પોતાનું પ્રેસ હોતું નથી, તે કવમને બીજાની ખુશામદ કરવી પડે છે. તેમ છતાં પણ ધાર્યું કામ થતું નથી. હાલમાં મુસલમાનોની પડતીનાં અનેક કારણો પૈકી એક કારણ ઇસ્લામી પ્રેસની અછત છે. મુસ્લીમ શ્રીમતોએ ઇસ્લામી પ્રેસ વસાવવાં જોઈએ. જે તેઓ ન ચલાવી શકે, તે યોગ્ય માણસને બાંહે આપી કામ કરાવવું જોઈએ.

જો અત્ને ઝાઝકા કુછ કરતે નહીં તદાફક

કવમે વોહ ચંદ રોજા દુન્યામે મેહમાં હંચ

હુન્નર ઉધોગની તાલીમ

મુસ્લીમ નવજવાનો ! દીન અને દુન્વવી તાલીમ લીધા

પછી આ તાલીમનો સફળિપયોગ કરો. દુન્યવી તાલીમ વડે હુન્નરઉદ્યોગ, ધંધા રોજગાર ખીલવો, જે દુન્યવી તાલીમથી તમારી જવાંમદી હિમ્મત નાબુદ થઈ જાય, સુસ્તી પેદા થાય, શરીર પંપાળી રાખવાની આદત પડે, ગરીબો ઉપર હુકમ કરવાની ટેવ પડે, તેવી દુન્યવી તાલીમને લાત મારો. જે તાલીમથી શરીર કેળવાય, ઈસ્લામનાં જવહર ખતાવાય, હિમ્મત વધે, સુસ્તી અને ચાલાકી આવે, ગરીબોનું રક્ષણ કરવાનો જોશ પેદા થાય, તેવી તાલીમ લો. આજકાલ હુન્નર ઉદ્યોગની તાલીમ લેવી જરૂરી છે. સાયન્સ બળથી ચાલતા હુન્નરઉદ્યોગમાં આગળ વધો. આજકાલ સરદારી કે અમલદારી શ્રીમંતાઈ કે સુખ વૈભવને માન નથી. હુન્નરઉદ્યોગને માન છે. હુન્નર જ્યાં ત્યાં પૂંજાય છે.

મુસ્લિમ નવજવાનોએ ગમે તે જાતના હુન્નર ઉદ્યોગમાં પ્રવિણતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. અમલદાર એક કુટુંબનો નીલાવ કરે છે, પરંતુ હુન્નરી નવજવાન આખી કવમ અને દેશનો નીલાવ કરે છે ? આ દુન્યાના કયા હુન્નર ઉપર મુસલમાનોનો કાબૂ ન હતો ? સર્વ હુન્નરોમાં મુસલમાનોએ થોડા કાળો આપ્યો છે. ખેતીવાડી, શિદ્ધપકળા, શસ્ત્રવિદ્યા, વઈદીક, કિમિયાગીરી, ખગોળવિદ્યા, વણજ વેપાર વિગેરે વિગેરે વિષયોને લગતા હુન્નરોમાં સામાન્ય મુસલમાનો ઉપરાંત હઝરાત અંબીઆએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબોએ સંપૂર્ણ કાળો આપ્યો હતો. નાના નાના ધંધા રોજગાર લુહાર સુતાર, મોચી, દરજી, વણકર, રંગરેઝ અને તેવા અનેક નાના રોજગાર બદકે મજૂરીઆત ધંધા રોજગાર પણ ખુઝુંગાંને દીન સાહેબોએ કર્યા હતા, તો આપણે શા માટે

આ પ્રકારના હુન્નર ઉદ્યોગ, ધંધો રાજગાર અને મજૂરી તરફ ધ્યાન ન આપવું જોઈએ ?

હુન્નર ઉદ્યોગનાં કળા ભુવનો. મીલો વગેરે સંસ્થાઓ સ્થાપવી જોઈએ. આ કહેવું સહેલ છે. પરંતુ કરવું કઠણ છે. જો સમગ્ર ક્વમ એક સંપીથી આ કામ ઉપાડે, તો કાંઈ મુશ્કેલ નથી. દસ કરોડ મુસલમાનોમાંથી પાંચ કરોડ મુસલમાનો એકેક રૂપીઆનો ફાળો આપે, તો આવી સંસ્થાઓ તાકીદે તઈયાર થઈ જાય. કેમના મોટા મોટા વેપારીઓ, સરદારો, નવાબો ઉઠાર દિલથી ફાળો આપે, તો અનેક કળાભુવન અને અનેક મીલો તઈયાર થઈ જાય. મુસ્લિમ નવજવાનો આ કામ ઉપાડે. અને ક્વમના આગેવાનો જો શ્રીમંતો અને સરદારોને તથા નવાબોને શરમાવે, તે આ કામ કાંઈ મુશ્કેલ નથી.

બહુર કારે કેહ હિમ્મત બસ્તહ ગર્દહ

અગર ખારે બુવહ શુદ્દસ્તા ગર્દહ

કેમકેમ વચ્ચે ભાઈચારો

મુસ્લિમ નવજવાનોએ હિંદુ મુસ્લિમ ભાઈચારો પેદા કરવાના બનતા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. મુસલમાન રાજકર્તાઓ જિન મુસ્લિમ પ્રજાનું હક રક્ષણ મુસ્લિમ પ્રજાના હક સમાન કરતા હતા. મહાન પયગંબરે ઇસ્લામ (સં અં વં) સાહેબે ફર્માવ્યું છે, કે જેણે જિન મુસ્લિમ પ્રજાને સતાવી હોય. તે અમારામાંથી નથી. ઇસ્લામી રાજ્યમાં મુસ્લિમ પ્રજાને જેવું માન ન મળે, તેવું માન જિન મુસ્લિમ પ્રજાને મળતું હતું. તેવા પણ દાખલા મળે છે.

આ તકે અમો એક અમૂલ્ય દાખલો રજુ કરીએ છીએ.

મુસલમાનોએ ઇસ્કંદ્રિયા જીત્યું હતું, ત્યારે ઇસ્લામી લશ્કરના એકાદ તોરથી હજરત ઇસા (અં સ) ની મૂર્તિની આંખ તારી ગઈ હતી. ખ્રિસ્તિયો મુસ્લિમ સરદાર હજરત ઉમ્મો બિન આસ (૨૦ અ) સાહેબ પાસે આવી કહેવા લાગ્યા, કે જેવી રીતે અમારા પયગંબરની મૂર્તિની આંખ તમારા માથાએ ફેડી નાંખી છે, તેવી રીતે તમે તમારા પયગંબરની મૂર્તિની આંખ અમને ફેડવા દો. હજરત ઉમ્મોબિન આસ (૨૦ અ) સાહેબે ફરમાવ્યું, તમારું કહેવું અયોગ્ય છે. તમે અમારા સાંથી ગમે તે મુસલમાનની આંખ ફેડી શકો છો, એક ખ્રિસ્તિ આ કામ કરવાને તૈયાર થયો. હજરત ઉમ્મો બિન આસ (૨૦ અ) સાહેબે પોતાનું ખંજર તેના હાથમાં આપીને ફરમાવ્યું, કે મારી આંખ હાજર છે. તમે ફેડી નાખો. મુસલમાનોનો આ ઇન્સાફ જોઈને પેલા ખ્રિસ્તિય હાથમાંથી ખંજર ખસી ગયું.

આ હાખલા ઉપરથી મુસલમાનો-સામાવાળાઓ સાથે કેવો સરસ ઇન્સાફ કરતા હતા, તે જણાઈ આવે છે !

ઇસ્લામ પ્યારો છે કે દલવત ?

અહલાહ પાક દલરત વડે દરેક ઝમાનામાં પોતાના ખંદાઓની કસોટી કરે છે, કે તમને ઇસ્લામ પ્યારો છે, કે દલવત પ્યારો છે ! આપ (સંઅવ) સાહેબના પવિત્ર સમયમાં હજરત ઉસ્માનગની (૨૦ અ) અને હજરત ખદી જહ (૨૦ અ) ની દલવતે ઇસ્લામને ઘણીજ મદદ પહોંચાડી હતી. તે ઉપરાંત જે સહાબાએ કેરામ (૨૦ અ) સાહેબો પાસે દલવત ન હતી. તેમણે પોતાના તન અને મનથી ઇસ્લામને અપાર મદદ આપી હતી. આપ (સંઅવ)

સાહેબે જ્યારે હિજરત કરી, ત્યારે હજરત અલી (કં અં
મં) સાહેબે હવેલીમાં સીર રાખીને આપ (સંઅવ્વં) સાહે-
બના ખિસ્તર ઉપર સૂઈ રહ્યા હતા. આપ (સં અં વં)
સાહેબ સૂતા હતા ત્યાં તેઓ સૂઈ રહ્યા હતા. હજરત અબુબક
(રં અ) સાહેબે સાપના દર આગળ પગ ધરી રાખીને
આપ (સંઅવ્વં) ની ચોકી કરી હતી. તે સમયે અંકેરી સાપ
ડસ્યો. પરંતુ તેમણે પગને હલાવ્યો સરખો નહિ. આ
ઈસ્લામી સેવાના પ્રતાપે આજે તેમનાં નામ અમર થઈ ગયાં
છે, અને તેમને રહીયદ્વાડો અન્દુમનો ખિતાબ મળ્યો છે.

મહેરબાન હોસ્તો ! દુન્યાની દવલત અમારી જિંદગી
સુધીજ સહાય દેશે. આખેરત કે જ્યાં અમારે સહાને માટે
રહેવાનું છે, ત્યાં સાથ આપે નહિ, જે આ ક્ષણિક સંસા-
રની દવલત વડે જે ક્ષમ રહેમાર દુન્યા છે. તેની દવલત
હાથ લાગે, તો તે કેવો સર્વોત્તમ સોદો ગણાય ? દુન્યાની
દવલતનો જરૂર હિસાબ લેવાશે. જે ઈસ્લામની સેવામાં આ
દવલતનો ઉપયોગ કર્યો હશે, તો નેકીનું પદ્ધતું નમી જશે.
જે માત્ર સ્વાર્થ અને સુખ વઈલવના ખુરા રસ્તે દવલત
વાપરી હશે, તો બદીનું પદ્ધતું નમી જશે. જે બદીનું પદ્ધતું
નમી જશે, તો દોઝખ અને નેકીનું પદ્ધતું નમશે, તો
જન્નત મળશે. શ્રીમંતોએ સમજવું જોઈએ કે તેમને મળેલી
દવલત ખુદાની રહમત છે. આ રહમતનો દર ઉપયોગ કર-
વાથી સમપાત્ર થશે. ઉઠાઉ ખર્ચ અને ખુરે રસ્તે દવલત
ખાખરવાથી બલે અત્રે કોઈ ન પૂછે, પરંતુ ખુદાપાક જરૂર
એક દિવસ તેનો હિસાબ લેશે.

જે ઈસ્લામની સેવા કરવી હોય, તો ઈસ્લામી અંબુ-

મનો, મદ્રસહ, કુતુખખાના, ચતીમખાના, હુન્નર ઉલોગની સંસ્થાઓમાં તમારી દવલતનો ઉપયોગ કરો. જો ઇસ્લામ ખ્યારો હોય, તો આ કામોમાં દવલતનો ઉપયોગ કરો અને જો દોલત વહાલી હોય, તો પછી તેઓ ગમે તે કરી શકશે. જેનાં પરિણામ આખરે તેમને લોગવવાં પડશે. કુઅતબેરૂ યા એલિદઅખરાર

સંભલો વગરના રહના થાં ઇસ તહીં પજેગા
ભીલ ઓર ગોંડ જયસે શુમમાનો જે નિશાં હંય
સમાપ્ત.

—અમત્કારિક શોધ—

● દીલ રોઝ ●

દિલ રોઝ એક એવી અતિ ઉત્તમ અકસીર દવા છે કે જેની પ્રશંસા કરવાની જરૂર નથી.

દિલરોઝ જુદી જુદી જગ્યાએ થતાં અમુક પ્રકારનાં ગુમકાં, જેવાં કે નાસુર, ભગંદર, ગંજપણું, દરાજ, ખરજવું, કામાળ, રસોળી વીગેરે ચામડીની દરેક પ્રકારની ખીમારીનો અજમાવેલ તથા અનુભવેલ તથા નુકસાન રહીત અકસીર ઈલાજ છે.

અમારા ત્યાં સરકારી ગુજરાતી તથા ઉર્દૂ સ્કૂલોમાં ચાલતી દરેક જાતની ચોપડીઓ વગેરે મળે છે. તેમજ દરેક જાતની છપાઈના કુરઆન શરીફ તથા મદ્રસાઓમાં ચાલતી કાયદા કીતાબો વગેરે કીફાયત ભાવે મળશે.

કાગદી કુદદુસલાઈ રહેમાનલાઈ

કે. કાળુપુર ટાવર પાસે. અમદાવાદ.

કિંમત શીશી એક મોટીના રૂ. ૨ નાનીના રૂ. ૧. ટપાલ ખર્ચ જુદું.

ગ્રે શ મ

૧૮૪૮માં ઇંગ્લેન્ડમાં
સ્થપાયેલી

૧૮૮૫માં હિંદમાં
સ્થપાયેલી

આટલું જરૂર જે જે

તમારી કમાણીની ગચ-
તને કાંઈ વિમા કંપનીમાં
રોકવા નિર્ણય કરો તે
અગાઉ સદરહુ કંપની
તમારા વિશ્વાસને પાત્ર
છે કે તેની જરૂર
—ખાત્રી કરશો—

તમને કદી
રખડાવશે નહિ

કારણ

ગ્રેશમે પોતાના વીમા ઉત-
રાવનારાઓને રૂ.

૭૦,૦૦,૦૦,૦૦૦
ચુકવી આપ્યા છે

વધુ વિગત માટે લખો—

ડી. એ. સુરતી એન્ડ કું.

ગુજરાત, કાઠીયાવાડ, રાજપુતાના સેન્ટ્રલ ઈન્ડિયાના
ચીફ એજન્ટસ.

લદ્ર પાસે અમદાવાદ.

તારનું સરનામું:-હુસેન

Tele. Add-HUSEN.

ખોજ કાસમભાઈ જુઠાભાઈ

ડે. હાલગરવાડ શાકબજાર અમદાવાદ.

કાંદા બટાકા કેરી. એન્ડ
વેજીટેબલ મરચન્ટ એન્ડ કમી-
શન એજન્ટ અને તેના
બીજના વેપારી.

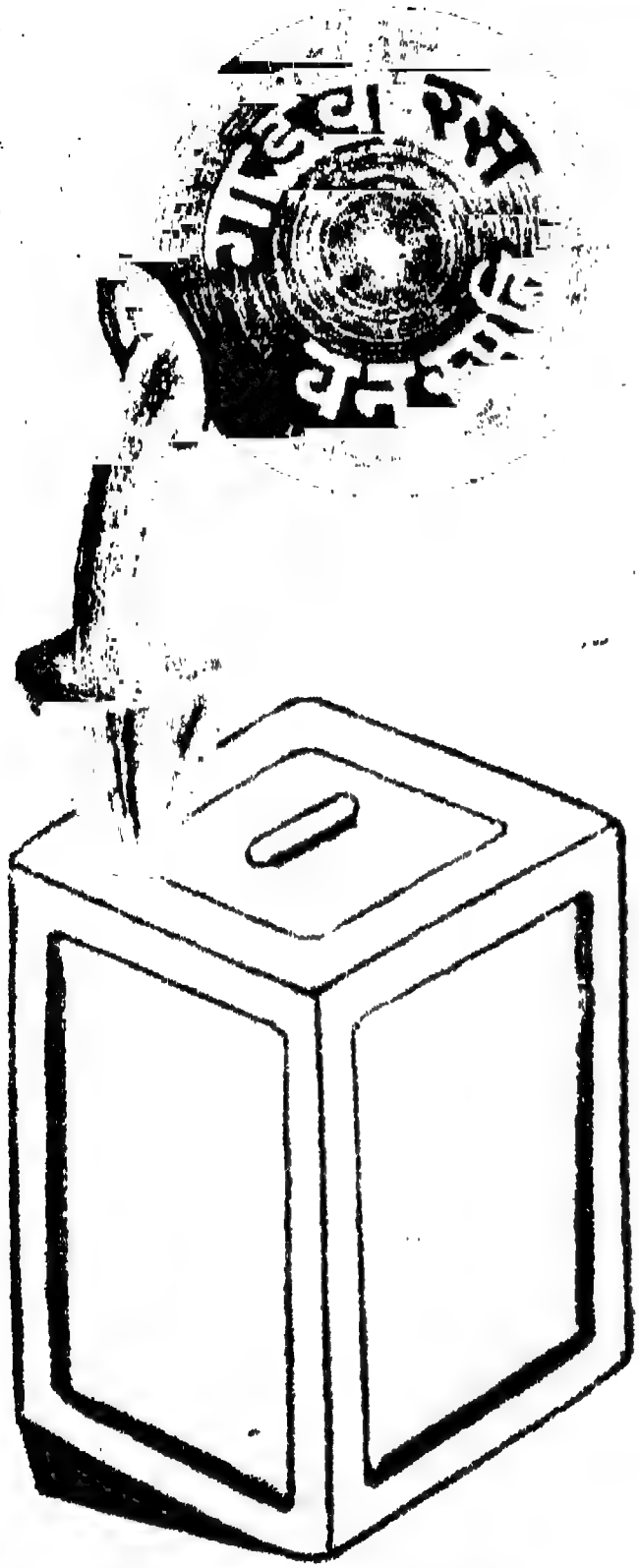
દરેક જાતનાં શાકભાજીનાં બીજ સારાં અને
ખાત્રીવાળાં અમારે ત્યાં કિફાયત ભાવે મળશે.

—તેમજ—

એરંડા તથા મગફળીનો ખોજ આખો તથા પીસેલો
મીલના જ ભાવે અમારે ત્યાં છુટક તથા જથાબંધ
કિફાયત ભાવે મળશે.

ડે. હાલગરવાડ શાકબજાર—અમદાવાદ.

ગાડવારસ વનસ્પતિથી

તૈયાર કરેલા તમારા ભોજન સ્વાદિષ્ટ બની પુરતી તાકાત આપે છે. બેળસેળ વાળા દેશી ઘી કરતાં ઉત્તમ નીવડી તમારા વધારે થતા પૈસાનો ખચાવ કરે છે, માટે હમેશના ચાલુ ખોરાક અને લગ્નો તથા મિત્રોની મિળ્યાનીઓમાં ગાડવારસ વનસ્પતિ વાપરી વાનીઓ સ્વાદિષ્ટ બનાવો.

ગાડવારસ વનસ્પતિમાં ચરબી જેવા હલકા પદાર્થો અને સુગંધ માટે એસન્સ વાપરેલ છે. તેવું સાબિત કરનારને તેના બનાવનાર તરફથી રૂપીઆ પાંચસો રૂા. ૫૦૧ ઈનામ જાહેર કરેલ છે.

મળવાનું ઠેકાણું:-

સોલ એજન્ટ:-

ઉમેદઅલી રહીમ બાલીઆ એમ દરવાજા સામે
સ્ટોકિસ્ટ:-

ગાડવા રસ વનસ્પતિ હીપો

કાલુપુર ચક્રલા ધુપેલવાળાની પોળ પાસે અમદાવાદ.

હિંદની ભાષાઓમાં પહેલું જ પ્રકાશન

જંગીકપાન

પ્રયોજક : શ્રી રમણીકલાલ દલાલ

[સચિત્ર જીવનચરિત્ર ને પ્રાચીન ઇતિહાસ]

વનવાસી જંગલી જાતિમાં જન્મ લઈ એણે જગતને
એકલે હાથે ટૂંકાવ્યું. એ પ્રસ્થાન કરતો ત્યારે માઈલો
એની વિસાતમાં રહેતા નહિ, એની આડે આવતાં
શહેરો જડમૂળથી ઉખડી જતાં. માટીમાંથી મહારાજ્ય
સર્જનાર મહાપુરુષ હતો.

પાકું પુકું : સાત ચિત્રો : કિં. બે રૂપીયા.

મુસ્લિમ ખિરાદરો માટે અભ્યાસયોગ્ય
મહાન નરનું જીવનવૃત્તાંત

કમાલ પાશા

પ્રયોજક : શ્રી રમણીકલાલ દલાલ

તુર્કીના તારણહાર અને ઉદ્ધારક અતાતુર્કનું
ઝીણામાં ઝીણી માહિતી-સંક્રિતથી ભરેલું
ધણું ચિત્રો, થ્રો કલર સુંદર કવર જેકેટ
સાથે જીવનચરિત્ર છે.

કીંમત રૂ. બે.

જીવનલાલ એન્ડ સન્સ

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

૧૨૯. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ.

ખુશ ખબર

આમારે ત્યાં દરેક જાતની ટોપીઓ
જેવી કે બાલદાર તુરકી, કાશમીરી
તેમજ દરેક જાતની જરીની ટોપીઓ
છુટક તથા જથાબંધ હિફાયત ભાવે
મળશે એક વખત પધારી ખાત્રી કરશે।

સોદાગર પ્રધર્સ

૬. જુની મુબઈ બેંક દુવારા પાસે અમદાવાદ.

ઇટાલીયન બેકરીના સ્પેશ્યલ

—બનાવટના—

સ્વચ્છ તાજ, દીલચસ્પ ખાવામાં સ્વાદિષ્ટ દરેક
જુદી જુદી જાતના હાઇકલાસ બીસ્કીટ
બ્રેડ્સ, તેમજ ચોકોલેટ વાપરો

જે એક વખત વાપરવાથી હંમેશા માટે વાપરતા થઈ જશે
ટીપાટીઓ, મહેફીલો તેમજ મેળાવડામાં આર્ડર આપ્યા
મુજબ સપ્લાય કરવામાં આવશે.

—એક વખત વાપરો અને તેનો ટેસ્ટ લ્યો—

ધી ઇટાલીયન બેકરી

હાઇકલાસ બેક્રીસ એન્ડ કન્ફેક્શન સપ્લાયર

રાયખડ રોડ અમદાવાદ.

દાંત સાફ કરવા—

—સનટોન—

—રોજ વાપરો—

— દાંત કઢાવશો નહિ. તથા મોઢાની કોઈપણ પીડા
માટે દેશી વનસ્પતિનું બનાવેલું

સ ન ટો ન

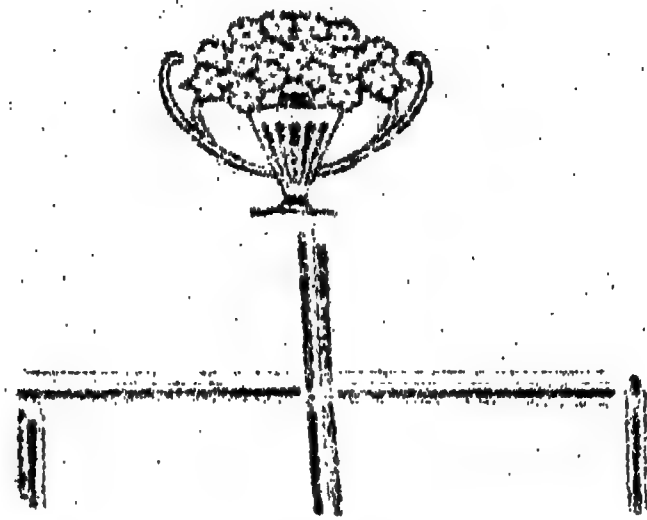
ની અજમાયશ કરવા ભલામણ છે.

— મોઢાની ખરાબ વાસ દુર કરે છે. દાંતને સફેદ અને
અકચરિત રાખે છે. દુખતા દાંત દાઢનું દર્દ અને
પાયોરીઆને મટાડે છે. ૧૦૦ ટકા સ્વદેશી દુધ
પાવડર કોલસો કે ચાક નથી.

—દરેક ડેકાણે વેચાય છે—

ધી ફઝલ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસ

કાલુપુર—અમદાવાદ.

ટે. નં. ૨૨૭૭
અમદાવાદ.

ટેલીગ્રામ 'જીલ્લીકાર'
ફરનાન્ડીઝ પુલ નીચે

સ્થાપના સને ૧૮૬૫

કીકાભાઈ ગુલામહુસેન એન્ડ સન્સ.

દરેક બતનું કરીયાણું
ચુનાની તથા દેશી
દવાઓ દીઠીના ચોખા
સાકર ખાંડ મુરખા
ગુલાબ કેવડો બદામ
પિસ્તાનું તેલ.....

દરેક બતના રંગ-
ડીસ્ટેમ્પર હળક સફેદો
બેલતેલ—વારનીસ
વિગેરે છુટક તથા
જથાબંધ વેચનાર

—વિગેરે ખરીદવા માટે ભરોસાપાત્ર એકજ સ્થળ—
—નાંચી લેશોજી—

એસેન્સ ફટ તથા હીમ્મતી ભરપુર

આ ઇ રકી મ

❧ ઠલેક્ટ્રીક મશીનથી બનાવી મોટા પ્રમાણમાં તૈયાર મળે છે.

❧ નાનામોટા હરેક ઓર્ડર ઉપર ધ્યાન આપી ટાઇમસર પહોંચાડવામાં આવે છે.

—ટ્રાયલ ઓર્ડર આપો—

ધી મોડર્ન કોલ્ડટ્રીક હાઉસ

ખાસ બજાર ટે. ફો. નં. ૩૦૨૨ અમદાવાદ

● ત્રણ દરવાજા ● રાયપુર ચકલા ● હીલ્ડી ચકલા

ટેલીફોન રેસીડન્ટ ૩૩૧૦ દુકાન ટેલીફોન નં. ૨૧૦૦

મી આ ભાઈ અ બ દુ લ હુ સે ન

એ ન્ડ સન્સ

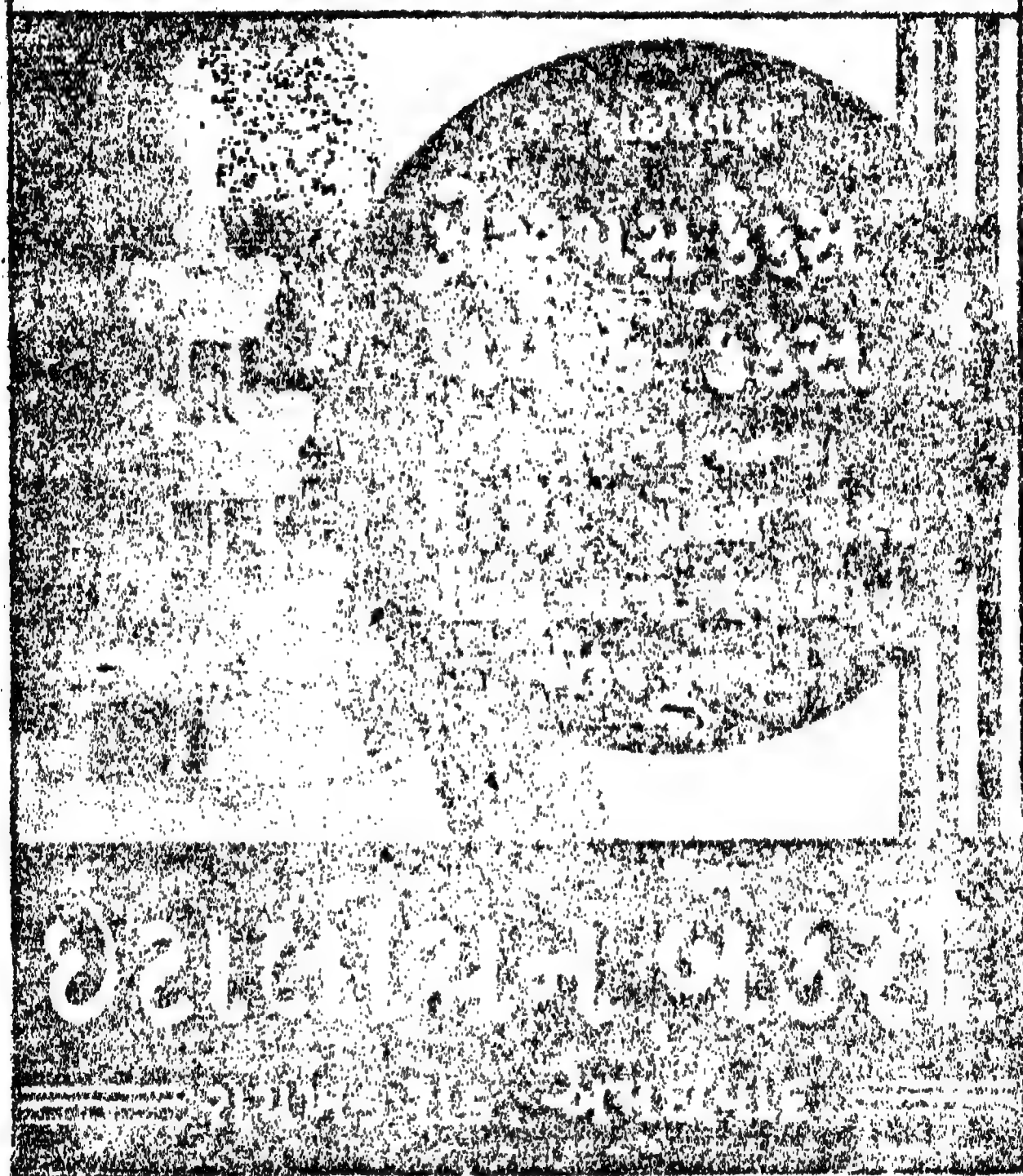
પાનકોર માકા—અમદાવાદ

મીસ, જન, સ્ટોર્સ સપ્લાયર્સ, મેકેનીકલ
એન્જનીયરીંગ, હાર્ડવેર એન્ડ ઓર્થો
પેઇન્ટ્સ, વારનીસ મરચન્ટ

દરેક જાતના મોટર કારો. પોલીસ, એન્ડ ઇલેક્ટ્રીક
તથા ગાર્ડન હુસ તેમજ દરેક જાતનાં બેક્રીંગ રોલ
પ્લેઝ વાયર રોપ્સ, ઘાસ એન્ડ હોપર પામ્પ્સ એન્ડ
શીટ્સ મરચન્ટ્સ.

ITALIAN BAKERY.

—સુગંધીદાર ઉત્તમ ફૂલદાર ક્યાંથી—

—ખરીદશો ?—

અમારી દુકાને દરેક પ્રકારનાં સુગંધીદાર ફૂલ જથ્થાળાં પા મળે છે. નવી ધારીગરી, નવી ડિઝાઈન, નવી ફેશનથી સેહરા, હાર અને નામવાળી કલગી તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે. સુદતાની, સેહરા ઉપર કારચોળીનું સુંદર અને આકર્ષક કામ કરી આપવામાં આવે છે. ફૂલના ઢોટ, પાટ-લુન તદ્દન અનોખી તરેહથી બનાવી આપવામાં આવે છે. અમોચો તૈયાર કરેલો માલ પસંદ ન પડે, તો એક પાઈ પણ લેવી નહિ. તે અમારી શરત છે. ઘરાકને મનપસંદ માલ બનાવી આપવો. તે અમારી દુકાનનો કાનુન છે, માટે શાહી, જલસા, પાર્ટીઓ વગેરેના શુભ પ્રસંગે એક વખતે અમારું કામ તપાસીને ખાતરી કરવાની તસ્દી લેશો.

પધારો—

મહમદભાઈ માલી

ખાસ બજાર, ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ.

હમારે ત્યાં દરેક જાતનાં ચોપડાનાં દેશી
તથા વીલાયતી કાગળો દરેક જાતનાં પુલીસકેપ
કાગળો ચીનાઈ હાથીછાપ કાગળો તથા દરેક
જાતનાં ગાદીનાં પુઠાં છીટનાં પુઠાં દરેક જાતની
નાનીમોટી ડાયરીઓ રાજમેળો કેલેન્ડરો દરેક
જાતની સ્ટેશનરી સામાન તથા દરેક શાહિ,
નેશનલ ઇન્ક. કંપનીની બનાવેલી કાળી વાઘ-
છાપ વાવટા છાપ, ઘોટા છાપ શાહી બ્લુ શાહી
સ્ટીફન શાહી તૈયાર અળશે. એક વખત પધારી
ખાત્રી કરો અથવા પત્રવહેવાર કરો—

ઉસમાનભાઈ હાજીકાસમ

કાગળીખબર તથા પાંચ દુવા નવી મોલત

અમદાવાદ.

● ગોહિમદકાસમ અમદાવાદાર એન્ડ બ્રધર્સ ●
માથાસ, સીંગરે, મીલનની, ગ્રાવીઝન, કાથા અતે પાનનો મસાલા
કુરક તથા જથાજન લેચનાર છે. તજ્જરવાળ દવાવાળાની લાખનમાં અમદાવાદ.

● ધી સૈફી દાંતનું દવાખાનું ●

ડૉ. એ. એસ. એચ. સૈફી

ડી. ડી. એસ. (કલકત્તા)

ડાંડીગરાની પેળ સામે ડૉ. ઇબ્રાહીમના દવાખાનાના
મેડા ઉપર—અમદાવાદ.

મુંબઈમાં લાંબા વખત સુધી ડૉ. જાપાનીસ પાસે અનુભવી થયેલા તેમજ કલકત્તા ડેન્ટલ કોલેજમાં પાસ થયેલા એક અનુભવી ડોક્ટરનું દાંતનું આ દવાખાનું છે. અમારી પાસે આ દવાખાનામાં દાંતના ક્ષિણ કરાવી સેંકડો માણસોએ પોતાનો સંતોષ જાહેર કર્યો છે. આ દવાખાનામાં નીચે મુજબ સ્પેશલાઈટ કામ થાય છે. અમેરિકન પ્રકારની સજ્જત અને બધે જેસલી દાંતની બત્રીસી તેમજ લાંબે નાદિ તેવી હેક્ટાલાઈટની પણ બત્રીસી બનાવવામાં આવે છે. સોનાચાંદીની બોલીંગો તેમજ તેને લગતું ફીટ થીન્કવર્ક બનાવવામાં આવે છે. દુખાવા કરતા સજ્જત તેમજ હાલતા દાંતો સહેલાઈથી અને દરદ વગર અમેરિકન ઈન્જેક્શનથી કાઢવામાં આવે છે. દાંતની સફાઈ તેમજ પાયોરીઆ ટ્રીટમેન્ટ જાપાનીસ રીત પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. અમારું ટીમટી વનરૂપતીનું મંજૂર દાંત અને પેદાના તમામ રોગ માટે ચકસીર છે. વાપરવાની બલામણ છે.

દિક્ષાયત ભાવે ઉત્તમ કાપડ ખરીદ- વાનું વિશ્વાસપાત્ર મથક

મુસ્લિમ ખિરાદરોને ખૂશ ખજરી સંભળાવવામાં આવે છે. દરેક પ્રકારનું રેશમી, સુતરાઉ અને ગરમ કાપડ ખરીદતા અગાઉ અમારી દુકાનની મુલાકાત લેશો. વિશ્વાસ, સંતોષ અને સહ્યતા અમારો ખાસ મુદ્રા લેખ છે. નહાનાથી મહોટા દરેક દરેક ગ્રાહકને એક સરખા દિક્ષાયત ભાવે મનપસંદ માલ આપવામાં આવે છે અમારી દુકાને દરેક દરેક ક્ષોડીટીનો માલ મળે છે, અનેક સફળદસ્થો અમારી વેપારી નીતિ ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવે છે, અમે દરેક ગ્રાહક બંધુઓને નમ્ર ભક્ષામાણુ કરીએ છીએ, કે ગમે તે પ્રકારનું કાપડ ખરીદતા અગાઉ અમારી દુકાનની મુલાકાત લેશો જેથી આપ ઘણાજ દિક્ષાયત ભાવે માલ મેળવીને સંતોષ પામશો. આપના મિત્રમંડળને અમારી વિશ્વાસપાત્ર દુકાનની ખુશ ખજર આપશો. દિક્ષાયત ભાવે ઉત્તમ કાપડ ખરીદવાથી દરેક કુટુંબમાં થતા ખર્ચમાં ઘણો ઘટાડો થાય છે. —પધારો—

વલીમહમદ આહમદ ધોધાખોરી
કાલુપુર ચકલા અહમદાખાદ.

અમદાવાદમાં સાથી પહેલું ઈસ્લામી

—સ્ટુડીઓ—

રાત્રે.....તથા.....દિવસે

ફોટોગ્રાફીકના તમામ કામકાજ માટે મળેા યા લખેા

● હમારે ત્યાં દરેક જાતના હસ્તાવેળે તથા મકાનોના ફોટાઓ લેવામાં આવે છે તથા—

● જુનામાં જુના ફોટાઓ પરથી મોટી સાઈઝના એન્સાઈલોપેડિયા તથા વોટર કલર તથા ઓઈલિંગલર વગેરે સસ્ત અતે સસ્તા દરે કરી વ્યાપવામાં આવે છે. એમેચ્યોર્સ માટે રેપીડ ડેવેલોપીંગ તથા પ્રીન્ટીંગ એન્સાઈલોપેડિયા સરવીસ.

● રોલ ફીલ્મ તથા કેમેરાને લગતો સામાન વેચાય છે.

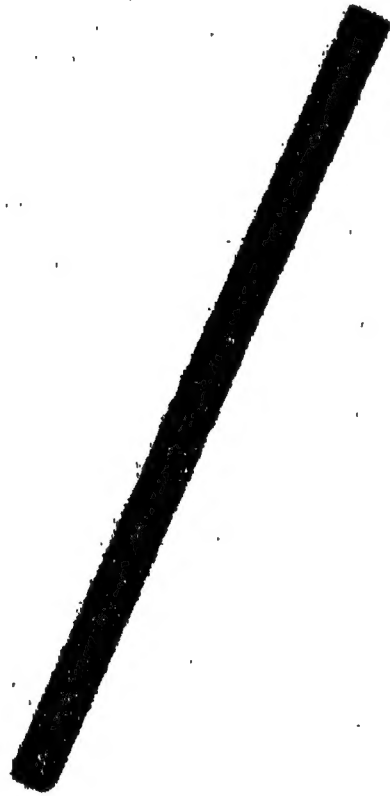
—સ્પેશીયાલીસ્ટ ફોર નાઈટ ફોટોગ્રાફી—

મનસુર આર્ટ સ્ટુડીઓ

ત્રણહરવાળા—અમદાવાદ.

—અરબીયન રેસ્ટોરન્ટની—

સુંદર સગવડ

અરબીયન રેસ્ટોરન્ટમાં સર્વ જાતનું તરેહવાર સ્વાદીષ્ટ તાજું ખાણું ખાસ માલિકની દેખરેખ નીચે અત્રે તૈયાર મળે છે. તેમજ મુસાફરોને રહેવા માટે હવા અંતે ઉગ્રસવાળી સફાઈદાર રૂમ કિરાયે આપવામાં આવશે. અંવી રહેવા જમવાની સંપૂર્ણ સગવડ અમદાવાદ શહેરમાં આ જગાએ પહેલા નંબરે છે. એક વખત ખાતરી કરવાની સર્વ લાઘ્યોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે. અમેાને આશા છે કે અત્રે તમને સર્વ પ્રકારનો આરામ મળશે.

ડે. રેલ્વે સ્ટેસન સામે—અમદાવાદ.

હરસ—મસાના.

(બવાસીર)

—દહીંઓ શા માટે નિરાશ થાઓ છો ! સેંકડો દહીંઓ
સારા થઈ ગયા ! હવે કેની રાહ જુઓ છો ?

હરસ-મસાના દહીંને કાઈપણ જાતના ઓપરેશનન-તન્કેકશ-દહીં
બળતરા કે જલન વિના માત્ર ૮ દિવસની ટુંક મુદતમાં જડમુંળથી
નાબુદ કરાવી કાયમ માટે આરામ મેળવે. એલેન્જમય ગેરંટીડ
ઈલાજ ! પૈસા પાછા ! વાંચો એક તાજુજ પ્રમાણપત્ર.

“ મને દસ વર્ષથી મસાનું દહીં હતું. આ મસાને માત્ર દસ
દિવસમાં કાઈપણ જાતના દહીં તકલીફ કે ઓપરેશન વગર હકીમ
ડી. એમ. રાજપુતે મટાડી દીધા છે. હરસ મસાના દહીંઓને હું
ભારપૂર્વક આગ્રહ કરું છું કે તેઓ બીજા પાસે ઈલાજ કરાવતાં
પહેલાં આ હકીમને જરૂર મળે. તેઓ હરસ-મસાના અને આંખના
દર્દોના સ્પેશીયાલીસ્ટ છે, કારણ કે તે તેમનો વંશપરંપરાનો ઈલાજ છે.”

લી. ભાઈલાલ ડી. પટેલ. વડોદરા

મળો યા લખો:—

હકીમ ડી. એમ. રાજપુત

(હરસ-મસા તથા આંખના દર્દોના સ્પેશીયાલીસ્ટ.)

જનરલ પોસ્ટ બોક્સ સામે સલાપોસ રોડ—અમદાવાદ

શ્રી મંત્ર—

કે ગ રી બ—

સૌ કો ઈ

દા ઉદી છાપ

—કાથો—

પસંદ કરે છે.

કારણ કે:—

દાઉદી છાપ કાથો ક્વોસીટી અને ગુણમાં ઉંચો હોવા છતાં કીંમતમાં ખીલકુલ વ્યાજખી છે.

નોટ:—ઈનામની લાલચમાં લલચાઈને સત્ય વસ્તુને ભુલતા નહિ.

અનાવનાર—

એસ. જી. ગાંધી અમદાવાદ.

